

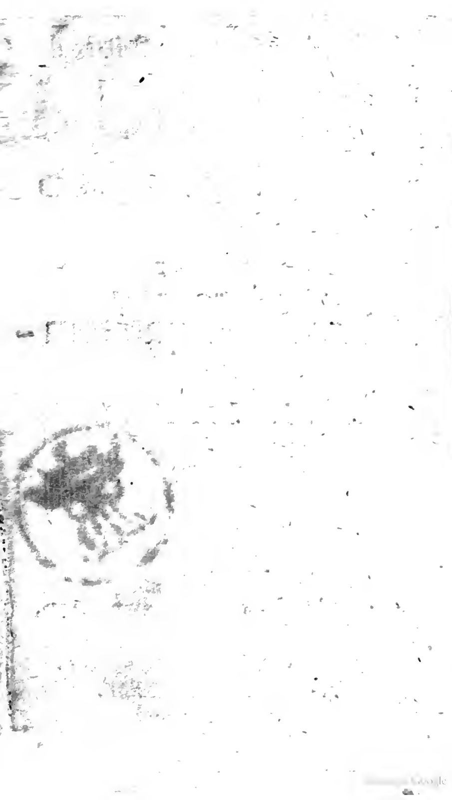

GEORGI HORNI
Historia
NATURALIS
&
Civilis.
LIPSIÆ
Apud JOHANN: et
FRIDERIC
LÜDER
WALD.
1679.

GEORGI HORNI
HISTORIÆ NATURALIS ET CIVILIS,
Ad noſtra usque tempora,
LIBRI SEPTEM.

LIPSIÆ,
Sumptibus JOHANNIS LÜDERVVALD,
Bibliopol. Magdeb.
Literis SAMUELIS KREBSII,
ANNO M DC LXXIX.

FLORENTISSIMÆ & INVICTISSIMÆ REIPUBL. NUREMBERGENSI

GEORGIUS HORNIUS,

Prosperitatem & Incrementum.

HISTORIAM NATURALEM & CIVILEM, opus in urbe vestra ante XXXII. annos natum, Vobis, MAGNIFICENTISSIMI DOMINI, inscribere sacramque facere visum fuit. Ea enim Civitatis vestræ in nostram familiam difficillimis temporibus, ut tunc seculum erat, merita fuerunt, quæ absque ingrati animi nota præteriri aut dissimulari haudquaquam possunt.

Nam cum in fatali Germaniæ bello duo ingentes exercitus hostiles, anno cIↃ IↃc XXXII. NUREMBERGAM, hic defensurus, ille oppugnaturus, peterent, nos ex vicino Marchionatu, velut ad munitissimam arcem undique trepidi eo confugimus; ac dum jam in extremis sylvæ vagamur, à la-

trone veſtimentis exutus, ea miro caſu, ope TERENTII, quem fortè mecum geſtabam & aſſumto *Studioſi* nomine, recuperavi. Inde urbem ingreſſus mirari magnificẽtiam ejus pariter & magnitudinem, nova mihi omnia & hactenus inviſa aſſveto oppidis.

Tùm verò in caſtris Svecorum aſſiduus, ubi magnum illum GUSTAVUM,

Cui nulla tulére,
Secla parem,

coram aſpicere in tentorio, in concionibus, in urbe armatum pariter ac inermem, datum: alios inſuper Reges Principesque, quorum tanquam in Alexandri expeditione ſumma erat frequentia. Quis enim ſub GUSTAVO detrectaret

Militiam & grave Martis onus?

Cæterùm dum mutuis ſe cladibus atterunt vicinæ adverſæque acies, Auguſto jam inſtante, ſtrigoſo equo, ut pabuli tum erat ſumma tenuitas, & in caſtris viliſſimo pretio redemto, impoſitus, Kreuſenam per infenſos hoſtes

ſtes repetere viſum: jamq́ Rotenberga ab altera Pegneſi ripa in conſpectu cum Crobatarũ (terribile id tum viatoribus nomen erat) incurſio agmen noſtrum diſſipavit, me ſolo in denſiſſimis tenebris & vaſta ſylva, amiſſo eqvo palliocq́ oberrante, nec ſemel in Pegneſum, ultimo ſubmerſionis periculo, illapſo ac ſocios fruſtra lamentabiliter inclamante; donec luce ortâ, comitem nactus & ipſum per avia vagum, *Feldenam* inter præcipitia & crepidines montium ſitam, evaſi; unde ad fontes Pegneſi veſtratis ac ſemicombuſtum oppidum delatus, jam ſecurior periculi, ſedem familiæ noſtræ Kreuſenam, attigi.

Nec diuturna ibi qvies, cum ad fatalem illum & præliarem campum in Lutzenenſi planitie, haud procul Lipſiâ, duo bellicoſiſſimi exercitus contenderent ac noſter tractus Fridlandicis in direptionem & prædam cederet. Qvis illius diei clades enumeret, cum militaris furor cuncta proſterneret? Qvoties ſtrictus pectori mucro-

trone veſtimentis exutus, ea miro caſu, ope TERENTII, quem fortè mecum geſtabam & aſſumto *Studioſi* nomine, recuperavi. Inde urbem ingresſus mirari magnificẽtiam ejus pariter & magnitudinem, nova mihi omnia & hactenus inviſa aſſveto oppidis.

Tùm verò in caſtris Svecorum aſſiduus, ubi magnum illum GUSTAVUM,

Cui nulla tulére,
Secla parem,

coram aſpicere in tentorio, in concionibus, in urbe armatum pariter ac inermem, datum: alios inſuper Reges Principesque, quorum tanquam in Alexandri expeditione ſumma erat frequentia. Quis enim ſub GUSTAVO detrectaret

Militiam & grave Martis onus?

Cæterùm dum mutuis ſe cladibus atterunt vicinæ adverſæque acies, Auguſto jam inſtante, ſtrigoſo equo, ut pabuli tum erat ſumma tenuitas, & in caſtris viliſſimo pretio redemto, impoſitus, Kreuſenam per infenſos hoſtes

ftes repetere visum: jamq; Rotenberga ab altera Pegnesi ripa in conspectu cum Crobatarũ (terribile id tum viatoribus nomen erat) incursio agmen nostrum dissipavit, me solo in densissimis tenebris & vasta sylva, amisso eqvo palliōq; oberrante, nec semel in Pegnesum, ultimo submersionis periculo, illapso ac socios frustra lamentabiliter inclamante; donec luce orta, comitem nactus & ipsum per avia vagum, *Feldenam* inter præcipitia & crepidines montium sitam, evasi; unde ad fontes Pegnesi vestratis ac semicombustum oppidum delatus, jam securior periculi, sedem familiæ nostræ Kreusenam, attigi.

Nec diuturna ibi qvies, cum ad fatalem illum & præliarem campum in Lutzenensi planitie, haud procul Lipsiâ, duo bellicosissimi exercitus contenderent ac noster tractus Fridlandicis in direptionem & prædam cederet. Qvis illius diei clades enumeret, cum militaris furor cuncta prosterneret? Qvoties strictus pectori mucro-

recenti adhuc cruore fumans, impositus, cum solenni acclamatione: *aut pecuniam aut sangvinem?* Ac parū abfuit qvin unum ex illis latronibus, instar Timoclæ, in profundum turris barathrum, dum cernuꝰ abditas opes scrutatur, præcipitarem. Donec, matre pientissima ægram filiam suā, nuper placidè fato functam, suis humeris ex misero illo oppido, per medios hostes, in vicinum arundinetum exportante, ego supra ætatem audax ac fati securus, tandem Ducum stationē irrupi, at mox ab eorū præcipuo compellatus, qvas artes callerem? me *legere, scribere, ac supputare* posse respondissem, recensioni militum ab eodem præfectus, nomen meū primitùs Marti consecravi, qvanqvam brevi perfunctꝰ, sed non ingloria, militia. Mox enim Lutzense prælium horrēda strage deſæviit & victor GUSTAVUS, gloriosam animam medios inter cæsorum cumulos, creatori suo reddidit.

Sed mox altera expeditio mihi subeun-

eunda, cum A. xxxv. post feralem illam toti Europæ luem, ad Salam Saxonicus & Svedicus Exercitus hærerent, quibus immixtus trimestri spatio tandem repedare Lipsiam ac inde per Osterlandiæ, Ruthenicæ, Voytlandiæ rupes, quibus impositam civitatem *Leythen*, magnæ nostræ, in qua nunc dego, urbi cognominem, casu reperi, perque varios casus, Bayreithum Marchionis nostræque familiæ sedem iterum attigi, adeò improviso adventu, ut cœlo delapsus vel ab inferis excitatus, crederer. Inter tot Ulysseos errores quis locus Palladi & Musis esse potuit? Ergo NUREMBERGAM, in qua tum CASPARUS HORNIUS, vestro, EXCELLENTISSIMI & POTENTISSIMI DOMINI, beneficio, Medicinam exercebat, meus tum Tutor, repetere, ibique stabilem studiorum sedem ponere visum. Nunquam sine publica divinæ erga me gratiæ confessione recordari possum, me tum in vestrum Illustre & cui Europa par-

non habet, ÆGYDIANUN GYMNASIUM admissum, Rectorem ibi reperisse, ipsâ nive candidiorem animam, probitatis & eruditionis singulare exemplar, JOH. GRAVIUM, cujus beatissimo spiritui, quicquid in me eruditionis vel agnoscunt fautores, vel carpunt invidi, me in solidum debere, ultro profiteor, & vel inprimis Nobilissimorum SCHOLARCHARUM gratiæ, quos inter veneranda illa nomina, L. GRUNDHERRUM & L. F. BEHAIM fuisse, recordor. Princeps tum Noricæ Reipublicæ erat Phœnix Patriciatus ANDREAS IM HOF canitie & Nestorea lenitate totius urbis ingens ornamentum, cui omnes, tanquam PATRIÆ PATRI & STATORI, assurgere & ex longinquo etiam, cultum, ut par, exhibere solebamus. Ibi dum jucundissimo, post tot tempestates, otio perfruor, præcipuis Patriciorum & Civium, qui eadem mecum Palladia castra frequentabant, innotui, quos inter singulari affectu etiam-

num

num cogniti, WILHELMUS IM HOFF, JOH. GEORGIUS RICHTER, nunc, ut intelligo, Consiliarius Noricus, ac præterea longa FURERORUM, TUCHERORUM, TETZELIORUM, HOLTZSCHUCHERORUM, GAMMERSFELDORUM, PFINTZINGORUM, POMERORUM, WURFBAYNORUM, & qvis omnium tot jam elapsis annis, meminisset? series. Ita XXXVI, & XXXVII. anno Noribergæ transactus, cum illis qvibus in me potestas, ALTORFIUM, Academia vestra, ad qvam tanqvam literarum & eruditionis mercatum, ablegarer, placuit. Ibi tum florebant ingentes illæ animæ, KONIG, ALTHOFER, WEINMANN, AGRICOLA, LUDWELL, RITTERSHUSIUS, HOFMAN, NOESSLER, JUNGERMAN, KOB, BRUNO, TYDEUS, TREW, RUPERTUS & cui omnem in Hebraicis profectum me debere profiteor, optimus ille THEODORICUS HACKSPAN Com-

mensalis noster. Quî verò te CASPAR HOFFMAN, silentio prætercam, cui tanqvam parenti & hospiti faventissimo omnem me debere gratiam contestor? Quoties à fulgentissimo illo Medicinæ Hippocraticæ lumine, Joh. Anton. van der LINDEN, Collega meo νῦν ἐν ἁγίοις, rogatus fui,

Qvæ labra, qvis illi
Vultus erat?

Neminem enim omnium ex recentioribus magis admirabatur & in scribendo ac docendo imitabatur, qvàm suum HOFFMANNUM Lindanus. Tum verò exultabat & gestiebat, cùm referrem illi:

Talem oculis, talem sese ore ferebat
Maximus HOFFMANNUS.

Sed exacto anno iterum migrandum erat. Qvid enim vita hominum nisi continua peregrinatio? Ergò post qvā Nurembergæ hunc nemini vestræ MAGNIFIC. & DOMINAT. inscriptum libellum, ex variâ optimorum

rum auctorum, qvorum mihi copiam instructissima patruelis Bibliotheca suppedidabat, lectione digessissem, in Belgium me A. XXXVIII. Kal. Sept. urbem Nurembergam ad Francofurtensem mercatum egressus contuli: ac GRONINGÆ FRISIORUM sexennio exacto, LUGDUNUM BATAVORUM petii, inde A. XLV. & XLVI. ANGLIAM, flagrante tum Civili bello, cujus etiam specimen à me luci datum. Redux LEYDAM An. XLVII. magna illa Reipublicæ Noricæ lumina, D. KRESS à KRESSENSTEYN & OLHAFIUM, tum ad pacem Monasteriensem promovendam summa cum potestate ablegatos, hic hospites & invisores habui, qvi cū urbis hujus lustrandæ ergò huc venissent, me tanqvam Nurēbergēsis civitatis olim incolam compellarunt, pro qvo etiam honore me ILLUSTRI eorum nomini obstrictū, etiamnum profiteor. Mox cùm PHILIPPO PR. PALAT. cùm suppetiis pro Rep. VENETA contra Turcas

Candiam tum oppugnantes, in Illyricum & Dalmatiam destinatus, irrita illa expugnatione, ab ELECTORE BRANDENBURGICO, NASSAVIIS & SERENISS. ac CELSISS. ELECTORE PALATINO DN. CAROLO LUDOVICO, Principe ac Domino meo Clementissimo, HEIDELBERGENSEM Universitatem instaurante, vocatus, cùm fata aliter disponerent, ORDINIBUS DUC. GELRIÆ & COMITATUS ZUTPHANIÆ, ad novam HARDERVICI in Vesavia Academiam fundandam, me addixi eamqve cum celeberr. JC. JOH. CHRISTENIO, nunc Amstelodamensis Lycei præfulgido sidere, solenniter inauguravi. Qvo sese etiam juventutis vestratis Primicerii, IM HOF, TUCHERI aliiqve studiorum causa contulerunt, qvibuscum intima mihi familiaritas.

Hardervici sex annis exactis, à Præpot. HOLLANDIÆ & WESTFRISIÆ ORD. Lugdunum evocatus An. LIII. & LIV. hucusqve in ea Academia

mia, inter varios ſanè mirandosque caſus, quà publicos, quà privatos, cùm atrociſſima bella totum ſangvine Oceanum & naufragiis implerent, hactenus ſubſtiti, nunc in HEYDELBERGA, poſt XXXII. annorum ex Germania longinquam abſentiam & triſte exilium, repetendâ, DEO volente, occupatus.

Atque hæ me impulerunt cauſæ, MAGNIFICENTISSIMI & ILLUSTRISSIMI DOMINI, Reip. NORICÆ inclyta ſidera, cur hoc opuſculum, tanquam teſtem meæ erga Civitatē illam, à quâ tanta accepiſſe beneficia memori ſemper mente revolvi, qualiſcunque gratitudinis debitæ veſtro nomine EXCELLENTISSIMO, inſcribendum putarim.

Floreat Germaniæ ocellus, Liberarum urbium Caput & Ornamentum, inviĉtiſſima NUREMBERGA! Vivat Ordo PATRITIORUM & NOBILIUM! Vigeant ſplendidiſſimæ civiū familiæ! Creſcant Eccleſiæ & ſcholæ, quarum nunc primā curam gerit illud

Chri-

Chriſtiani Orbis lumen & immenſæ eruditionis promtuariū JOH. MICH. DILHERR, cujus inter nos nunquam ſine reverentia nomen celebratur & ſcripta cum admiratione leguntur. Cujus etiam Collegæ digniſſimi, D. WULFFERT, ARNOLDUS & alii, mihi olim Altorfi & Leidæ innotuerunt.

DEUS omnipotens totam Remp. NUREMBERGENSEM, vosque ejus Gubernatores Inclytos, omni benedictionum genere proſperet, fortunet, veſtraque pro publica ſalute conſilia ſuo Spiritu ſecundet.

Scriptum LUGDUNI BATAVORUM Ultima Maji cIↃ IↃc LXXI.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

OFfero Tibi, LECTOR AMICE, Historiam Naturalem & Civilem, opus ex muliplici authorum lectione jam olim, cùm Academicis adhuc occuparer studiis, à me collectum & in ordinem digestum. Et qvanqvam illud innumeris locis augeri & amplificari potuisset, nihil tamen mutare visum, qvod id à Lectore ipso commodius & utilius fieri qveat. Opiniones varias antiqvorum pariter & recentiorum de plerisqve materiis naturalibus collegi, ostendens qvasi fontes ipsos, ex qvibus argumenta depromi qveant. Inde ad experimenta qvædam oeconomica devenium, qvæ κλινικὴν ferè spectant & nuper admodum à curiosis qvibusdam naturæ rusparoribus detecta vel in medium allata fuerunt, ac ut libelli justa aliqva esset moles, brevem qvoqve Historiæ Civilis ab orbe condito ad nostram memoriam repetitionem adjungere visum.

Cæterum qvia non semper operis adesse licuit, sæviente præsertim apud nos, exacto anno, atrocissimâ hyeme, cum multiplici morborum serie: hinc factum, qvod sphalmata hinc inde, maxime tamen in authorum nominibus irrepsere, qvæ minus cognita Ty-

po-

pothetis & Correctoribus erant. Quia verò Lectori, *præsertim talium perito, facillimum erit ea emendare; hinc necessarium minimè arbitratus fui, singula annotare, neque etiam occupationes aliæ id patiebantur.*

Hisce vale, Lector amice, *& propediem expecta ULYSSEN PEREGRINANTEM, ac si DEUS, valetudo & tempora faveant, alia majoris molis ac momenti, inprimis verò vastum & laboriosum ATLANTIS MONARCHICI opus.*

Scriptum Lugduni Batav. XXVII. Maji clɔ lɔc CLXX.

IN

INDEX CAPITUM.

Liber Primus.

Fol.

Liber Secundus.

de

Liber Tertius.

de

GEOR-

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De DISPUTATIONE.

DAntur quædam prima principia. *Taurus* apud *Gell*, XII. 5. & hæc vocantur indemonstrabilia, non quod demonstrari nequeant, ut maris universitas & circuli quadratura, sed quod tam simplicia tamque manifesta sunt, ut demonstratione non egeant adeoque ut cætera gignant fidemque illis ex se impertiant. *Apul. III.* de Philosophia Rational. Idem in *Apol.* de re tam perspicua non est necesse pluri-

bus disputare. *Quintil.* IV. Inst. 2. quorundam probatio sola est in asseveratione & perseverantia. *Aristot.* IV. Met. t. 8. 9. Cavendum ne primorum principiorum probationem postulemus. *Taurell.* Anti-Cæs. pag. 299. Duplex est prima simplex & certissima veritatis demonstratio, sensus & revelatio, ad quas vocari nostræ omnes debent ratiunculæ. In Philosophicis disputationibus, si ratio non petatur ex Theologia, veritas tamen petenda est.

Disputationes sunt bella Scholastica, qualia *Horat.* I. Serm. 7.

Hectora Priamiden animosum atque inter Achillen,

ad quæ non nisi parato animo accedendum. *Juven.* Sat. I.

—— tecum prius ergo volута
Hac anima ante tubas; galeatum sero duelli pœnitet.

Scal. Ex. CCCVIII. Sicut lapidum collisione ignis: ita disceptationibus veritas elicitur. *Boët.* III. Consl. prosa 12.

Visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione pulchra quædam veritatis scintilla dissiliet.

Lucret. II. Desine quapropter novitate exterritus ipsa

Ex-

Expuere ex anima rationem sed magis acri
Judicio perpende & si tibi vera videtur,
Dede manus, aut si falsa est, accingere contra.

Ovid. I. Met. 13. -- *nec erit dubitabile verum.*

Pers. Sat. IV. *Verum gemina suspendere tanta ancipitis libra.*

Sat. V. — *Veri speciem dignoscere calles*
Ne qua sub arato mendosum tinniat auro
Quæque sequenda forent & quæ fugienda vicissim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notasti.

Ammon. ἡ ἀπορία ἀρχή ἐστι τῆς εὐπορίας καὶ ὁδός τις πρὸς μάθησιν. *Ep.* v. ad Alexandrum: τῶν τε φιλοσοφικῶν οὐκ ἀποδοκιμάζειν μὲν τὴν περὶ τὰς ἔριδας, ἀλλὰ νομίζειν εἶναι, πλεονεκτικὴν ἐν ταῖς ἰδίαις διατριβαῖς, οὐ μὴν ἁρμόττειν οὔτε τοῖς τῶν πληθῶν προεστῶσιν, οὔτε τοῖς τὰς μοναρχίας ἔχουσιν.

Rixæ cavendæ. *Ovid.* II. de Arte:

Este procul lites & amaræ prælia linguæ.

Quintil. VI. 5. acerrima in hac parte dimicatio est, nec alibi dixeris magis mucrone pugnari. Bonus altercator vitio iracundiæ careat. *Lipsius cap.* 3. adv. dialogistam: Disputationes non damno, si in-

in loco si inter idoneos, si cum modo usurpatæ. Locum censeo Scholas, Academias, Collegia. Idoneos, rerum sacrarum & Philosophiæ peritos. Modus: ut contentio & nimia subtilitas absis. *J. Heurnius l.* de humana felicitate citat. Nimis anxia subtilisq; disputatio inutilis est. *Veratrum* crassiusculè sumtum purgat: in pollinem levigatum suffocat. Ne pueris proponantur. *Joh. Casel.* in παιδιδασκάλῳ Disputationes Tyronum non minus ridiculæ videntur qvàm instructa acies gruum & Pygmæorum, de qva Poetæ fabulantur, ac malè novitiis consulunt, qvi eos in acie disputationum collocant, qvasi egregia facinora designaturos, qvi nec clypeum tenere, nec hastam vibrare, ac ne pedibus qvidem firmiter consistere valebunt.

Socrates disputabat non ut aliorum sententiam refelleret, sed ut ipse qvid verum esset inveniret. *Lacrt. I I.* *Zeno* dicebat, operæ pretium esse eum qvi disputaret, in modum histriouum voce viribusqve magnum esse: os tamen aperire non debere: qvod ii faciunt, qvi plurima loqvuntur qvidem, sed ea benè dicere non possunt. *Laert. VII. Ovid. IX. Metam.*

---- ---- nec tam

Turpe

Turpe fuit vinci qvàm contendisse decorum est:
Magnaqve dat nobis tantus solatia victor.

Omni bono disputatori dicendum est cum Cæcilio si succubuerit: ut ille mei victor est, ita ego triumphator erroris. *Minutius* in Octavio.

Hier. epist. ad Augustinum. Cumqve tu viceris, & ego vincam, si meum errorē intellexero. Idem ad *Lucif.* Non solùm te vicisse existimes, vicimus uterq; nostrū; palmam refers tu mei; ego erroris.

Varro: Qvemadmodum in telo aliqvo aut gladio ut penetret multum interest à qva manu veniat: sic in sententia ut penetret valde facit robustæ alicujus authoritatis pondus.

Aristot. 1. Top. 12. Dictum clari hominis facilè admittitur. *Lucret. III.*
Democriti qvod sancta viri sententia ponit
Paling. VIII. Qvicqvid Aristoteles vel qvisvis dicat eorum,
Dicta nihil moror à vero cùm fonte recedunt.
Errare & labi contingit plurima secum
Ingenia in tenebras consuerunt nominis alti
Autores ubi connivent deducere easdem.
Id. XI. *Magni sæpe viri mendacia magna loqvuntur.*

Gell. XV. 9. Missas authoritates facias qvas qvidem ut habeas posse fieri puto: sed rationem dic qvam non habes.

Scal. Ex. CCCVII. Sect. 25. Nec centum authorum chiliades contra unam rationem sufficiunt. 1. Eth. Nic. 4. ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν. *Cic.* I. de Natura D. Non tam authores in disputando qvam rationis momenta qværenda sunt. *Minutius* in Octavio: non disputantis authoritas sed disputationis ipsius veritas reqviritur. *Chrysip.* tanta utebatur testimoniorum copia, ut iis solis libri ejus referti ostendunt. *Hesych.* in Vitis.

Ambros. I. de officiis 11. laudatur in Platone qvod in politia posuit eum qvi contra justitiam disputandi partes recepisset postulare veniam dictorum, qvæ non probaret & veri inveniendi atq; examinandæ disputationis gratiam illam sibi impositam personam dicere.

Qvæstiones ad disputandum propositæ theoremata vocantur. *Gell. lib. 13.* Instructius deliberaciusqve forte arbitramur theorematicum hoc. Suntq; variæ: *Minutius* Octav. Inest & in incredibili verum & in verisimili mendacium. Idem: Qvæ sunt dubia, ut relinqvenda sunt, non tot ac tantis viris delibe-

ran-

rantibus temere & audaciter in alteram partem ferenda sententia est.

Raro reperitur quod universaliter verum sit. *Quintil.* II. 14. Mihi semper moris fuit quam minime alligare me ad præcepta, quæ καθολικὰ vocant, id est, universalia vel perpetualia. Raro enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte aliqua & subrui possit.

Apul. III. de Philos. Quod alicubi fallit, pro certo repudiatur. *Pers.* Sat. IV. *Fallit pede regula Varo.* Ideo disputandum ex principiis maxime generalibus. Nam semel est pene nunquam. Ita *Crassus* dictus ἀγέλαστος, cum tantum semel in vita riserit, eum asinum carduos edentem conspexisset.

Lucilius Cic. III. Tuscul. *Plin.* 17. 10. Macrob. 2. 1. λογομαχίαι cavendæ.

Plaut. Asin. 2. 2. verbis velitationem fieri compendio volo. *Quintil.* 9. Inst. 1. Optimum sequi maxime recepta & rem ipsam quocunque appellabitur modo, intelligi.

An *prælectiones* dictandæ? Negat *Possevinus*, quia valetudinis ac vitæ magnum periculum per nimiam scriptionē incurritur. Sicut in Academia Parisiensi olim lex lata, ne Doctores, quos vocabāt

Nominatores dictando auditorum manus porius exercerent quàm continenti explicatione mentem erudirent.

CAPUT II.
De Physica.

QVam multa in Physicis sint ignota Irenæus II. contra hæreses 47. exponit: *Non est mirum si in spiritualibus, cœlestibus & in iis quæ habent revelari, hoc patimur nos: quandoquidem etiam eorum quæ ante pedes sunt, dico autem quæ sunt in hac creatura, quæ & conteruntur à nobis & videntur & sunt nobiscum multa fugerunt nostram scientiam, & Deo hæc ipsa committimus. Quid enim si tentemus causam exponere ascensionis Nili? multa quidem dicimus & fortasse suasoria, fortassis autem non suasoria, quod autem verum est & certum & firmum adjacet Deo: sed & volantium animalium habitatio, eorū quæ veris tempore adveniunt ad nos, autumni autem tempore statim recedunt, cum in hoc mundo hoc ipsum fiat, fugit nostram scientiam. Quid autem possumus exponere de Oceani accessu & recessu cum constet esse certam causam? Quid vero de his quæ ultra eum sunt enunciare qualia sint? Vel*

Vel quid dicere possumus quomodo pluviæ & coruscationes & tonitrua & collectiones nubium & nebulæ & ventorum emissiones & similia hic efficiuntur: annunciare quoque thesauros nivium & grandinis & corũ quæ his proxima sunt: quæ hæc autem nubium præparatio, aut qui status nebulæ, quæ causa & per quam crescit Luna & decrescit, aut quæ causa aquarum, distantiæ, metallorum, lapidum & iis similium: in iis omnibus nos loquaces erimus, requirentes causas eorum, qui autem ea facit, solus Deus veridicus est. Achoreus Sacerdos Ægyptius causas rerum naturalium à Jul. Cæs. rogatus, respondet apud Lucan. x.

- - - quis causas reddere possit?
Sic jussit natura potens: Sic opus est mundo.

Virg. 1. Georg.

- - - has leges æternaq́ fœdera certis
Imposuit natura locis - - -

Qvintil. Declam. VIII. *Quis in ullo mortalium ferat ignorantiã pariter & affirmationem?* Apul. de mundo: *Cùm homines mundum ejusq́ penetralia corpore adire non possent & è terreno domicilio illas regiones inspicere: Philosophiam ducem nacti ejusq́ inventis imbuti, animo peregrinari ausi per cœli plagas.* Augustin. Enchirid. ad Laurent. cap. 16. *Non nobis videatur ad felicitatem consequendam per-*

 tinere,

tinere, si sciamus causas magnarum in mundo corporalium motionum, quæ abditissimis naturæ finibus occultantur.

Unde tremor terris qua vi maria alta tumescant,
Obicibus ruptis rursusque in seipsa residant.

Virgil. in Ætna:

Nam quæ mortali spes est quæ amentia major,
In Jovis errantem regno perquirere velle?
Tantum opus ante pedes transire & perdere segnes.

Idem *Augustin.* ad Laurent. c. 9. *Non rerum natura ita rimanda est, quemadmodum ab eis quos Physicos Græci dicunt, nec metuendum est ne aliquid de vi & numero & elementorum, de motu atque ordine & de effectibus siderum, de figura cœli, de generibus & naturis animalium, fruticum, lapidum, fontium, fluminum, montium, de spatiis locorum & temporum, de signis imminentium tempestatum & alia sexcenta de his rebus, quas illi vel invenerunt vel invenisse existimant, Christianus ignoret: quia nec ipsi omnia invenerunt tanto excellentes ingenio, flagrantes studio, abundantes otio, & quædam humana conjectura investigantes, quædam verò historica experientia perscrutantes & in eis quæ se inve-nisse*

nisse gloriantur, plura opinantes potius quam scientes.

Lactant. III. Inst. 3. *Causas naturalium rerum duquirere aut scire velle, tale est profecto, quale si disserere velimus, qualem esse arbitramur cujuspiam remotissimæ gentis urbem cujusque nihil aliud quam nomen audivimus.* Et postea: *Qui naturalia, quæ sciri ab homine non possunt, se scire putant, furiosi dementesque sunt judicandi.* Cap. 8. *Quæ beatitudo erit proposita, si sciero unde Nilus exoriatur vel quicquid de Cælo Physici delirant.* Cap. 20. *Physicos non tantum excordes fuisse arbitror sed etiam impios: quod in secreta illius cælestis providentiæ curiosos oculos voluerunt immittere. Sunt tam stulti in asseverando quam improbi in quærendo: non enim descendit aliquis de cælo qui sententiam de singulorum opinionibus ferat: quapropter nemo dubitaverit eos qui ista conquirunt, stultos, ineptos, insanos esse.* Cœlius apud Minutium in Octavio: *Indulgentes insano atque inepto labori ultra humanitatis nostræ terminos evagamur & in terrā projecti cælum ipsum & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus vel hunc errorem saltem non vanis & formidolosis opinionibus implicemur.*

Alcmæon *Crotoniata* videtur primus

de natura scripsisse Laërt. VIII. *Justinus* Martyr Aristotelic. dogm. eversione vult perperam *Aristotelis* libros de natura inscriptos, cùm principem rerum naturalium causam non exprimant. *Riolanus* facti hujus Aristotelem sic excusat l. de Phys. princ. 1. *Aristoteles cum intelligeret Deum non Physicarum modò sed peraquè omnium rerum esse commune principium, à Physicis tanquam heterogeneos ablegavit & ad Metaphysicam remisit.* Idem Cap. 3. Galenum excusat, quod sæpius naturæ quam Dei mentionem faciat: naturam nihil aliud esse nisi potentiam Dei. *Verulam.* III. de augment. scient. 4. *Physica tantum inquirit de efficiente & materia. Ideo de forma & finali causa in Physicis non tractandum sed Metaphysica, quæ Physicæ pars. Ideo accusandi Plato, Aristoteles, Galenus, qui in Physicis causas finales perpetuo inculcant. Uti cum dicunt nubes in sublimi fieri, ut terram imbribus irrigēt; Quin Democriti & aliorum Physica multo solidior, quod finales causas non admisceat. Atque magis hac in parte accusandus Aristoteles, quandoquidem fontem causarum finalium Deum omiserit & naturam substituerit pro Deo.* Et Cap. 5. *Causarum inquisitio sterilis & tanquam virgo Deo consecrata nihil parit.* Idem de forma & finali

finali *Taurell.* Anti-Cæſ. pag. 389. *J. Heurnius* Meth. ſtud. Med. Cap. 4. *In Phyſicis peccant, qui per univerſam ætatem de materia prima, de principiis, de infinito, de mundi generatione diſputant & interim ignorant quod animal ſit cicada aut quæ arbor ſit ſorbus.*

Chinenſium Phyſica ἀμύθοδος eſt & imperfecta. *Acoſta.* 6. 6. Caſiqua *Nicaragua* præſenti Gilgonzalez d'Avila An. 1522. naturam in duobus reprehendit 1. quod non perpetuam diem, 2. quod non perpetuum calorem ſive æſtatem feciſſet, cum nox & frigus utroque priores ſint. Hiſt. *Ind.* l. 5. c. 200.

CAPUT III.

De Infinito, Vacuo, Loco.

Riſtoteles non negat infinitum in actu, potiſſimum in numero. Etſi enim numerus infinitus à nobis numerari non poſſit, poteſt tamen à Deo. *Licet.* III. de vita 22. In infinitum intellectione noſtra partiri & finire poſſumus. *Scal.* Ex. VI. 2. plura ἁπλῶς infinita actu non dantur, Ex. CCCLIX. Impii Peripatetici

patetici prope infinities in infinitum progrediuntur. *Taur.* IV. quæst. 7. Vacuum putarunt infra terram. Vide de Mundo. L. *Valla* l. 1. dial. 17. si nihil est in natura vacuum, profecto nec plenum aliquid erit, sicut nec durum nisi fuerit molle. *Danæus* Phys. Christ. 38. qui Philosophi vacuum esse in hoc mundo contendunt ipsi cerebro vacui esse videntur. *Taurellus* III. quæst. 4. Omne corpus est in vacuo & omne movetur in vacuo; quia nec est nec movetur in corpore. Mirum tantillum corpus in vacuo consistere nō posse cum possit tamen maximum. Ubi quæso mundus, si non sit in vacuo? Suprema sphæra cœlestis in vacuo movetur. *Epicurus*: nisi esset vacuum, non haberent corpora in quo moverentur. *Laërt.* x. *Diogenes* Apolloniates: esse inane infinitum. *Laërt.* IX. Extra mundum *Pythagorici* & *Aristoteles* teste Plut. Sed ubi id adstruat parum comperi inquit *Cæl.* l. A. L. 6. *Piccolomineus* dicit inane veterum nihil aliud esse nisi id *nihil*, de quo *Aristoteles* dixit extra cœlum nihil esse 1. de Cœlo 9. Sed de eo dubitat *Keck.* Disputat. xx.

Lucret. ---- *Est in rebus inane*
Quod si non esset nulla ratione moveri
Res possent.

Con-

Contra *Stoici*: nihil in mundo vacuum, *Laert.* VII. Spatium esse rem mundo priorem, per se existentem, creatam à Deo, in qvo omnia entia existerent, vult *Zoroaster* Jessenii pag. 18. 19. 20. 21. 23. definit corpus incorporeum & non corpus corporeum. Ejus proprium vacuum esse, maximè omnium substantiam esse, immotum, similare, totum, omnia occupans. Qvomodo augmentatio & diminutio fieri possit, ut non admittatur vacui positio ostendit *Titelm.* V. Phys. 5.

Valla I. Dial. 17. Aristotelici negant locum esse corpus, qvia sit superficies. Id si ita est, ergo non in vase ligneo est vinum, non in testaceo aqva, aut dolium & testaceum non sunt corpora. *Locus* Augustino ad Saturnin. est *Substantia*, qvem refutat & vellicat *Vossius* II. de Anal. 22. Initiorum qvadrigæ locus & corpus, tempus & actio. *Varro* IV. L. L. Maximum locus, capit enim omnia. *Thales* apud Laërt. I. Cur flammas qvidem sursum levitas vehit, terram verò deorsum pondus deprimit? nisi qvod hæc singulis loca motionesqve conveniunt. *Boet.* III. Consol. prosa XI. *Lucretius* II. vult omnia corpora ex sua natura deorsum ferri etiam ignem. *Plau-*

tus

sus Amphitr. Act. II Scen. I.

--- nemo unqvam homo antehac
Vidit nec potest fieri tempore uno
Homo idem duobus locis ut simul sit.

CAPUT IV.

De Elementis.

PRoteus primus de Elementis philosophatus est: idem autem est cum Cadmo. *Heins. I.* ad Nonnum de mutationibus. *Virg. IV. Georg.* de Vertumno. *Prop. IV. el. 4. Pythagoras* elementa φύσεως ῥιζώματα vocat & *Empedocles*: τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα. *Plut.* I. de plac. philos. 3. Vid. *Ovid. I.* & XV. Met. *Stoici* elementum & qvo omnia fiunt & in qvæ omnia resolvuntur. *Laert.* VII.

Qvatuor sunt Elementa *Trismegisto* & *Empedocli* apud Lactantium II. 13. *Platoni.* Apul. I. de Philos. *Ampelius* l. de memoriali. *Plin. II. 5.*

Qvinqve Aristoteli, qvi cœlum instar formæ & efficientis qvatuor elementis adjunxit. *Hesych.* in ejus vita. *Riol. I.* de abd. caus.

Tria sunt elementa, aër, aqva, terra: aëris tertia regio est ignis. Seb. *Verro III.* Phys.

Phyſ. 4. *Kozak* Phyſ. Moſaica.

Duo tantum ſunt elementa calidum & frigidum. *Theophr.* Phil. Sagac.

Aër & aqua. *Helmont.* libro: *Complexionum atque miſtionum elementarium figmentum* num. 1. ignis & aqua, *Lactant.* II. 13. VII. 9. ignis & terra. *Parmenides* apud Laërt. IX.

Terra & aqua. *Homerus*: ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Elementum nullum à Deo purum creatum. *Zacutus* IV. Med. Hiſt. 794. *Sennert.* II. Phyſ. 2. *Valleſ.* Sacr. Philoſ. 1. & XLV. Elementa invicem † transmutantur. *Philo* de mundi incorruptibil. *Pythagoras* apud Ovid. XV. Met. *Iſidor.* Peluſiota II. Epiſt. 43. *Apulejus* de mundo: aër ex aqua gignitur: ignis ex aëria denſitate conflatur. *Plato* ſolum terram immutabilem dixit. *Laërt.* III. *Apul.* I. de Philoſ. ita & *Riolan.* I. de Phyſ. princ. 2. Elementa vitâ ſunt prædita: abſque hac terra, aqua, aër vitam indere aliis nequirent. *Zoroaſter* Jeſſenii p. 82. In elementis tametſi non eſt voluntas, tamen eſt aſſenſio atque obedientia. Contentionem de primatu elementorum lege apud *Riol.* I. de Phyſ. princip. 2, 3, 4, 5.

CAPUT V.
De Igne.

ANtiqui *aquam* rerum materiam, *ignem* formam fecerunt *Livius* II. Mundum opificis tenere ordinem dixit Parmenides. *Laërt.* IX. Scythæ mundum igne genitum *Justin.* II. Unde eum pro Deo coluerunt. *Euseb.* I. *πρ[illegible]* 6. III. 2. *Seld.* Syntag. II. 8. *Prometheus* dicitur invenisse ignem. *Juvenal.* Sat. XV.

Quem summa cœli raptum arce Prometheus
Donavit terris.

Polyd. Virgil. II. de Invent. 19. 21. V. 7. *Lucret.*

Fulmen; detulit in terras mortalibus ignem.

Elementum ignis est Cœlum. *Theophr.* Tomo VIII. *Noll.* II. Phys. Herm. II. & hunc *Apul.* II. mot. *ignem Ideatem* vocat. *Ignis* non est elementum. *Valla* I. Dial. XI. Fr. *Patricius*, Lamb. *Danæus* II. Phys. 8. 9. *Verro* III. Phys. 3. *Cardanus* refutat *Scal.* Ex. XXIII. Cur *Moses* ejus in creatione non meminerit *Thomæ* I. quæst. 91. art. I. *Huart.* XXII. Scrut. de gen. *Vallesius* per Spiritum Domini putat

putat innui ignem ac per totam naturam & omnia corpora diffundi. 1. *Phil.* sacr. qvem redarguit *Keckerm.* II. Physs. 10.

Non ingreditur mixta *Taurell.* Anti-Cæs. p. 684. *Zacut.* II. Med. Hist. p. 598.

Locus ignis elementaris est *Lunæ* concavum sive cœlum. *Apul.* 1. de dogm. Plat. *Qvintil.* Declam. IV. summo vertice vocatus ignibus vigor. Hinc eum deturbant *Valla*, *Cardanus*, *Patricius*, *Danæus*, *Jessenius*, *Zacutus*, II. Med. Hist. qvæst. 38. *Huartus*, Scrut. Ing. cap. 22. Romani ignem terræ assignarunt. *Ovid.* Fast.

Nec tu aliam Vestam qvam vivam intellige flammam.

Eadem autem tellus & Vesta. Tellus Vestáqve nomen idem est. Vide Pol. *Virgil.* IV. de Inv. 14. *Huartus* elementum Ignis vult esse in centro terræ: qvia ibi purgatorium.

Repertæ ardentes sub terra lampades. *Salmuth* ad Panciroll. Nova reperta II. *Vives* ad XXI. Aug. de C. D. 6. Ignis est humidus qvia continuus. *Montanus*, quod non placet *Sennerto* III. Physs. 1.

Est elementorum gravissimum *Huart.* Scrut. 22. levissimum. *Ovid* 1. Met. Unde sursum forma pyramidali tendit *Keckerm.*

kerm. II. Phyſ. 12. & in fulmine violenter deorſum truditur: qvia obliqve cadit.

Ignis vivit ſecundum *Ægyptios* & eſt animata bellua omnia devorans. *Herod.* III. non vivit *Licet.* III. de vita 15.

Ignes ſubterranei: *Ariſt.* II. Meteorol. 8. *Apul.* I. de Mundo. *Solenander* I. de fontium caloris cauſa. 8. *Langius* II. Ep. Med. 52. *Camerar.* Cent. III. 17. *Keck.* VI. Phyſ. 5. Horum ignium cauſa qvæ ſit, diſqvirit *Virgil.* in Ætna & concludit ignem ſubterraneum eſſe ſacrum & cœleſtem.

Uritur à ſacro nunqvam non fertilis igne
Sed qvi non noſtro fervet, modo rarior uſu
Sed cælo propior vel qvalis Jupiter ipſe
Armatus flamma eſt.

Ignis *Græcus* in ipſa aqva ardet *Scal.* XIII. 3. *Keck.* Diſput. IV. *Salmuth. ad* Panciroll. part. II. tit. 19. Talis ignis *Medeæ*, qvo Creuſam combuſſit, & hujus artis inventor fuit *Prometheus.* Sen. *Medea.* Qvædam animalia in igne vivunt. Marc. *Donatus* IV. Med. Hiſt. 26. *Scal.* Ex. IX. 23. CXCXIV. Salamandra. *Ariſt.* V. Hiſt. Anim. 19. *Sennert.* VII. Phyſ. 10. *Lang.* I. Ep. 66. *Laricem*, linum, *ἄσβεστον*, *corallum*, *alumen*. *Salamandram* uri non poſſe vult *Cal.* VI. 10. *Lemn.* II. N. M. 12. *Scal* Ex. CLXXXV. *Salamandram* uri poſſe probat

Bro-

Brodæus III. Misc. 3. detegens *Cælii* errorem VI. 10. non tamen igne nutriuntur, *Zacut.* II. Pr. Med. Hist. p. 519.

Ignis cum extingvitur in nihilum abit, *Valla* I. Dial. XI.

Ignis usqve homini non fuisset necessarius si in integritate perstitisset. *Kozak.* Phys. Mos. p. 60.

Urit etiam summum frigus *Arist.* IV. meteorol. 5. *Virg.* l. 1. Georg.

Borea penetrabile frigus adurit, *Brodæus* II. Miscell. 8.

Ignis infernalis urit dæmones, qvia sentiunt. *Huart.* cap. 10. Scrut.

Cur fundus aheni in igne frigidus maneat, ut manu innoxiè tractari possit? Qvia figura ignis est *pyramidalis*, & se à lateribus in acumen diffundit. Unde experientia docuit fundos acuminatos validius incalescere, latos non item. *Arist.* Sect. 24. Probl. 5. *Scal.* Ep. 161. 8. *Kek.* Disput. 9. Coroll. 6. Hinc crucibula triqvetra fundo sunt acutiori.

An qvædam animalia in igne vivant? aff. cum M. *Donato* IV. Med. Hist. 26. *Scal.* Ex. 194. 4. non tamen *Salamandra.* Ex. 185. qvam uri post *Brodæus* probat 3. Misc. 3. vivunt igitur qvædam in igne, non tamen eo nutriuntur. *Zac.* 11. Hist. Med. pag. 519. Vide *Aristot.* 5. Hist.

Hist. Animal. 19. *Bartas.* 6. Hebdom. *Lactantius* II. 10. VII. 9.

Horum alterum (aqva) nobis commune est cum cæteris animantibus, alterum (ignis) soli homini datum. Nos enim qvoniam cœleste atqve immortale animal sumus, igne utimur, qvi nobis in argumentum immortalitatis datum est, qvoniam ignis è cœlo est, cujus natura qvia mobilis est, & sursum nititur, vitæ continet rationem. Cætera verò animalia qvoniam tota sunt mortalia, tantummodo aqva utuntur.

An ignis cum extingvitur in nihilum abeat?

Aff. Laur. *Valla* I. Dial. XI. *Ignis in nihilum convertitur, qvia de nihilo factus est, per qvod Deus patefecit suam potentiam, ut sciremus è nihilo aliqvid posse creari & ex aliqvo nihil fieri.*

Miratus *Chrysostomus* Homil. VIII. ad Antioch. cur cum omnis ignis alta petat, in Sole contrarium Deus fecit, cujus radios in terram faciat vergere tantum dicens ipsi, persta tu, inferius *propter* & hominibus luce, propter illos enim conditus es.

CAP.

CAPUT VI.
De Aëre.

PLin. II. 5. Spiritus qvem Græci nostri eodem vocabulo *aera* appellant. *Aer* nihil nisi *aqva* vapore attenuata *Valles.* I. Phil. sacr. non est elementum, *Danæus* II. Phys. 9. est elementum. *Keck.* II. Phys. XI. *Lucret.* VI.

-- Res omnes debent in corpore habere
Aera qvandoqvidem raro sunt corpore & aer
Omnibus est rebus circumdatus appositusqve.

Aër natura sua albus est. *Porphyr.* apud Euseb. IV. ϖϱϑπ. 9. *Hofm.* I. de generat. hom, 8. niger est. *Philo* apud Euseb. XI. ϖϱϑπ. 12.

Aëre *Chamæleontem* nutriri falsum. *Bradæus* VI. Misc. 21. vel enim rore ac vaporibus pascitur vel animalculis per aëra volitantibus. *Zacut.* II. Med. Hist. pag. 519.

Aër summus subtilissimus. *August.* lib. VII. de Genesi ad liter. 2. perhibetur in Olympi vertice aërem esse tam tenuem, ut neqve sustentare alites possit, neq; ipsos qvi forte ascenderunt homines, crassioris auræ

auræ ſpiritu alere ſicut in iſto aëre conſveverunt.

CAPUT VII.
De Aqua.

IN prima creatione erat *inſtabilis tellus innabilis unda. Ovid.* 1. Met. *Virgil. II.* Georg.

---- fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit.

In aqua pura ſemper eſt aliquid caloris. *Cæſalpinus* IV. quæſt. 2. *Paracelſus*, Fr. *Patricius*, Bernard. *Teleſius*.

Aquam eſſe elementum frigidiſſimum & ſiccum, *Bodin.* II. Theatr. Nat. vult, quem refutat *Keck.* II. Phyſ. XI. Mare tepidum eſt, *Cic.* II. de Nat. D. *Minutius* Octav. *Britannia ſole deficitur, ſed circumfluentis maris tepore recreatur.*

Aqua puriſſima ſub æquatore mucida fit, fœtet, mox putreſcit, dein virideſcit atque ultimò rubeſcit horrore inſigni. *Herm. Linſchoten.*

Thales rerum omnium initium aquam dixit *Cic.* 1. de Nat. D. *Minutius* Octavio.

Aqua mutatur in ventum & aërem, *Palingen.* XI. refert ſe Romæ vidiſſe imaginem

ginem fictilem, quæ ex inclusa aqua igne calefacta, aërem expiraret.

Aquæ *supracœlestes* sunt cœlum beatorum. *Noll.* II. Phys. Herm. 2. *Bartas.* II. Hebd. *Nierenberg.* II. Hist. Nat. 14. Non dantur Alb. *Magnus* in II. Sent. dist. 14. art. I. *Keck.* VII. Phys.

De causa calidarum aquarum, vide *Reiner.* Solenandrum. Incalescunt ab igne subterraneô *Munst.* I. Cosm. 6. *Lang.* II. epist. 52. *Cal.* XVI. 44. *Cas.* I. de Mineral. 6. *Apul.* de Mundo.

Aqua sola non nutrit, *Zacut.* II. Hist. Med. p. 516. 519. In Insula *Ferro* aqua ex arbore. *Linschot.* c. 96. Ind. etiam in *Lithuania* & *Russia* ex quercubus ingentibus verno tempore incisis tanta copia aquæ profluit, ut etiam rivi ex iis concrescant. Le *Maire* Theatro p. 351.

De veris fontibus *Nili* repertis, vide *Kircherum* Oedipi Tomo I. p. 56.

CAPUT VIII.
De Terra.

PUlcherrimi Operis pulchra portio, *Boët.* II. Conf. prosa V. Ejus Encomia apud *Cœl.* I. 3. *Zacut.* IV. Hist. Med. p. 791. *Apul.* de Mundo. *Palingen.* VII.

--- Elementorum certo est vilissima tellus
Et quasi fex quædam, icirco faber optimus illam
Inferiore loco fixit.

Terra est rotundum irregulare sicut rota, cui clavi infixi P. de *Medina* 1. Artis Nauticæ 13.

Geminus de apparent. cap. 13. Terra in medio ponitur mundi σημείου λόγον ἐπέχουσα puncti rationem obtinens. Est materia. *Lucret.* v. παμμήτειρα vocat *Oppian.* 1. ἁλιευτ. quia non aquarum modo in se fontes habet, verum spiritu & igni fœcunda est. In medio sustinetur ab aëre. *Plin.* 11. 5. *Lucret.* 1. & v. *Lactantius* III. 24. irridet eos qui terram centrum mundi statuunt ac Epicuri opinionem amplectitur, quod & *Hieron.* in Epist. ad Ephes. lib. 11. facere videtur.

Terra est elementum calidum. *Patricius, Casmannus, Goclenius.* Frigidissimum *Keck.* 11. Phys. 13. aquâ minus frigidum. *Sennert.* III. Phys. I. *Cæl.* XIII. 46.

Terra movetur velut vehicula acta. *Leucippus* apud Hesych. in vitis. *Laërt.* IX. movetur circa primum circulum. *Philolaus.* *Laërt.* VIII. circa medium. *Plato.* *Laërt.* III. cum aëre. *Copernicus*

nicus I. Revol. 4. *Zoroaster* Jessenii. *Claudian.* IV. Conf. Honorii.

Et qvi perpetuo terras ambitq; vebitq;
Nec premat incumbens oneri nec cesserit aer.

Non movetur. *Aristot.* II. de Cœlo. 13. 14. Platoni terra immobilis stat. *Apul.* I. de dogm. Plat. Vivit. *Danaus* III. Phys. Christ. 28. *Cœl.* Rhod. l. 3. 18. Non vivit. *Keck.* II. Phys. 13.

De Turfis *Gvicciard.* in Frisia. Cutb. *Tonstallus* Epist. ad Erasmum, *Selandicas* vituperat ob gravem odorem: audivi ab indigenis vestras Hollandicas thus olere præ illis. *Carbonarius* lapis qvo Hannones, Leodii, Namurcani utuntur, inventus A. 1198. à peregrino qvodam, qvi cum eum fabro monstrasset, statim disparuit. *Gvicciard.* in Leodio.

Arena bulliens est terra originalis & virginea. *Helm.* lib. de Terra & l. *Paradoxum* primum num. 5. 6.

Globus terræ rotundus ab ortu in occasum: teres sive ovalis ab austro in aqvilonem. Terra atq; mare versus boream ascendit. Scandia longè altior Ægypto qvoad situm. *Helm.* de Aqva num. 13.

CAP. IX.

De Generatione, & Corruptione.

OMnia orta occidunt & aucta senescunt. *Sallust.* Epist. ad Cæs.

Pythagoras apud Ovid. xv.

--- Omnia mutantur nihil interit
Nec perit in tanto qvicqvam mihi credite mundo,
Sed variat faciemqve novat; nasciqve vocatur
Incipere esse aliud qvam qvod fuit ante moriqve
Desinere illud.

Causa sunt motus Cœli. *Titelmann.* v. Phys. 22. Calor & humor. *Ovid.* 1. Met. Fab. 22.

--- ubi temperiem sumsere humorqve calorqve
Concipiunt & ab his oriuntur cuncta duobus.
---- discors concordia fœtibus apta est.

Lactant. II. 10. Terra mater, Cœlum & Sol pater. *Aristot.* 1. de gen. 2. *Heraclitus* ex igne, *Thales* ex aqva omnia oriri voluis

fuit. *Lact.* II. 10. Unde agricolæ ad fertilitatem agros incendunt. *Virgil.* 1. Georg. *Lucan.*. IX.

Non omnium animalium ſpecies principio creatæ *Cæl. l.* 2. *Keck.* Diſput. XX. probl. 9. perfectiſſima generantur ex coitu: imperfectiſſima, ut vermes, pediculi naſcuntur ſponte: imperfectiora, ut mures, & generantur & naſcuntur. *Valleſ.* 1. Sacr. Philoſ.

Sennert. VII. Phyſ. 10. Mugiles aliqvos non coitu ſed limo arenave naſci conſtat. *Ariſt.* V. Hiſt. Animal. XI. VI. 15. Non omnis fert omnia tellus. *Virg.* 1. Georg.

Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi atqve injuſſa vireſcunt.
Gramnia, nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.
At Chalybes nudi ferrum.

De furnis Ægypti, in qvibus pulli excluduntur *Busbeq.* Epiſt. III. *Gabriel* Sionita c. 9. de moribus Oriental. *Mandevill.* cap. 16. Itiner. *Chriſtel.* III. 16. *Furrer*, Itinerar.

Corpora humana altius ſub terra defoſſa non putreſcunt. *Plater.* qvæſt. 9. Cent.

Cent. posth. ubi inqvit: *Falsam magnâ tum persvasionem videre licet, qvi naturali hac corporum à putredine vindicandi ratione neglecta artificiali per balsama utuntur.*

CAPUT X.

De occultis qvalitatibus.

DAntur occultæ qvalitates. *Lemnius* III. 4. *Erastus* de occultis medicam. proprietat. 4. apud *Smetium* in Miscell. *Keck.* 1. Phys 8. & causæ multarum rerum ab occultis cœli influentiis petendæ. *Sennert.* II Phys. 2.

Suntqve vel *antipathiæ* vel *sympathiæ* Exempla habet Marc. *Donatus* VI. Hist. Medic. 3. *Camerar.* Cent. 1. 78. *Lang.* 1 Ep. 33, 34. *Petrarcha* Præfat. in II. de Remed. Fort.

Dissentiunt brassica & vitis, Ichneumon & Crocodilus, Elefas & Rhinoceros. *Ripl.* II. de abd. causis 18. *Barthol.* de Rhinocer. cap. 2. Lupus & Eqvus. *Camerar.* Cent. 1. 23. II. 90. Serpens & saliva hominis. *Lucret.* IV.

--- *Serpens hominis qvæ tacta salivis*
Disperit ac sese mandendo conficit ipsa.

Olea qvercui insita moritur. *Plin.*

Prius à lupo conspecti fiunt muti.

Zacu-

tus II. Hist. Med. p. 156. Nobilis Anglus
issimè afficiebatur ad præsentiam
. *Quercet.* Polyhist. Sect. I. c. 8. & I-
s *Sanctor.* VIII. Vit. Err. 10. Æmy-
Campanellus Medicus poma ferre non
erat. *Wilhelmus* Episcopus Basileensis
em *cheiri* & violas martias. *Deodat.*
anthei cap. XI.
Scribit *Avicenna* sua ætate vixisse ho-
nem, quem omnia venenata fugerent.
ilius à *Spitzberg*, Professor Matheseos
Academ. Pragensi, porcellos assos ferre
n poterat. *Kozak.* Phys. Mos. cap. 17.
Demophon mensæ Præfectus Alexandri,
umbram calefiebat, in sole frigebat.
ert. IX.
Consentiunt cervi & attagines; Del-
ini & homines, psittaci & lupi. *Oppian.*
ισγ II. *ἁλιευτ.* v. Sus & fimus. *Laërt.* IX.
Ita quod animantibus salubre homini
oxium & contrà. *Lucret. IV.*

Quod aliis cibus est aliis fuat acre vene-
num.
... nobis veratrum est acre venenum
At capreis adipes & conturnicibus auget.
ib. v. *Quippe videre licet pinguescere sæpe*
cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ est acre
venenum.

Vide eundem plura memorantem libro VI. & *Laërtium* in Pyrrhone Libro IX. *Paingen.* VIII.

Talia multa Deus tenebris involvit opacis
Constituitq́; suos fines mortalibus, ultra
Quos frustra humanum ingenium sensusque laborant.

Et lib. XI.

Plurima sunt quæ cum fieri non posse putemus,
Sæpe tamen fieri possunt & facta videmus.

Catull. Ep. 86.

Odi & amo: quare id faciam fortasse requiris,
Nescio sed fieri sentio & excrucior.

Multa tamen fabulosa sunt. Veluti quod leo galli cantum tolerare nequeat. *Lucret. IV.* Contrarium experientia docet. *Camerar.* Cent. 1. cap. 21. In Austria gemellos feras solo corporum tactu aperuisse. *Langius* l. 1. Ep. 34. quod pro mendacio habet *Delrio* 1. Disquis. Magic. cap. 3. quæst. 4. vel si factum, Dæmonum præstigiis adscribit.

CA-

CAP. XI.

De Mundo.

MUndus summarum summa à Lucret. III. & V. *Universum* sive Πᾶν appellatur ab *August. Tertull.* qva tamen voce offenduntur nonnulli tanqvam arrogantiori & superbiori. *Danæus* in cap. 10. Enchirid. ad Laurentium & Phys. *Christ.* cap. 9. *Keck.* Disp. XX. Probl. XI.

Κόσμον primus *Pythagoras* appellavit. *Plut. Galenus*: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον.

Laërt. qvod tamen alii ad *Parmenidem*, *Zeno ad Hesiodum* refert & vox hæc passim in fragmentis *Hermetis* Trismegisti legitur, *Sennert.* II. Phys. I. Plin. II. 4. qvem Κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt, nos à perfecta absolutaqve elegantia mundum. Cœl. *Rhodig.* I. A. L. 5.

Definitiones varias mundi refert *Apul.* I. de dogm. Plat. *Ampelius*: Mundus est universitas rerum in qvo omnia sunt & extra qvem nihil. Vide libellum elegantissimum de Mundo, qvem *Justinus* Martyr & alii Aristoteli tribuunt aut Theophrasto. *Apul.* l. de Mundo. *Stobæus* cum citat tanqvam Epistol. ad Alexan-

drum. *Danæus* in c. 9. Enchirid. ad Laurent. & *Vossius* in addendis ad l de *Annal.* negant esse Aristotelis.

Lipsius l. de Const. 18. Talis in divinis ubiqve fere Aristoteles est: libellum illum de mundo excipio, qvi totus aureus ab aliâ mihi videtur & magis cœlesti mente.

Fuerunt qvi plures mundos sibi imaginarentur. *Anaximandri* opinio est innumerabiles esse mundos. *Cic.* 1. de Nat. D. *Xenophanes*, *Democritus*, *Diogenes* Apolloniades, *Leucippus*, *Zeno* & in universum omnes Epicuræi. *Laert. Lactant.* de Ira Dei cap. x.

Lucret. II. ——— *Cœlum simili ratione fatendum*
Terramqve & Solem, Lunam, cætera qvæ sunt
Non esse unica sed numero magis innumerali.

Claudianus in Consul. Mallii de Epicuro.

Ille ferox unoq; tegi non passus Olympo
Immensum per inane volans finemqve perosus (mundos.
Parturit innumeros angusto pectore

Et *Claudianus* Mamertus ad Colleam:

Ne vagus innumeros angusto pectore mundos

Qvoi

Quos atomis demens per inane parentibus edit
Irritus in vacuum spatiato pectore quæ- (ras

Origenes correctur9 errorem plures mundos non quidem *simul* sed *successive* statuebat; quam sententiam ipsi tribuunt Theologi *Leidenses* in Synopsi disputat. *Plin.* II. 2. Furor est innumerabiles tradere mundos. *Sennertus* II. Phys. negat unitatem mundi rationibus Philosophice probari posse: id quod tamen facit *Licetus* II. de vita 47. Veteres infernum putabant alium mundum esse sub terra. *Orpheus* apud *Ovid.* x. Met.

--- O positi sub terra numina mundi
In quem decidimus quicquid mortale creamur.

Claud. I. de Raptu.

-- geminoq; facit commercia mundo.
.--- sunt altera nobis
Sidera, sunt orbes alii.
Jam nunc inferno processerat Hesperus orbi.

Causam mundi efficientem Deum esse, Trismegistus *Hermes*, *Sybilla*, *Pythagorici*, *Stoici*, *Peripatetici*, pro indubitato habent, primus *Epicurus* negavit, *Lactant.* II. 9. & de Ira Dei 13. *Thales*: pulcherrimus mundus: à Deo enim factus est. *Laërt.* I. finem Mundi esse hominem.

Ovid. I. Met.

---- *Cœlumque tueri*
Jussit & erectos ad sidera tollere vultus.

Anaxagoras interrogatus cur natus esset? respondit Cœli Solisque videndi causâ: quanquam hoc risu prosequatur *Lactantius* III. 9. 23. VI. 1. putans nescientem Philosophum in hoc prorupisse, defendit tamen *Cæl.* Rhod. I. A. L.19. *Torchillus* celebris in Islandia Vir in agone adverso Soli semet exponi curavit, Cœlique & totius mundi opificium palam admiratus, ei Deo qui Solem reliquaque creasset sidera, fugientem moriens commendavit animam. *Arngrimus* Jonas in Islandia.

Epicurus ut efficientem mundi ita etiam finem negavit neque hominum causâ constitutum voluit. *Lactant.* VII. 3,4,5,6. *Lucret.* V.

Duplex *Platonicis* mundus, intellectualis & visibilis.

Intellectualis etiam *Archetypus* dicitur. *Palingen. VII.*

Sensibilis mundus mundo defluxit ab illo
Mentali archetypo.

Neque improbat mentem Platonis *Augustin.* I. Retract. 3. Descriptionem mundi intellectualis, ubi omnia quæ feruntur, conspiciuntur, vide apud *Martianum* Capel-

Capellam l. de Nuptiis Philologiæ. Scholastici *speculum* Trinitatis vocarunt.

Infinitum mundum voluit *Anaximander*, *Seleucus* & Fr. *Patricius*.

Si finitus mundus & alicubi terminatus quid extra eum? *Plin. II.* 1. Mundi extera indagare nec interest hominum, nec capit humanæ conjectura mentis. Furor est mensuram ejus animo quosdam agitasse & prodere ausos. *Apul.* Apolog. de Platonicis: Secta ista etiam Cœlo ipso sublimiora quæpiam investigavit & in extimo mundi tergo degit.

Figuras suis mundis varias tribuerunt *Epicurai*, sphæricas, ovales, turbinatas. *Laërt. VII.*

Plerique rotundam *Aristot.* II. de Cœlo 4. *Laërt.* VI. 1. *Plin.* II. 2. quam tamen opinionem irriserunt antiqui Patres *Chrysostomus* Hom. VII. & XIV. in Epist. ad Hebr. *Theodoretus*, *Theophylactus*, ad Hebr. VIII. *Lactant.* III. Inst. 24. *Augustinus* dubitat an terra undique Cœlo cingatur, lib. 2. de Genesi ad lit. cap. 9. & non posse demonstrari Cœlum esse rotundum. In *Psalm.* 135. *Vigilius* Episcopus Juvaviensis hæreseos damnatus quod Antipodas statuerat. Putabant mundum *domui* similem, cui Cœlum tanquam tectum ex una tantum parte non undique

immineat. Ita *Homerus* & veteres Poëtæ pene omnes planam præsuppofuerunt terram & Cœlo connexam. *Geminus* de apparent. Cœl. 13. Infra terram esse Chaos sive vacuum inane immensum ac infinitum *Lactant.* III, 2. *Hieron.* in Epist. ad Ephes.

Sed rotunditatem Cœli & terræ primus experimento asseruit Ferd. *Magellanus*, navi *Victoria* Orbem circumvectus, Joh. *Acosta* l. Hist. Nat. Ind. 2. & 5. Nihil tamen de rotunditate mundi ex verbo Dei definiri potest. *Danæus* Phys. Christ. 13. *Aslach.* 1. Phys. 13.

Si creatus mundus, quo tempore? Alii *Vere*, mense Aprili. *Virgil.* 11. Georg.

--- Ver illud erat Ver magnus agebat
Jupiter ---

Alii autumno & Septembri. *Cœl.* l. 8 *Dan.* Phys. Christ. 39. *Aslacb.* 1. Phys. 13. *Bodin.* Meth. Hist. 8.

Keckerm. VII. Phys. dicit quæstionem præposteram esse.

Eob *Hessus* ad II. Georg. Nemo Deo fuit à consiliis & impium fuerit fortasse velle hæc rationibus ullis altius prosequi. Scholastici quærunt utrum Deus potuerit mundum creasse ab æterno? G. *Biel* in 11. Sent. dist. I. qv. 3. vel ex æterna materia. *Stoici* apud *Quintil.* Declam. IV.

Deus

Deus hic autor operis universi ex illa rudi primaqve caligine posuit in vultum, digessit in partes. Et hoc est illud Chaos, qvod negat *Keck.* disput. XX. Probl. 5. & VII. *Phys. Syst.* Theol. l. 6.

Aff. *Danæus* Phys. Christ. 21, 22, 23. negat tamen inde probari *Anaxagoræ* σύγκρισιν & διάκρισιν cap. 25.

CAPUT XII.

De Mundi Origine.

DE Mundi Origine antiqvorum opiniones compendio refert *Lactant.* de Ira Dei, cap. 10. *Euseb.* I. πϱοπ. 4. 5. *Mornæus* de ver. Relig. Christ. c. 9. In duas præcipue sectas discessum fuit, qvarum una æternitatem, altera principium mundi statuebat. Prioris caput statuitur *Aristoteles*, *Lactant.* VII. 1. cujus tamen sententiam benignè interpretatur *Keckermannus* VII. Phys. excusat *Thomas* Aqvinas & *Fortunatus* Crellius, defendit Scal. Ex. III. 5. & LXVIII. 3. *Palingen.* VI. Picus *Mirandulanus*, Paulus à *Scala*, sed judicio Mornæi c. 9. de V. R. frustra *Goclen* Annal. Ex. III. *Scal.* Hinc septem fundamenta Aristotelis refutat.

Al-

Albertus Magnus 11. sent. dist. 1. art. 10. *Mornæus cap. 9. Strozzius* Cicogna part 1. Theatri Nat. lib. 1. cap. 8, 9, 10, 11. *Keck.* v 11. Phys. *Danæus* Phys. Christ. cap. 5. *Paræus* in 1. Gen. *Magius* l. de exustione mundi 1. *Valles.* 1. Phil. Sacræ. *Bodinus* Meth. Histor. cap. 8. An autem Aristoteles sit author libelli de Mundo dubitatur: sunt qvi Theophrasto; sunt qvi alii adscribunt. Vives in Aug. de C. D. lib. IV. 2. Colleg. Conimbric. in proclivio lib. Phys. Arist. 4. 5. art. 4. *Plin.* II. 1. Mundum & hoc qvod alio nomine Cœlum appellare libuit, numen esse credi par est, æternum, immensum, neqve genitum, neqve interiturum.

Posterior est *Platonica*, qvanqvam jam ante Platonem vetus sit sententia. *Orpheus* enim canit in Argonauticis,

Πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμητιν
ἔρωτα
Ὅς᾽ ἅτε ἔφυσεν ἅπαντα.

Linus operis sui physici hoc initium fecit

ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος,
ἐν ᾧ ἅμα πάντ᾽ ἐπεφύκει.

Laert. 1. idem *Anaxagoras*.

Unde *Pherecydes* Deum cum mundum conderet se in amorem mutasse scripsit apud Proclum. Dubitatum tamen fuit

de

Platone, annon mundum statuerit æ-
ıum? Affirmavit aliquot argumentis
clus, eumque secutus *Cicogna* part. 1. l.
8. quos refutat *Mornæus* c. 9. & Joh.
nartius ad v. Boëtii de Consolat. qui
ipulos Platonis, Photinum, Jambli-
ım, Porphyrium, hanc præceptori suo
entiam affinxisse scribit. *Boëtius* di-
gvit v. de Consol. Platonem sequen-
Deum quidem æternum, mundum
ɔ dicamus perpetuum. Negat *Ari-*
VIII. Phys. *Philo*, *Plutarch.* de dogm.
rodisæus, *Simplicius*, *Tertull.* in Apolo-
Gell. l. 8. Duraturum tamen per-
io statuebant ejus sectatores. *Apul.* 1.
ogm. *Plat.* vide *Lactant.* II. 11. VII. 3. Re-
Egyptii mundum genitum mortalem
futurum & ad sphæræ similitudinem
ndum dixerunt. *Laërt.* 1.

ravior quæstio fuit de *anima* Mundi;
ique enim omnes animam & vitam,
nulli etiam intellectum mundo tri-
unt. Nihil nunc de Stoicis dicam
ıaturam cum Deo confundentes, di-
nt Deum esse mentem mundi & mun-
esse corpus Dei, esse rationalem
t. VII.

--- Totamque infusa per artus
'ens agitat molem & magno se corpore
miscet.

La-

Lactant. VII. 3. qui etiam Stoicorum argumenta refutat II. 6. Eadem Ægyptiorum fuit opinio, ut ibidem testatur & Hermetis, Zoroastris, Orphei, Thaletis, à quibus *Pythagoras* hausit & *Plato* inprimis propagavit, ut ex Timæo & Axiocho & Laërtio patet. *Quintil.* V. 14. *Plin.* II. I. *Aristot.* I. de Plantis I. II. de Cœlo I. 13. 63. III. de generat. Animal. II. *Sennert.* de Conf. & Diff. 7. *Chymici* animam mundi vocant Spiritum virtuosissimum, qui ubique unus est & per quem omnia operantur. *Nollius* Prodr. Phys. Herm. c. 5. Distingvendum inter animam informantem & assistentem. Mundus *informantem* animam non habet *Arist.* I. de anima t. 49. unde eam opinionem damnarunt Patres *Arist.* Eccl. XVII. 27. 28. *Assistentem* mundi animam defendunt *Zoroaster* Jessenii p. 73. ut mundi corpus duraret, animo indiguit: sine hoc animo totus jaceret mundus cadaver, & p. 62. Unus mundo animus est sic tamen ut partes ejus principes proprios habeant animos minoribus participantes & hi minimis: exemplo sunt stirpes & animalia, quibus vermes innascuntur. *Joh Riolanus* in libello de anima mundi, ubi tamen Platonicam animam rejicit & nihil se unquam commento animæ istius legisse,

gisse futilius testatur. Et de abditis rerum causis lib. 1. cap. 1. *Appella igitur qvomodo libet vim illam & effectus plane divinam qvam vides diffusam per universum, Spiritum seu animam mundi, naturam naturantem, ordinariam Dei potentiam, vim singulorum, omnium genitricem & conservatricem, de nomine parum laborabo, dummodo de re constet.* Vide & *Scal.* Ex. VI. 1,2,7. Fortunatus *Licetus* omnium prolixissime & clare animam mundi asseruit in libris de Vita, Lib. 2. cap. 2. *Asseverare mundum totum cœlestemqve Sphæram qvamlibet esse corpo vivum & animatum rationi est maximopere consentaneum. Cœli & mundi anima dicitur esse puro intellectus absq; vegetabili & sensuali anima.* Mundus ergo cœlestesqve Sphæræ vivunt aqve facultate cognoscendi pollent, qvæ mnium viventium sublunarium virtutem cognitricem longè superet, cujusodi esse dicitur mens divina seu intelgentia separata, *cap. 6.* Cœlestia corpo- habent animam assistentem sive à rpore separatam. Idem prolixius prot *cap. 9. & cap. 19.* Vita cœlestis nihil ud est qvam præsentia Physica menimmaterialis ipsi cœlo, *cap. 30.* Convatur hujusmodi vita non nisi cognine & desiderio sive amore intelligen-

tiæ

tiæ ſeparatæ erga Cœlum & viciſſim amore ſeu deſiderio & intellectione Cœli erga mentem divinam, *Cap. 34.* Si Deus non dicitur eſſe forma toti mundo aſſiſtens, nihil erit profecto unde mundana hæc fabrica ſit una numero ſubſtantia & unum vivere, qvemamodum revera exiſtit. Eſt ergo Deus optimus forma & anima totius mundi, univerſo ipſi & ſingulis ejus partibus asſiſtens, *Cap. 43.* Vita totius mundi nihil aliud eſt qvàm asſiſtentia primæ intelligentiæ orbi univerſo ſive Præſentia Dei toti mundo; atq; hæc fuit Ariſtotelis ſententia, & *Virgil.* v. Æn. & *Gell.* I I I. *Jovis omnia plena*, lib. III. cap. 44. latius probat Deum eſſe animam mundi asſiſtentem, qvæ hoc ſenſu admitti poſſunt: ſicut omne corpus mens & animus gubernat: ita mundum Deus. *Lactant.* de Ira Dei. 10.

Mundus eſt perfectisſimus, *Eccl.* I I I. 14. Impie *Alphonſus* X. Rex Hiſp. Si creationi affuiſſem, mundum melius ordinaſſem. Itaqve à Deo caſtigatus fuit. *Rodericus* Sanctius IV. 5. *Danæus* II. Eth. 9. Cur autem qvædam mala videantur & incommoda *Apul.* de Mundo. An *Mundus nunc qvam olim ſit imperfectior?* Aff. *Cyprianus* contra Demetrianum. *Leucippus*: Mundum augeri & imminui

& ta-

& tabescere. *Hesych.* in Vitis. Idem *Lucretius* II. & V. mundum hodie qvam olim angustiorem. *Taurell.* III. qvæst. 8. Anti-Cæs. Negat *Jonston* libro de Naturæ Constantia. Conservatur enim à Deo. *Apul.* de Mundo: neqve ulla res tam præstantibus viribus est, qvæ viduata Dei auxilio suâ naturâ contenta sit. Unde mundum perpetua creatione conservari volunt. Idem dicit mundum valente habitudine, pubertate juvenili. *Conimbricenses & Augustinus*, qvos refutat *Keck.* Disput. XX. *Probl.* 8. Neqve tamen omnes res prout creatæ permanserunt, etiam qvoad accidentia qvædam. *Pythagoras* apud Ovid. XV. Met. *Apul.* de Mundo. *Lactant.* VII. 3. *Lipsius* I. de Const. 16. Ita *Sicilia* continente abscissa. *Justin.* II. & IV. *Lucan.* III. *Virgil.* III. *Claud.* I. de Raptu. Ita Bosphorum Cimmerium in creatione non fuisse probabile. Descript. *Tartaricæ.* Xenophanes *Colophonius* terra tandem omnino in aqvas abituram. *Euseb.* ..... 5.

Communis opinio est mundi *exustionem* futuram, de qva libros qvinqve scripsit *Hieron.* Magius. *Ovid.* II. Met.

----- affore tempus
Qvo mare, qvo tellus correptaq; regia Cœli
Ardeat & mundi moles operosa laboret.

Lu-

Lucan. I. & VII.

Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus.

Unde autem illi ignes? Deus in fine mundi ignis & sulphuris pluviam demittet. *Magius* III. 2. Aon. *Palearius* II. de immortal. animæ. Picus *Mirandula:* qvi cognoverit proprietatem Aqvilonis, intelliget cur Deus mundum judicarit per ignem. Atqve hoc vetus est, inqvit *Bodinus* cap. Meth. Hist. non modo *Pici* sed etiam *Heracliti* ut ait *Plut.* & *Hebræorum* opinio, qvi ignes non é cœlo delapsuros ut putat *Magius*, sed ex intimis terræ visceribus erupturos confirmant.

An vero *mundus secundum totam substantiam interiturus?* Aff. *Scal.* Ex. LXI. 5. *Taurell.* Anti-Cæs. pag. 339. *Vallesf.* Phil. Sacr. cap. ult. *Paracelsus* Sag. 3. qvi *vitrificandum* putat. Hinc Christiani accusati qvod interiturum mundum crederent. *Minutius* Octavio. *Balbus* Stoicus apud *Cic.* II. de Natura D. *Justin.* Apol. II. Stoicorum opinione ipsum DEUM solvi in ignem & mutatione mundi reparari. *Plut.* de defect. Oracul. Negant *Keck.* Disp. XX Probl. 17. *Augustin.* XX. de C. D. 24. *Hieron.* in LI. & LXV. Esaiæ. *Gregor.* XVII. Moral. 5.

GA-

CAPUT XIII.

De Mirabilibus Mundi.

Multa de naturæ miraculis referuntur, quæ tamen in plerisque falsa sunt. Facile quidem crediderim, quod *Saxo* in Chorogr. Daniæ de Islandia scribit: esse ibi fontem cuncta in lapidem transmutantem; ignes in aquis ardentes; undas lethales potantibus; sed non par fides, saxum absque extrinseco motu propriâ agitatione altissimos montes pervolitare. Ita quæ de fontibus una die calidis simul & frigidis scribunt *Curt.* IV. 7. *Ovid.* Metam: non abhorrent à veritate: audiri in Salinis Bochnensibus canum Gallorum, aliorumque animalium voces. *Crom.* 1. Pol. sed infinita alia ab antiquis conficta sunt. *Gell.* IX. 4. X. 12. *Vossius* de arte Histor. 9. quorum specimen exhibet *Plinius* XXVIII. *Ampelius* c. de miraculis mundi. *Solinus* cap. XII. Alicubi fraus humana accessit, ut in statua *Memnonis* quæ Sole oriente vocem edere dicebatur. *Euseb.* Chron. vel etiam gestus Dæmonum superstitioni hominum illudentium suis præstigiis, quod de lacu Pilati Lucernates, cui simile quod de Lycei fonte

fonte *Pausanias* habet, referunt *Munster*, 11. Cosm. 73. *Simlerus* de Alpibus. Ac fatetur *Nierenbergius* 11. de miraculosis naturis in Europa, *Cap. 28.* vanam de hoc lacu traditionem & superstitionem esse: sæpius studio aliquid injectum fuisse, neque tamen illas tempestates & inundationes consecutas. Talia ad aniles potius fabulas releganda, quæ tamen in historiis quoq; locum repererunt, ut quod de Cornu *Oldenburgensi*, de *freno* equi ignoti & in *Frisia* Orientali adhuc extante narrant. Minus mirum quatuor possessores equi Seiani miserè periisse, Cn. Seium, C. Dolabellam, C. Cassium, M. Antonium *Gell.* 112. hoc enim in humanis non infrequens est.

Illusit etiam impostura eruditissimis viris *aureo* pueri Silesii *dente*, cum *Rulandus*, *Ingolstetterus*, *Horstius* contrariis scriptis inter se rixarentur de causa, illis naturalem, his præternaturalem operose astruentibus: cum tandem mera impostura dens lamina aurea tectus deprehenderetur. Incredibile visum *Cromero* 1. de Polonia, in majori Polonia prope Scremum reperiri in colle quodam ollas, amphoras, cacabos, aliaque fictilia variarum figurarum sub terra nascentia & quamdiu humo teguntur, mollia, in aëre

indu-

indurescere. Idem prope Trebinzium in Silesia fieri G. *Ubenus* apud Scholtzium Epist. Medic. 82. testatur & existimat talia vasa ex sepulchreto gentilium erui, qvi cineres & ossa fictilibus sub terra condiderint, ubi longinqvitate temporis emollita in argillam convertantur, qvæ aëri exposita duritiem resumat.

CAPUT XIV.

De Cœlo.

COelum qvid creatum, *Plin.* II. 4. levis ac diffusilis æther; *Lucret.* V. qvis nisi furiosus ausit dicere qvid sit; *Valla* I. Dial. XI. Unde *Diogenes* ad eum, qvi de cœlestibus differebat: qvando inqvit de cœlo venisti? *Laërt.* VI. Et *Socrates*, qvæ supra nos nihil ad nos, cujus censuram vide apud *Lactant.* III. 20.

Cœlum & extrema circumferentia. *Laërt.* VII. extra cœlum neq; corpus neq; locus neq; tempus *Arist.* 1. de cœlo, cap. 9. Cœlum non est sphæricum, *Helmont.* I. de Aqva num. 13.

Cœlum movetur, *Apul.* de Mundo: cursibus rapidis semper rotatur. Circulariter. *Scal.* Ex. LXI. 1. ab Oriente in Occidentem. *Cal.* I. XI. Mundus movetur

φορὰν ἐγκύκλιον ab ortu ad occaſum. *Geminus* de appar. 16. atque à motu omnium conſervatio & transmutatio, *Licet.* 13. de vita, 37. *Hofm.* de Generat. 1. neqve ſtellæ modo ſed & ipſum Cœlum cum ſtellis movetur. In Peruvia apparent juxta ſtellas maculæ qvædam: hæ ſimul cum ſtellis moventur, *Acoſta* l. 2.

Cœlum eſt qvintum elementum, *Apul.* de mundo, *Titelm.* VII. Phyſ. 9. *Noll.* II. Phyſ. Herm. 2. *Lactant.* V. II. Cœlum eſt elementum mundi alterationis expers, *Scal.* Ex. LXXV. 9. portio tamen ejus, radii, alterantur & transmutantur, *Noll.* II. Phyſ. Herm. 2. *Riolani* II. Phyſ. princip. 3, 4. & novæ ſtellæ interdum generantur ut An. 1572, 1601, 1604. *Aslach*, Phyſ. Chriſt.

A cœlo omnia inferiora efficiuntur, *Palingen.* VII. & 10. (*generet æther.*
Qvo ſine nec tellus qvicqvam nec gi-
Cœli ſunt omnia poteſtate, *Scal.* Ex. VI. 2. Cœruleus color nullus eſt ſed nubium. Ex. XLI. 3. *Cal.* I. 20. Non dantur orbes cœleſtes, *Sennert.* II. Phyſ. 2. docendi tantum gratia ab Aſtronomis introducti ſunt *Keckerm.* Syſtem. Aſtronom. l. 1, II. Phyſ. 5. Unde non diu qværendum de ſvavi illo orbium cœleſtium ſono Pythagorico apud *Ciceron.* in Somnio & qvem ſe audiviſſe iactabat *Apollon.* Ganæus,

Claud.

Claud. IV. Conſ. Honorii:

——— *rediit meliore magiſtro*
Machina concentusque poli.

Mart. *Capella* I. de Nupt. Philoſ. Superi globi orbesq; ſeptemplices ſuavis cujusdam melodiæ harmonicis tinnitibus concinebant, vide & *Plin.* II. 3. *Plut.* de Muſica. *Quintil.* I. 16. II. 10. *Macrob.* II in Somn. *Boëth.* I. de Muſica 2. *Ambroſ.* 2. Hexam. 2. *Apul.* de dogm. Plat. Negant *Ariſtot.* II. de Cœlo 9. *Valleſ.* Sacræ Philoſ. 56. *Palingen.* XI. *Hyperius* II. Meth. Theolog.

An ſint plures Cœli? Cœli dicere in plurali vix auſim niſi poëtica licentia. Hinc *Cicero*: Ille baro te putabat quæſiturum unum cœlum eſſet an innumerabilia. *Voſſ.* I. Anal. 41. *Valentiniani* ſeptem. *Irenæus* l. I. *Baſilidiani* CCCLXV. ſecundum numerum literarum nomine ΑΒΡΑΞΑΣ. *Irenæus* l. I.

De Cœlo Empyreo curiosè Scholaſtici. *Albertus* M. in II. Sent. diſt. 3. art. 3. & ſeqq. *Keckerm.* II. Phyſ. 5. *Titelm.* VII. Phyſ. 13. *Nollius* II. Phyſ. Herm. 2. qui id in ſuperficie citima aquem, in extima igneum eſſe vult. Cœlum empyreum quale fingitur immobile ſedes beatarum mẽtium non datur. *Licetus* II. de Vita 37. ſed intelligitur metaphoricè ipſa beatitudo.

De materia Cœli an *eadem cum inferioribus*, *G.Biel* in II. Sent. dist. 12. q. 2. *Keck.* II. Phys. I. *Vallef.* Phil. Sacr. I. & 51. *Titelm.* VII. Phys. 13. *Bodin.* Meth. Hist. 8. *Dan.* I. Phys. Christ. 22. *Aslach.* I. Phys. Christ. 5. *Anaxagoras* dixit Cœlum ex lapidibus esse compositum, quod lapis Cœlo deciderit. *Euseb.* Chron. *Sennert.* I. Phys. 2. *Laërt.* II. *Empedocles*: ex Crystallo. *Laërt.* VIII.

Cœlestia esse animata. *Ozigenos* apud Cœl. I. 18. & II. Negat *Keckerm.* II. Phys. I. *Sennert.* II. Phys. 2. *Nieremberg.* II. Hist. Nat. 4.

Cœlum est *solidum*, unde στερέωμα, firmamentum, Homero χάλκεον, σιδήρεον, Jobo *Speculum* vocatur Cap. 38. *Euseb.* XI. πραπ. 4. *Druf.* ad Genes. Cap. 5. *Palingen.* XI.

—— est durissimus æther
Plus adamante adeo ut ferrum contemnat & ignem.

Nieremberg. I. Hist. Nat. 15. Ista controversia an cœlum durum sit an liquidum, æterna erit: nemo cœlum proxime vidit, nemo videbit, nemo poterit vicino adspectu rem definire.

De *Intelligentiis* cœlorum motricibus multa Peripatetici. Angelos intelligit

Kec

Keckerm. II. Phyſ. 3. *Licetus* II. de Vita 30. & ſeqq. qui unicuique orbi appropriatam intelligentiam attribuit Cap. 34. III. 30, 31, 33, 42, 45. Aon. *Palear.* I. de Immort. *Chryſoſtomus* Homil. VI. & XIII. & XII. ad populum, *Procop.* in Geneſin rident opinionem de motu Cœli & Stellas tantùm moveri volunt. *Auguſtin.* in Pſal. 135. dubitat. Sixt. *Senenſ.* V. Biblioth. Annot. 3. *Ovid.* II. *Met.*

Adde quod aſſidua rapitur vertigine cœlum
Sideraque alta trahit celerique volumine torquet:
Arbiter, an geminæ convertant æthera mentes.

De Deo Peripateticorum cœli rotatore *Taurell.* II. Anti-Cæſ. quæſt. I. Sect. 12. *Palingen* XI.

Zoroaſter Jeſſenii: Cœlum nec ſui nec aliorum cauſa mobile fruſtra circumgyrari creditur.

Cœlum & Stellas per radios in inferiora operari. *Scal.* Ex. VI. 5. *Cæſius* I. de mineral. 5. quæſt. 1, 2, 3, 4. *Noll.* II. Phyſ. 1. & VI. 1. *Valleſ.* Sacr. Philoſ. 31. Non operari. *Geminus* cap. 14. de apparentiis: minime in animos hominum & Reſpublicas ut Aſtrologi volunt. *Keck.*

Disput.xxxv.*Sennert.* 11. Phyſ. 2. *Hyper.* 11. Meth.Theol.p.351. *Paracelſus* naturalem ſcientiam & ſapientiam homini ab aſtris dari vult. Præf. in Philoſoph. Sag. & lib.1. cap. 1.

Et cœlum preces noſtras exaudire Platonici putabant. *Cœl.* 1. A. L. 18.

Extra Cœlum *lux* immenſa ſedesque quietæ,

Quas neque concutiunt venti nec nubila nimbis
Aſpergunt neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat ſemperque innubilis æther
Integit & largè diffuſo lumine ridet.

Lucret. III. & *Palingenius* XII. *Plin.* II. 10. Supra Lunam pura omnia & diuturnæ lucis plena. *Claudianus* II. de Raptu.

Cuncta tuis pariter cedent animalia terris
Lunari ſubjecta globo, qui ſeptimus auras
Ambit & æternis mortalia ſeparat aſtris.

Zoroaſter Jeſſenii pag. 28, 30. Empyreus mundus ſupra ætherios poſitus illos complectitur Dei beatarumque mentium hoſpitium. Eſt infinitus, ad extra ad infinitatem expanditur, ad infra vero qua æthera tangit, finitur.

Paracelſus in Philoſ. Sagaci. Refert eſſe-

effectus supernaturales, ut diluvium Noæ, Solem immobilem, deflagrationem Sodomæ, Stellam Magorum ad cœlum internum, qvod agere dicit ad externum.

CAPUT XV.

De temperie regionum.

EVidens & manifesta est distinctio temperamenti inter frigidam & temperatam Zonam, ut qvamprimum ex una in alteram deveneris, ingens discrimen sentias, qvod experimento cognovit *Linschotius* in secunda navigatione ad diem 15. Octobris. Zona torrida multo temperatior qvam Zona frigida. *Idem* ad 12. Octobr. In India à *Camabaia* ad *C. Comoryn* hyems incipit à fine Aprilis & durat ad Septembrem. Vocatur hyems non propter frigus sed tempestates. Nam hyems calidissima est, ita ut tum fructus maturescant. Incipit à vento Occidentali ex mari cum tonitru & fulgure: huic continuæ dies noctesqve pluviæ; terminatur rursus tonitru & fulgure. Littora & portus ingentibus arenis obstruuntur & mare tempestuosissimum est.

Flumina ad mare salsa continuis pluviis

dulcescunt & colorem rubrum contrahunt. Sed in altero latere *Choromandel* etsi tantum 70. alicubi 20. milliaria distant, contra se res habet. Ibi est æstas cum in Cuncam sive India hyems, & hyems cum ibi æstas etiamsi sub eadem latitudine sint. Qvin in montibus *Balageatæ* unum latus montium æstatem, altera hyemem habet. Eadem ratio obtinet ad *Ormuz* & in Arabia felice ad caput de *Rosalgate* ubi ad unum latus promontorii æstas, ad alterum hyems & sic in aliis Indiæ locis. Æstas incipit à Septembre & durat ad finem Aprilis: æstas frigidior hyeme & nullæ in ea fruges maturescunt, nisi qvi per totum annum nascuntur, In æstate Cœlum serenum & siccum est: nunqvam vel raro pluit & tum arenæ ad litora hyeme ejectæ plane iterum abripiuntur ac flumina salsa fiunt. A media nocte ad meridiem venti Orientales spirant dicti terrenihos non unqvam ultra decem à litore milliaria se extendunt ita ut noctes & antemeridies frigidiusculæ sint à meridie ad mediam noctem spirant occidentales ex mari versus terram dicti Lusitanis *Dirabon*. Hæc *Lintschotius* Cap. 84. Indiæ.

In *Lima* ficus est, cujus dimidia pars versus Austrum eo tempore viret qvo æstas

æſtas eſt, altera arida manet. *Acoſta* 4. 32.

In montibus Peruviæ *Pariacacca* aër eſt ſubtiliſſimus & penetrantiſſimus, viatorum vitalia intolerabili anguſtia & dolore torquens, non tamen lethaliter niſi raro, herbas etiam exurens. In aliis verſus *Chilen* montibus ſimilis penetrantiſſimus aër ſed ſine dolore & lethalis. *Acoſta* 3. 9. Hiſt. Peruv. 32.

Ad *Guineam* in mari frequentes tempeſtates, pluviæ, tonitrua: aquæ dulces intolerabiliter fœtent: cis æquatorem rurſum dulceſcunt & purgantur. *Lintſcb.* 3. Indiæ.

In planis *Peru* non pluit ſed tantum *garva*, ſive nebula cadit unde agri fœcundantur & gramina ac flores etiam in mediis arenis naſcuntur. *Acoſta.* 3. 20.

Tempeſtates ab hominibus impiis in mare dejectis excitari vulgo putant. Ita Hiſpani tempeſtatem illam atrociſſimam anni 1591. ad Tenerifam adſcribebãt Rich. *Greenio* II. Anglo in pugna occiſo & in mare abjecto, qui rectà ad infernum deſcendens omnes dæmonas in ſui ultionem excitarit. *Lintſchot.* Cap. 99. Indiæ Orient.

Indiæ Septentrionalis temperamentum ſaluberrimum. Meridionalis ſive

Malabar insalubre peregrinis, *Linschot.* cap. 10, 12.

Trans fluvium *Senegam* in Africa homines proceri, nigri, regio fertilis: Cis flumen homines parvi, subcineritii regio sterilis, Lud. *Cadamustus* in Navigat. Cap. 14. In mediterraneis Senega non pluit, nisi ferè ferventem aquam, cap. 39.

Iterum est in *Gronlandia* sub 80. gradu herbas, gramina & animalia herbivora esse: at in Nova *Zembla* quæ quatuor gradibus Australior neque herbas neque herbivora, sed tantum carnivora reperiri ursos, vulpes. Navig. *Bat.* in Novam Zemlam.

Portugalli in India nati sunt aut *Mestiços* qui parte Lusitano, matre Inda, aut *Gastiços*, qui utroque parente Lusitano nati & hi colore Lusitanis similes paulum tamen ad flavedinem vergentibus. Liberi ex *Mestiçis* sunt similes Indis. Tertia generatione Lusitani plane in Indos degenerant, *Linschot*, cap. 29. Maxime a fœminis inexhaustæ libidinis consumuntur & plerique inflatos ventres habent, unde *Barrigois*, id est, ventres appellantur, *Linschot*. cap. 34.

CA-

Caput XVI.
De Fluminibus.

Mira fontium oleo ſtillantium, vino exundantium, pannos comburentium, extinctas faces accendentium, recenſet, *Bartaſ.* part. 1 Hebd. lib. 3. & part. 11. 3. & *Edoartus* du Munin *Bereſithiados* die 111. Præcipua flumina *Cicero* 11. de Nat. D. commemorat: *Ægyptum Nilus irrigat, Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates; Indus vero non aqva ſolum agros lætificat & mitigat, ſed etiam conſerit; magnam enim vim ſeminum dicitur ſecum portare.* Minutius Octavio: *Ægypti ſiccitatem temperat* Nilus, *colit Euphrates Meſopotamiam, Indus & ſerere Orientem didicit & rigare.* De Nilo obſcura olim qvæſtio *unde oriatur?* Antiqvi anxie ſed fruſtra qvæſiverunt. Vide *Herodotum, Diodorum, Strabonem, Heliodorum, Plinium, Senecam, Melam* l. 6. *Lucan. X. Tib. 1. 7.*

Alexander, Seſoſtres, Cambyſes, etiam inqviſitores miſerunt ſed nullo ſucceſſu. Donec tandem *Luſitani* fontes ejus in Æthiopia ſive Abyſſina detexerunt. *Barros* Dec. 1. 10.

Statis qvoqve temporibus Nilus exundat. *Artapanus* apud *Euseb.* IX. πρ𝜗π. 4. causam ita refert: *Nilum baculo à Mose percussum adeo abundasse ut universa Ægyptus submersionem metueret: singulis exinde annis similiter exundare.*

Achoreus apud *Lucanum* X. fatetur se ignorare causam.

—— qvis causas reddere possit?
Sic jussit natura parens discurrere Nilū,
Sic opus est mundo.

Nives tamen liqvescentes in montibus Æthiopiæ & continuæ per æstatem pluviæ causam dare videntur; qviqve simili ratione exundat fluvius *Paraguay*, sive Rio de la Plata præcipitantibus se ex Peruanis montibus pluviis, unde incolæ tribus mensibus in scaphis, sive Canois habitant. *Acosta* II. 4.

Ex mari fontes dulcis aqvæ originem capere communis opinio, *Valles.* Phil. 5. 63. *Palingen.* XI. *Sennert.* IV. Phys. 10. percolantur & salsedinem deponunt in arenis & montibus: atqve ideo montes creati sunt. *Simler.* de Alpibus. *Hirtius* IV. de Bello Alex. Omnia littora naturaliter aqvæ dulcis venas habent. Henningi *Scheunemanni* in Hydromantia Paracelsica Cap. 6. ubi negat fontes ex mari originem trahere, ineptæ rationes sunt.

Mirum

Mirum cur æstate aqva in puteis frigidior & apud Hammonis fanum fons luce frigidus noctu calidus sit. *Lucret.* VI.

CAP. XVII.

De Lumine.

LUx primæva non fuit qvalitas in aqvæ corpore diaphano hærens, ut vult *Keckerm.* Disp. XX. Probl. 6. Sed substantia longe nobilissima à qva omnia inferiora vivificantur. *Sennert.* II. Phys. 2. vide Alb. *Magn.* in II. Sent. d. 13. art. 2. *Pareum* in I. Genes. An autem *lumen sit substantia vel accidens* adeo difficile dictu, ut *Sennertus* l. c. conqveratur de obscuritate naturæ & tandem concludat esse accidens intentionale non reale. De qvo etiam *Biel* in II. Sent. dist. 13. qv. I. *Licetus* III. de Vita 16. Qvomodo autem à lumine Solis fiat calor dissentiunt *Taurellus & Licetus.* Ille negat aërem à lumine atteri posse: p. 143. contra Cæsalp. sive in Alpibus nondum Cœlis ut *Hofman.* 4. de Gen. hom. 4. loqvitur & stupendum vocat errorem, si qvis putet radios Solis per se neqvaqvam esse calidos sed solo rei solidæ contactu calorem excitare. Negat igitur radios Solis reflecti sed

sed calorem circa terram accumulari, p. 170. *Licetus III.* de Vita, 34. probat Cœlum calorem gignere lumine ad nos effuso, qvod lumen aërem atterere valeat, & in minima dividere. Vulgo dicunt lumen majus extingvere minus. *Sanctorius II.* Method. vit. Err. 5. non extingvi sed obscurari & sensibus nostris occultari. Ita etiam *Scaliger* Ex. LXII. 1. qvod tamen coarguit *Licetus III.* de Vita 35. *extingvitur nobis, si non absolute.* Qvare non abs re lux imbecillis, si ob viciniam potentioris visum non excitet, dicitur extingvi, non secus ac rivuli aqva in mare delapsa dicitur aboleri.

CAP. XVIII.
De Eclipsi.

ECLIPSIS res in tota contemplatione naturæ maxime mira & ostento similis, *Plin. II. 10.* *Nicias* Atheniensis ob ignoratam eclipsin patriæ causa ruinæ fuit, *Plin. II, 12. Plut.* Nicæa & de superstitione, *Thucyd. VII. Qvintil. I. 17.* Ita milites *Agathoclis* in Africa terrebantur qvod Sol defecisset, *Justin.* XXII. & XXXIII. Lunæ defectus triste Persæo ostentum erat. Apud Romanos eclipsin

primus

primus docuit *Sulpitius* Gallus. *Val.* Max. VIII.1. *Quintil.* I.17. *Frontini* I.12. Apud Græcos *Thales* Milesius. *Plin.* II. 12. De causa quod Stoici Epicurei senserint, *Laërtius* VII.IX.X. *Lucret.* V. Ægyptii recte: Lunam deficere cum in terræ umbram incidisset, *Laërt. Claudianus* de Bello Getico:

--- Vetito fraudatum Sole laborem
Telluris subeunte globo.

Dubitatur an alia *Eclipsium sit utilitas*, de quo *Taurellus* IV.q. 6.p. 728. Universalis Eclipsis fuit in passione Christi. *Euseb.* Chron. ex Phlegonte. *Titelmannus* VII. Phys. 37,38,39. Dionysius *Areopagiticus* dicitur illam Heliopoli in Ægypto vidisse, Epist. ad Polycarpum; sed hoc fictum & falsum putat *Beza* ad Marc. XV.33. Anno 1133. tamen fuit Eclipsis Solis ut dies in noctem verteretur. Anno 1140. tanta, ut homines antiqvum Chaos timerent. Obsidente Henrico VII. Brixiam in Galliis simul Lunæ & Solis Eclipsis fuit. *Petrarcha* IV. memorabilium 9. Frustra dicunt Solem nunquam amittere lumen suum, ideoque non Eclipsis Solis sed aversionem luminis Solaris à terra aut oculis nostris dicendum. *Becmann.* Orig. L.L. Recte enim *Tibullus* II. El. 5. *Ipsum etiam Solem defectum lumine vidit.*

CA-

CAPUT XIX.
De Sole.

Eudoxus Deos rogasse dicitur, ut sibi facultatem darent Solem proximè cernendi ejusque formam, magnitudinem, pulchritudinem proxime contemplandi: tunc ut illico moreretur.

Solis laudes recensent *Plin.* II. 6. II. *Cælius* XIII. 14.

Anima mundi seu natura proximè in Sole habitat, ut quæ globum Solis totum implens radios suos & quasi Spiritus effundit per omnia, vitam, sensum & motum ipsi universo. Distribuens cuncta permanentia. *Crollius* Basil. Chim. p. 208. lux compactissima, ignis ardentissimus. *Zoroaster* Jessenii p. 50. *Anaxagoras* dicebat Solem *candens ferrum esse ac penitus* ignitum. Peloponeso majus, vel *lapidem* rubeum quod ad opus Chimicum refert. *Majerus* Septim. Philosoph. ænigm. 29. ideo accusatus & damnatus, *Laërt.* II. Stoici; solem esse purissimum ignem. *Laërt.* VII. *Heraclitus* Solis flammam lucidissimam & calidissimam, *Laërt.* IX. Solem non esse ignem contra Anaxagoram probat *Euseb.* XIV. πραπ. 4.

hoc

hoc etiam argumento qvod Sol atros faciat non ignis. Epicuræi putabant congregatis ignium seminibus Soles alios atqve alios semper splendere, *Minutus* Octavio. *Parmenides*: Solem calidum & frigidum esse, *Laërt.* ix. *Pythagoras*: Solem, Lunam & Stellas Deos esse: qvippe iis superare calorem qvi vitæ author sit, *Laërt.* viii. Deliberarunt aliqvando Stoici utrum Soli qvoqve populos darent, *Lactant.* iii. 23. Sol qvomodo calefacit? *Leucippus*: Sidera omnia motu rapidissimo ignescere: Solem inflammari à sideribus Lunam parum ignis usurpare, *Laërt.* ii. Motu Sol calescit exemplo plumbeæ sagittæ liqvescentis, *Aristot.* ii. de Cœlo, 7. *Virgil.* ix. *Lucret.* vi. *Lucan.* vii. qvomodo autem motus calefaciat qvæstio difficillima est, *Taurellus* contra Cæsalp. p. 649. Si Sol qviesceret magis calefaceret. *Scal.* Ex. lxxiv. 2. qvod & *Taurellus* probat contra Aristotelem p. 420, 559, 580. negat *Keckerm.* Disput. ii. Motum calefactionis ridet *Valla* i. Dial. xi. dicitqve motum refrigerationis potius causam esse. Causa caloris lux Solis & radii ejus, qvod ex speculis Archimedis & Procli probat *Jonstonus* Nat Const. prop. 2. Solaris calor nihil aliud est qvam calor ignis Solis fulgore modifica-

tus

tus. *Valles.* Phil. Sacra, cap. I. qvod ex parte Lucretius vult v. Solem aliqvando qviescere posse concedit *Aristot.* VII. Metaph. text. 55. Si Sol stare voluisset perpetuus ubiqve dies esset, *Lactant.* II. 5. Arabia adeo edita est ut ex summo vertice à qvarta vigilia Solis ortum ostendat, *Mela* l. 10. In monte Ida Sol oriens aliter ostenditur qvàm alibi, *Idem* l. 18.

An Sol scintillet? L. *Valla* I. Dial. 8. In Sole inest sive proprietas sive qvalitas dicendus vibratus, potentia & ut sic dicam vita ipsa Solis. Inest lux qvæ vibratu gignitur & qvasi paritur: inest ardor qvi illinc emanat & spirat. *Keckerm.* Disp. III. Sed ob lucis copiam scintillare videtur circa ortum inprimis & occasum, qvia tunc longius à nobis remotus oculis qvasi tremulis afficitur tum qvod eo tempore aër scateat exhalationibus. Qvam subsultationem vulgus in vespera Paschatis attentius observare solet, ducta erroris occasione ex qvodam vetere hymno, qvo omnes res dicuntur ob Christi resurrectionem exultare & Sol ipse subsilire. *Claudianus* I. de laud. Stiliconis.

Tunc & Solis eqvos tunc exultasse choreis
Astra ferunt.

Cur Stellæ fixæ *micent*, vagæ non item

Ari-

Aristot II. de Cœlo, 8. Magnitudinem Solis Lunari orbi comparatam septingenties & vicies eum superare *Thales* dixit. *Laërt.* I. *Anaximander* terram æquare. *Laërt.* II. *Anaxagoras*: Peloponeso majorem. *Archelaus*; maximum siderum. *Empedocles* Luna majorem. *Stoici* terra majorem. *Epicurus* Solis & siderum eam magnitudinem quam videmus. *Laert.* II. VII. VIII. X. quod postremum etiam *Lucret.* V. probat. *Aristot.* de Insomn. I. Sol nobis ποδιαῖος εἶναι δοκεῖ.

Immensum esse constat, *Plin.* II. II.

Propiorem terris ejus apsida quam Ptolemæi ætate 126. millibus sexcentis sexaginta milliaribus Germanicis, *Copernicus*, *Reinoldus*, *Statius* probant. *Bodin.* Meth. Hist. 8. & *Theatri* Nat. XX. Quod *Melanchthon* ad cœlestium terrestriumq; corporum tabescentiam refert; *Scaliger* autem ridet Ex. XCIX.

An Sol omnes res generet? Pythagorici penetrare à Sole radium profunda & omnia vivificare, *Laërt.* VIII. *Paracelsus* IV. Phil. Sagac. Solem omnia corpora perlucere & penetrare neque ad centrum mundi per lapides, aquam, terram, *Taurellus* pag. 186. contra Cæsalp. negat; quia noctu

noctu Sole absente & in media terra multa generentur, quousque Sol non pertingat.

Sol majorem terrestris globi partem illuminat, quam mediam. *Petrus* de Medina 8. Art. Naut. 3.

Cur ab *Oriente* versus *Occidentem* navigantes unius *diei jacturam* patiantur? In *Macao* & *Manella* integræ diei intervallum est. Cum in *Macao* est dies Solis, in *Manilla* est dies Saturni. Ratio: quia Sol versus Orientem citius, versus Occidentem tardius surgit, *Acosta* 3. 23. Ideo navigantes ab Occidente in Orientem circa totum globum terræ unius diei jacturam patiuntur, quia ipsis Sol quotidie tardius oritur, adeoque dies ipsis plerumque paulo majores sunt 24. horis, *Spilberg.* & *Le Maire* Navigat. Anno 1616, 1617, 1618. **Journael van de Nassausche Vloot** / pag. 95. Hist. *Ind.* General. lib. 3. cap. 98.

Odii inter *Lusitanos* & *Castilianos* argumentum est, quod *Joh.* II. Rex Lusit. molestissime ferebat Solem prius Castiliam quam Portugalliam attingere: neque rem hanc mutari posse.

CAPUT XX.
De Luna.

ENcomia Lunæ *Apulejus* XI. Mileſ. recenſet. *Iſid.* Peluſ. 2. Epiſt. 33. Καλὴ ἡ Σελήνη ἀλλὰ κρεῖττον ὁ ἥλιος. Ejus virtutes antiqui Chaldæorum Theologi ad Hecatem retulerunt. *Selden.* de DIs Syris cap. 2. Lunæ naturam primus *Endymion* deprehendit & hinc amore ejus capta dicitur, *Plin.* II. 9.

Habetne proprium lumen? Stoici carere proprio lumine & id à Sole mutuari. *Laërt.* VII. *Apulejus* x. Florid. *Solis luminis Luna decipula.* Idem de Deo Socratis, *Sive Luna proprio ſeu perpeti candore, ut Chaldæi arbitrantur parte luminis compos, parte altera caſſa fulgoris, circumverſione oris diſcoloris multivaga pollens ſpeciem variat, ſeu tota proprii candoris expers, alienæ lucis indiga, denſo corpore ſeu levi ceu quodam ſpeculo radios Solis obſtiti vel adverſi uſurpat & ut verbis Lucretii utar:*

-- notham jactat de corpore lucem.

Utraque harum vera ſententia eſt. Ita *Heraclitus:*

Lunam menſtruas figuras facere, cum in

in ea ſenſim ſcapha vertitur. *Anaximander* Lunam falſò lucere, lumine ſplendorem à Sole mutari, *Laërt.* II.

Empedocles: Lunam diſci habere figuram, *Laërt.* VIII. Epicuri opinionem apud eundem vide lib. V. Lumen in Luna nec creſcit nec decreſcit ſed tantum per globum obambulat, Nic. *Muler.* II. Inſt. Aſtronom. I.

An Luna lumen ſuum à Sole mutuaretur quidam dubitarunt. *Auguſt.* Epiſt. CIX. ad Januar. cap. 4.

Maculæ revera non exiſtunt in Luna ſed ſunt repercuſſio partium orbis terræ; ita ut in Europa Europæ, in Africa Africæ idea videatur, Mich. *Major.* Sept. Philoſ. ænig. 37. Adr. *Metius* I. Sphæræ I. Sæpe ex fratre meo intellexi ipſum tubo ſuo in corpore Lunæ conſpexiſſe montes ex oppoſito Solis umbram de ſe ſpargentes; item valles & inſtar jugerum armariunt planities. Unde in memoriam revocanda *Plutarchi* de corpore Lunæ ſententia, in quam concedebat *Mæſtlinus* & *Keppler* ... Lunæ tale eſſe corpus quale hæc noſtra terra ex aqua & continentibus unum globum efficiens inæquale montoſum & majores quidem montes in proportione ad ſuum *globum, quam ſunt terreni in ſua proportione.*

Zo-

Zoroaster *Jessenii* pag. 51, 53, Lunam dicit alteram terram esse, partes lucidas aqvam, obscuras terram: ibi planities, montes, convalles, homines, animalia, plantas, pulchriora omnia & vivaciora nostris. Ratio: ut frustra tam pulchra corpora facta sint.

Effecta Lunæ refert *Gell.* xx. 7. *Horat.* II. Serm. 4.

Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ.

Contrarium tamen obtinet in India Orientali. Plures Lunæ, *Plinius* II. 32.

Qvid vero videtur de illo populo qvem sua memoria fuisse scribit Ludov. *Vives* in August. de Civit. Dei.

Qvi Lunam ab asino epotam credebat, cum is de fluvio biberet, qvi Lunæ speciem reddebat illaq; obtectu nubis subito se condidisset, asinus in carcerem conjectus & post legitimam qvæstionem sectus est ut Lunam mundo redderet. In novo orbe credunt Lunam à Dracone devorari: ideo invens volutatus & strepitus ut Draconem fugent: qvorsum & antiqvorum pelves ac tintinnabula.

CAP. XXI.
De Stellis.

PRimi *Chaldæi* in patentibus campis stellas observarunt *Gell.* XIV. *1.* *Eudoxus* in cacumine excelsissimi montis consenuit, ut astrorum cœliqve motus deprehenderet. *Petron.* Satyr. vide & *Gell.* XVII. 21. De stellis conjectantur pauca qvædam nullo scientiarum fundo concepta sed fusa & vaga & arbitraria, qualis longinqva oculorum acies est per intervalla media caligantium, *Phavorinus* apud *Gell.* XIV. 1.

Ægyptii nugatorie stellas qvasi vertisse cursus suos ac Solem bis jam decidisse, unde nunc oritur, *Mela* lib. 1. Numerus stellarum præter eas qvæ videntur, ingens. Cabalistæ *myriades* XXXIX & CLX. tradunt. *Seld.* Synt. II. de Diis Syris, c. 2. Mortali stellarum numerus omnino ignotus est, *Euseb.* VII. περὶ... i. Aliqvoties novæ deprehenduntur, ut ex Arabibus probat *Keckerm.* VI. Phys. 7. contra Tychonem, qvi præter illam Hipparchi apud Plinium II. 26. nullas agnoscit. Illa qvæ anno 1573. in Cassiopea visa, stella ab initio creata, sed tenuis & obscu-

obscura fuit : cum appareret lux ejus aucta & splendor crevit. Fr. *Vallés.* Sacr. Philos. 1. *Keckerm.* l. c. Stellæ non sunt densior pars sui orbis, *Paling.* XI. Quis enim nisi furiosus ausit dicere sidera esse densiorem cœli vel ætheris partem, quasi corpus cœleste possit esse densius & compactius, L. *Valla* 1. Dial. XI. Sunt tamen cœligenæ. *Apul.* de Mundo, & ex luce primæva facta. *Sennert.* 11. Phys. 2. In *Phædone* Platonis opinio est non esse quæ videamus siderum corpora sed radiorum quasdam reflectiones in aëre, similem sideri speciem referentes, *Cœl.* l. 14. An *stellæ suo luceant lumine an à Sole illustrentur?* Authores utriusque sententiæ refert *Cœl.* 1. 14. *Licetus* 11. de Vita, 38. negat stellas lumen à Sole mutuari vel augeri quæ sunt supra Solem, sed illas tantum quæ sunt infra Solem præsertim Lunam. *Zoroaster* Jessenii p. 51. vult sidera omnia vires suas & semina in Solem & Lunam effundere ad rerum generationem. Dicere ausim lumen Solis ab astris superioribus haud minus ad lumen accipere quam Luna, Mercurius, Venus à lumine Solis. Idem prolixius 111. 31. *Sennertus* utrumque admitti posse putat, 11. Phys. 2.

Leucippi opinio fuit sidera omnia igne-

ſcere ob concitatiſſimi motus celerita-
tem: à ſideribus Solem quoque flammam
concipere: Lunam vero tantum ignis par-
ticipare. *Heſychius* in Vitis.

Lux ſubſtantia eſt. *Lucret.* IV. non eſt
ſubſtantia, *Valleſ.* Phil. ſacr. 53. forma lu-
cis eſt inter deſiderata, *Verulam* IV. Augm.
Scient. 3. Eſt quoddam adhuc ſuperius
lumen hoc noſtro, corporale illud etiam,
in ſede beatorum, quo Solis facula ... non
pertingit & hoc tanto præſtantius quan-
to ſupremi illius Cœli corpus aëris no-
ſtri corpore. *Valleſ.* Phil. Sacr. 51. Sphæræ
non decem ſed octo dantur. *Licet.* II. de
Vita, 38.

Planetas non rectè erroneas & vagas di-
cimus. Deus enim omnes cursus eorum
ita conſtituit ut ne modico quidem erro-
ri locus ſit, *Apul.* I. de dogm. Plat. Septem
ſidera quæ ab inceſſu vocamus erratica,
cum errent nulla minus illis, *Plin.* ...
Cal. I. 1. Sol & Luna non ſunt in numero
Planetarum: ergo quinque tantum. *Ze-
roa[illegible]* Jeſſen p. 46.

De numero Planetarum. *Gell.* XIV. 1. *Ga-
lilæus* novos invenit Planetas, *Sennert.* II.
Phyſ. 2. Vita *Peireſkii.*

Duplicem Planetarum motum dat ...
Ariſtot. II. de Cœlo ... o. *Geminus* de ap-
par. c. 1 ... *Plin.* II. 8. *Licet.* II. de Vita 37.

Negat

Negat *Taur* Anti Cæl. 525. *Sennert.* 2. Phys. 2. Pridie qvam periit *Julianus* qvidam Antiochiæ vidit congeriem stellarum literas in hanc sententiam exprimentium: *Hodie Julianus in Persia occiditur.* Notato tempore cognitum eadem die fuisse interemtum. *Zonaras* Tom. III.

Qvidam sentiunt stellas voluntare esse maleficas, & Deum in extremo judicio stellas puniturum, præcipuè Martem, qvod bella movisset. An sint *sidereis affixa cavernis sidera? Lucret. IV.* Hos astrorum ignes sphæris affixos perpetuis atqve indefessis cursibus labi, *Apul.* l. de dogm. Plat.

An Cœlestia nutriantur? *Cœl.* I. 12. & XII. 2.

Achoreus Ægyptius apud Lucanum x
—— *Oceano pasci Phœbumq; solumq;*
Credimus ——

Qvæ opinio propria Stoicorum *Laert.* VII unde *Virgilius:*

— *Convexa polus dum sidera pascit.*

Ita enim cum Servio legendum censet *Brodæus* Misc. 77.

Lucret I. *Unde æther sidera pascit*, & lib. V. Ideo putabant mundum conflagraturũ cum Cœlum non amplius haberet aqvas qvibus pasceretur. *Magius* 1. de Exust. Mundi 13, 16, 17. *Nollius* Phys. Herm. 2.

putat sicut ex astro radii defluunt in inferiora: ita ex inferioribus ascendere vapores, qvibus cœlestia nutriantur & instaurentur. *Qvintil.* Declam. IV. Summo vertice beatus ignis ut vigor cuncta levia calidi spiritus ardore suspenderet: profundus humor ad ima demersus unde qvotidie superpositi caloris elementa traherentur.

De lapsu stellarum: *Virgil.* I. Georg.

Sæpe etiam stellas vento impellente videbis
Præcipites cælo labi. Ovid. II. *Met.* 5..
Fertur ut interdum de Cælo stella sereno
Qvæ si non cecidit potuit cecidisse videri
Lucret. II. Non cadere in terras stellas &
sidera cernis.

Plin. II. 8. *Cæl.* VI. 27. *Brodæus* I. Misc. 30. *Keck.* VI. Phys. 3. Ejiciunt stellæ excrementa qvædam sulphurea. *Majer* Sept. Philos. p. 58. *Theophrastus* T. VIII. l. .. Phil. sagaci, qvi etiam vult esse stellas qvasdam magneticas in Cœlis, qvæ ferrum attrahunt, qvod tum, ubi magni ponderis est, decidat.

Via lactea est meteoron *Arist.* I. Meteor. 8. est in octava sphæra minutissimarum stellarum congregatio, *Sennert.* II. Physic. 2. residuum primævæ lucis, unde novæ stellæ & Cometæ nascuntur. *Aslac.* Phys.

Phys. Christ. p. 153 *Anaxagoras* dixit lacteum orbem esse reflexum Solaris luminis non intermicantibus astris, *Laërt.* II.

Fuerunt qvi astra habitari putarent. *Heraclides* hominem ex Luna cecidisse dixit, *Laërt. VIII.*

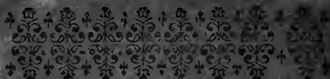
Palingen. VII.

— suos aer cœlumq; ac sidera cives
Indigenasq; tenent.

Anaxagoras dixit Lunam habitacula in se habere & valles & colles, *Laërt.* II. Unumqvodqve astrum plurium spirituum habitaculum divinitus factum est, *Noll.* III. Phys. 3.

Sed tandem orationem de Cœlo in terram revocemus. *Apul.* de DEO Socrat.

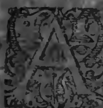
Astra *animata* esse & *rationalia* Platonicum est. *Plato* in Timæo. *Cic.* II. de Nat. Deor. *Apul.* I. de Philos. astrorum ignes animales Deos dicit esse *Plato* I. de Deo Socratis: visibiles *Origenes* idem I. τῶν ἀρχῶν 7. Augustinus initio dubius ad *Laurent.* cap. 58. postea retractavit & libro contra *Priscill.* 8. negavit astra esse animata.

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM. DE *MARI.*

D Insulas de *Lebos* & [illegible] Mare tam profundum & littora tam abrupta ut ne 80. filis fundus reperiri non possit: ibidem etiam ipsa tantæ profunditatis sunt, *Secosta* 3. 27. *Plin.* 6. 22 *Solin.* 54. ad littora Norwegiæ alicubi imperscrutabile, *Olaus* M. 2. Hist. Sept. 10.

Qvidam Mare del Zurd & Nord apud Panamam fossa conjungere voluerunt, sed

sed omissum ob certas causas, *Acosta* 3. 10.

Mare *monstrum* est. Virgil. v. *Mentibus non considere monstro*, sicut ipsius maris monstra natantia *Horatius* 1. Carm. 3. & θαλάσσια πόντου Aratus, Oceani monstra *Juvenalis* dixit. Mare sive aquas innatasse superficiei terræ, ideo aquas in loco suo naturali non esse. *Merster.* 1. Cosm. 1. Unde & altius pariter ac depressius depressa. Excelsius mare rubrum quam terra Ægypti, *Arist.* 1. meteorol. 14. alicubi immensæ profunditatis. *Munst.* 1. Cos. 1. Ordinaria profunditas duorum milliarium *Keckerm.* de Nautica Probl. 4. Quomodo fiat, ut mare non excrescat *Aristot.* 11. meteorol. 2. *Lucret.* V. *Seneca* de Providentia: *Infusa vallibus maria molliunt terras nec ullum incrementum fluminum sentiunt.* Tempestates & navium ac urbium demersiones â Dœmonibus aëreis. *Cigogna* parte 1. l. 1. N. 111. 7.

De fluxu & refluxu, *Lucanus* 1.

——— cum fundatur ingens
Oceanus vel dum refugit de fluctibus aufert
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque furens an sidere moti secundo.

Thetyos unda lunaribus æstuet horis:
Flammiger an Titan ut alentes hauriat undas
Erigat Oceanum fluctusq; ad sidera tollat,
Quærite quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu quæcunque moves tam crebros causa meatus
Ut superi voluere, latet.

Cæsar IV. Comment. Eadem nocte accidit ut esset Luna plena, qui maritimos æstus maximos in isto Oceano efficere consvevit, nostrisque id erat incognitum. *Apul.* l. de mundo: Sentitur etiam Cœli marisque cognatio, cum menstruis cursibus Lunæ decrementa accessus fretorum, atque æstuum deprehenduntur. *Taurellus* III. 4, 5. pag. 553. 556. Anti-Cæsalp. Mare in intima terræ se exonerans facit, ut magno impetu ex littoribus circumquaque aquæ versus voraginem illam contendant. Aristot. erroris inculat Fr. *Valles.* S. Phil. 53. *Aristot.* de mirabil. Fretum inter Siciliam & Italiam una cum Luna intumescit & subsidet. *Seneca* l. de Prov. I. ad Lunaris sideris arbitrium Oceanus exundat. *Lemn.* II. 41. & 5. *Mela* III. I. *Zoroaster* Jessenii pag. 47. Terra motu suo aquam secum vehit, nec alias æstus, fluxus & refluxus marini unquam

qvam futuri. *Casmannus* parte II. Probl. marin. qvæſt. 6. Cauſa propriiſſima aſtus eſt ſalſedo maris, qvia calorem in ſe habet, hic ſpiritus, ſpiritus motum. Cur æſtus in mari Liguſtico & Balthico non fiat? *Keckerm.* Probl. Naut. parte ſpec. Probl. VIII.

Mare *Caſpium* dulcius cæteris, *Curt.* VI. 4. ob multos influentes amnes. *Plin.* VI. 17. *Solin.* 3. *Seneca* Medea:

Paluſtribus quæ maria dulceſcunt aqvis.

Dicuntur dulcia qvia minus ſalſa. *Salluſt.* in fragm. Ipſum mare Ponticum dulcius qvam cætera. Nulla enim aqva marina abſolute dulcis. *Druſ.* in Geneſ. cap. 76. Mare etiam in fluido ſalſum. *Patricius* contra Scalig. & illa ſalſedo cum ipſo mari creata *Gomeſ.* de Sale 24. *Taurell.* Phi. qvæſt. 8. pag. 606. 607. *Palingen.* XI. *Zoroaſter* Jeſſenii p. 69. *Cæl.* XIV. 15. *Valentiniani* à lacrymis *Enthymeſeos* qvos ridet *Irenæus* l. 1. *Ariſtot.* calorem Solis qvem refutat *Cicogna* part. 1 Th. N. 1. 6. Idem *Sanctorius* VII. vit. Err. 2. Propter ſalſedinem cui pingvedo admixta, marinæ aqvæ alunt non extingvunt incendia. *Camerar.* Cent. I. 26. Cent. II. 27. *Lang.* Epiſt. Medic. 78. Inſigniter purificat & ſanat. Euripides: Θάλασσα κλύζει

 πάντα

πάντα τῶν ἀνθρώπων κακά. Ajunt Euripidem maris aqva à morbo curatum. *Cel.* VI. 44. Eadem salsedo tot immanium monstrorum parens. Sal enim fecundus. Mures linctu salis concipiunt, *Plin.* X. 65. Venus mari orta, *Plut. Olymp.* V ideo piscis sive Dagonis specie culta, *Seld.* Synt. II. cap. 3, 4. Cur autem in mari mortuo qvod summè salsum nihil generatur? ob bitumen qvod putredini reluctatur: sine putredine autem nihil generatur. *Sanctorius* IV. Vit. Err. 11.

Maria in terras, terræ in maria transeunt.

Ovid. XV. Met. *Vidi.*

Ego qvod fuerat qvondam solidissima tellus
Esse fretum, vidi factas ex æqvore terras
Et procul à pelago conchæ jacuere marinæ
Et vetus inventa est in montibus anchora summis
Qvodq; fuit campus, vallem decursus aqvarum
Fecit & eluvie mons est deductus in æqvor.

Anno 1460. inventa cum ancoris navis in Alpibus. *Jonst.* N.C. p. 27. *Anaxagoras* interrogatus: an montes Lampsacenus ali-

aliquando mare sit obtectum: imo ingit si tempus non defecerit.

Mare *rubrum* non aquas rubras habet, sed alicubi arenam & ligna rubra, *Chytr. ell.* 4. Itin. 3. *Linschot.* c.4. Ind. *Plinii.*

Rubri maris nec aqua nec arenæ rubræ. *Curt.* VIII. 9. x. 1. *Brodæus* III. Miscell. 5. Fallitur *Hieronymus* qui סוף rubrum significare putat. *Drus.* ad Exodi 26.

Mare Septentrionale non est incongelabile: Cimmerium enim & Scythicum gelu constringitur, *Gell.* XVII. 8.

CAPUT II.

De Meteoris Igneis.

OMnia meteora, præter *Iridem* & *Cometam*, sunt à Diabolo. *Luther.* in Genesin. *Paracelf.* IV. Phil. Sagac. 8. *Palingen.* in l. IX. XI. *Zoroaster* Jessenii p. 83. *Keckerm.* VI. Phys. 1.

Cometæ terrificum magna ex parte sidus *Plin.* l. 25. secundum *Damascenum* II. Orthod. fid. 7. comportantur a spiritibus fatorum præsciis, quo futura significentur. Quod etiam Paracelso placet. *Claud.* 1. de Raptu.

--- augurium qualis laturus in orbem

Præceps sanguineo delabitur igne Cometes
Prodigiale rubens. Non illum navita tuto
Non impune vident populi sed crine minaci
Nunciat aut ratibus ventos aut urbibus hostes.

De Bello Getico:

Nunquam Cœlo spectatum impune Cometen.

Quintil. 1. Declam. periturorum fata populorum ardentes Cœlo faces & crinita siderum flamma præcurrit. *Lucan.*

-- terris mutantem regna Cometen.

Potest tamen Cometa etiam bonos effectus producere naturaliter, *Keckerm.* VI. Phys. 5. *Plin.* II. 25. Cometam qui in ludis Augusti apparuit mundo salutarem fuisse. *Seneca* VII. Nat. quæst. 17. Et hunc voluit fuisse stellam Magorum. Ingens ille fuit qui nato Mithridate apparuit. *Justin.* XXXVII. Stella Cometes septuaginta diebus ita luxit ut Cœlum omne conflagrare videretur. Nam & magnitudine sui quartam Cœli partem occupaverat & fulgure Solis nitorem vicerat & cum oriretur occumberetque quatuor horarum spatium consumebat. An autem causis naturalibus de novo gene-

generentur, an à Deo miraculosè producantur, an quia ante latuerint, appareant, non facilè qui firme rationibus definiet, *Sennert* II. Phys. . Generantur etiam in ipso æthere. *Lips.* I. de Const. 16. *Sennert.* II. Phys. 2. *Majer.* Septim. Philos. pag. 60. *Scholtz.* Epist Medic. 28. Negat *Keckerm.* VI. Phys. 5. Non esse animalia probat *Nierenberg.* II. Hist. Nat. 15.

Cætera meteora ita refert *Lucret.* 5.

Noctivagæque faces Cæli flammæque volantes
Nubila vel imbres, nix, venti, fulmina, grando
Et rapidi fremitus & murmura magna minarum.

De columna ignea & stella Magorum disputat *Keckerm.* VI. Phys. 5. *Scultet.* Delic. Evangel. cap. 20. miraculosam stellam fuisse patet, quia miro modo cursum texuit domum & σεβάσμιον φάτνην velut digito ostendit. *Isid* Pelus. . in Epist. 377. fuit *Angelus* Chrysost. & Theophylactus, *Simon* Pauli in Evangel. Epiphanignes in armis militum, vestibus aut capillis frequentes. Plin. II. 37. *Livius* I. & XXXV. *Valer.* Max. I. 6. *Card.* IV. Var. 66. *Virg.* II. & VII. Æn. *Oppius* V. de Bello Africano.

De Turno XII. Æn.

——— *totoque ardentis ab ore*
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Et v. *Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,*
Signavitque viam flammis tenuesque recessit
Consumta in ventos.

Ad terram quoque labuntur ignes. *Plin.* II. 26.

De ignibus fatuis *Camer.* Cent. III. 16. *Euphormio* 1. Satyr. vult esse spectra & infelices spiritus, quod etiam placet *Cicognæ* parte 1. Th. N. VIII. 5.

Prius tonare oportet quam coruscare, *Apul.* de Mundo.

Tonitru esse effectum *Cacodæmonis*, cum fulgur habeat causam naturalem vult *Helmont.* l. Meteoron. Animalium, num. 20. *Bodin.* Theatr. Nat. lib. II. Negat *Keckerm.* l. de Fulm. pr. 1. *Paracelsus* Tom. VIII. *Cicogna* part. 1 lib. 3. c. 6. idque rogatu Sagarum, quod negat *Keck. Petrarcha* II. de Rem. Dial. 90. licet naturalibus causis tonet nihilominus commonitorium est illius qui nullis adstrictus causis ipse fons est causarum.

Laurum ac ficum fulmine percuti probat *Brodæus* III. Miscell. 2. *Sennert.* IV. Phys. 2. Ful-

Fulmine plerumqve percutiuntur canes atqve feles ut tutum non sit eas apud se habere. *Keckermann.* de Fulm. Problem. 9.

Tonitrua etiam hyberna & sereno die, Cœlo sine nubibus fiunt. Idem & VI. Physf. 6. *Sennert.* IV. Physf. 2.

Anaxagoras dixit tonitrua nubium esse collisionem, coruscationes, confricationem; *Laërt.* II. Idem *Stoici* lib. VII. *Lucret.* II.

Lapides Ceraunii multi in Museo *Calceolario, sect. III.* p. 307. Non enim semper cum fulmine decidunt sed rarissime. *Keckerm* VI. Physf. 5, 6. *Sennertus* III. Physf. 2. a fulmine arenam fundi & lapidem feri.

Fulmen plerumqve loca excelsa & edita petit.

—feriuntq; summos fulmina montes.

Etiam templa sacra, ob peccata hominum, *Isid.* Pelus. 1. Epist. 73. Cadavera fulmine tacta aliis abominanda. *Qvintil.* Decl. XIX. Horreo cadaver & velut corpora qvæ cœlestis exanimavit ignis adire propius timeo. Campanarum pulsatus fulmina non abigit. *Hippius* Probl.

Jovi assignarunt fulmen, *Plin.* II. 19. *Lucret.* VI. qvod æmulari voluit Salmoneus, *Virgil.* VI.

In

In *Mexico* pyramis ignea oriens media nocte, & ascendens; sub ortum Solis in meridie consistens & evanescens tot per totum annum conspecta: ibidem Cometa triceps, *Acosta* 7. 23.

CAP. III.
De Meteoris Aqveis.

METeora aqvea *Dæmonibus* aereis assignant *Strozz.* Cicogna part. Th N l. 3. c. 6. *Noll.* Phys. Herm. ... Nubes variarum figurarum sunt, *Lucret.* IV. Nivem esse spumam & sordes aqvæ, *Gell* XIX 5.

Pluvias oriri è vaporibus ex medio mari ebullientibus, non calore sublatis, *Taurell.* III. qvæst. 7. pag. 581. Ant. Ces. è Sole vapores ex mari & locis aqvosis elevante: Unde sub torrida Zona Sole accedente tanta copia pluviarum & in regionibus extra Tropicos Sole longissime remoto, *Acosta* II 7. Imbres unde *Lucret.* VI. Pluviæ prodigiosæ lactis, sangvinis, carnis, lapidum, ranarum, vitulorum, *Liv.* XXXVII. XXXIV. XVII *Plin.* II 16. *Titelmann* VI. Phys. 6.

Milone causam dicente lateribus coctis pluit.

Massa

Massa ferri pondere centum librarum ex aere cecidit, *A. b*, 11. *Hist*. ex Avicenna. *Casius* v. de Mineralib. cap. 1. quaest. 5. nostra aetate in Hispania in Valentiae regno decidit e nubibus massa lapidea metallice venis infecta. Haec vi ventorum contingunt. *Lucan*. ix. scribit tantam Austri vim in Lybia fuisse, ut Catonis militibus pila, galeas, scuta erepta solum abstulerit, & addit:

--- in extrema forsan longeq; remota
Prodigium tellure fuit delapsaque caelo
Arma timent gentes hominumq; erepta lacertis
A superis demissa putant.

Huc referri potest nummus qui cum grandine decidit Anno 1622. in praefectura Magdeburgensi VVanslebiana quem *Ernstius* 11. Observ. 20. inter prodigia refert. Causae vel supernaturales Majer. Sept. Philos. p. 50. vel Daemonicae, Cicogna, vel naturales ut de ferro.

Aegyptus dicitur pluvia carere, *Lactant*. iii. 14.

Nullis in Aegypto nubibus subtexitur Caelum,
Nec pluvio supplicat herba Jovi.

Joh. *VVild*. iii. Itiner. 33 testatur se aliquoties *Alcairae* magnos imbres Januario & Februario vidisse; caeteris mensibus non

non pluere. *Alexandriæ* & *Bescbitæ* tradunt dum decem continuis diebus pluere propter viciniam maris.

Mel esse ex aëre probat *Virgil.* iv. Georg.

——— *aërii mellis cœlestia dona.*

Plin. 11. 12. Circa Libanum fluit *ἀερόμελι* quod *Manna* vocatur, quo vescebatur *Joh. Baptista. Scult.* Denc. Evangel. cap. 9. Manna Hebræorum in deserto idem cum vulgari fuit, *Vallesf.* Sacr. Phil. 57. *Huart.* Scrut. Ingen. cap. 15. non finit nec causas naturales habuit, *Sennert.* iv Phys. 8. *Keckerm.* iv. Phys. 10.

Iridis tractatio partim *Physica* est partim *Optica*. Nam quid sit est Physici, quomodo fiat Optici. 1. part. *Anal.* 1. quomodo fiat secundum Stoicos, *Laërt.* vii. *Epicureos* vi. *Nat.* Comes viii. Mythol. 2. fuit ante diluvium sed non ut signum, veluti si cogites lapidem immobilem diu neglectum, mox factum dictione alicujus signum *Cæl.* xii. 24. *Vallesf.* Sacr. Philos. 9. Veri sunt Iridis colores, *Cæl.* xii. 30. an odor ex iride accedat solo vel arboribus, idem Cap. 31. Iris Lunaris insignis visa Anno 1599. *Sennert.* iv. Phys. 9. *Cæl.* xii. 27.

Artificiosæ ostentantur in arcu Flo-

xu ri-

tentino Pratelino, *Itineraria*. Nix in Armenia rubra ob terræ miniatas exhalationes, *Heinf.* Cap. 6. ad Nonnum. In *Islandia* præ nimia vetuſtate nigra & arida, ut incenſa ardeat. *Adamus* Bremenſis l. de Situ Daniæ. *Paracelſus* de Thermis omnem aqvam vult continere partes frigidas & calidas & fieri glaciem cum calidæ à frigidis ſuperantur.

Pagus *Mente* inter Damaſcum & Aleppo per totum annum nivem tributi loco ad refrigerandum potum advehebat, qvam in vallo profunda comp[illegible], *Chieſtella* 6. Itin. 10.

Cap. IV.
De Ventis.

VEntorum magna varietas à qvatuor cauſis oritur: natura loci qvem perflant, plaga Cœli unde ſpirant, Deo qvi ita ordinavit, Pſ. 134. *Jer.* 10.

Exhalationum diverſitate, *Acoſta* III. 3. Virg. 1. Æn.

—— Venti velut agmine facto
Qua data porta ruunt & terras turbine perſlant.

Oriri eos in antris & ſpecubus ſubterraneis idem vult:

Vaſto

—— Vasto Rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesq; sonoras
Imperio premit.

In *Hispania* Solano sive ventus Orientalis plerumqve molestus & insalubris: *Murtia* saluberrimus: *Cartagenæ* denuo insalubris. Abrego sive Australis iisdem in locis pluviosus & gravis: in *Murtia* salubris. In *Africa* Boreas pluvius: Notus clarus & serenus, *Plin.* II. 47. ita etiam in campestribus Peru, Notus est frigidus salubris & serenus: in montanis pluvius ut & in Chili. Sub Zona torrida ventus Orientalis (*Brisas* vocant) saluberrimus est: Zephyrus vix unqvam spirat, *Acosta* III. 3.

Disputatur *an Boreas trans æqvatorem fiat calidus & pluvius; Auster serenus & frigidus?* Aristoteli ita visum II. *Meteor.* 5. Contrarium *Acostæ* III. 3. probatur, qvi Boream etiam trans aqvatorem manere frigidum dicit, etsi non tam vehementer. Omne malum & Diabolus inprimis ab Hebræis Aqvilone seu Septentrione designatur. Unde Boreæ sunt sacra qvibus lævum ejus avertebant numen. Hinc βόῤῥας Hellenistis Satan. *Homil.* Aristar. Ex. 1.

De origine ventorum varia variis ... *Anaxa-*

Anaxagoras: ventos fieri cum aëre à Sole attenuatur, *Laert.* II. alii ex fuga vacui & nimia corporum plenitudine, *Majer.* Sept. Philos alii ex motu terræ aërem intra montis cacumina comprehensum circumvolvente & auram concitante, *Zonaeßer* Jessenii, pag. 43. Ventos ſtatos & anniverſarios gigni à calore magno nives in locis Septentrionalibus adhuc reliqvas colliqvante, *Sennert.* I V. Phyſ. 3. ſæpe Dæmon ventos turbat, *Job.* I. Finni & Lappones ventos vendunt, *Olaus* III. 6. Ericus *Sveciæ* Rex qvocunqve verteret pileum, inde proſperum ventum eliciebat, Strozz. *Cicogna* p. I. Th. N. III. 6. Preſteres in mari qvomodo fiant exponit *Lucret.* VI. ventorum finalis ratio qvæ ſit, *Cæl.* XI. 18. Ventum partim ab aëre commoto partim ab exhalationibus admixtis, *Sennert.* I V. Phyſ. 3. *Keckerm.* Probl. Naut. *Qvercet.* Polyhiſt. ſect. II. c. 3. *Apulejus* de Mundo. Paracelſus Tomo VIII. errare dicit qvi ventum putent aërem commotum.

In *Tercera & Aſoribus* & aliis Indiæ locis venti tam acres & penetrantes ſunt, ut ferrum & lapides conſumant & in pulverem redigant: ideo Luſitani lapides ad ſtructuram ex marinis undis petunt qvos venti illi non admodum læ-

dunt.

dunt, *Linschot.* Ind. Orient. cap. 99. *Acosta* 3. 9.

Venti vel *extra* vel *intra* tropicos spirant. *Extra* tropicos vocantur *Vandevale* & sunt varii & mutabiles. Quo longius à Tropicis receditur eo Vandevale sunt certiores, velut intra grad. [illegible] *Intra* tropicos in mari aperto semper sunt venti Orientales & *Bisæ*, adeoque stabiles: raræ tempestates: *Verrasin* & *Terrenitros* tantum ad littora spirant duo milliaria non amplius.

De his Indiæ ventis vide *Acostam* lib. [illegible] & *Linschotium* in India passim.

De nubecula ingentium tempestatum præsaga quæ *Olcho* de Boio vocatur, id est, oculus bovis, *Linschot.* c. 93. Itiner. & *Navigat.* c 36.

CAP. V.

De Terræmotu.

UNiversalem terræmotum observat *Hieronymus* in Chronico ad A.C. 366 Terræmotu per totum orbem facto mare littus egreditur. Talis etiam fuit tempore *Passionis Christi*, qvippe qvem in Bithynia observatum *Phlegon* & *Eusebius* scribunt. Exempla particularium terræ-

terræmotuum innumera extant apud alios.

De causa dubitatur. Esse immediatum opus Dei vult *Helmont*. l. Terræ Anomalism num. 29 seqq. Alii adscribunt Dæmonibus subterraneis, *Cicogna* p. 1. Th. l. xiv. 11. aquis subterraneis terras exedentibus. *Paracelsus* Tomo VIII. *Taurell*. III. 9. 8. p. 606. *Palirgen*. XI. *Gellius* II. 28. Ventis Sallust. fragm. *Ventis per cava terræ citatis rupti aliquot montes tumulique sedere.* Anaxagoras terræmotus causam esse successionem aëris in terram, *Laërt*. II. Epicuri sententiam vide apud eundem X. *Lucret*. VI. De tota materia *Keckerm*. Tomo II. *Apul*. l. de Mundo. Terribilis est hæc calamitas. *Petrarcha* II. de Rem. Fort. 91. & quanquam Ægyptum ac Galliam hujus mali expertem putaris *Plin*. II. 80. diceptus forte loco *Aristot*. III. Eth. Nicom. 10. id tamen falsum deprehensum. *Senec*. VI. Nat. Quæst. 26.

Terræmotu absorpta Helice & Burris, *Ovid*. XV. Met. *Senec*. VI. Nat. 23, 26, 32. Sub Tiberio una nocte XII. Asiæ Civitates. *Plin*. II. 84. In Creta mons ruptus, *Plin*. VII. 16. Uno Terræmotu centum Lybiæ urbes corruunt Augustini Tempore ut testatur II. de *Miraculis* 55.

vide

vide & *Aristot.* VIII. Meteorol. 8. *Tacitus* 44,45. *Justin.* XXX. XL. *Palmerium* in Chronico ad A.C. 1171. 1241. 1457.

In Anglia mons ambulavit, *Camd.*

Terræmotus plerumque fiunt ad littora: quo plures in loco aliquo putei, eo minus terræmotui obnoxius, *Acosta* 3. 26.

Terræmotus in America atrocissimi, *Acosta* 3. 26.

CAPUT VI.

De Montibus.

TABER Mons altissimus fuit, vide *Casaubon.* Ex. XV. Sect. 18.

Tenerifa. In ejus cacumine aër suavissimus, nullæ pluviæ, nec herbæ, pulvis immobilis. Cum quis per horam ascendit frigus offendit tota die ac nocte infestum. Tertia die ad montis fastigium pervehitur. Ibi arena vestigia Camelorum ante annum impressa tanquam recentia, & nomina quorundam humi inscripta velut hesterno digito. Summa altitudo est milliarium Italicorum quindecim, *Helmont.* lib. Gas aquæ num. 20.

Montes ardentes unde tamdiu ardeant? Incertum est an sint spiramenta inferni. *Acosta*

Acosta 3. 25, 19. aliqvi autem liqvefactum è fundo eorum petere conati, *Acosta* 3. 24. Hist. General. Indiæ, l. 5. cap. 203.

CAPUT VII.
De Succis.

ELectrum ex succo populi arboris gigni Poëtæ *Æschylus*, *Nicander*, *Euripides*, Ovid. II. Metam. Fab. III. *Claudian.* III. Conf. Honor. tradunt, sed hoc fabulosum. *Plinius* XXXVII. 2. *Lucianus* alii metalli genus peculiare esse. *Tertull.* l. adi. Hermog. 25. & adi. Praxeam c. 27. *Plin* XXXIII. 4. *Servius* ad VIII. Æn. Tria sunt electri genera, unum in arboribus, qvod *Succinum* dicitur, aliud qvod naturaliter invenitur, tertium qvod fit ex tribus partibus auri & una argenti. Succinum copiose gignitur in mari Gothico, *Olaus M.* XII. 8. in littore Britannico, *Hector* Boëtius, estqve terræ sudor bituminosus, Mus. *Calceol.* Sect. II. p. 181. de Electri inventione *Polyd.* Vergil. II. de Invent. 22. Corallium molle sub undis, in aëre indurescit. *Ovid.* IV. & XV. Metam. Fab. 39 & Musæum *Calceol.* Sect. I. pag. 4. Ejus Historiam

 scripsit

scripsit Joh. Ludov. *Gansius* Medic.
Francof. 1630.

De *Sale* Bernardinus *Gomesius*. Sole & Sale nihil utilius lib. 1. c. 5. Sal auro & gemmis præferendus. 11. 3.

Solum à Sale fit sterile propter nimiam acrimoniam, 11. 5. *Virgil*. 11. Georg.

Salsa autem tellus & qvæ perhibetur amara
Frugibus infelix.

Hinc urbes Sale conspersæ, *Drus*. ad Jud. ix. 45.

Res qvæ multum salis habent, facilius eo exuuntur si certam salis mensuram injiciamus: hinc pisces salsi aqva marina citius qvam dulci salsuginem exuunt. *Huart*. Scrut. ingen. cap. 22. ubi & miracula Elisæi aqvas amaras sale emendantis ad naturam revocat. Numidæ olim salem non curabant. *Sallust*. Jugurth. Numidæ plerumqve lacte & ferina carne vescebantur & neqve salem neqve alia gulæ irritamenta qværebant. *Diabolus* à sale maximè abhorrere dicitur.

Statua *Salis* uxoris Loth diu duravit *Tertull*. Carmine de Sodoma, *Brocardus*, *Bredenbachius*, *Targum* Hierosol. dicit perduraturam ad resurrectionem usq; fuisse ex sale metallico, qvod pluviis non liqvescat, *Cæs*. 111. de Mineral. 1.

Ambra

Ambra an à balanis? Neg Ed. *Lopez* Descr. Congo l.1, c. 14. qvia in mari Congensi innumeræ balænæ & nulla tamen ambra.

CAPUT VIII.
De Magnete.

DE *Magnete* præclara habet *Lucret.* VI. Cur ferrum trahat ingens difficultas. Vide *Portam, Kircherum*, *Brodaum* III. Misc. 29. *Ficinum* III. de vita cœl. comparanda 15. *Sennert.* V. Phys. 4. Thales & Cardanus animatum putant: illum *Aristot.* l. de Anima 7. hunc *Scal.* Ex. CII. oppugnat. Recentissima opinio est *Cartesii* Princ. Geles. pr. 259. & seqq.

Magneti debetur navigatio Oceani & detectio Indiarum, *Acosta* l. 16. 17. Veteres enim caruerunt pyxide nautica. Idem & *Bodinus* Meth. Histor. cap. 7 qvam tamen veteribus notam fuisse vult *Lemnius* III. de Occult Nat. 4. *Turnebus* XX. 4. Inventor ejus *Flavius* Mesphitanus. *Pancirollus.* Vasco *Gama* circa Mosambiqvam Mahummedanos reperiit, qvi pyxide nautica usi sed à qvo eam acceperint non constat. *Osorius* de rebus Emman. 1. *Acosta* l. 17.

Joh. de *Rupescissa* l. de Qvinta Essentia 4. meminit acus nauticæ & Magnetis tanqvam rei suô tempore jam notæ & ubiqve receptæ.

Qvatuor in toto orbe tantum loca sunt, ubi acus directe Septentrionem monstrat, unus apud insulam *del Corvo* qvæ est inter Flandricas, *Acosta* l. 1.

Taurellus p. 1043. contra Cæsalpin. negat Magnetem ostendere Polum sed lineam Meridionalem. Ferrum affrictum Magnetis lateri, qvod in fodina sua Austrum versus situm fuerit, directè Austrum monstrat & itidem declinationi obnoxium est, qvod maxime mirum. *Acosta* l. 17.

Virtus Magnetis varie impeditur oleo laterino immersus, *Theoph.* 1. Philos. Sagacis 6. allio affrictus, *Plutar* & *Ptolomæus*: qvod tamen negat *Porta* & *Kircherus*. Adamanti junctus, *Solin.* &c. Etiam sagarum incantationibus. Propert. IV. el. 5. (ferrum

Illa velit, poterit magnes non ducere

De Insula Magnetis sub Polo Arctico, *Munst.* IV. Cosmog. 92.

Urnam *Mahommedis* ex ferro vi Magnetis in sublimi suspensam Anno 1480. fulmine conflagrasse, *Chiestel.* 1. Itin. 4. & l. 5. 18.

CAP. IX.

De gemmis & lapidibus.

LAscivientis naturæ miraculum *gemmæ* sunt.

Dadianus Colchorum Princeps Solimanno munus attulit tantæ claritatis, ex gemma carbunculo cavatam patinam, ut ad ejus lumen ducenti homines noctu non minus qvam meridie iter facere possent. *Busbeq.* Epist. Turc. 111. Stupendam rem narrat *Piccartus* Orat IV. ex Ruæo, fuisse cuidam gemmam Turcoidem, qvæ cum Dominus mortuus esset velut lugens obscura apparebat rimamqve per medium ducebat. Hanc cum alius emisset, coiit statim rima & pristinus rediit nitor.

De *Adamantibus* Dominæ Heverensis alibi dictum Adamantem nec ferro nec igni cedere fabulosum est, cum facile comminuatur. Mus. *Calceol.* Sect. III. pag 204. Ferro & igni etiam modice cedit nec non hircinô sangvine mollescit. *Porta* de Magnete, cap. 54. Neqve etiam inter venena numerari potest, *Sylvat.* Controv. Med. LXXVII. qvo inclinat *Sennert.* VI. Pract. Med parte VI. c. 47.

Errare eos qvi lapillis pretiosis pro medicamentis utantur ostendit *Sanctorius* XIII. Vit. Err. 4. pollent tamen genuinæ aliqva vi, *Lemn.* II. 30.

Vitrum *Sidonii* invenerunt, & Sareptæ conflarunt, I. *Reg.* XVII. Indi vitrum omnibus rebus prætulerunt.

Margarita & Margaritum utrumq; rectè dici probat *Voss.* I. de Anal 35.

Crystallum glaciem congelatam esse vult *Aristot.* apud *Gell.* XIX. 5. *Senn.* in qvæst.Nat. IV. *Stat.* I. Syl. 2.

Raraqve longævis nivibus Crystalla gelari.

Joh. *Simler.* in Alpibus. *Martianus* Capella I. de Nupt. Philos. posterior pars coronæ hydatide, adamante, crystallo lapidibus alligabatur. Hos enim hyems undosa genuerat. *Garcias* ab Horto I. 47 in sola India crystallus nunqvam nascitur, sed in frigidissimis regionibus. *Theophrast* de Lapid.

Plures & contrarias opiniones de crystalli origine, vide apud *Cæsium* IV. de Mineral. 5. Verior *Diodori* Siculi sententia lib. III. Crystallum ex aqva congelata oriri, non qvidem à frigore, sed *divinâ caloris vi*, qvæ duritiem servet variosqve colores suscipiat. *Museum* Calceol. Sect. III. p. 193.

Oriri

Oriri ex ſucco aqveo puriſſimo frigore denſato.

Multa fabuloſa de lapidibus narrantur & ſcribuntur. *Sanctor.* VIII. Vit. Err. cap. XI. Qvalis fuit lapis Henr. II. allatus qvem *Thuanus* deſcribit XVII. Hiſt. qvem putarunt aliqvi magica ſuperſtitione conflatum, Muſ. *Calceol.* Sect. 4. p. 455.

Gagates lapis explorat morbum comitialem. *Apul.* Apol. Bufonites antiqvis ignotus vere invenitur in capite bufonis, Muſ. *Calceol.* p. 363. 364. Idem de *Nephritico*, (de qvo integrum tractatum ſcripſit Caſp. Bartholinus) Bezoardicis p. 331. 336. de qvibus etiam *Langius* II. Ep. 24. Laur. *Catelanus.* Bezoar ad nos delatus nullius virtutis eſt ſed manifeſtiſſima impoſtura, *Sanctor.* XIII. Vit. Err. 4. *Aëtitem* & lapidem *Calſuve* deſcripſit Gvilh. *Laurenbergius*, Roſtochi 1627. in 12o.

De mirandis lapidum figuris Muſ. *Calceol.* pag. 318. 392. 417. 425. 428. *Licetus* III. de Vita, 7. *Nieremberg.* I. de miraculoſis terræ Ebræorum, Cap. 32. 33. 34.

In Alabaſtro ungventum incorruptum ſervatur ob denſitatem qvæ nullum aërem tranſpirare ſinit, Muſ. *Calceol.* Sect. III. p. 390. contra *Cardan.* VII. Subtil.

In *Congo* tam grandia ſaxa ſunt, ut ex uno integrum templum excindi poſſit, *Lopez.* 21. Congo 1.

Aqvæ in ſaxa mutantur apud Gvancavelicum Peruviæ, *Acoſta* 3.17.

Cryſtalli reperiuntur in Nova Zembla, Same, edit. *Lintſchot.* Navigat. 1. ad 3. & 4. Aug. Cryſtalli nuſpiam reperiuntur in India & Oriente ſed qvid ſimillimum Cryſtallo in Cambayali Pegr. Zeilon. *Lintſchot.* c. 85.

Ignis & allium magnetem virtute ſpoliant ſed de allio experimentum refragatur Mich. *Coignot.* cap. 3. Art naut. argentum vivum maxime reſiſtit magneti, *Paracelſus.*

CAPUT X.

De Metallis.

Metallorum inventio & artificium adſcribitur *Thubalkaino*, cujus Metallurgiam ingenioſe deſcribit *Bartas* in Hebd. l. 4. ejus poſteri Alybes vel Chalybes. *Argonaut.*

Homer.

Τῆλοθεν ἐξ Ἀλύβης, ὅθι ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη.

Catull.

Catull. Epigr. LXVII.

Jupiter ut χαλύβων omne genus pereat,
Et qvi principio sub terra qværere venas
Institit ac ferro frangere duritiem.

Hos in Hispaniam venisse volunt *Justin.* XLIV.

Corinthus nobilis ære *Ovid.* VI.
—— nobilis ære Corinthus.

Amathus. Ovid. X. Met.
— fœcundam Amathunta metallis.

Ita Virgil. X.
Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.

Thessali prima numismata ex auro & argento cuderunt. *Lucret.* VI.

Bessi. Claud. de Cons. Mallii.
Qvicqvid luce procul venas rimata seqvaces
Abdita pallentis fodit sollertia Bessi.

Indi, apud qvos ferri crepitacula & argenti metalla & auri fluenta. *Apul.* Florid. VI.

Qvomodo metalla reperta & qvis eorum usus, *Lucret.* V. proveniunt plerumqve in locis sterilibus & sqvallentibus. *Philo* 5. de Genesi. *Eusebius* 8. πρ. ευ. 5. *Acosta* 4.3.5. America metallorum ditissima, *Acosta* 4.

Malè Grammatici metallis pluralem negarunt præsertim auro, argento, plumbo; nihil enim plurali magis, indiget qvam metalla, *Voss.* de Anal. 38.

Ad generationem metallorum concurrit calor cœlestis, *Keckerm.* v. Phys. 4. contra Bernhardum Tierisanum.

Sulphur & Mercurius sunt prima materia, *Sennert.* v. Phys 5. & Chymici omnes.

Plura qvam septem esse metalla neqve ea recte Planetis assignari. *Brod.* vi. Miscell. 23. Cur veteres metallis Planetarum nomina non imposuerunt, *Croll.* Basil. Chim. p. 205. Metallica Aristoteli vix satis cognita, *Scholtz.* Epist. Medic. Omnia metalla nostræ naturæ adversa. *Plat.* qvæst. 90. Cent. posth.

An vivant metalla? Aff. apud *Scholtz.* Epist. Medic. 53. & 222. Cl. *Deodatus* in Panthe. 2. Negat *Licetus* II. de Vita 5. qvia non habent determinatam semper figuram sed eam pro loco ambiente variant & I. III. 7. respondet argumentis Cardani. Mirabile est qvod *Cæsius* IV. de Mineral. I. qvæst. 5. refert Dominam Heverenlem è familia Luxenburgica habere duos *adamantes*, qvi crebrò alios sibi per omnia similes producant.

An metalla transmutari invicem possint?

Aff.

Ast in universum omnes Chymici, *Sennert.* II. de consensu & dissensu I. ubi dicit ἀχρηστία ἀληθείας laborare eos, qvi negant & sensibus contradicunt & v. Phys. 4.

Libavius Syntaxis metallicæ lib. II. *Delrio* I. Disqvis. Magic. 5. q. I. s. 4.

Rulandus Progymnas. Alchym qvæst. 67. C. *Martini* c. 8. de Anal. materiæ, *Verul.* III. cap. 5. dubitat. *Riolanus* II. de abd. causis 19. negat, ut & *Scaliger* Ex. CVI.

Thomas Cap. de Esse & Essentia: nihil tam perfectum sub Cœlo, qvin possit in melius emendari.

Æs temporis longinqvitate commutatur in aurum, *Keckerm.* v. Phys. 4.

Aurum potabile negant *Scal.* Ex. CXXXVII. CCLXXII. *Libav.* Epist. Chym. 26.

Alii admirandas virtutes adscribunt *Deod.* Panth. III. 19.

Dormius de Medicinâ, & Medicis, *Lemn.* III. 6. *Zacut.* Lusit. II. Obs. 10.

Aurum & argentum nutrire, *Sennert.* de Cons. & diss. cap. 19. non nutrire, *Platerus* Cent. posth. qvæst. 91.

De fodinis Peruviæ *Acosta* 4. c. 10, 11.

Cur Sinenses argentum auro præferunt? qvia argentum semper ejusdem

pretii, aurum variis gradibus differt, *Acosta l. 4. 5*, *Lintschot*. Ind. 23.

Aurum facillime liqvescit per stipulas, *Plin.* 37. 4. in Peruvia per Icho, *Acosta* 3. 12.

De argento vivo & metallicis laboribus vide *Acostam 4.*

Maximum granum auri puri in Hispaniolæ fluviis repertum fuit mille trecentarum & decem librarum, Anno 1502. qvod naufragio periit, Hist. Ind. lib, 1. 31.

CAP. XI.

De Plantis.

Multa fabulosa Plantis tribuuntur, ut qvod *Matthiolus* scribit herbam *Balim* animantibus vitam restituere: *Æthiopidem* clausis foribus applicatā eas statim aperire, *Sanctorius* VIII. Vit. Error. XI. Scribit *Sozomenus* ad Christi in Ægyptum adventum Perseam arborem proceram se inclinasse. In Boëmiæ sylva illa, qvæ Brandisio Neobolessaviam profecturis proximè occurrit, arbores complures inclinatæ conspiciuntur; vulgo hæc ingenerata opinio, abietes divum VVenceslaum isthac transeuntem hoc reverentiæ signo honorasse. *Scult.* Delic. Evangel.

gel. cap. 24. Sensum & vitam *Pythagorei*, & *Platonici*, & *Manichai* plantis tribuerunt, alii gustum & tactum, *Cal. l. 10.* ut piaculum fore sit ramum arboris avellere, ne forte instar Polydori ingemiscat, *Verul.* IV. augment. Scient. 3. Spongia sensum habere aliqvem creditur, *Arist.* I. Hist animal. 1. Ulmus allocuta Tyanæum, *Euseb.* in Hieroclem: eadem fide qva apud *Apul.* 6. Miles arundo, turris, flumen loqvitur De foliis ambulantibus vide *Keckermann*. Disp. XIII, Probl. 9. Aliqvi & sexum & conjugia plantis tribuerunt, *Cæl.* XI. 34, 35. *Camerar.* Cent. XI. 34, 35. *Camerar.* Cent. 11, 8 4. de Palma Brundusina, *Catull.* Epist. 63. de vite.

At si forte eadem ulmo est conjuncta marito.

Qvintil. VIII. 2. Sterilem plantam & tonsas myrtos, qvam maritari ulmum & uberes oleas præoptaverim.

De agno vegetabili Scythiæ peculiari tractatu egit *Libavius* & *Nieremberg*. III. Hist. Nat. 6.

De anatibus Scotiæ ex arbore nascentibus Idem *Nieremb.* III. 5. H. N. *Boëtius* anseres illos *Clateis* appellant, (alii volunt *Barnikos*) qvos vulgo perperam in arboribus nasci in his insulis credunt.

Mar;

Mari autem illorum procreandorum vim inesse videtur. Etenim si lignum in id mare projicias, tractu temporis primo in eo vermes excavato ligno nascuntur, qvi sensim enato capite pedibusq; atq; alis, plumas postremo edunt, demum anseribus magnitudine æqvales cum ad justam pervenerunt qvantitatem cœlum petunt avium reliqvarum more, remigio alarum per aëra delati. De iisdem *Munster.* Cosmogr. ii. 14. *Bartas.* vi. Hebd.

[*Sic & in aligeros cariosæ fragmina navis*
Mirandum visum monstrum, vertuntur anates.

Sed Batavi Ann. 1596. repererunt ova innumera anatum in rupibus sub gr[illegible] unde cognitum illas, qvæ vocantur Rot gansen; & vulgo in Scotiæ arboribus nasci credebantur, ex zonâ frigida originem ducere.

Dictamnum sine dolore tela extrahere falsum est & multi à Virgilio decepti. Joh. *Matth.* qvæst. Medic. 19.

Plantæ innascuntur etiam tergoribus animalium, *Nieremberg.* 1. Hist. Nat. 10.

Yuca cruda in *Hispaniola & Cuba* lethalis, in Provincia S. *Martha* salubris. *Hist.* Ind. 2.71.

In Brasilia ex palmis sal conficiunt, Joh. *Stad.* 2.12.

In

In *India* Orientali campi *floribus* prorsus destituuntur & merum gramen ferunt hyeme: æstate combusta à Sole omnia. Flores alios non habent qvam fulles ex arbore qvadam: rosas qvasdam & rosmarinum sed exigui odoris, *Linschot.* c. 54.

Ad Canonos in Malabar ingentes mali Norwegicis pares, *Lintschot.* cap. xi.

Sola *Malabar* piper profert, qvod toti orbi sufficit, *Lintschot.* cap. xii. Malacca nonnullis locis etiam habet piper, Idem cap. 12.

In tota India non est oleum olivarum qvod à Lusitanis affertur, *Lintschot.* c. 10.

Sola *Cambaya* profert Annil seu Indigo, *Lintschot.* c. 9.

Cambayenses & Indi Septentrionales qvi littora habitant *fusci* sunt. Decanenses & Canaræ qvi Mediterranea tenent *flavi*, Malabares *atri* capillis rectis, *Lintschot.* c. 10.

Mar de *Sargasso* vocatur à radicibus qvibusdam copiosè mari Atlantico innatantibus, *Lintschot.* c. 95. *Columbus* Navig. c. 7. Hist. Ind. general. 1. 16.

Arbores ingentis magnitudinis in America, *Acosta* 4. 30. Hist. Ind. 2. 85. 204. 205.

Al-

Alphonsus d' Erzilla in Chile inopia chartæ laborans partem Araucanæ plantani foliis siccatis inscripsit, *Acosta 4. 12.*

CAP. XII.

De Venenis.

VEnena initio cum aliis rebus creata, *Basil.* Hexaem. *Mercur.* l. de Veneno, 12 in qvem finem vide apud *Pareum* in l. Ger. *Zacch.* qvæst. Medic. 33. *Mercurial.* l. de venen. 12 Musæum *Calceolar.* Sect. v. p. 497. *Riol.* de abd. Rerum causis 15. Sunt inter remedia morborum & pœnas sceleratorum, *Philo* apud Euseb. ϖεϱὶ ϖϱο. 5.

Venena in corpore humano generari posse ostendit *Scholz.* Epist. Medic. VII. *Valleriola* III. L. C. 18. *Mercur. l. 7. Sennert.* VII. Med Pract. parte II. c. 2. *Zacutus* l. 1. Med. Hist. p. 350. Negat *Sanctorius* VIII. Meth. vit. error. 14. aliqvid simile veneno non verum venenum. *Mercurial.* l. 14.

An venena nutrire possint? Aff. *Keckerm.* Curs. Phil. Disput. XII. Probl. 8. XVI. Probl. 14. *Zacutus* 1. Med. Hist pag 180. *Sennert.* VI. Med. pract. part. V. 1. Exempla recenset *Cæl.* VI. 35. *Renodæus* 1.

Phar-

Pharmac. 13. *Marsi & Phylli* Venenorum domitores fuerunt, *Gell.* XVI. 11. Anates Ponticæ venenis victitant & *Mithridates* continuo veneni esu inviolabilis evasit. Unde Antidotus qvæ Mithridatios vocatur, *Gell.* XVII. 16. Distingvendum tamen inter venena qvæ plane nihil alimenti habent ut arsenicum, & qvæ partes aliqvas nutrientes obtinent ut araneæ & plantæ: vide VII. Obs. *Schenckii* 226.

An qvæ veneno alta sunt, edenda? Aff. *Langius* I Epist. Medic 69 Negant *Sennert* VI. Med. Pract. part. VIII. c. 1. *Zacutus* II. M. Hist. p. 792.

Instrumentum hoc mortis humanæ jam olim fuit & ad delectum. *Qvintil.* Declam. XVII. *non spargit cruorem, non trucem cadaveris relinqvit effectum, placida est, qvieta est.* Qvin imo ita temperant ut certo tempore demum operetur *Valleriola* III. L. C. 18. *Regulus* apud *Gell.* VI. 4. Venenum sibi Carthaginenses dedisse non præsentaneum sed ejusmodi qvod mortem in diem proferret, eo consilio, ut viveret qvidem tantisper, qvoad fieret permutatio, post autem grassante sensim veneno cor tabesceret, *Lintschot.* c. 31. Ind. Orient. mulieres Indicas venena qvæ ad certum annum, diem, horam, subito nocent, conficere.

Qvod

Qvod tamen *Mercurial. l. 7. Sennert.* Med. Pract. part. II. 2. *Riol.* II. de abd. causis 15. fabulosum videtur.

Hinc venenum leges habere, emere, nosse deniqve vetant, inevitabilem pestem occulta fraude grassantem, *Quintil.* Declam. XIII. Veneni qvo necatus *Alexander* tanta vis fuit, ut non ære, non ferro, non testa contineretur, nec aliter ferri nisi in ungula eqvi potuerit, *Justinus* XII.

Philtra an ad redamandum impellant? Neg. *Joh. Matth.* qvæst. 32. *Riol* II. de abditis 19. *Sennert.* l. Med. Pract. part. 9. cap. 10. qvi tamen concedit philtris à Dæmone interdum virtutem inspirari. Effectus philtrorum malignos vide apud *Qvercet.* Polyhist. Sect. I. c. 5. *Schenck.* 7. Observ. 30. 31. *Ovid.* 2. de Arte:

Philtra nocent animis vimqve furoris habent.

CAPUT XIII.

De Nutritione.

Avis *Emam* pennas aliaqve ignita deglutire & digerere solet, *Heidfeld.* Sphinge cap. 6.

Fabulosum Chamæleontem aëre nutriri

triri & colorem mutare. Vescitur enim caseo, herbis & aliis, G. *Sionita* c. 6. Arabicæ. *Ovid.* xv. Met.

— qvod ventis animal nutritur &
aurem
Protinus assimilat, tetigit qvoscunqve
colores.

Tolerabilior fames siti F. *Plater.* Cent. Posth. q. 32. Homines simul esurire & sitire non possunt Idem q. 31.

An corpora beatorum alimoniam sint sumtura? Vide *August.* 13. C. D. 22. *Magyri* v. de mundi exust. 3.

Bulimiæ atrox exemplum refert *Fabricius* Hildanus Observ. Chirurg. 31. de qvodam qvi septem annos prodigiosa fame laboraverit ut in defectu cibi gramina depastus fuerit, Vide *Donatum* IV. Med. Hist. 2.

Cœl. 13. 39. l. 14. 1. Aliud bulimia, aliud canina fames. *Zacut.* 11. Med. Hist. pag. 640. *Sennert.* 3. Pract. Med. parte 1, s. 2. c. 4.

Varietas ciborum parva non nocet, magna nocet, *Zacut.* 11. Med. Hist. pag. 725.

Qvidam à potu per qvindecim dies abstinuerunt, *Gal.* 6. Epid. Sent. 4. Comm. 8. Qvidam omnino à potu abstinuit, *Plin.* 7. 18. Qvidam per annum abs-

stinuit & hydrope curatus est *Zacutus* de Praxi admir. Obs. 53. plura recenset *Qvercet.* Polyhist. Sect. 2. c. 4.

An ebrietas rarior conducat sanitati? Aff. *Rhases* ad Almans. tract. 4. c. 5. Negat *Zacut.* 11. Med hist. p. 666. *Sylvaticus* Controv. 14.

Pisces maxime multiplicantur & transmutantur invicem, *Kozak.* Phys. Min. cap. 12.

Scythæ ut famem diutius tolerent, fasciis ventrem strictissime circumligant, *Gell.* 16. 3.

Nutritio & alimentum non est qviddam necessarium ad vitam sublunarem, nisi qvatenus avocat calorem naturalem à consumtione humidi radicalis. Hinc fieri potest ut multa viventia sine alimento & absqve nutritione qvandoqve vivant diutius, *Licetus* 11. de Vita. XI.

CAPUT XIV.
De Visu.

Sensus non falluntur si sunt puri & integri aut si falluntur mens non fallitur. *Lactant.* de Opificio Dei, c. 9. unde sunt utiles ad cognitionem, *Euseb.* 14. c. 7.

Lu-

Lucret. I.

Qvid referemus enim qvod nobis certius ipsis
Sensibus esse potest qvo vera ac falsa notemus.

Cic. 2. Acad.

Palingen. VII.

— stultum est committere sensibus omne
Judicium, fallunt oculi persaepe videntes.

Idem:

Cumqve dedit sensus natura animantibus illis
Qva sunt perfecta; ast aliis non tradidit omnes
Atqve ideo possunt meritò imperfecta vocari,
Qvales lumbrici & talpae conisaeqve marinae
Cochlearii & spinis circumvallatus echinus.

Gellius VII. 6. Qvædam animalium aut cæca naturâ gignuntur aut inora, inaurita, nullum autem qvod aut gustus sensu careat aut tactu, teste Aristotele & XIX. 2. qvinqve sunt sensus.

Visus emissione an immissione fiat *Laur.* VI Hist, A. q. 1. *Cal.* 8. 24 *Keckerm.* Phys. 20. *Sennert.* VII. Phys. 2. Rusticus qvidam per nares vidit, *Scholtz.* Epist. Medic. 75. 76.

Oculi

Oculi per medium disciffi v[illegible] illæso curatio, *Langius* Epist.l.7. *Smetius* 10. Miscell.

De mira oculorum excellentia & fulgore, *Camerar.* 3. Cent. 81. ubi exemplum Hispani ex Europa qvæ in Africa gererentur videntis. De *Strabone* qvodam *Plin.* VII. 21. Val. Max. VI. 5.

Visus sæpe fallitur, *Cæsar* 1. Comm. Considius timore perterritus qvod non vidisset pro viso renunciavit, *Apul.* Flor. II. Homines neqve longule dissita neqve proxime assita possumus cernere, *Tiberius & Jul.Scal.* etiam nocte viderunt, *Camerar.* Cent. 2. 8. idem de se narrat *Cal. Rhodig.* 8. 23.

Cur non res videamus geminatas, *Donat.* 11. Hist. Med. 8. *Basiliscus* & *Catoblepa* intuitu occidunt ob noxios halitus, *Lemn.* Prol. ad O. N. & IV. 12. fabulosum putat de Basilisco, *Vallef.* S. Phil. p. 392. dubitat *Libavius* de Venenis Problem. 7. Basiliscum Ægypti vocant *Ubæum* eumqve immortalem esse putant & solo afflatu occidere. *Horapollo* Hieroglyph. Saturnius qvidam Ephesius non secus ac Basiliscus solo intuitu necabat, *Philostr.* in vita Apollon. Fascinum per oculos fabulosum, *Vallef.* Phil. S. 68. *Brod.* l. Misc. 37. Democritus

cæcus visu se privavit, ut animi cogitationes a videndi illecebra liberaret, *Gell.* x. 17.

Specula initio metallica, *Job.* 37. *Ex.* 38. Vitrum serius à Sidoniis inventum. De fabuloso speculo Alexandriæ, *Benjamin.* in Itinerar. *Archimedes* naves Rom. speculo combussit. *Galen.* 3 de temper. 2. *Zonaras, Lucianus.* Idem *Proclus* in obsidione Byzantii egit, *Zonar.* Tomo 3. in Anastasio. *Apul.* Apol. cur cava specula, si ex adverso Soli detineantur, oppositum fomitem accendunt. *Apulejus* propter usum speculi accusatus fuit. In Apol. ubi varia de speculis problemata refert & Archimedem ingenti volumine de speculis tractasse.

Perspiciliorum usus visui noxius idqve se expertum refert *Dudithius* Ep. 47. apud Scholtzium. Vide *Lemnium* IV. O. N. Colorum appellatio admodum incerta apud Latinos. Aldus *Manutius* præfat. in C. Cæs. Comm. edit. An. 1513. *Heins.* Aristarchi cap. 6. Nonnum reprehendit, qvod ξανθὸν ὕδωρ dixerit. *Apul.* Flor. 22. duo colores præstabiles sunt *piceus & niveus*, qvibus inter se nox cum die differunt.

Vita carnis & sangvinis est Spiritus *Salinus*, per qvem à putredine conservantur.

tur: Unde sangvis è vena missus cum refrigeratur *aqvam viridem* salinam supernatantem habet. Qvamdiu aqva illa salina cum sangvine manet, putrescere non potest. *Para.* l. de Vita. Edm. *Deane* in Tract. Alch. complementum.

CAP. XV.

De Odore.

CUr pleriqve *Judæi* adeo fœtent? Vide *Epist. Fr. Philelethi.* Heidfeld. Sphinge, cap. 42. *Alexander* optimum odorem exhalabat, *Curtius.* Odor est effluxus vaporum à corporibus, Mus. *Calceolar.* Sect. 6. p.650. *Lucret.* IV. Unde multi solo odore purgantium moventur. *Erastus* de occult. medicam. propriet. cap. 60.

An odores nutriant? Spiritus, non partes solidas, *Zacut.* 1. Med. Hist. p. 67. partialiter non formaliter, *Neander* Tabacol. Mus. *Calceolar.* p. 654. *Astomi* solo odore vivunt: qvos *Gellius* inoros vocat VII. 6. IX. 4. *Plin.* & accolæ Gangis Solin. cap. Chamæleon. Idem cap 49. Fabulosum hoc est, Mus. *Calceol.* p. 655. Zacut. 1. Hist. Med. p.70. non est fabulosum, *Donatus* II. Hist. Med. 12. Cha.

CAPUT XVI.
De Auditu.

LUcret. VI. ---*semper ad aures*
Tardius adveniunt quam visum quæ moveant res.

Idque probat ex fulmine & lignatore in sylvis. *Quintil.* VI. acrior est oculorum quam aurium sensus.

Mira est aurium, linguæ, palati & laryngis sympathia, *Laur.* XI. Hist. An. q. XI. *Platerus* Cent. Posth. q. 26. miraculum censet unum sonum exiguum tot auribus recipi. Sonus quomodo illabatur auribus *Cel.* 10. 54.

Malleolus, incus & stapes sunt tantum subsidia auditus, vera causa est nervus, *Plater.* Cent. Posth. quæst. 25. Cur noctu sonantius audiantur omnia, *Cœl.* 3. 10. Surdos posse doceri ut loquantur. Petrus *Pontius* Monachus S. Benedicti natos surdos loqui docebat non alia arte quam docens primo scribere res ipsas digito monstrando. *Valles.* Phil. Sacr. cap. 3. p. 60.

De Echo M. *Schookius*, & *Nigronius* Orat. 2. *Ambros.* 6. Hexaem. unde responsa suavia referens echo resultat.

Seneca Troad.

—— habitansque cavis
Montibus echo.

Audiri solet echo in montibus, *Joseph.* v. ἁλώς in rupibus & saxis. *Justin.* 24. de Templo Delphico. *Cicer.* pro Archia: saxa & solitudines humanæ voci respondent; *Apul.* v. Met. crebris earum ejulatibus saxa cautesque parilem resultant sonum.

Claud. VI. Honor.

Plebis adorata reboat fragor; unaque totis
Intonat Augustum septenis vocibus echo.

Loca celebriora ubi auditur, sunt Ægypti Pyramides, *Plut.* 3. de Placitis, Cap. 19. Cyzici turres, *Plin.* 36.15.

Portus Poecile in Elide, *Pauf.* Elias.

Ticini in Italia, *Card.* 18. de Mirabil.

Olim Charantoni prope Lutetiam ubi duodecies resonabat, nunc structo cœnobio cessat.

Nulla clarior quam Romæ in via Appia quæ octies eundem Poëtæ versum refert, *Schottus* Itiner. Italiæ.

In Finniæ rupibus apud Juffrovv Jound ter sonum refert, *Itiner.* Legat. Belg. in Moscoviam An. 1615.

Pisces audiunt, *Palingen.* VII.

Quin

Quin etiam pisces piscantum gurgite ab alto
Horrescunt strepitus pavidique in retia currunt,
Quippe aër penetrare potest in viscera Neri.

CAPUT XVIII.

De somno & vigilia.

MEnecrates triennio, Plin. 7. 51. Matrona nobilis triginta quinque annis, *Sen.* l. de Provid. *Nizolius* decennio, *Heurn.* de morbis, 1. 16. Somno caruerunt. Sed hæc rara sunt & naturæ limites excedunt, *Zacut.* l. Med. Hist. p. 93. Quidam *Anglus* dormiens doctas conciones habebat sed fuit fraus, *Drus.* in Deuteron. cap. 4. *Virgil.* v. Æn.

—— consanguineus leti sopor.

Sen. Herc. Fur.

——frater duræ languide mortis.

Cic. de Senectute: *nihil morti tam simile quam somnus.* Somnium τῆς φύσεως λιμένα vocat Isid. *Pelus.* III. Epist. 199. Nihil facilius simulari potest quam somnus. *Quintil.* Declamat. 2.

Mandragora vim habet soporandi,

Cœl. 9.49. *Lemn.* de herbis Bibl. cap. 2.

Exempla diu dormientium, *Strotzz.* Cicogna IV. Th. Nat. c. 6. *Donatus* IV. Hist. Med. 12. *Galenus* 9. Meth. 4. *Quercet.* Polyhist. Sect. 2. cap. 10. *Petrarcha* 3. Rer. memorab. 4. *Justin.* 12.

Exempla somniorum præsagientium, *Hondorf.* in V. præcept. *Scheuneman.* de novo fonte in Misnia, cap. 1.

Cur gallus evigilans suum edat ὄρθειον ἆσμα, ut *Gellius* loquitur, *Plinius* 10. 12. *Scal.* Ex. 239. *Cœl.* 16. A. L. 13. *Keckerm.* 3. Phys. 29. Somniant etiam bruta, *Aristot.* IV Hist. Animal. 10. Somnus meridianus non est noxius valetudini, B. *Ronsseus* Epist. Medicis 19. Causa naturalis somniorum, *Cicer.* 2. de Divinat. *Claudian.* Præfat. in 6. de Honorii Consul. *Lucret.* IV. De Ephialte, sive incubo, *Lemn.* 11. O.N. *Cœl.* XIV. 47. *Zacut.* I. Med. Hist. p. 119. & de praxi admirab. Obser. 42. *Virgil.* XII. Æn.

De Somnambulis & Noctambulonibus *Horstius* peculiari tractatu & *Constat.* ac Epist. Medic. l. 3. c. 1. *Zacutus* I. de Med. Hist. pag. 107. & de Prax. mirab. Observ. 43. *Valleriola* II. Observ. Medic. 4. *Sennert.* 1. Med. Pract. parte 2. c. 19. *Theon* Tithoreus Stoicus dormiens in

in somnis ambulabat & Periclis servus in summo tecto, *Laert.* 9. *Galenus* de seipso 11. de Motu muscul. 4. *Zacutus* l. Hist. Med. p. 106.

Nomine vocati decidunt, sed causa est clamor, non vis nominis, *Keckerm.* 3. Phys. 26. & Disput. 17. Vir quidam noctu dormiens insanibat vigil sanæ mentis, *Dodonæus* Med. Observ. cap. xi.

CAPUT XVIII.
De Animalibus.

Sexus discrimina non reperiuntur in omnibus animalibus, *Arist.* 1 de Gen. Animal. 1. Omnes Rhinocerotes sunt mares, *Oppian.* 11. Κυνηγ. In lapidibus sæpe pisces & bufones nascuntur, *Nieremberg.* 6. Hist. Nat. 13. In Getuliæ mediterraneis montibus reperiuntur pisces, *Apul.* Apol. vide *Melam* 11. 5.

An sermo brutis competat? Similitudo sermonis. *Lactant.* de ira Dei, c. 7. Vox, *Arist.* 1. Polit. 2. *Virgil.* 10.

Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent
Et linguæ volucrum.

Author Carminis de Philomela:

Psittacus humanas depromit voce loquelas
Atq; suo Domino χαῖρε vale q; sonat.

Psittacus *conatus* loqui, *Persius* Apul. *Florid.* XI. *Ovid.* 2. Amor. el. 6.

--- loquax humanæ vocis imago
Psittacus.

Cervus à Philadelpho ita educatus ut Græcam lingvam intelligeret, *Cæl.* 12. 6. Elephanti se mutuo intelligunt, *Oppian.* II. Κυνηγ. *Hyæna* imitatur vocem humanam, *Solin. c.* 36. *Plin.* 8. 30. intelligit sermonem humanum ex opinione Turcarum *Busbeq.* Epist. 1.

Exempla plura vide apud *Plin.* 10. 42. 43. *Plut.* de Industria animal. *Macrob.* 2 Saturn. 4. *Camerar.* Cent. 3. 71. *Cæl.* 9. 38. XVI. 14. *VVaygamæ* Brasiliæ populi avium & animalium voces intelligunt, *Zigler.* in America.

Virgil. III. Æn. de Helene:

—— qui sidera sentis
Et volucrum lingvas.

De Apollonio vide *Euseb.* contra Hieroclem. Pars Magiæ fuit lingvas avium interpretari, *Gell.* 10. 12. Si locuta bruta factum vel ope Dæmonis vel divina virtute, *Camer.* 3. Cent. 71.

An sint Gryphes? Aff. *Herodot.* II. & III. *Mela* II. 1. *Solin.* 20. *Philostratus* 3. de Vita Apol. 13. & VI. 1. Negat *Plin.* x. 49. *Arrianus* l. de Exped. Alex. *Plautus* Aulul. IV 8. Picos appellat;

Picos

Pictus divitiis qui aureos montes colunt
Ego solus supero.

Apul xi. Inde gryphes hyperborei quos in India & Bactriana reperiri ajunt. Vide Munster. *Cosmogr.* v. 69. *Bartas.* v. Hebd.

An detur Phœnix? Fabulas esse quæ de Phœnice referuntur, *Nieremberg.* I. Hist. Nat. 15. vide *Ovid.* 15. Met. *Claudian.* II de laud. Stilic. *Lactant.* Carmine de Phœnice. *Bartas.* v. Hebd. *Tacit.* vi. Annal.

An Cygni cum moriuntur svavissime cantent?

A.F. *Plato* in Phœdone. *Arist.* ix. Animal. 12. *Cicer.* I. Tusc. *Lucret.* IV. *Theocritus* Idyll. 10. Negat *Plin.* x. 23. *Athenæus* ix. Dypnos. 16. *Ælian.* I. Var. Hist. 14. *Scaliger* Ex. 232. *Bodin.* Meth. Hist. c. 4. *Ovid.* in Epist. Didonis:

Sic ubi fata vocant udis abjectus in herbis
Ad vada Mæandri concinit albus olor.

xiv. Met.

Carmine jam moriens canit exequialia Cygnus.

Apul. Flor. 17. Olores apud avios fluvios carmen senectæ meditantur. *Seneca* Hyppolito.

Dulcior vocem moriente Cygno.

Rock. Disput. XVIII. Problem. XI. Aristot.

ftot. sententiam defendit. Apud Platonem *Socrates* disputat *cygnos* propterea in morte suavius canere, quoniam tum maxime prævideant animorum immortalitatem. Putabant enim etiam brutorum animas post mortem esse superstites. *Catullus* de pastore.

--- *qui nunc it per iter tenebricosum*
Illuc unde negant redire quenquam.

Idem *Virgil.* in Culic. 1. de dogm. Platonis: Animam omnium animantium non corpoream esse nec sane perituram cùm corpore fuerit absoluta.

Delphini Simonis nomine gaudent. *Plin.* 9.8. Rationem reddit *Gesnerus. Keck.* disp. 18. p. 12.

An detur unicornu? Aff. *Bartholinus* in peculiari tractatu, *Smetius* Miscell. lib. 8. *Scholtzius* Epist. 43. *Ælian.* XVI. 20. *Plin.* 4. 12. Dubitat an sit *Ambrosʃ.* l. de bened. Patriarch. 11.

An detur Basiliscus? Aff. *Sennert.* VIII. Phys. 10. & 6. Med. tract. parte 8. c. 12. unus etiam Zvviccaviæ fuit, *Agricola* de animal. subterr. Sed falsum ex ovo galli gigni. *Lemn. IV.* O. N. 12. De Basilisco sunt fabulæ hieroglyphicæ, *Nierenberg.* 6. Hist. Nat. 20. Chymici ad suum lapidem referunt, *VValchius* fab. 7. quomodo pro-

gene-

generetur ex menstruo muliebri *Paracelsus* lib. 1. de generat. rerum naturalium & l. de Meteoric. c. 9. *Lucanus IX.*

Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens late sibi submovet omne
Vulgus & in vacua regnat Basiliscus arena.

Vide *Plin.* 8. 2. & 29. 4. *Solin.* 38.

An ursus fœtus informes ejiciat, quos lambendo perficiat? Aff. *Solin.* 35. *Gell.* 17, 10. *Plin.* 8. 36. *Ælian.* 11. de Animal. 19. *Rhod.* xv. Mer. Negat *Scal.* Ex. 6. s. 15.

An animalia quædam ex vento concipiunt? Aff. *Justin.* 44. *Strabo*, *Varro* II. de Re Rustica 5. *Plin.* 8. 42. *Columella* 6 *Solin.* 33 *Homer.* I. λ. 16 *Virgil.* 3. Georg. *Lemn.* IV. O. N. 19. *Lactantius* IV. Inst. 12. animalia quædam vento & aura concipere omnibus notum est.

Aves non ex aëre sed terra creatas vult *Apulejus* l. de Deo Socratis.

Feræ generosiores jacentes transeunt, *Quintil.* Declam. 9. *Ovid.*

--- est nobilis ira leonum.
Pugna suum finem cum jacet hostis habet.

Leo cicur in arce *Heydelbergensi* fuit

qui Principem more canis sequebatur, ante pedes ejus recubaret & se pecti sineret, *Piscator* in Exegesi Aphorism loco v.

In *Cochin* & *Malabar* nullæ pari aut similes aviculæ sunt, sed in *Goa* multæ pari & aliquot vincos, *Linschot*. c. 45.

De *folibus* Cypri *Chistelle* 5. itin. 3. *Damasci* l. 6. 7. *Elephanti* nunc in Barbaria nulli cum olim frequentes fuerint: causa nescitur. *Chistelle* 8. 30.

Quomodo *Vespertilio* famulum monachorum in Chiribichi pleuritide liberarit, vide *Hist. Ind.* lib 2. c. 80.

De cane *Vezerillo* & *Loncillo* Hist. *Ind.* 2. 44. 65.

In Congo *Tigrides* non albis sed nigris hominibus infestæ. *Lopez* in Congo l. 1. c. 8.

Sorices in Peru illati nave Gabrielis de Carvajal vocantur à Peruanis Ococha, id est res falsa. *Hist. Peru* l. 3. 2.

Africam cervis destitutam putarunt *Herodot* Melpom. *Aristot Plin Lucan* &. *Seneca*. Cervos habere affirmant *Philostratus* 6. de Vita Apollon. *Virgil*. 1. Æn. *Oppian*. 2. Kύny. *Ursos* ibidem esse affirmat *Herodotus*, *Livius*, *Solinus*, *Strabo*, *Juvenal*. *Virgil*. *Ælianus*: negat *Plinius*. Apros ibidem dari vult *Virgil*. iv. Æn.

negat

negat *Plinius*. Dormitasse propterea putant Barclaium quod Afros introducat Dianam ad aprorum venationem invocantes.

An Animalia quæ sponte nasci possunt, produxerit Deus in prima creatione, ut lentes, pulices, pediculos? Negat *Nieremberg*. V. Hist. Nat. 20. Apes ex putri juvenco progenuntur. Modus extat apud *Virgilium IV*. Georg. *Plin*. XX. *Columellam* X. 14. *Lactant*. II. 9. nec tamen commoveat aliquem quod animalia quædam de terra nasci videntur. Hæc enim non terra per se gignit, sed spiritus Dei: sine quo nihil gignitur. *Petrarcha* II. de Remed. 90.

Quædam facta sunt ut exerceant, doceant & conditoris admoneant. Et musca & pulex & bruchus & locusta, cæteraque hujusmodi creata non sine certa causa sunt ab illo, qui vidit cuncta quæ fecerat esse valde bona. Et si nulla esset alia, illa sola sufficeret ut his armis humana superbia domaretur. *Plin. II. 2*. Natura nusquam magis quam in minimis tota est.

Hieronym. Epist. 3. ad Heliod. Miramur Deum effectorem non tantum in Cœlo, Sole, Oceano & Elephantis, sed etiam in formica, culice, musca, vermiculis,

culis, quorum magis scimus corpora quam nomina.

Undenam oriantur vermes Indici, in Guinea, Ormuz & alibi, qui in hominum corporibus nascuntur? Frequens hic in *Guinea* & *Ormuza* morbus. Nascuntur vermes in hominum partibus carnosis, pedibus, feminibus, membro virili, scroto, lumbis. Longitudine & crassitie inæquales sunt, communiter filum vel chordam ulnarem fere æquant. Reperiuntur non in omnibus hominibus sed in quibusdam. Duo quæruntur: *An sint vermes?* Multi putant non esse vermes sed nervos putrescentes, vel aliud quid. Ratio: quia non vivunt. Alii dicunt vivere & mori adeoque vermes esse: moveri enim & quiescere. Unde oriantur? Sex sententiæ sunt sed omnes dubiæ. Vide partem 11. descript. *Guin.* cap. 45. De vermibus intra corpora genitis Alex. *Trallianus* 7. Medic. 4. *Zacutus* 11. Med. Hist p. 619. 882. *Ronsseus* Epist. 10. *Donatus IV.* Hist. Med. 26.

Castor an sibi genitalia præscindat? Aff. *Apul.* 1 Met. Castor captivitatis metuens se ab insequentibus præcisione genitalium liberat. *Juvenal* Sat. 12.

—— imitatus Castora qui se

Eunu-

Eunuchum ipse facit cupiens evadere damno
Testiculorum, adeo medicatum intelligit inguen.

Aff. *Bartol.* 6. Hebd. Negat *Valles.* c. 3. Philos. sacr. p. 63 ubi unde hic error ortus, recenset.

An lupi conspectus elinguem reddat? Aff. *Lemn.* prologo ad O. N. causam refert in oris hiatum & halitum virulentum, quo raucedo inducatur propius assistenti. *Solin.* cap. 36. Si venantes hyænæ umbram contigerint, latrare nequeunt voce perdita.

An bruta rationalia sint? *Lactantius* distinxit inter rationem ad vitam tuendam & ad religionem: priorem brutis cum homine communem: posteriorem solius hominis. Vide II Inst. 3. III. 10. VII. 9. l. de *Ira* Dei 7. 12. *Minutius* in Octavio, *Juvenal.* Sat. XV.

—— *Venerabile soli*
Sortiti ingenium divinorumq; capaces
Atque exercendis capiendisque artibus apti.
Seorsum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent bruta & terram spectantia mundi

Prin-

Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque.
Salluſt. Catil. Animi imperio corporis ſervitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune eſt.

Iſidorus Peluſ. II. epiſt. 119. Τῶν ζώων φανταστικὴ ἐστὶν ἡ φύσις οὐ λόγικος. Pſal. XXXII. Nolite fieri ſicut mulus & eqvus in quibus non eſt intellectus, *Nieremberg* prolixè, an brutis mens ſit? l. 3. Hiſt. Nat. cap. 10. ad 29. negat mentem habere licet ſagaces actiones edant.

Exempla ſagacitatis apud *VValchium* Decade fabulâ 3. *Plut.* de induſtria animal. *Plin.* 8. 26. 27. Piſcibus vim ingenii & ratiocinandi tribuit, *Geneſius* de Sab. . . de pica & ſturnõ, *Petrarcha* l. de Rem. Dial. 64. de apibus *Quintil.* Declam. 23. Animal quodammodo parvũ hominis exemplar.

Bruta habent rationem ſed remiſſiore quam homines gradu, *Zoroaſter* Jeſſen. i. Idem: Omnia videntur lingvâ ſua loqui præter piſces & reptilia. Ibidem de cane ſuo alacri mortem ægrorum præſagiente. De gratitudine brutorum *Gell.* V. 2. 14.

VII.

vii 8. xvi. 19. *Camerar.* 11. Cent. 82. 83. 84. *Neg. Strozzius* Cicogna IV Th.Nat. 6. Aff. *Vallis* 1. Dial. 9. quia habent memoriam, voluntatem & discursum.

De Lycanthropis *Mela* 11. 1. Neuri in lupos quotannis vertuntur *Solin.* c. 20. *Vossius* 11. Grammat. 16. *Peucer.* l. de divinat. Animalia habent potestatem futura præsciendi. *Noll.* 10. Phys. 9.

An *echineis* sive *remora* navigia sistat? *Lucan.* IV.

Puppim retinens Euro tendente rudentes
In mediis Echeneis aquis.

Oppian. 1. ἁλιευτ. v. 212. 223. *Ovid.*

Parva echeneis adest, mirum mora puppibus ingens.

Remoram piscem ingentem esse, non tam exiguum probat *Nieremberg.* XI. Hist. Natur. 4. Piscis quidam ingens navim ad Mosambeque secundo vento navigante per 14. dies retraxit *Linschoten* c. 48. Ind.

Fabulam esse putat *Sanctorius* 8. Meth. 21. *Delrio* 1. Mag. c. 3 qv. 4. Verum esse putat *Oppianus* l. c. & in eum Rittershus. *Keckerm.* de Nautica parte speciali Probl. 10. *Petrarcha* præfat. in 2. de Rem. *Bartas.* 5. Hebd.

Ita

Ita torpedo membra stupefacit veneno solida corpora instar fumi penetrante, *Sennert.* 6. Med. Pract. parte 8. c. 38. *Oppian.* 3. ἁλιευτ. 4. Hebd. *Scal.* Ex. 218. f. 37.

In India Orientali cancri, ostrea Luna nova crescunt & augentur; plena decrescunt, contra quam apud nos fit. *Lusit.* c. 48. Ind.

Ciconiæ ex nostris regionibus in Ægyptum aliasque calidas regiones avolant. *Chistella* 4. Itin. 15.

In Insula *Rhodo* canes noctu excubias agebant, Turcas latratu & morsu prodebant, Christianos defendebant *Chistella* 1. Itin. 5.

Unde pisces fossiles ? à voragine illa boreali inter Roest & Loeffelt, de qua *Olaus* Magnus, in terram absorbentur per arenas, *Helmont.* l. de Aqua num. 1.

CAPUT XIX.

De partibus animalium.

Minutius in Octavio: Nihil in homine membrorum est, quod non & necessitatis causa fit & decoris. Idem *Theophilus* Protospatarius l. 1. de fabr. human. cap.

capite. In collo sunt venæ, quas Donatus *Illas* vocat, quibus constrictis motus & sensus constat *Titelm.* 10. Physs. 18.

An lien frustra conditus? Negat *Joh. Zecch.* quæst. Medic. 2. contra *Galenum* IV. de usu partium 15. *Arist.* 3. de part. Animal. 7. *Erasistratum* apud *Plin. XI.* 37. *Laurentius* Anat. 6. qv. 25. *Riol.* 11. Anthrop. 11. *Apul.* 1. de dogm. Platonis lien memori non frustra finitimus, ut ejus redundantiam participatis haustibus relevet abstergatque ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet, quod maximè libris est commodum.

Theophrastus omnes perdices in Paphlagonia bina corda habere dicit: *Theopompus* in Bisaltia bina jecora, *Gellius* 16. 15.

Cor an cerebrum primatum obtineat? Utrumque diverso respectu, *Keckerman.* 3. Phys. 15. Disput. 14, Probl. 1. sine cerebro quidam tribus annis vixit, *Zacut.* 1. de Prax. admir. Observ. 4. & Observ. 5 cultellum ossennio intra cerebrum latuisse sine noxa.

Quædam animantia exemto corde non tantum vivunt sed & currunt & vociferantur, *Laur.* 1. Anat. qv. 7. *Acosta* 5. 8. de Indo corde exemto immolato qui ad Hispanos dixit cum de scalis præceps

ceps daretur : *Equites mactarunt me.* Ad quod respondet *Keckerman.* 3 Phys. 15. dicens etiam arietem sine capite ambulasse, teste Averroë. Nec improbat *Aristot.* lib. 3. de part. Animal. 10. corpus detractô capite vivere posse.

Dentes sunt ossa, *Laur.* II. An. qv. 4. *Riol.* de Ossibus, cap. XI. Sentiunt *Brod.* 6. Misc. 14. *Taurell.* v. 5. Anti-Cæs. *Lucret.* III.

--- Dentes quoque sensu participantur
Morbus ut indicat & gelidai stringor
aquai,

Sentiunt tota substantia non tantum respectu nervi, etsi exquisitius, *Laur.* II. An. qv. 12. *Cæl.* Rhod. 2. 23. *Zacut.* 1. pag 47.

Renascuntur aliquando 80. anno. *Zacut.* II. Hist. Med. p. 45. & l. 3. p. 124. *Donnæus* Obs. Medic. p. 262.

Cerebrum æque calidum ac reliqua membra, *Plater.* Cent. Post. quæst. 13. *Hofman.* de usu cerebri, c. 17. frigidissimum est, non tamen ad tactum.

Origo nervorum est à corde, *Aristot.* 1. de part. Animal. 4. à cerebro, *Galenus.* Vide *Hofman.* de usu cerebri, cap. XI. *Keckerm.* 3. Phys. 15.

Hepar est venarum principium, *Laurent.* IV. Anat. q. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

An Διάφραγμα sive Φρένες rationis & prudentiæ capax sit? *Brod.* 5. *Misc.* 14.

Elephanti dentes habent non cornua, *Aristot.* 3. de part. Animal. 2. 11. Hist. Animal. 5. *Plin.* 8. 3. *Philostratus* 11. de Vita Apollonii. *Ovid.* 8. Met.

-- *dentes æquantur dentibus Indis.*

Elephantos cornutos non dentatos esse, *Camer.* 11. Cent. 96. *Cœl.* 7. 39. *Oppianus* 11. de Venat. v. 490.

Dextra fortior sinistrâ; *Arist.* 5. Eth. 7. *Keckerm.* Disput. 19. fœminæ non fiunt ambidextræ, *Plin.* 7. cui Amazonum historia refragatur.

Barba non ob pulchritudinem sed virilitatis lege, *Plat.* Cent. posth. qv. 6. vide *Pierium* de Barba Sacerdotum, *Lactant.* de Opificio Dei, cap. 7.

Mirum hominem tam angustis pedum plantis erectum stare posse: fit autem ob musculos, *Plater.* qv. xi. Cent. posth.

De aqua & sangvine ex latere Christi fluente: Miraculosum hoc fuit, *Riol.* 3. Anthrop. 7. ubi Laurentium imperitum & impium fuisse dicit, qui ex capsula cordis profluxisse putet. Vide integrum Th. *Bartholini* tractatum.

An homo sit animal? Negat *Majerus* Sept.

Sept. Philos. ænigm. 395. quia animalis est sentire, hominis ratiocinari; at forma perfectior tollit imperfectam. Contrarium adstruit *Becman.* de usu Logicæ.

An partus *monstrosus* sit *monstrosus*? Exempla vide apud *Donatum* IV. Histor. Med. IV. *Schenck.* IV. Observ. 61. *Licetus* de Perf. Constit. hom. c. 6. ubi causam refert in divisionem seminis in utero, ut in quot partes dividatur, tot fœtus generentur. De Comitissâ *Hollandiæ* CCCLXIV. liberorum matre unô partu, *Guicciard.* Vossium fabulosum ostendit.

Aliud & de successivo. Ita Rustici Hispani progenies pagum centum domorū ipso adhuc vivo compleverat. Vives.

In Anglia quidam reliquit CCCLXVII. legitimos posteros, *Jonston.* Nat. Const.

Cur autem animalia πολύγονα & πολύσπερμα minus sint vivacia, rationē reddere vult *Keckerm.* Disp. Phil. XII. p. 3.

An corpora quædam sine nutritione naturaliter possint ad longum tempus vivere? Exempla passim referuntur, vera, falsa. Vide *Cæl.* Rhod. VII. 45. XXIV. 21. *Agrippam* I. Occult. Philos. 58. *Donatum* IV. Hist. Med. 12. & VII. 1. *Deodat.* I. Pan-

...uthe. 20. *Quercet.* Sect. 11. Polydæt. 4, ...z. Cicogna iv. Th. Nat. 6. Hist. *Ec*... Hedionis vii. 14. *Horst.* Probl. Me... Dec. v. q. 7. *Heurn.* viii. Instit. Me... De fame puellæ Bernensis Apol... Schreils *Fabricius* Hildanus Cent. 1. ...pist. 69. ubi inquit; Satis apparet ipsam ...riri, sed unde? Deus scit, nos cœci sumus omnes in hoc casu, dolus tamen nullus subest. Idem Obs. Chirurg. 29. narrat puellam annos quindecim cibo & potu abstinuisse. Idem Dan. *Heremita* Epist. ad Gonzagam de Helvet. moribus. Prolixè *Sennertus* iii. Med. Pract. parte 1. Sect. 11. c. 2. ubi humores pituitosos rejiciens, causam ... humoris eam in corpore constitutionem, ut à calore absumi non possit. *Petrarcha* dicit Venetiis fuisse qui quadraginta dies sine cibo viveret. Sæpe tamen fraus latet, ut in puella Meursensi deprehensum. *Langius* vasa nutritiva constricta totam abstinentiam causare posse putat cum *Gellio* xvi. 3. De Animalibus, quæ hyeme dormiunt sine alimento, alia ... *Croll.* de signaturis rerum internis p. 63. ... moribus Alpinis Heremita l. c.

An ante conceptionē lac generari queat? Non verum sed simile quid lacti. *Laurent.* q. ... Hist. Animal. q. 2. Joh. *Matth.* Cent. quæst. 14.

An cor princeps membrum? Negat *Laurent.*1.Hist.Anat.2.Aff.*Hoffman.* 2. de Gen. hom. 23.

Sexus propagationis causa est. Hinc in vita æterna pudendorum nullus erit usus & probabile masculos omnes cum mulieribus viros futuros, *Magius* v. de Exustione mundi, 3.

Facierum diversitas maximum miraculum, *Riol.*iv. Anthrop. 3. *Firmicus* 1. Astron.3.nec invenitur aliquis ita similis, ut non vultus ejus ab alterius vultu ex aliqua parte dissentiat.

An capite præciso reliquum corpus progredi possit? Exempla *Cœl.* 2 [illegible] qui hoc infinitæ potentiæ Dei adscribit.

Usus cerebri est spirituum generatio, *Galenus* cordis refrigeratio. *Aristoteles*: non dissentiunt hæc duo, quia Spirituum generatio Galenica est refrigeratio cordis Aristotelica, *Hofman.* de usu cerebri.

Semen non est deciduum ex omni corporis parte, *Hofman.*1.de generat. Hom. [illegible]

Cur hominum alii nigri? an à calore Solis an à semine? *Lopez* 1. Congo 3. an causa ignoratur, Hist. *Indiæ* l.5. c.116.

CA-

CAPUT XX.

De Monstris.

Frequens monstrorum proventus, ut exempla referre opus non sit, quorum centurias recensent Christoph. *Irenæus*, *Schenkius*, & alii. Cur generentur & quomodo inquirit *Valleriola* 1. Loc. Comm. 18. Illud plane portentosum est quod *Langius* 1. Epist. 8. refert. Masculum de pectore matris natum & sine sexus compage eum femine parturiisse. Et similia sparsim referuntur à *Valleriola* IV. Observ. Medic. *Amato* Lusit. Curat. LVII. Cent. 3. *Munstero* IV. Cosmogr. 66. *Cœl.* Rhodig. VII. 3, XIII. 3. *Zacutus* Lusit. II. 40. III. 91. *Lemnius* 8. IV. 7. de O. N. M.

Sanè causæ merè naturales non videntur ad tantam aberrationem ab imagine Dei sufficere: unde Bald. *Ronsseus* de hum. vitæ primordio Cap. XI. id ad singularem Dei offensam refert & quod semper aliquid mali portendant. Epist. Medic. 3. quanquam magnam humanæ imaginationis vim esse ad monstrosum fœtui figuram imprimendam negari non possit; *Paracels.* 1. de Gener. natural. *Lemnius* de O.

I. O.N. Certe ad averruncanda mala antiqui gentiles his monſtris vim intulerunt LL. xii. Tabul. Aruns Aruſpex apud Lucan. i.

Monſtra jubet primum quæ nullo ſemine diſcors
Protulerat natura rapi ſterilique nefandos
Et utero fœtus infauſtis urere flammis.

Lutherus quoque monſtrum humanum interfici voluit, ſi credimus Hondorfio Exemplis ad 1. præceptum. Sed hæc ad conſcientiam pertinent. Id quidem dubitari non poteſt eſſe aſtantium malorum præcurſores tales partus monſtroſos, quemadmodum inter belli civilis portenta refert *Lucanus* 1.

Monſtroſosque hominum partus numeroque modoque
Membrorum matremque ſuus conterruit infans.

Non autem eadem ratio Hermaphroditorum, quos tamen monſtris accenſent *Lemn.* 1. O. N. 9. *Sennert.* III. Med. Pract. parte 9. Sect. 1. cap. 13. M. *Donatus* VI. de Med. Hiſt. Mir. 2. multo minus numeroſæ prolis, *Cœl.* II. 55. quin imo prodigioſis monſtroſisque partibus atque abortivis animam rationalem inditam ac reſurrecturos vult *Lemn.* 1. O. N. 15.

Quod

Quod vero antiqui & recentiores nonnulli integras nationes monſtroſas alicubi extare tradiderunt, id qui loca illa peragrarunt, fabuloſum deprehenderunt, *Chiſella* IV. Itiner. 14. VII. 15. Ut mirer Waltherum *Rhalegum* in America interiori reperiri homines, quorum caput, oculi & os in pectore, capilli in humeris, tanto conatu aſſeruiſſe, quod fabuloſa Mandevillio cap. 70. Itiner. idem tradenti adeo exprobratum fuit.

Magna tamen inter populos formarum differentia eſt: quidam adeo vel aſpectu vel moribus vel ingenio truces, ut beſtiis quam hominibus ſimiliores videantur. Quod de Valleſiis, quos *Gouchen* vocant, ſtercus equinum aut fœnum vorantibus, nudis tota hyeme incedentibus, Joſ. *Simlerus* teſtatum facit. Nolim tamen hebetes & fatuos monſtris accenſeri, quod facit *Quintil.* 1. Inſt. 1. multominus Scythas *Apul.* Apol. aut Thraces, qui numerando ultra tria non proceſſerunt, vel Herodis Attici filium, qui ne tres quidem Alphabeti literas diſcere potuit. Hic enim locum habet illud Apuleji Apol. *apud ſocordiſſimos Scythas Anacharſis ſapiens natus eſt, apud Athenienſes Catos Meletides fatuus.*

Unde autem fiat, quod in *Alpibus Rhe-*

 ticis

ticis homines strumosi fiant quæsitum à multis fuit? Hoc enim adeo ibi frequens ut *Juvenalis Sat.* XIII. dicat:

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? --

Aquam in causa esse *Simlerus* l. de Vallesiis statuit.

Ac ne quis excipiat, divites ergo qui raro vel nunquam aquæ potores sint, eodem vitio laborare, dicit aquæ usum ad panem etiam & alios cibos adhiberi. Idem *G. Agricola* vult. Et sane in agro Tigurinô fons reperitur, qui gutturosos facit. Daniel *Heremita* Epist. de Helvet. moribus ad Fr. Gonzagam aquam excusat neque ejus vitio illam extuberantiam fieri posse putat, quod etiam *Munsterus* III. Cosm. 35. vult; causas esse vel loci naturam vel ignotas nobis. Nihil nunc dico de hominibus marinis. Exempla extant apud *Guicciard.* in descript. Harlemi.

GE-

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

DE *HOMINE.*

SEd jam ad hominem de cujus præstantia *Lemnius* de O. N. 2. *Cæl.* 1. A. L. 2. XXXVIII. *Lactant.* de Opificio Dei. *Laurentius* Anat. l. 1. 2. de origine autem tenebræ apud gentiles: qvapropter studiose inqvisitum: *Virg.* 1. Æn.

— Unde hominum genus & pecudum.

Varia enim excogitarunt: Sapientiores hominem à Deo creatum: hoc Sibyllæ

hoc Cicero voluerunt. *Lactant.* II. Inst. 12. ubi etiam Stoicorum opinionem producit, de qva & *Cicero* I. de Legg. & de illum Adr. *Turnebus* optime, *Ovid.* I. Met. 4.

Sane terram illi non absurde statuerunt materiam hominum, *Lactant.* VII. 4. *Stoici putant homines in omnibus terris & agris tanqvam fungos generatos.* Error qvod ex omnibus terris, sponte, instar fungorum editos putarunt, idqve factum Corinthi. *Ovid.* VII. Met.

— *Hic ævo veteres mortalia primum*
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.

Unde homines ex terra natos opinio Ægyptiorum. *Justin.* II. hinc ab humo dictos aliqvi putabant, qvod *Qvintil.* l. 9. ridet. Vide & *Lactant.* II, XI. 12. VI. 10. *Horat.* I. Serm. 3. Terræ filii apud Latinos Saturnus, *Minutius* Octavio. *Lactant.* l. XI. *Tertull.* Apol. alii Neptuno id est mari oriundi, qvia insulani & truces. *Scholiastes* Apollon. *Gell.* XV. 21. Omnium proxime & ad verum accesserunt, qvi ex limo hominem effinxerunt, qvorsum fabula de Epimetheo & Prometheo apud *Claudian. II.* in Eutropium. *Propert. III.* 4. *Lactant II.* 11. *Juven. IV.* qvi ex robore sive ligno deducit: qvæ est Italorum opinio. *Virgil. VIII.*

Gensq;

Genusq; virum truncis & duro robore nata. Ac ne qvid ad duritiem humanam deesset, etiam lapides eorum parentes statuebantur, *Ovid.* 1. Met. 21. *Virgil.* I. Georg. *Juven.* Sat 1. *Justin.* 11.

Sed qvis omnia de origine hominum prodigiosa commenta referat? Satius est ejus cum toto mundo convenientiam admirari. Hominis structura mirabilior est universi totius opificio: nam in magna tabula multa pingere facilius est qvam in exigua tabula omnia complecti, *Laur.* 1. Anat. 2. cui consonat F. *Plater* Qv. XXXIV. Cent. posth *Non minus miraculum esse hominem qvi non fuit nasci qvam qvi fuit resurgere.* vide *Crollium* de signaturis rerum internis, *Nollium* Prodr. Phys. Herm. c. 6. & XI. Phys. 7. *Deodat.* 1. Pauth. Hygiast. 1.

Haud dubie homo creati mundi finis, *Lucret.* V.

Omnia sunt hominum tutela tradita Memmi.

Qvanqvam *Scaliger* veritatis hostes eos vocat, qvi volunt omnia ad hominis usum facta Ex. CCL. parum memor Ps. 8.

Creato semel homine, imposterum homo generat hominem & Sol, ut *Arist.* loqvitur II. Phys. 2. Generatio fit ex congressu maris & fœminæ atqve hic sese humana curiositas valde exercuit ut in

 abdita

abdita illa naturæ clauſtra penetrarent. Recenſere qvasdam eorum opiniones ſat erit, non decidere: qvis enim poſſit? De ſemine multa obſcura, incerta. *An ſemen ab omnibus corporis partibus decidatur*, ut *Epicurus* vult, *Laërt.* VII. & X. *Lucret.* IV. vide *Laur.* VIII. *Anat.* qvæſt. 8. *Scal.* Ex. VI. 8. *Taurell.* IV. Ant. qvæſt. 3. *Ariſt.* l. de gen. 18. *Heurn.* V. Inſt. Medic. I. ubi Hippocratis ſententiam explicat & qværit cur mutili parentes integros fœtus procreent *Valleriola* I. L. C. Pythagorici dicebant ſemen cerebri ſtillam, qvæ in ſe calidum contineat vaporem, *Laërt.* VIII.

An ſemen ſit excrementum inutile? Si hoc dicis, inqvit Taurell. VI. qv. 2. *Credo totam tibi eſſe mentem excrementitiam.* Laurent. VIII. Anat. q. 3. *Semen excrementum dicitur, qvia ex reliqviis alimenti ultimi generatur.* Sylvat. Controv. Med. VIII. *Semen excrementum abuſive dicitur.* Ita & *Hofm.* I. de gen. hom. 6.

An ex ſemine ſolo an etiam ſangvine hominis partes naſcantur? *Hofmann.* II. de gen. 13. 14. ad 20. ex ſolo ſangvine partes humanas naſci vult; *mas non confert qvicqvam ad fœtus qvantitatem, confert autem ad qvalitatem*, *Platerus* qvæſt. 86. Cent. poſth. ex ſolo ſemine.

Mediam viam tenet *Licetus* de part. Corp. hum. cap. 4. ex semine masculo gigni partes spermaticas.

An animal atque adeo homo à somno an vigilia vitam ordiatur? De hoc *Arist.* v. gen. Animal. 1. *Keckerm.* Disput. XVII. Probl. 34. Phys. 29. à *vigilia* vult *Riolanus* VI. Anthrop. 9.

Homo cur *erecta facie* præ reliquis animantibus? *Ovid.* 1. Met. *Boët.* v. de Cons. *Octavius* apud Minutium, *quibus est vultus erectus, quibus suspectus cœlum datus est.* Aristoteles III. de part. animal. 6. Causam rejicit in calorem, & cap. 5. de animalium incessu, *quia homo maxime est levipes, maxime erectus est.* Vide etiam *Theophilum* Protospatarium I. de Fabr. humani corp. 9. *Laurent.* 1. Anat. 2. *Cœl. Rhod.* II. V. L. II. *Cicer.* I. de Legg. & ibi *Turneb. Galenus* hoc non satis pie ex pisce οὐρανοσκόπος irridet. *Lactant.* II. Inst. 1. ut Deum contemplemur, ex lib. de Ira Dei, 14.

An ex diversis speciebus una generari possit? Rodig. XIII. V. L. 62. recenset exemplum. *Oppianus* III. Κυνηγ. ad quem locum Ritterhus. De Bucephalo Alexandri, *Gellius* v. 2. De semipiscibus & semihominibus in Chaldæa, *Berosus*,

Heurnius v. Inst. 8. potestne homo nasci capite vituli? Philosophi negant, Historici asserunt, qvid dicendum? Utriqve verum profitentur: Philosophi: etenim potis non est ut homo gerat caput vituli, ita ut edat functiones capitis vitulini. Historici vero exempla spectant. *Volaterranus* LXXIV. refert qvandam Romæ in concubitu canis semicanem enixam. Sed hoc non naturaliter evenisse vult *Donatus* II. Hist. Med. 1. ubi etiam alia exempla refert. Vide *Vallerio1am* IV. Obs. Medic. 2. *Ælianus* XII. 39. Ophiogenes generantur ex dracone & muliere Joh. de *Barros* scribit, Indos serio affirmare qvosdam suæ gentis é cane & muliere primum natos. *Fiorovanti*: primariam stirpem in Italia è pisce & virgine primum venisse. In *Anglia* tempore Elisabethæ, leo virginem vitiavit spectante multo populo. *Catelanus* de Unicornu cap. 3. In *Svecia* virgo ab urso rapta puerum edidit matri forma, pelle patri similem, cui Urso nomen. Hinc Danorum Regum stemma profluere è Saxone Joh. *Magnus* XVIII. 51. refert.

An dentur Satyri? Negat *Lucretius* IV. & V. *Plinius* V. & *Solinus* 40. Satyris præter figuram nihil moris humani. *Hieronymus*: Antonio Eremitæ visum homun-

culum naribus aduncis, fronte cornibus aspera, cujus corporis extrema desinebant in pedes caprarum. eumqve interrogatum, qvis esset? respondisse: mortalis sum, unus ex accolis eremi, qvos vano errore delusa gentilitas faunos, satyros & incubos colit. *Bodinus* II. Dæmon. Satyros putat malignos esse spiritus, *Casaubonus* II. de Sat. 2. nullos in natura extare aut extitisse unqvam Satyros; sed mera delirantium poëtarum primo, deinde & pictorum figmenta esse. Vide *Camer.* Cent. 1. Hor. Sub. 71.

An homo ex terra fortuito generari possit? Hoc præter antiqvos affirmarunt etiam recentiores *Avicenna*, *Cæsalpinus* v. qvæst. Perip. 1. Hinc αὐτόχθονες, de qvibus *Isocr.* Panegyr. & Panathenatico. Refutantur, *Lactantius* II. de falsa Relig. 12. *Euseb.* 1. Præp. 4. *Cæl.* Rhod. l. 40. *Taurellus*, *Libav.* VII. de Orig. Rerum. *Nieremberg.* V. Hist. Nat. 5. *Zacutus* I V. *Paracelsus* hominem ex qvinta elementorum essentia, non ex vulgari limo creatum vult, secutus forte Valentinianum, qvi Adamum factum non ab hac arida terra; sed ab invisibili substantia & ab effusibili ac fluida materia; *Iren.* l. 1. *Scaliger* Ex. VI. 6. errorem vocat detestandum.

Sudoris ſangvinei Exempla multa profert *Donatus* 1. Hiſt. Med. 7. poſſibilem eſſe probat *Sylvaticus* contr. Med. v. rariſſimum tamen eſſe, qvia cauſæ vehementes reqviruntur, ingens anxietas, ſangvinis rarefactio, cutis laxitas. Sudor Chriſti ſangvineus ſupernaturalem & divinitus immiſſam cauſam habuit, ut ibidem probat.

Hymen dicitur etiam ἐυγίον. *Nævius*: Sine evgio puellam invenit. *Laberius* apud Nonnum: æneonem piſcis evgeum ſcindere. *Apulejo* fœminal, *Prudentio*, *Solino*, *Auguſtino* Virginal, *Auguſtin.* 22. de C. D. Jeſum per integra virginalia matris enixum, *Rittersh.* ad 1. Cynop. Opp. v. 340.

Signa virginitatis cognoſcere difficile. *Riol.* 11. Anthr. 31. emiſſio ſangvinis non eſt neceſſarium virginitatis ſignum, *Donatus* 4. Hiſt. Med. 15.

Majorem in coitu voluptatem mulier qvam vir percipit. *Tireſias* apud Ovid. 3. Met. Fab. 6. *Juvenal.* Sat. 6. *(ptas.*
Vir nollet fieri, nam qvantula noſtra volu-
Lemnius 1. O. N. c. 5.

De homunculo Theophraſti, vide l. 3. *Vita longa*, c. 4. & l. 1. de Generat. Rerum naturalium, ubi vocat ſecretiſſimum ſecretum & magnale Dei.

An semen à patre abjectum animatum sit seu vivat? Scal. Ex. 6. S, 1. semen est animal in potentia propinqua. Vid. S. 5. 7. 8. 9. nobilissima est disputatio & primus Scaliger glaciem fregit, *Hofman.* II. de Gen. 3, 4, 5. 6, 7. Aff. *Licetus* III. de vita 19.

Cur *vox mutetur* in excisis & venere utentibus? *Hofm.* de Gen. 10. Catullus:

Non illam nutrix orienti luce revisens
Hesterno poterit collum circumdare filo.

An sanguis menstruus sit inutilis & noxius? Neg. per se: est semen sed non purum, id est non coctum. Ex locis, postquam effluxit fit inutile *Hofmann.* I. de Gener. 22. Quomodo gemelli & multiplices partus generentur, vide *Laurent.* 8. Hist. A. qv. 21. Quinque simul parere finem esset dixit *Aristoteles*, multijugem paritionem *Gell.* 10. 2. Mulier definitum pariendi tempus, vir generandi nullum habet. *F. Platerus* Cent. posth. quæst. 28. Exempla mulierum in senectute parientium & virorum generantium recenset M. *Donatus* IV. Hist. Med. 14.

De caussis similitudinis & dissimilitudinis in fœtu vide Dissertat. *Gr. Horstii*, Gissæ 1618. in 4to. *Lemn.* IV. O. N. 18. & I. 4. *Valleriol.* I. Loc. Com. 17. *Laurent.* 8. Hist. A. q. 20. *Hofman.* IV. de Generat. 12.

An muliebre ſemen in fœtus conſtitutione opis aliquid afferat? Aff. *Valleriola* 1. L. C. 17. B. *Ronſſeus* l. de hum. vitæ primordio c. 2. *Sylvaticus* Contr. Med. 79. Neg. apud *Cœl. Rhod.* 11. 42.

An ſine ſemine detur conceptus? Exempla refert *Riol.* 11. Anthrop. 31. Sed hoc difficilius creditur, imo figmenta mera vocat *Zacut.* III. Hiſt. Med. p. 170. *Lemnius* 1. O. N. 8. agnoſcit ſpurium conceptum ſine virili ſemine, ex imaginatione.

De *pica* mulierum & cauſa ejus vide *Sennert.* III. Med. Pract. part. 11 Sect. 2. cap. 5. Exempla apud *Donatum* IV. de Med. Hiſt. 1. ubi refert etiam fœminas quasdam humanis carnibus non abſtinere. Cauſa eſt occulta qualitas *Mercurialis*; affectus peræternaturalis *Dominicus* de arte medendi pag. 819, 820. pravi humores in ventriculo R. à *Fonſeca* Conſult. 94. *Zacutus* 11. Hiſt. Med. p. 296. vitium cerebri *Joh. Matthæus* quæſt. Medic. pag. 184. Langius 11. Epiſt. 12. detentus ſangvis menſtruus Langius 2. Epiſt. 12. qui pica laborant contraria humori in ventriculo latentia appetunt, ut ſi excrementum ſit humidum, appetunt carbones & ſimilia exiccantia. *Maſſaria* III. Med. pract. 8.

De

De infantum recens natorum *galea* superstitio est ea aliquid portendi. Olim Advocatos adjutos putabant, ut est apud *Lampridium* in Antonino *Lemn.* II. O. N. 8.

An mammillæ virginum lac habeant? Aff. *Sennert.* iv. Med. Pract. part. II. Sect. 2. c. 3. fœminas non gravidas lac in mammis habere posse c. l. 3. 1. etiam virgines: etiam viros *Dodonæus* Observ. Medic. p. 271. *Donatus* 6. Hist. Med. 2.

R. à Castro iv. de Natura mulierum, Cap. 10.

Negat *Joh. Matthæus* quæst. Medicin. 14.

Distingvunt inter verum lac & succum lacteum qui interdum in viris & virginibus generetur.

Hofman. iv. de gen. hom. 9. generant mammæ viriles lac secundum naturam? non dices nisi fortè fabulis ex novo orbe allatis delecteris. Hospes meus Altorfi A. 1638. narravit mihi tantam sibi copiam lactis natam ut emulgendum fuerit.

Quanta sit imaginationis vis & efficacia *Camerar.* Cent. 154.

De Lunaticis *Vallesf.* Phys. S. 71.

CA-

ti mulier eſt valde remiſſior viro. *Hofm.* l. de gen. hom. 3. licet fœmina ſit frigidior ideoqve imperfectior viro: tamen imperfectio illa magni uſus, imo fœminæ perfectio conſiſtit in illa imperfectione. Negat *Roder.* à Caſtro 11. de Nat. Mulierum 8. qvi eadem membra ejusdem perfectionis, easdem animi operationes habet ac vir propagationis ergo conjuncta eſt.

An mulieres ſemen emittant? Negant *Ariſtotelici*, Aff. *Hippocrates, Galen.* Vide *Laur.* 8. Hiſt. Anat. qvæſt. 5. *Lemnium* l. de Occ. Nat. 5. *Smet.* Miſcell. lib. 8. *Goclen.* Anat. Ex. 6. *Scalig.* Rod. à *Caſtro* 11. de Natur. mulierum cap. 3. qvia diſſectis fœminis, ſæpe vaſa ſemine craſſo & albo referta reperiuntur. Hoc *Hofmannus* l. de gen. hom. 5. tantum in virginibus & laborioſis mulieribus, qvæ calore abundant evenire dicit.

Ex loco *Levit.* 8. 1. *Druſius* probat productis Rabbinorum teſtimoniis. Nam mulier dicitur dare ſemen. Ergo habet. Caſpar *Hofmann.* l. de gen. hom. 5. Ego non poſſum mihi aliter perſvadere, qvam ſangvinem menſtruum eſſe ſemen fœmineum; & IV. 2. habent fœminæ qvædam ſemen, ſed ἄγονον. Et

l. 22.

l. 22. In duobus differt semen masculum à fœmineo.

Semen virile Aristotele autore nancisci ultimum sui complementum in testibus masculeis probat contra calumnias recentiorum *Licetus* de perfecta constitut. hominis in utero cap. 3. *Hofm.* 1. de gen. hom.

An omnes partes simul conformentur? Aff. *Laur.* 8. Hist. A. qv. 15 Negat *Hofm.* 2. de gen. 23.

An fœminæ viris calidiores? Vide *Laur.* 8. Hist. A. q. 2. *Zacut.* 11. Med. Hist. p. 1191. mulier calidior viro *κατά τι* qvia plus sangvinis habet, non qvoad omnes partes. Rod. à *Castro* II. de natura muli. 13. nihil prohibet fœminam aliqvam aliqvo viro fieri calidiorem. Mas calidior fœmina *Hofm.* l. de gen. hom. 3. 4.

An hymen reperiatur & de notis virginitatis? Non datur hymen *Laurent.* VII. Hist. Anat. q. 13. ibidem, qvare in coitu sanguis effluat, vide etiam *Vallesium* c. 25. Sacr. Philos. Non datur hymen in omnibus, *Donatus* 4. Hist. Med. 15.

Datur *Riolan.* 11. Anthrop. 31. *Spigel.* VIII. Anat. 9. Hymen in omnibus, qvas secui, deprehendi nec defuisse unqvam nisi vitio vel morbo disputat *Sennert.*

IV.

hoc Cicero voluerunt. *Lactant.* II. Inst. 12. ubi etiam Stoicorum opinionem producit, de qva & *Cicero* I. de Legg. & de illum Adr. *Turnebus* optime, *Ovid.* I. Met. 4.

Sane terram illi non absurde statuerunt materiam hominum, *Lactant.* VII. 4. *Stoici putant homines in omnibus terris & agris tanqvam fungos generatos.* Error qvod ex omnibus terris, sponte, instar fungorum editos putarunt, idqve factum Corinthi. *Ovid.* VII. Met.

— Hic avo veteres mortalia primum
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.

Unde homines ex terra natos opinio Ægyptiorum. *Justin.* II. hinc ab humo dictos aliqvi putabant, qvod *Qvintil.* l. 9. ridet. Vide & *Lactant.* II. XI. 12. VI. 10. *Horat.* I. Serm. 3. Terræ filii apud Latinos Saturnus, *Minutius* Octavio. *Lactant.* l. XI. *Tertull.* Apol. alii Neptuno id est mari oriundi, qvia insulani & truces. *Scholiastes* Apollon. *Gell.* XV. 21. Omnium proxime & ad verum accesserunt, qvi ex limo hominem effinxerunt, qvorsum fabula de Epimetheo & Prometheo apud *Claudian. II.* in Eutropium. *Propert. III.* 4. *Lactant II.* 11. *Juven. IV.* qvi ex robore sive ligno deducit: qvæ est Italorum opinio. *Virgil. VIII.*

Gensq;

Gensq; virum truncis & duro robore nata.
Ac ne qvid ad duritiem humanam deesset, etiam lapides eorum parentes statuebantur, *Ovid.* 1. Met. 21. *Virgil.* I. Georg. *Juven.* Sat 1. *Justin.* 11.

Sed qvis omnia de origine hominum prodigiosa commenta referat? Satius est ejus cum toto mundo convenientiam admirari. Hominis structura mirabilior est universi totius opificio; nam in magna tabula multa pingere facilius est qvam in exigua tabula omnia complecti, *Laur.* 1. Anat. 2. cui consonat F. *Plater* Qv. XXXIV. Cent. posth *Non minus miraculum esse hominem qvi non fuit nasci qvam qvi fuit resurgere.* vide *Crollium* de signaturis rerum internis, *Nollium* Prodr. Phys. Herm. c. 6. & XI. Phys. 7. *Deodat.* 1. Pauth. Hygiast. 1.

Haud dubie homo creati mundi finis, *Lucret.* V.

Omnia sunt hominum tutela tradita Memmi.

Qvanqvam *Scaliger* veritatis hostes eos vocat, qvi volunt omnia ad hominis usum facta Ex. CCL. parum memor Ps. 8.

Creato semel homine, imposterum homo generat hominem & Sol, ut *Arist.* loqvitur II. Phys. 2. Generatio fit ex congressu maris & fœminæ atqve hic sese humana curiositas valde exercuit ut in

abdita illa naturæ clauſtra penetrarent. Recenſere qvasdam eorum opiniones ſat erit, non decidere: qvis enim poſſit? De ſemine multa obſcura, incerta. *An ſemen ab omnibus corporis partibus decidatur*, ut *Epicurus* vult, *Laërt.* VII. & X. *Lucret.* IV. vide *Laur.* VIII. *Anat.* qvæſt. 8. *Scal.* Ex. VI. 8. *Taurell.* IV. Ant. qvæſt. 3. *Ariſt.* l. de gen. 18. *Heurn.* V. Inſt. Medic. 1. ubi Hippocratis ſententiam explicat & qværit cur mutili parentes integros fœtus procreent *Valleriola* 1. L. C. Pythagorici dicebant ſemen cerebri ſtillam, qvæ in ſe calidum contineat vaporem, *Laërt.* VIII.

An ſemen ſit excrementum inutile? Si hoc dicis, inqvit Taurell. VI. qv. 2. *Credo totam tibi eſſe mentem excrementitiam.* Laurent. VIII. Anat. q. 3. *Semen excrementum dicitur, qvia ex reliqviis alimenti ultimi generatur.* Sylvat. Controv. Med. VIII. *Semen excrementum abuſive dicitur.* Ita & *Hofm.* 1. de gen. hom. 6.

An ex ſemine ſolo an etiam ſangvine hominis partes naſcantur? *Hofmann.* II. de gen. 13. 14. ad 20. ex ſolo ſangvine partes humanas naſci vult: *mas non confert qvicqvam ad fœtus qvantitatem, confert autem ad qvalitatem*; *Platerus* qvæſt. 86. Cent. poſth. ex ſolo ſemine.

Me-

Mediam viam tenet *Licetus* de part. Corp. hum. cap. 4. ex semine masculo gigni partes spermaticas.

An animal atque adeo homo à somno an vigilia vitam ordiatur? De hoc *Arist.* v. gen. Animal. 1. *Keckerm.* Disput. XVII. Probl. 34. Phys. 29. à *vigilia* vult *Riolanus* VI. Anthrop. 9.

Homo cur *erecta facie* præ reliquis animantibus? *Ovid.* 1. Met. *Boët.* v. de Cons. *Octavius* apud Minutium, *quibus est vultus erectus, quibus suspectus cœlum datus est.* Aristoteles III. de part. animal. 6. Causam rejicit in calorem, & cap. 5. de animalium incessu, *quia homo maxime est levipes, maxime erectus est.* Vide etiam *Theophilum* Protospatarium I. de Fabr. humani corp. 9. *Laurent.* 1. Anat. 2. *Cæl. Rhod.* II. V. L. II. *Cicer.* I. de Legg. & ibi *Turneb. Galenus* hoc non satis pie ex pisco οὐρανοσκόπος irridet. *Lactant.* II. Inst. 1. ut Deum contemplemur, ex lib. de Ira Dei, 14.

An ex diversis speciebus una generari possit? *Rodig.* XIII. V. L. 62. recenset exemplum. *Oppianus* III. Κυνηγ. ad quem locum Ritterhus. De Bucephalo Alexandri, *Gellius* V. 2. De semipiscibus & semihominibus in Chaldæa, *Berosus*,

Heurnius v. Inst. 8. poteſtne homo naſci capite vituli? Philoſophi negant, Hiſtorici aſſerunt, qvid dicendum? Utriqve verum profitentur: Philoſophi: etenim potis non eſt ut homo gerat caput vituli, ita ut edat functiones capitis vitulini. Hiſtorici vero exempla ſpectant. *Volaterranus* LXXIV. refert qvandam Romæ in concubitu canis ſemicanem enixam. Sed hoc non naturaliter eveniſſe vult *Donatus* II. Hiſt. Med. I. ubi etiam alia exempla refert. Vide *Valleriolam* IV. Obſ. Medic. 2. *Ælianus* XII. 39. Ophiogenes generantur ex dracone & muliere Joh. de *Barros* ſcribit, Indos ſerio affirmare qvosdam ſuæ gentis é cane & muliere primum natos. *Fiorovanti*: primariam ſtirpem in Italia è piſce & virgine primum veniſſe. In *Anglia* tempore Eliſabethæ, leo virginem vitiavit ſpectante multo populo. *Catelanus* de Unicornu cap. 3. In *Svecia* virgo ab urſo rapta puerum edidit matri forma, pelle patri ſimilem, cui Urſo nomen. Hinc Danorum Regum ſtemma profluere è Saxone Joh. *Magnus* XVIII. 51. refert.

An dentur Satyri? Negat *Lucretius* IV. & V. *Plinius* V. & *Solinus* 40. Satyris præter figuram nihil moris humani. *Hieronymus*: Antonio Eremitæ viſum homun-

culum

culum naribus aduncis, fronte cornibus aſpera, cujus corporis extrema deſinebant in pedes caprarum. eumqve interrogatum, qvis eſſet? reſpondiſſe: mortalis ſum, unus ex accolis eremi, qvos vano errore deluſa gentilitas faunos, ſatyros & incubos colit. *Bodinus* II. Dœmon. Satyros putat malignos eſſe ſpiritus, *Caſaubonus* II. de Sat. 2. nullos in natura extare aut extitiſſe unqvam Satyros; ſed mera delirantium poëtarum primo, deinde & pictorum figmenta eſſe. Vide *Camer.* Cent. I. Hor. Sub. 71.

An homo ex terra fortuito generari posſit? Hoc præter antiqvos affirmarunt etiam recentiores *Avicenna*, *Caſalpinus* v. qvæſt. Perip. I. Hinc αὐτόχθονες, de qvibus *Iſocr.* Panegyr. & Panathenatico. Refutantur, *Lactantius* II. de falſa Relig. 12. *Euſeb.* I. Præp. 4. *Cæl.* Rhod. l. 40. *Taurellus*, *Libav.* VII. de Orig. Rerum. *Nieremberg.* v. Hiſt. Nat. 5. *Zacutus* I v. *Paracelſus* hominem ex qvinta elementorum eſſentia, non ex vulgari limo creatum vult, ſecutus forte Valentinianum, qvi Adamum factum non ab hac arida terra; ſed ab inviſibili ſubſtantia & ab effuſibili ac fluida materia, *Iren.* l. I. *Scaliger* Ex. VI. 6. errorem vocat deteſtandum.

Sudoris sangvinei Exempla multa profert *Donatus* 1. Hist. Med. 7. possibilem esse probat *Sylvaticus* contr. Med. v. rarissimum tamen esse, qvia causæ vehementes reqviruntur, ingens anxietas, sangvinis rarefactio, cutis laxitas. Sudor Christi sangvineus supernaturalem & divinitus immissam causam habuit, ut ibidem probat.

Hymen dicitur etiam εὔγιον. *Nævius*: Sine evgio puellam invenit. *Laberius* apud Nonnum: æneonem piscis evgeum scindere. *Apulejo* fœminal, *Prudentio*, *Solino*, *Augustino* Virginal, *Augustin.* 22. de C. D. Jesum per integra virginalia matris enixum, *Rittersh.* ad 1. Cynop. Opp. v. 340.

Signa virginitatis cognoscere difficile. *Riol.* 11. Anthr. 31. emissio sangvinis non est necessarium virginitatis signum, *Donatus* 4. Hist. Med. 15.

Majorem in coitu voluptatem mulier qvam vir percipit. *Tiresias* apud Ovid. 3. Met. Fab. 6. *Juvenal.* Sat. 6. (*ptas.* *Vir nollet fieri, nam qvantula nostra volu-* *Lemnius* 1. O. N. c. 5.

De homunculo Theophrasti, vide l. 3. *Vita longa*, c. 4. & l. 1. de Generat. Rerum naturalium, ubi vocat secretissimum secretum & magnale Dei.

An

An semen à patre abjectum animatum sit seu vivat? Scal. Ex. 6. S. 2. semen est animal in potentia propinqua. Vid. S. 5. 7. 8. 9. nobilissima est disputatio & primus Scaliger glaciem fregit, *Hofman.* II. de Gen. 3, 4, 5. 6, 7. Aff. *Licetus* III. de vita 19.

Cur *vox mutetur* in excisis & venere utentibus? *Hofm.* de Gen. 20. Catullus:

Non illam nutrix orienti luce revisens
Hesterno poterit collum circumdare filo.

An sanguis menstruus sit inutilis & noxius? Neg. per se: est semen sed non purum, id est non coctum. Ex locis, postquam effluxit fit inutile *Hofmann.* I. de Gener. 22. Quomodo gemelli & multiplices partus generentur, vide *Laurent.* 8. Hist. A. qv. 21. Quinque simul parere finem esset dixit *Aristoteles*, multijugem paritionem *Gell.* 10. 2. Mulier definitum pariendi tempus, vir generandi nullum habet. *F. Platerus* Cent. posth. quæst. 28. Exempla mulierum in senectute parientium & virorum generantium recenset M. *Donatus* IV. Hist. Med. 14.

De causis similitudinis & dissimilitudinis in fœtu vide Dissertat. *Gr. Horstii*, Gissæ 1618. in 4to. *Lemn.* IV. O. N. 18. & I. 4. *Valleriol.* I. Loc. Com. 17. *Laurent.* 8. Hist. A. q. 20. *Hofman.* IV. de Generat. 12.

An muliebre ſemen in fœtus conſtitutione opis aliquid afferat? Aff. *Valleriola* 1. L. C. 17. B. *Ronſſeus* l. de hum. vitæ primordio c. 2. *Sylvaticus* Contr. Med. 79. Neg. apud *Cœl. Rhod.* 11. 42.

An ſine ſemine detur conceptus? Exempla refert *Riol.* 11. Anthrop. 31. Sed hoc difficilius creditur, imo figmenta mera vocat *Zacut.* 111. Hiſt. Med. p. 170. *Lemnius* 1. O. N. 8. agnoſcit ſpurium conceptum ſine virili ſemine, ex imaginatione.

De *pica* mulierum & cauſa ejus vide *Sennert.* 111 Med. Pract. part. 1 Sect. 2. cap. 5. Exempla apud *Donatum* iv. de Med. Hiſt. 1. ubi refert etiam fœminas quasdam humanis carnibus non abſtinere. Cauſa eſt occulta qualitas *Mercurialis*; affectus peræternaturalis *Dominicus* de arte medendi pag. 819, 820. pravi humores in ventriculo R. à *Fonſeca* Conſult. 94. *Zacutus* 11. Hiſt. Med. p. 296. vitium cerebri *Joh. Matthæus* quæſt. Medic. pag. 184. Langius 11. Epiſt. 12. detentus ſangvis menſtruus Langius 2. Epiſt. 12. qui pica laborant contraria humori in ventriculo latentia appetunt ut ſi excrementum ſit humidum, appetunt carbones & ſimilia exiccantia. *Maſſaria* 111. Med. pract. 8.

De

De infantum recens natorum *galea* superstitio est ea aliquid portendi. Olim Advocatos adjutos putabant, ut est apud *Lampridium* in Antonino *Lemn.* II. O. N. 8.

An mammillæ virginum lac habeant? Aff. *Sennert.* IV. Med. Pract. part. II. Sect. 2. c. 3. fœminas non gravidas lac in mammis habere posse c. l. 3. 1. etiam virgines: etiam viros *Dodonæus* Observ. Medic. p. 271. *Donatus* 6. Hist. Med. 2.

R. à Castro IV. de Natura mulierum, Cap. 10.

Negat *Joh. Matthæus* quæst. Medicin. 14.

Distingvunt inter verum lac & succum lacteum qui interdum in viris & virginibus generetur.

Hofman. IV. de gen. hom. 9. generant mammæ viriles lac secundum naturam? non dices nisi forte fabulis ex novo orbe allatis delecteris. Hospes meus Altorfi A. 1638. narravit mihi tantam sibi copiam lactis natam ut emulgendum fuerit.

Quanta sit imaginationis vis & efficacia *Camerar.* Cent. 154.

De Lunaticis *Valles.* Phys. S. 71.

CA-

CAPUT II.

De hominis generatione.

NIhil admirabilius eſt quam humani *fœtus* in utero conſtitutio & nihil primæ mundi conſtitutioni tam ſimillimum. *Licetus* 1. de perf. conſtitut. hom. in utero præfat. Bald. *Ronſſeus* de humanæ vitæ primordio præfat. Idem Cap. 1. Novem ſunt principia humanam naturam in utero promoventia; Deus, mentes infra Deum ſupernas ſphæras circumvolventes, cœleſtes globi, parentum imaginatio, eorundem anima tota, maternus uterus, ſangvis muliebris, fœmineum ſperma & virile ſemen. Hebræi obſervant tres concurrere ad creationem hominis, patrem, matrem & Deum, Deus infundit animam & eandem morte iterum aufert Druſ. ad Geneſ. Cap. 13. Iſid. *Peluſ.* 1. epiſt. 2. 19. κόσμος σύντομος θεῖος ἄνθρωπος. Humanæ ſpeciei laus exquiſita ab ingenii memoriæ, vaticiniorum & locutionis poteſtate *Cæl.* 11. 3. 12.

Sunt tamen qui hominem criminantur Plin. VII Prooem. non eſſet ſatis æſtimare ſcribit an natura homini melior parens an triſtior noverca fuerit.

Et

Et hoc probat malorum commemoratione quæ hominem comitantur. Hoc tanquam ab Epicuræis traditum refert & refutat *Lactant.* 1. de opif. Dei cap. 3. *Cœl. Rod.* 11. 10. *A.Laur.* l. Hist. Anat.3. 4. Georg. *Queccius* Med. Doct. Norib. de nobil. & præst.hominis contra iniquos conditionis humanæ æstimatores.

Utrum ad hominis generationem influentiæ cœlestes generentur? Hanc quæstionem tractat *C. Hofm.* l.de gen. Hom. xi. & dicit caloremSolis tantū causam communem esse in generatione hominis,contra in imperfectis. Obj. 2. Phys. 2. l. 26. homo generat hominem & Sol. Respondet dicere possum legendum esse ἄνθρωπος μὲν ἄνθρωπον γεννᾷ ἐν ὕλῃ εἶδος. Ita enimAccorambonus invenit in antiquissimo codice Mss. *Licetus.* 111. de vita 44. Deum Opt. Max.appellat quandoq; Aristoteles nomine Solis, inquiens, homo hominem generat ex materia & Sol.

An Fœmina viro imperfectior? Aff. *Constantinus Variolus* in Anatom. pag.85. Mulier ut commode à viro pateretur, opus fuit eam longe esse imperfectiorem: ex ratione enim materiæ est; ut respectu agentis imperfecta sit, cum ab æquali nulla actio proveniat. Quare qualitate & gradu caloris inna-

ti mulier est valde remissior viro. *Hofm.* l. de gen. hom. 3. licet fœmina sit frigidior ideoqve imperfectior viro: tamen imperfectio illa magni usus, imo fœminæ perfectio consistit in illa imperfectione. Negat *Roder.* à Castro 111. de Nat. Mulierum 8. qvi eadem membra ejusdem perfectionis, easdem animi operationes habet ac vir propagationis ergo conjuncta est.

An mulieres semen emittant? Negant *Aristotelici*, Aff. *Hippocrates*, *Galen.* Vide *Laur.* 8. Hist. Anat. qvæst. 5. *Lemnium* l. de Occ. Nat. 5. *Smet.* Miscell. lib. 8. *Goclen.* Anat. Ex 6. *Scalig.* Rod. à *Castro* 11. de Natur. mulierum cap. 3. qvia dissectis fœminis, sæpe vasa semine crasso & albo referta reperiuntur. Hoc *Hofmannus* l. de gen. hom. 5. tantum in virginibus & laboriosis mulieribus, qvæ calore abundant evenire dicit.

Ex loco *Levit.* 8. 1. *Drusius* probat productis Rabbinorum testimoniis. Nam mulier dicitur dare semen. Ergo habet. Caspar *Hofmann.* l. de gen. hom. 5. Ego non possum mihi aliter persvadere, qvam sangvinem menstruum esse semen fœmineum; & iv. 2. habent fœminæ qvædam semen, sed ἄγονον. Et

l. 11.

l. 22. In duobus differt semen masculum à fœmineo.

Semen virile Aristotele autore nancisci ultimum sui complementum in testibus masculeis probat contra calumnias recentiorum *Licetus* de perfecta constitut. hominis in utero cap. 3. *Hofm.* 1. de gen. hom.

An omnes partes simul conformentur? Aff. *Laur.* 8. Hist. A. qv. 15 Negat *Hofm.* 2. de gen. 23.

An fœminæ viris calidiores? Vide *Laur.* 8. Hist. A. q. 2. *Zacut.* 11. Med. Hist. p. 1191. mulier calidior viro κατά τι qvia plus sangvinis habet, non qvoad omnes partes. Rod. à *Castro* II. de natura mul. 13. nihil prohibet fœminam aliqvam aliqvo viro fieri calidiorem. Mas calidior fœmina *Hofm.* l. de gen. hom. 3. 4.

An hymen reperiatur & de notis virginitatis? Non datur hymen *Laurent.* VII. Hist. Anat. q. 13. ibidem, qvare in coitu sanguis effluat, vide etiam *Vallesium* c. 25. Saer. Philos. Non datur hymen in omnibus. *Donatus* 4. Hist. Med. 15.

Datur *Riolan.* 11. Anthrop. 31. *Spigel.* VIII. Anat. 9. Hymen in omnibus, qvas secui, deprehendi nec defuisse unqvam nisi vitio vel morbo disputat. *Sennert.*
IV.

IV. Med. pract. part. II. sect. III. cap. I.

Fœtus *octimestris* raro vitalis est. Tali Cæsomi *Plin.* 7. 5. *Matth.* quæst. Med. 88. *Donatus* IV. Hist. 13 partus *Serotini* exempla apud *Schenckium* IV. obs. 154. Nascuntur homines 7. 8. 9. 10. 11. mense *Gell.* 3. 16. etiam 13. *Plin.* 7.

An mulieres sint homines? Cujacius hujus opinionis quod mulieres non sint homines autor esse creditur, *Keckerm.* 4. Phys. Bruta potius quam homines sunt qui negant *Rod. à Castro* 3. de Natura mul. 8.

An ex doctrina Aristotelis *fœmina sit monstrum?* Negat *Keckerm.* 5. Phys. 3. *Hofman.* I. de generat. 3. Vide affannias eorum qui nolunt concedere fœminas dici imperfectas.

Sermo an naturalis? *Cæl.* 16. 14. *Huart.* 7. Scrut. Ing. phrenetici illud latine loqui absque prævia lingvæ latinæ cognitione ostendit latinitatis cum anima rationali consonantiam. Infans gradiens & loquens natus apud *Donatum* II. Hist. Med. 13.

CA-

CAP. III.
De ætate hominis.

SEnes sunt πολιοκρόταφοι, qvia exiguum calorem habent *Cæl.* 7. 48. 48. Senium non est aliud nisi magnum in corpore siccitatis dominium *Rhases ad* Almans. tract. 2. c. 15.

An senes possint rejuvenescere? Aff. *Diosc.* l. Plant. 8. Exempla refert *Nieremberg.* 8. Hist. Nat. 9. *Voss.* Cicogn. IV. H. Nat. c. 7. *Donatus* IV. Hist. Med. 14. de fonte in Insula Bonica *Martyr.* l 10. plures senes in Septentrione qvam meridie *Keck.* 3. Phys. XI. *Camerar.* Cent II. c. 68.

Cur primi seculi homines tam longævi? *Keck.* 3. Phys. 10. *Titelm.* 6. Phys. 22. *Deodat.* l. Panthol. c. 6. *Joseph.* l. Ant. 4. *Cæl.* XI. 37. qvia vino & carnibus abstinebant. *Qvercetan.* Polyhist. sect. 1. c. 13. *R. Levi* hoc opus providentiæ non naturæ appellat *Genebrand.* 1. *Chronolog.* Solon humanæ vitæ terminum statuit annos septuaginta *Laërt.* 1. Gorgias Leontinus centum viginti annos vixit *Qvintil.* III. Inf. 1.

Cur olim gigantes? ab humoris copia, *Riol.* l. de Phys. princ. 3.

Cur

Cur *Senes prudentiores?* Salluſt. *Catil.* corpus annis infirmum ingenium ſapientia validum. *Apul.* de Deo Socratis de Neſtore: Cur omnes ſciebant corpus annis hebeſcere, animum prudentia vigere. Unde morituri vaticinantur *Plato in* Apol. Socratis, Cunæus 3. de Rep. Hebr. 4. Animæ defunctorum vaticinari ſolent. *Gell. 10 16.*

Lacrimari proprium homini. *Juvenal. Sat.* xv.

—— molliſſima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur
Quæ lacrymas dedit, hæc noſtri pars optima ſenſus.

Brutis tamen etiam lacrymæ & riſus tribuuntur. Hinc Crocodili lacrymæ. *Virgil.* 9. de Pallante eqvo:

Ita lacrimans guttisq; humectat grandibus ora.

De flut. biſtartave *Camerar. Cent. I.* 29. 11. 26. Crocodili lacrymæ fictitiæ ſunt & nugatoriæ G. *Sionita* in Arabia c. 9.

Mæus avis riſum humanum ad miraculum imitatur. *Crollius* de ſignaturis internis p. 62. Pſittacus qvoqve, *Petrarcha* 1. de Remedio 64. *Lactantius* 1. de Ira Dei c. 7. Riſus eſt homini proprius & tamen videmus in aliis animantibus ſigna

gna qvædam lætitiæ. Exempla eorum qvi nunqvam riſerunt *Cal.* x. 66.

Saturninus filius Imp. Philippi nunqvam riſit.

An *Gigantes ſint monſtra?* Neg. *Keck.* 5. Phyſ. 3.

Exempla *gigantum* apud *Camerar.* Cent. 1. 82. *Gell. 3, 10. Solin. c. 3. Plinium 7. 16. Jonſton.* Conſt. Naturæ pag. 46. 51. *Auguſtin.* xv. C. D. 9. *Amgr.* Jonas in Islandia c. 4. Circa A. 1483. mortuus eſt Gigas Aleppi in Syria longus duas ulnas & ibi ſplendide ſepultus, *Chiſlel.* v 1. Itiner. 21. de Og Regis Baſan prodigioſa magnitudine ex Thalmudicis Hieron. de *ſancta* fide in Hebræomaſt. lib. 2. c. 5. Sub *Job* 1. Com. Hollandiæ fuit Nicolaus Kieten gigas, cujus calceus qvatuor aliorum pedes capiebat. Reſp. Holland. p. 393.

De miro robore Titormi, *Cal.* xi. 10. Polydamantis *Cal.* 7. 27.

An ſint Pygmæi, Tritones, Chimeræ, Nereides, Sirenes, Nieremberg l. Hiſt. Nat. xi. 12. 14. 15. 16.

De *Pygmæis* integrum tractatum ſcripſit *Bartholinus.* Non ſunt monſtra ſed homines *Barth. c. 7. Keck.* v. Phyſ. 3. de pugna gruum & Pygmæorum. *Ariſtot.*

8. Hiſt.

8. Histor. Animal. 12. *Plin.* 4. xi. *Gell.* 9. 4.

An mulierum genitalia solo situ à virilibus differant, & fœminæ in mares converti possint *Laurent.* vii. Hist. Anat. 8 9. ubi prius negat, posterius rarum & portentosum esse vult. Idem *Riol.* ii. Anat. 30. impossibile contendo perfectam mulierem in virum degenerare. Aff. *Zacutus* iii. de Praxi admirab. observ. 92. & 111. Med. Hist. p. 123. *Gell.* 9. ex Plinio, *Ovid.* iv. Metam.

Ambiguus fuerit modo vir modo fœmina Sython.

Sexus mutati exempla *Lang.* 1. Epist. 10. *Cicogna* iv. Th. Nat. 5. *Donatus* vi. Hist. Med. 2. *Keck.* Phys. 5. 3. viri facti sunt fœminæ.

Zacutus iii. Med. Hist. p. 126. viros in fœminas verti fabulosum. Rod. à *Castro* l. de Natura mulier. 3. Sexum interdum detegi potius qvam mutari crediderim. De Cœneo *Ovid.* Met. 12. Masculo-fœminas vocat Irenæus ii.

Huartus c. 18. Scrutin. Ingeniorum affirmat & tot Historicis ac exemplis credi vult.

CAPUT IV.
De Anima humanâ.

ALfonsus Rex Neapolis maximum immortalitatis animæ argumentum sibi videri dixit, quod corpora decresceret, animus cresceret. *Panormitanus* 11. de rebus Alfonsi.

Pythagoras partem animæ prudentiæ capacem esse immortalem, cætera mortalia. *Laërt.* 8. Anima & mens idem sunt. *Parmenides* & *Democritus* apud Laërt. 9. Non est idem mens & anima. Aliud est quo vivimus, aliud quo cogitamus. Dormientium mens non anima sopitur, & in furiosis mens extingvitur, anima manet. *Lactant.* de opificio Dei cap. 18 VIII. Instit. 12. Animam & animum non esse aliud *Tertull.* l. de Anima c. 5. *Quint.* c. 14. Anima immortalis est. Nam quicquid per se & ex seipso movetur immortale est. Quidam Judæi credunt animas impiorum cum corpore extingui *Kimchi* in Ps. *Drus.* 11. de sect. 14. Mens in quâ *consilium vitæ regimenque locatum est Lucret.* 3. quid sit imperceptibile est *Lactant.* de opif. Dei. 16. 17. Mens omnem rerum scientiam in se complectitur, sed mo-

mole corporis impeditur. *Lemn.* 11. O.N. 2. Idem *Platonici*, qui dicebant discere nihil aliud esse quam reminisci *August.* 1. Retractat. 8. *Octavius* apud Minutium: Homines natura adepti sunt Sapientiam. Ingenium non paratur studio, sed ipsa mentis formatione generatur.

Homo constat ex anima intelligente, Spiritu naturali & corpore elementari. 5. 23. *Irenæus* v. 12. Homo constat ex carne, anima & spiritu.

Animæ corpore exutæ non recordantur eorum quæ in vita acta sunt. *Licetus* de vita 27. quia recordatio subjacet tempori: at mens à corpore separata omnia sua munia momento edit. & 111. *de vita* 21. Recordatio tantum est singularium. Anima intellectiva tantum sunt in species communes.

Sedes animæ in vertice capitis, *Xenocrates*, circa cerebri fundamentum, Herophilus. In superciliorum meditullio *Strato*. In membranula cerebri Erasistratus, in toto pectore & *quidam* hæretici, *Helmont.* 1. Sedes animi est jus duumviratus. In toto corpore *aliis*. In corde *Aristoteles*: in cerebro *Galenus*.

Natura stolidi in alpibus Rheticis dantur. *Heremita* Epist. de Helvet. moribus.

Ta-

Talis jam olim fuit quidam *Cugeba*, unde proverbium: *Neninas Cugeba Meyta*, Respublica *Boteri* c. 2.

Tostatus anno vigesimo secundo ætatis omnium ferè artium scientiam habuit, ob quod dictum:

Hic stupor est mundi, hic scibile discutit omne.

Lutetiæ anno 1445. adolescens viginti annorum fuit, qui omnia tenuit, unde *AntiChristus* à Diabolo genitus putabatur. *Jonston.* Nat. Const. Apollonius *Tyanæus* jactabat sibi omnium rerum & lingvarum scientiam à naturâ inesse. *Euseb.* contra Hierocl.

Animæ immortalitas apud omnes fere populos credita atque hinc virtutis studium. *Lactant. V.* Inst. 9. Si post mortem nihil sumus profectò stultissimum est homines non huic vitæ consulere.

Caput V.

De Phantasia.

Stoici putabant imagines tenuissimas mitti à rebus. *Lucret. IV. Laërt. VII.* Phantasiæ magna vis in fœtum *Zacut.* III. Med. Hist. p. 208. Pisis mulier puellam edidit camelorum pilis refertam, quia imago Joh. Baptistæ ei ante oculos fuerat.

Laurent. 8. Hist. Anat. qv. 14. Lacones pictos juvenes formosos in conspectu mulierum ponebant. Oppian. 1. Cyneg. Vid. *Donat.* 11. Hist. Med. 1. *Horst.* VII. 3. Supplementi ad Donatum de monstrosis imaginationibus. Strozz. Cicogna part. 1. Theatr. Nat. l. 3. c. 8. *Zacutus* 1. Prax. Admir. Obs. 44. *Quercetan.* 1. Polyhist. 9. *Cœl.* IX. 26. 27.

De Milesiis virginibus *Gell.* 15. 10. Nebucadnezar laboravit melancholia brutali *Valles.* S. Phil. 80. fuit obsessus à dæmone *Hieron.* & *Epiphanius.* Melancholia est πάθος ἡρωικόν. *Gell.* 18. 7. De ecstasi *Cardan.* 8. de rerum variet. 43. Quidam cadaverum expressére pallorem & contra verbera experimenta dolorum, mortium pertulere patientiam. *Quintil.* Declam. 11.

Cur nonnulli quædam perferre non possunt sed ad conspectum eorum inhorrescant? Vide *Keck.* Disp. 16. probl. 34. *Erastum* cap. 42. de occult. medic. propriet. apud *Smetium* 2. Miscell.

CAPUT VI.

De Memoria.

CLemens VI. P. M. quicquid semel legerat, nunquam obliviscebatur.

Hæc

Hæc enim memoria magno qvodam capitis ictu provenit. *Petrarch.* 12. memorabilium cap. 1. Plura stupendæ memoriæ exempla apud *Nigrin.* Orat. 15. Cur senes obliviosi? qvia ea vis animi multitudine rerum obruitur. *Erasm.* Ecclesiast. lib. 3. *Pythagoras* & vivus & mortuus omnium memoriam habebat. *Laërt.* 8. de juvene Corso *Mur.* 3. var. Lect. homines supra hominem memoriosi, intellectu bardi & tantum non furiosi sunt. *Huartus* cap. 1. scrut. Ingen. *Cassiodor.* V. Variar. ep. 21. Magnum beneficium oblivionis nescire defectum & qvædam similitudo cœlestium est, decursa semper habere præsentia. Bruta qvoqve memoriam habent. *Qvintil.* x1. Inst. 2. *Virgil.* 3. Georg. *atqve ipsa memores redeunt ad tecta capellæ*; qvem versum laudat *Augustin.* l. de Musica c. 4. *Argus* canis Ulyssen post viginti annos agnovit. *Hom.* Odyss. 17. Nulli præter hominem memoria major. *Plin.* 7. 34. l. 8. 40. Natura tenacissimi sumus eorum qvæ rudibus annis percipimus *Qvintil.* 1. Inst. 1. Thraces qvidam vix qvatuor numerare poterant. *Aristot.* sect. 15. probl. 3. Idem *Americani* qvidam teste Columbo. Memoria optima & judicium simul consistere possunt. *Nigrinus* Orat. 25. non possunt.

Huartus Scrut. cap. 1. Exempla artificialis memoriæ. *Nigrin.* Orat. 25. *Simonides* primus invenit. *Qvintil.* xi. Inst. 1. *Senec.* OEdipode:

Sæpe jam spatio obrutam
Levis exoletam memoriam revocat nota.

Cyrus omnium militum nomina tenuit. *Qvintil.* XI. Inst. 2. peste memoria extincta. *Lucret. VI. Thucyd. II. Atticus* Herodis filius nullam prorsus memoriam habuit. *Cæl. XI.* 10. Exempla & amissæ memoricæ *Plin. VII. Val. Max. I.* cap. ult. *Dodonæus* Medic. Observ. 47. *Messala* Corvinus *Solin.* cap. 5. *Euseb.* Chronico *Didymus* Alexandrinus.

CAPUT VII.

De Vita & Morte.

MOrte vicinos pupillas & imagines in oculis ante triduum non habere dicitur. *Everh.* van *VVeihe* de speculo Sect. 73. *Capitolinus* in Pertinace: Signa interitus hæc fuere: ea die qva occisus est, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus qvas oculi reddunt spectantibus, visas. Calor innatus non est elementaris. *Plater.* Cent. posth. q. 19. Sed cœlestis. *Valleriola* 1. Loc comm. c. 15.

Za-

Zacut. II. Med. Hist. q. 37. Augetur calore animalculorum, puellarum. *Lemnius* II. O. N. 13. Spiritus non aluntur aëre sed refocillantur. *Licetus* III. de vita 20. *Spigel.* Anat. IX. 10. aluntur aëre *Valleriola* II. L. C. 2. nutriuntur. *Donatus* IV. Hist. Med. 12.

An vita possit prolongari? potest, sed mors non potest vitari. *Zacutus* IV. Med. Hist. p. 684. & 702. *Keck.* 3. Phys. 10. *Plater.* Cent. posth. q. 19. *Lang.* I. Epist. 79. *Deodatus* I. Panthei 3. *Licetus* II. de vita XI. *Marcus* Gallius Carol. V. medicus vino qvodam sublimato usus vixit ann. 129. *Ranzov.* de conserv. valet. c. 29. Mortem esse ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσιν *Gell.* 2. 8 Moriens *qvando* moriatur? *Gell.* 6. 13. Non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis putabant Ægyptii, qvod fabulosum *Riol.* 3. Anth. 12.

An tres sint Spiritus, vitalis, animalis, naturalis? Aff. *Plater.* Cent posth. qv. 20. *Sennert.* 8. Phys. 2. *Laurent.* VI. Hist. Anat. 22. *Lemnius* I. O. N. 2. *Hofm.* de usu cerebri c. 10. Recte docent Philosophi unum tantum esse Spiritum, qvi tamen inserviat pluribus actionibus instar mallei. Recte etiam docent medici triplicem esse spiritum pro numero partium principum.

Mortem non recte dici naturalem *Lemn.* II. O. N. 16. recte dicitur naturalis. *Gell.* 13. 1. Cœl. XI. 38. *Salust.* fragm. vita & mors jura naturæ sunt.

Potest vita absqve respiratione consistere. Joh. *Matth.* qvæst. Med. 5. *Donatus* IV. Med. Hist. XI. potest respiratio diutissime imo tota vita cohiberi *Lemn.* II. O. N. 5. *Licetus* III. de vita 21. *Laurent.* IX. Hist. Anat. qvæst. 19. 20.

Fœtus in utero transpirat non respirat *Laur.* 8. Hist. Anat. q. 26.

An animæ defunctorum evocari possint? Aff. *Agrippa* de vanit. scient. c. 45. Neg. *Strozzius* Cicogn. IV. Theatr. N. 2. Vocatur *Necromantia*, cujus periti Ægyptii. *Apul.* 2. Thessalæ *Lucan.* 9. potest anima defunctorum iterum assumere corpus & æqvivoce vivere, *Licetus* II. de vita 24. An *Samuel à Pythonissa* evocatus? Aff. *Vallesf.* cap. 33. Phil. S. *Delrio* II. Disq. mag. 4. 6. Negant *Theologi* orthodoxi *Piscator* in 1. Sam. 28. *Lavaterus* part. 3. de Spectris c. 7. *Godelmann.* I. de Magia c. 4. Sect. 12. *Appion* Grammaticus gloriatur apud Plinium 30, 1. Se Homeri manes evocasse, ut ejus patriam exploraret. Apollonius *Tyaneus* evocavit manes Achillis. *Euseb.* contra Hieroclem. lib. 4.

Puta-

Putabant antiqui animas post mortem videri posse. *Livius* I. de Romulo. *Seneca* in Apocolocynt. de Claudio. Ita Eremita *Camaldunensis* asseruit se animam Pii II. Papæ in cœlum efferri vidisse, *Bernardinus* Senensis animam S. Daniæ aviæ suæ in cœlum ascendentem se vidisse jactabat, quam tabulam *Fr. Costerus* suo libello, Cabinet der gebeden: inseruit.

CAPUT VIII.

De Anatomia.

ANatomia est illa *fenestra*, quam Momus in corpore humano desiderabat. *Riol.* I. Anat. 1. In tribus homines non possunt concordare in *Anatomia, Chronologia* & *Botanica*: *Joach. Camerar.* in Chronol. Nicephori. Inventa est ab *Alcmæone* & descripta à Diocle. *Gal.* II. de Anat. administr. apud Ægyptios antiquissima fuit. *Gell.* 10. 10.

CAPUT IX.

De Medicina.

ASclepiades hominem cui jam funus erat paratum, cum animadvertis-

ſet in eo latentem adhuc vitam, luci reſtituit. *Apul.* Florid. 19. *Apollonius* Tyanæus mortuum ſuſcitavit. *Euſeb.* contra Hieroclem. Medicina ex obſervatione ſalubrium & his contrariorum reperta eſt *Quintil. II.* Inſt. 18 An aliquibus vis ſanandi ſit inſita? Aff. *Zacutus* Luſit. 3 de Med. Hiſt. p. 318. *ex Plinio 7. 2.* Æliano 15. Hiſt. Anim. 27. 28. *Delrio* disquiſ. Magic. l. c. 3. q. 4. Pol. *Vergil.* 8. Hiſt. Angl. ſolebat *Edoardus* Rex Angliæ ſolo tactu *ſtrumoſos* mirificè ſanare.

Medici an Juriſconſulti præcedere debeant? Juriſconſulti: quia fur præit, carnifex ſequitur. Corn. *Agripp.* de van. ſcient. cap. 82. *Valleſ.* Phil. Sacr. ad locum Syracidis: Honora Medicum: ſicut morbus ita etiam ſanitas communicari poteſt *Zacutus* 11. Med. Hiſt. dubio 40. pag. 615. *Valleſ.* Phil. S. c. 29. & 35.

CAPUT X.

De Angelis.

ANgeli per *lucem* ſignificantur *Geneſ. I. Auguſtinus*, creati ante Mundum. *Hieron. Nazianzen. Ambroſ.* cum mundo. *Auguſtin.*

Die ſecunda, ſaltem ante tertiam. *Piſcator* in Geneſ. Loqvuntur & gemunt.

Sculs. Delit. Evang. 17 Non opus habent. loqvela *Licetus* 3. de vita 41. Qvomodo loqvantur. *J. Mart* Ex. 3 Met. th. 4. Th. N. 6.

Sunt corporei. *Apulejus, Origenes, Platonici, Augustin.* 3. de Trin. 1. videtur iis corpora concedere ſpiritualia. Tertul. l. de carne Chriſti corpora proprii generis. *Apulejus* de Deo Socratis; corpora aërea. *Alb. Magn.* in 2. Sent. diſt. 8. art. I. dubitat. An cuiqve homini & regioni *angelus custos* præpoſitus? Aff. *Platonici* & alii ſed incertum an perpetuò tales præſides adſint, an pro tempore qvo inſtant pericula deſtinentur. *Hyper.* 2. Meth.

CAP. XI.

De Dæmonibus.

AN *Dæmones* cum hominibus congrediantur & ex illo congreſſu homines generentur? Aff. *Valleſ.* Phil. S. c. 8.

An umbræ, Dæmones, lemures vocem edere poſſint, Neg. Sed tantum *ſonum*, *Plut.* Coriolano, *Schoock.* de Natura ſoni & vocis cap. 1. *Sen.* Troad. de Achillis umbra.

Implebit omne littus irati sonus.
Novi puellam obsessam à Dæmone, qvæ lingva Polonica loqvebatur, qvam nunqvam didicerat. *Simon Pauli* in Domin. Oculi.

An Dæmones è corporibus obsessorum ejici possint? Aff. *Thyræus* de dæmoniacis cap. 33. 34. 35. Exempla apud *Hondorf.* ad præcept. 2. Sed non possunt ejici remediis prorsus naturalibus *Thyr.* c. 48. de Salomone qvod refert *Joseph.* 8. Ant. 2. fabulosum est. Non est fabulosum *Huart.* c. 10. Scrut. Ingen. de Lapponum dæmonomagia *Munst.* IV. Cosm. 33.

Utrum *Christus revera an in visione à Diabolo* tentatus? in visione. *Scult.* Delic. Evangel. cap. 29. Tentatio Christi à stella Magorum exorta *Paracelsus* IV. Philos. Sag. 12.

An *Dæmones possint mortuos* suscitare? Negat *Cicogna* 4. Theatr. Nat. 7. ubi multis exemplis probat cadaver demortui ingredi dæmonem & illud circumportare.

An *Diabolus specie fidelis hominis alicui apparere possit?* Aff. *Lavat.* parte 2. de Spectris 9. 17. Exempla apud *Hondorf.* præc. 2.

Qvid de *Spiritibus familiaribus* sentiendum. Græcis dæmones πάρεδροι di-
cun

cuntur. Ita *Apulejus* Deum sive Spiritum Socratis vocat familiarem. *Plaut.* Aulul. Ego *lar* sum familiaris. *Horat.* 2. ep. 2.

Scit genius natale comes qui temperat astrum
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum.
Quodque caput, mutabilis albus & ater.

Minutius in Octavio *assidentem dæmonem* vocat. Just. Apolog. καὶ οἱ λεγόμενοι τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι. *Epiphan.* hæres. 27. Exempla apud *Cicognam* IV. Th. N. 3. Talem habuit Socrates. *Apul.* de Deo *Socr. Lactant.* 2. Inst. 15. *Simon Magus Euseb.* 2. Hist. Eccl. 13. *Apollonius* Tyaneus. Facius *Cardanus* Hieronymi pater 16. de Variet. 93. de *Angelo custode* vide *Biel.* in 2. Sent. dist. xi. q. unica. Spectra media nocte apparent & ad Solis ortum evanescunt *Virgil. V.* Æn. de spectro Anchisæ:

Jamque vale, torquet medio nox humida cursus,
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

Claud. de Bello Gildon. *Dixit & afflatus*

vicino sole refugit. Dantur spectra. *Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit*. Sæpe malitiosi spectra fingunt & simulant *Lavat*. part. 1. c. 5. 6. 7. *Euphormio* part. 1. Satyr. *Erasmus* Colloquio Exorcista; sæpe causæ naturales pro spectris habentur. *Auth*. citati.

CAPUT XII.

Princeps Dæmoniorum *Lucifer* appellatur ex male intellecto loco *Esa. 14. Danæus* ad cap. 28. Enchirid. ad Laurent. *Beza* ad Matth. 25. v. 41. & in 2. Pet. 2. 4. *Dæmonis* nomen antiquis honestum, nobis non item. *Cæl*. 1. 23. Animus humanus etiam dæmon dicitur *Cæl*. 1. 30. ex Apulejo. Dæmones ubique, in aëre, aqua, terra. *Langius* 2. epist. 35. *Luther*. in Colloquiis. Dæmunculi subterranei metallici *Munster*. l. Cosm. 15. Habent corpora tenuia. *Cæl*. 1. 26. Apparent forma deterrima & naturaliter progrediuntur sed instar naviculæ propelluntur. *Camerar*. Cent. 2. 15.

Unde dii abeuntes cognoscebantur. *Virg*. 1. Æn. Porphyr. apud Euseb. 5. πϱοπ. 1.

Et vera incessu patuit Dea.

Quomodo futura prædicere queant? *Cæl.*

Cæl. 1.33.38. *Lavater*.part.2.8. *An divitias dare possint?* Neg. *Cæl.* 1.34. *Keckerm.* 6. Phil. 4. Sunt pauperes. *Zimara* tract. Mag. c. 12. Aff. *Stroz.* Cicogna 3. Th. N. VI. qui venas metallicas possident & *thesauros* Antichristo asservant.

An corpora obsessa revera ingrediantur? Aff. *Cæl.* 1 34. *Thyræus* 1. de Dæmoniacis 4. Non scrupulose inquirendum substantialiter ingrediantur an tantum effectu malitiæ. *Hyper.* 2 Meth. p.299. aliquando ex ventre loqvuntur, unde ἐγγαστρόμυθοι dicuntur. *Camerar.* 3. Cent. 71. *Cæl.* 5. 10. Sed hoc fit fraudulenter *Riol.* 2. Anthrop. XI.

An aliena lingva loqui sit signum Dæmoniaci? Negat *Riol.* 1. de abd. caus. XI. & dicit interdum ab atra bile provenire. Idem *Lemnius* 2. O. N. 2 Melancholicos & maniacos lingvas quas non didicerint personare, non tamen esse Dæmoniacos. *Huart.* 7. Scrut. Aff. *Sennert.* 1. Med. pr. part. 2. c. 16. *Thyræus* c. 24. de Dæmon.

Possunt morbos infligere. *Sennert.* 6. Med. pract. part. 9 c. 5. *Donatus* 2 Med. Hist. 3. *Dodon.* Observ. c. 8. *Langius* 1. epist. 28. *Lactant.* 2. Inst. 5. *Cyprian.* de idol. vanit. *Minutius* in Octavio Corpora violenter transferre. Exempla apud *Cicognam* Th. N. 3. 4. mala hominibus infligere

fligere, *Cicogna* 3.5. *Camer.* 1. Cent. de præstigiis eorum admirabilibus *Camer.* 1. Cent. 70. 72. 73.

An possint coire & generare? Aff. *Cicogna* 3. Th. 3. *Zimara* tractat. Magico c. 14. *Delrio* 1. Disquis. Mag. 2. 4. 15. Negat *Valles.* 8. S. *Phil. Ronsseus* de hum. vitæ primordio xi. *Hyper.* 2. Meth. *Tostatus* in 6. Gen. ex tali concubitu robustissimos gigni scribit & gigantes statura: cui adstipulantur *Delrio* & *Vallesius.*

An dolores sentiant? Aff. *Cæl.* 1. 29. & 6. 10. 11. 12. 13. quia non nervus sed spiritus nervo insitus efficit sensum, *Cicogna* 1. Th. N. 7. *Lemn.* 1. O. N. 12.

CAPUT XIII.

De Magia.

THessalia artibus Magicis pollebat. *Apul.* 1. Mel. *Lucan.* vi. *Quintil.* Declam. x. advocatus homo cujus ars est ire contra naturam. Magiam veram defendit *Apul.* in Apol. *Minutius* in Octav. Magi quicquid miraculis ludunt per Dæmones faciunt. *Cyprianus* de Idol. vanitate; Magis à Dæmone est ad perniciosa vel ludicra potentatus.

Magiæ inventores refert *Plin.* 30. de Apollonio Tyanæo. *Euseb.* contra Hiero-

foclem. *Lactant.* 5. 3. Pythagoram Magum fuisse probat *Cœl.* 10. 47.

De Magia naturali *Keckerm.* 1. Phys. 8. *Lang.* 1. Ep. 33. *Verulam.* 3. de augm 5.

An Magi Pharaonis veros Serpentes produxerint? Aff. *Delrio* II. Disq. Mag. 4. 6.

Miras circulatoris cujusdam præstigias vide apud *Apul.* 1. Met.

An Fascinatores quidam nascantur? Aff. *Zacutus* 3. Med. Hist. p. 312-317. ex Plinio 7. 2. l. 9. 4. *Plut.* V. Symp. 7. *Gell.* 9. 4. Negat *Delrio* I. Mag. 3. q. 2. *Riolan.* 2. de abd. causis 19.

An fascinum morbos inferre possit? Aff. *Zacutus* d. l. p. 321. *B. Ronsseus* ep. 48. Negat *Sennert.* 6. Med. Pract. part. 9. c. 1. Tenera corpora fascino magis obnoxia *Mercur.* I. de morbis puer. 3. Laudare nimium fascino obnoxium, unde præfiscini addebant. *Muret.* 9. Var. 3. *Gellius* 9. 4. Corpora effascinantur & læduntur halitu, spiritu; tactu. *Mercur.* l. c. etiam per aspectum & occultum effluvium. *Zacut.* 3. Med. Hist. p. 315. *Langius* 2. epist. 36. Negat *Sennert.* 6. Med. pract. part. 9. c. 1. *Virgil.* 3. Ecl. *Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.* Baccar, herba contra fascinum potens. *Virgil.*

mihi baccare frontem

Cin-

Cingite ne vati noceat mala lingva futuro.

Etiam Alysso *Diosc.* 3. 87. Ruta *Aristot.* 20. probl. 34. Res turpes collo appensæ. *Varro.* Dicuntur Amuleta. *Vossius* I. de Anal. 44. Suntqve duplicia, *Physica*, qvibus virtus inest. *Ronss.* ep. 22. *Lang.* ep. 4. *Riol.* 2. de abd. caus. c. 16. & *Mathematica* quæ sunt superstitiosa: qvo pertinent characteres, numeri, de qvibus *Delrio* I. Mag. 49. 1. 2. *Sanctorius* 8. Meth. XI.

Incantationis nulla efficacia naturalis. *Zacut.* I. Hist. Med. p. 619. Jes. *Matth.* qvæst. 31. Exemplum sagittæ carminibus arioli evulsæ *Dodon.* obs. medic. 26. Odyss. 19. Antolyci filii Ulyssi sangvinem sistunt ἐπαοιδῇ *Apul.* Apol. ubi docet priscos medicos etiam incantatores fuisse, vide *Plinium* 28. 2. Flavium *Joseph* 8. 2. de Salomone *Brod.* Miscell. Exempla morborum per verba sanatorum *Renodæus* 1. Pharmac. 12. verbis vim inesse *Cæl.* 9. 14. Negat *Delrio* I. Mag. 4. qv. 3.

An liceat Christiano periaptis & sigillis vel simili modo invulnerabilem se reddere? Neg. *Senn.* 5. Med. Pr. part. 4. c. 24. De annulo magico Gygis *Cal.* 3. 25. 26.

Sagæ

Sagæ defunctæ pestes inducunt, quæ non prius cessant quam cadavera veneficarum capite truncentur, ut exemplo ostendit *Sennert.* IV. de febr. 3. morituræ pestem hominibus imprecantur, *Paracelf.* de peste tract. 2. cap. 2. pestem à maleficis excitatam *Saracenus* de peste cap. 5.

Dantur morbi à veneficiis & incantationibus *Sennert.* 6. Med. Pract. part. 9. c. 3. Exempla apud *Schenkium* 7. Obs 34. 35. 36. seqq. *Ronsseum* epist. 15.

Sagæ sunt melancholicæ. *B. Ronsseus.* ep. 50. non sunt melancholicæ *Erast.* de Lamiis in altum evehuntur. *Elict.* quæst. 20. Dæmonem non evehuntur. *Godelm.* 2. de Mag. 4.

Possunt actum concubitus impedire, *Spreng.* in malleo *Hondorff.* ad præc. 2. *Stroz.* Cicogna IV. Th. 2. Nat. 1.

Non possunt corpora transformare, *Cicogna* l. 2. c. 5. faciunt ut Diaboli per bestias & alia inanimata loquantur. *Cicogna* IV. 6. *Elich.* quæst. 13. Dæmon.

Capitali pœna afficiendæ. *Erast.* de Lam. p. 47. *Sennert.* 6. Med. Pract. part. 9. c. 5. Caute tamen providendum sed si res liqueat comburendæ. *Godelmann.* 3. de Mag. 1. & XI.

De sortilegis Borussorum *Joh. Meletius* in Epist. ad Sabinum.

CAPUT XIV.

De Chiromantia.

CHiromantia quatenus intra terminos se continet & cum Physiognomia, convenit, non est improbanda; quatenus vero principia sua ad Astrologiam refert ex Planetis multaque ridicula in manibus fingit, futilis & improbanda est. *Vallef.* Phil. Sacr. cap. 38. est res prorsus vana & ne digna quidem quæ nominetur. *Verul.* *IV.* 1. Superstitiosa & ridicula. *Polyd.* de Invent. 23. Antiqua tamen. *Jubenal.* Sat. VI.

- - Frontemque manumque
Præbebit vati.

Vide *Keckerm.* Curs. Phil. Disp. XII. probl. 6.

CAPUT XV.

De ὁπλιαθεία.

ANtiqua hæc vulnerum curatio est. *Propert.* II. el. 1.

Mysus & Æonia juvenis qua cuspide vulnus
Senserat, hac ipsa cuspide sensit opem.

Superstitiosam esse ὁπλιαθείαν (quæ quo-

qvomodo instituatur *Crollius* Basil. Chim. p. 281. tradit) volunt *Libavius* VIII. Syntag. 2. & l. de ungvento armario. *Sennert.* V. Med. Tract. parte IV. 10. *Kircher.* de arte magnet. p. 53. *Taudlerus* de fascino, *Biermannus* de magicis actionibus. *Matth.* qvæst. medic. 29. *Keckerm.* Curs. Philos. Disput. 11. Defendunt ungventum armarium *Doringius* de Medicina & Medico pag. 109. *Goclenius* pater Analys. Exerc. 1. Scal. sect. 1. n. 23. filius l. de *Magnetica* curatione vulneris.

De amuletis & remediis contra tela, vulnera & sangvinem lege *Camerarium* Cent. II. Hor. succis. 76. Judæi dicunt Psalmum CXLVI. prodesse ne qvis gladio vulneretur. *Lutherus* scribit Judæum qvendam Alberto Duci Saxoniæ talem artem tradere voluisse. Princeps ut certus sim, inqvit, in te prius experimentum capiam & extracto gladio Judæum ita læsit, ut neqve per *Schemhamphoras*, neqve per appensum *Kamea*, id est, pergamenum sacris nominibus inscriptum sanari potuerit. *Buxtorf.* Bibl. Rabbin. p. 328.

CAP. XVI.

De Cruentatione Cadaveris.

SÆpe ad homicidæ præſentiam cada vera interfectorum ſangvine fluer notum eſt; ſed an ſemper illa ſangvi natio certum ac ſufficiens ad homicidam deſignandum ſignum ſit, non adeo con ſtat. *Libavius* de indicio cadaveris cruen ti, dicit id inſufficiens eſſe. *Plato* 1. de leg tradit interfectorum animas ſæpe illorum à qvibus interfecti hoſtiles inſeqvi *Dido* IV. Æn.

Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas.

Unde & ſpectra putabant animas eſſe contaminatorum circa ſepulchra vagantes, vel inſepultorum. *Platerus* Cent. poſth. qvæſt. 8. dicit cadavera priorum pallere, dein rubere, deniqve ſangvinem fundere. Cauſam rejiciunt in imaginationem *Lemnius* 11. Occ. Nat. 7. Cupidinem ulciſcendi reſiduam in ſangvine occiſi. *Lang.* 1. Epiſt. Med. 39. antipathiam inter cadaver & homicidam. *Riol.* 11. abd. cauſ. 18. Stillicidium ſangvinis è naribus vel ore ſæpe contigiſſe vidi primo vel altero, tertio vel qvarto ſectio-

ctionis die. Inde cognoſces leves eſſe conjecturas qvæ ſumuntur à judicibus de cruentatione cadaveris ad conſpectum ſicarii *Riol.* 1. Anthrop. 18. *Qvintil.* Declam. x. *Scio & intelligo cum inter gementes cadaver jacet medium & cum omnes videtur remiſiſſe curas tunc ſentit & intelligit & inter ſuos judicat.*

CAPUT XVII.

De Alchymia.

ALchymiam derivant vel à *Chamo* unde Ægyptus in ſacris Oſiridis appellata fuit Chemia. *Sennert.* 1. de Conſ. & Diſſ. 1. vel ab *Alichim*, qvod ſignificat itinera ſive fluxus ab Alich, ambulare, qvia eſt ars liqvans ſeu fundens, *Delrio* Diſqviſ. Mag. I. cap. 5. ſect. 1. Qvæ omnia falſa: eſt enim vox mere Arabica & ſignificat artem occultam ſive ſecretam *Bochardus*, ejus antiqvitatem demonſtrant ex illo Heſiodi πλέον ἥμισυ παντός & illo: ſtulti neſciunt qvàm ampla ſit in malva & aſphodelo utilitas *Salmuth.* ad 11. Pancirol. tit. 7. probabilius Poëtis per *aureum Vellus* decantatam. *Langius* 1. Ep 53. *Delrio* I. Diſqv. Mag. c. 5. *Suidas* vellus aureum Colchorum librum

brum fuisse scribit ὅπως δεῖ διὰ χημείας γίνεσθαι χρυσόν. Ita & *Atreus* arietem aurei velleris habuit. *Sen.* Thyeste. Certa Alchymiæ ante ævum *Caligulæ* non reperiuntur testimonia; neqve antiqviorem qvi ejus meminerit, Firmico habemus. *Scal.* ad. IV. Manil. Utilis sit ars an vana varie disceptatur. Veritatem probant *Rob.* Vallensis. M. *Majer* in symbolis aureæ mensæ & alii innumeri.

Vanitatem insectantur *Petrarcha* I. de Rem. fort. Dial. XI. *Agrippa* de Van. Scient. 90. *Erasm.* in Coll. Alcumista: ut piscis non capitur absq; esca: ita Alcumistis non provenit aurum nisi pars auri admisceatur. *Paracelsus* I. Philos. Sag. 6. *J. Riolan.* II. de abdit. caus. 19. Chymistæ umbras pro rebus sudore multo conseqvuntur, Ixioni similes, qvi pro Junone nebulam amplectebatur, similes Æsopico cani qvi præferebat umbram rei. *Verul.* de augm. scient. Comparari potest agricolæ apud Æsopum, qvi è vita exiturus dixit filiis: se vim magnam auri in vinea relinqvere, nec satis meminisse qvo loco defossam. Qvi cum vineam ligonibus diligenter circumvertissent, aurum qvidem repererunt nullum, sed vindemiam tulerunt uberrimam. ita Chimici circa aurum conficien-

dum

dum occupati haud paucis nobilibus inventis tum ad referandam naturam tum ad usus vitæ apprime idoneis quasi facem accenderunt. *Erastus* apud Scholtzium Epist. Medic. 292. non reprehendo Chimiam quatenus τὰ δυνατὰ persequitur, sed quatenus τὰ ἀδύνατα. *Delrio* 1. Disqv. Mag. 5. Chimiam qua Medicinæ adminiculatur ego laudo & veneror Physiologiæ fœtum præstantissimum. L. *Grocius* in III. Nahumi: In medicina potissimam laudem meretur. Ultra ne tentes, ut ne labor ἐχυσοδήκαρπος tibi fiat ὠλεσίκαρπος. *Scal.* Ex.XXIII. fornaculas istas odio plusquam Vatiniano odi. Leo x. Alchimistæ librum de auro conficiendo offerenti, vacuam crumenam donavit, in qua aurum suum reconderet. *Jac. Pontanus* in Bellariis.

Ars est quæ *Regibus* convenit; unde Anglorum legibus vetitum ne quis privatus sine consensu Regis Alchimiam exerceat. *Keckerm.* Disp. XXXII. probl. 9.

CA-

CAPUT XVIII.
Mathematica.

INventor *Astrolabii* superiori seculo fuit *Joh. Stæflerus*, qui tamen Ptolemæo adscribit eum secutus Johannes de *Royas*; sed primus Astrolabium perfecit & usum ejus uberrimum ostendit Gemma *Frisius*, cujus opus absolvit filius *Cornelius* Gemma: amplificavit Adrianus *Metius*. Quadrantem à planisphærio abscidit P. *Alpianus* & Orontius *Fineus*. Gemma *Frisius* de Astrol. Cathol. cap. 1. postea eum perfecit *Ph. Lansbergius*.

Christianus IV. Rex Daniæ peritissimus fuit artis bombardicæ ac sua manu tormentum fudit, quod *das Rosenstuck* vocatur. *H. Guble* part. 2. von der Büchsenmeisterey. p. 112. 113.

Aurea statua digni sunt qui primi canones sinuum tangentium secantium invenere. *Nic. Muler.* 1. Astrom. 13. *Nonam* sphæram excogitavit *Tebit* Judæus. *Decimam* addidit *Alfonsus* Rex Castiliæ.

Jos. ab *Acosta* optavit in America planum campum, ex quo totum horizontem posset perlustrare sed eum nullibi

libi nec in continenti, neç in Insulis reperit, etsi per 700. mill. confecerit. 3.19.

Archimedes furtum in aurea Hieronis corona commissum detexit per aquam. *Vitruv*. 9. Arch.3. Gemma Frisius ostendit in Arithmetica non opus esse aqua, sed per regulam falsi id fieri posse, adhibita modica auri vel argenti parte.

Tubum opticum reperit *Jac. Metius* Adriani frater Adr. *Met*. 1. Doctr. Sphæricæ c. 1. num. 4.

Pythagoras ex vestigio Herculis proportionem totius corporis ostendit. *Gellius* l. 1.

CAPUT XIX.

Geographica.

AN quis *orbem absque peregrinatione* describere possit? Aff: Ferdinandus *Pincianus* Castigat. in I.Melæ p. 34. Ceu verò nesciamus pulcherrime nobis Dionysium Poëtam totum terrarum orbem depinxisse sine hujusmodi peregrinationibus, ut ipse de se fatetur & non tradat Strabo ad situm terrarum plus momenti afferre auditum quam visum

Tota terra est habitabilis. Omne clima est temperatissimum relatione habita

bita ad homines qui illud habitant *Sanctor.* 6. Meth. Err. 13. *Scythæ* apud Justinum II. Natura ad locorum patientiam animalia quoque generavit & quanto est cœlum asperius tanto & corpora & ingenia duriora. *Geminus* de apparent. c. 5. vult Zonam frigidam & regionem Cimmriorum inhabitabilem διὰ τὴν τοῦ ψύχους ὑπερβολήν. Loca circa mediam torridam temperatiora quam circa extremam. *Geminus* de apparent. 13 *Vallerjola* 1. Loc.Com.10.

Montes non sunt nubibus altiores, Quod quidam id se vidisse dicunt, errore factum: nebulæ fuerunt non nubes. *Jos. Simler.* de Alpibus. *Geminus* de appar. Cœlest. c. 14. dicit infra vertices Cyllenios nubes & ventos esse.

An sint Antipodes? vide *Lactant.* 3. Inst. 24. Aug. 16. C. D. 19. *Virgilius* Episc. Invaviensis hæreseos propterea damnatus *Avent.* 3. Ann.

An *Thule* Islandia? Neg. *Munster.* IV. Cosm. 2. *Arngrimus* Jonas.

Urbs Jerusalem in medio terræ. *Mandevill.* cap. 63. itiner. quem refutat *Chifflet* II. itin. 25.

India priscis regiones infra & supra sinum Arabicum denotat. Hinc Indiam *Josephus* II. ἁλώσ. ait ab Ægypto contingi. *Petitus* 3. Miscell. 12.

Ca-

CAP. XX.

Qvæstiones Politicæ & Morales.

DE Lamiis qværitur *an aqvæ innatatio* eas probet? *Scribonius* in Epist. publice edita demonstrare voluit probationem sagarum per aqvam frigidam niti rationibus physicis, qvem plurimi refutarunt: ignotus qvidam A. 1589. Otto *Melander* 1597. *Godelmann.* III. de Magia 5. *Thyræus* de Dæmoniacis 19. *J. Heurnius* Responso ad supremam curiam Hollandiæ: nullum esse aqvarum innatationem lamiarum judicium. *R. Goclenius* in publica oratione statuit sagas in superficie aqvæ adhærescere propter aëream Diaboli aspirationem.

Carnifices, si munus eorum spectes, *non sunt infames.* Ipsi interdum Magistratus reos punierunt. *P. Lenas* Trib. Pleb. Sex. Lucilium saxo Tarpejo dejecit. *Vellej.* II. *Livius* habet: de saxo dejici jussit. *Plutarch.* κατηκρήμνισεν. Sejano damnato ipsi Consules aut Tribuni multos senatores, eqvites & plebejos saxo præcipitarunt. *C. Cæsar* sua ipse manu damnatos è Capitolio dejecit. *Dion.*

XXIX. & XXXVII. *Philo* apud *Eusebium* VIII. ϖϱόϑ. 5. Vindices publicarum rerum ad homicidas, proditores, sacrilegas interficiundos publice aluntur, non qvia tale exercitium laudatur, sed qvia populo necessarium est.

Furtum simplex ne qvidem in constitutione *Friderici* capitale est. Rubrica enim ibi de grassatoribus & violatoribus pacis publicæ loqvitur. Rubrum autem declarat suum nigrum. *Keckerm.* Disp. XXXII. probl. 2. *Draco* furtum supplicio capitis qvalecunqve etiam punivit. *Gell.* XI. 18. Apud Ægyptios & Lacedæmonios erat impunitum. *Justin.* II. de Scythis: nullum scelus apud eos furto gravius: qvippe sine tecti munimento pecora & armenta habentibus qvid inter sylvas superesset, si furari liceret? vide & *Arist.* sect. 29. probl. 14. & 16.

Matri à liberis major debetur amor qvam patri. *Qvintil.* Declam. VIII. Si mehercule fas est æstimare utri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam pietatem statim sibi vindicabit affectus qvi decem mentibus aut vestram incipit diligere notitiam, & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante sunt conscientia matres.

Cadavera maxime peste defunctorum non

non esse in templis sepelienda prolixe adstruit *Rivetus* in Epist. de peste fugienda ex legibus Romanis & Synodis.

Liberos proprio lacte matris nutriendos *Phavorinus* apud Gellium censet. XII. I. *Qvintil.* Declam. XVIII. Natum de se continuo impatientius complexa qvam reliqvæ parentes non in nutrices nec ministeria sepofuit, suis aluit uberibus, suo fovit amplexu. *Joh. Matth.* qvæst. medic. XVI. Ratio illa mores nutricum cum lacte ingenerari nulla est: falsa illa solicitudo est: alimentum enim ingenium non mutat. Contrarium ostendit *Rod. à Castro* IV. de Nat. mulier. 12. ubi inqvit: Matres qvæ liberos non nutriunt, veræ matres non sunt. Nutrices optimæ eligendæ. *Qvintil.* I. Inst. Orat. I. Servitus est contra jus naturæ. *Qvintil.* Declam XIII. Qvid autem non liberum natura genuit? Taceo de servis qvos bellorum iniqvitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem necessitate natos. Ex eodem cœlo spiritum trahunt, nec natura illis, sed fortuna dominum dedit. *Cæsar.* III. Comm. omnes homines natura libertati studere & conditionem servitutis odisse. Ita Esseni judicabant servi-

cutem contra leges naturæ esse. *Philo* apud Euseb. VIII. πρ϶π. 4.

Qvidnam sit in mandato recepto rectius, inde omnino facere qvod mandatum est, nonnunqvam etiam contra si id speres ei qvi mandavit utilius fore? vide *Gell.* I. 13.

An semper ac in omnibus jussis patri parendum? *Gell.* II. 17.

Si parentes vel liberi in eodem periculo, uter primo liberandus? *Qvintil.* Declam. II. & V. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manus qvem jam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret: Si vulneribus confectos remisisset acies properantius ei clauderem plagas, per qvem animam largior sangvis egereret.

An mœror febrem, tabem & mortem concitare possit? Aff. *Zacutus* II. de P.M H. p. 993. Exempla eorum qvi dolore vel gaudio repente expirarunt. *M. Donat.* III. Med. Hist. 13.

Affectus vehementissimos DEOS vocabant. Virgil. IX.

An sua cuiq; Deus fit dira cupido?

Plaut. IV. Aul. sc. Lyconides 10. de vitiata Euclionis filia: *Deus mihi impulsor fuit, is me ad illam illexit. Medea* Jasoni: *Qva feret ira seqvar.*

Vide-

Viderit ista Deus qui nunc mea pectora versat.

VII. Met. *Maximus intra me Deus est.*
VIII. Met. *Sibi quisq; profecto est Deus.*
Catull. Ep. LXVII. *quisque te mutavit tantus Deus? an quod amantes*
Non longe à claro corpore abesse volunt?
Senec. Hippol. *Regnat furor,*
Potensq; tota mente dominatur Deus.
Titulum furori numinis falso addidit.

Virtutis natura in mediocritate consistit, *Plato* apud Apul. II. de Philos. Moral. Hinc etiam medietates easdemque virtutes ac summitates vocat, non solum quod careant redundantia ac egestate, sed quod in meditullio quodam vitiorum sint sitæ; fortitudo quippe circumsistitur, hinc audacia, inde temeritate. *Horat.* I. Ep. 18.

Virtus est medium virtutum utrinque reductum.

I. *Epist.* I. *Virtus est vitium fugere & sapientia prima;* quod rejicit *Lact.* VI. 5. I. Sat. I. *Est modus in rebus, sunt certi denique fines,*
Quos ultra citraq; nequit consistere rectum.

Negat *Gell.* IV. 9. Ingenium & officium & forma & disciplina & consilium & victoria & facundia, sicut ipsæ virtu-

tum amplitudines, nullis finibus cohibentur, sed quanto majora auctioraque sunt, etiam tanto laudatiora sunt *L. Valla* I. Dial. 10. *Aslac.* probl. Eth. Christ. II. *Meisner.* dissert. de summo Bono c. 4. quæst. 4. *Grotius* prol. de jure belli ac pacis.

De αὐτοφόνοις ita judicabant *Platonici*: Etsi in manibus Sapientis est mortis facultas, quamvis sciat se terrenis relictis consecuturum esse meliora, nisi necessariò istud perpetiendum esse lex divina decreverit, accersere sibi tamen eum mortem non debere. *Apul.* II. de Philos. moral. *Stoici* absolute probabant. *Lipsius* III. Manud. ad Phil: Stoic. dissert. XXII. ex Seneca. *Plin* II. 63. & hæretici apud *Augustin.* de hæres. cap. 61. 69. De eorum pœnis apud inferos *Virgil.* VI. Æn.

Mendacium, maxime officiosum & simulatum licitum esse volunt Stoici. *Quintil.* XII. I. & II. 18. mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est. Et non semper, etiam frequentissime, veritas tuenda erit, sed aliquando exigit communis utilitas, ut etiam falsa defendantur. Vide *Augustin.* ad Laurent. cap. 18. ad 23. & ibi Danæum. An pro utilitate amicorum delinquendum aliquando sit? *Gell.* I. 3.

Sub

Sub imperio Jovis antiqvi volebant priscam illam sinceritatem periisse. *Phædra* Hyppol.

Ista vetus pietas ævo moritura futuro
Rustica Saturno regna tenente fuit.
Saturnus periit, perierunt & sua regna;
Sub Jove nunc mundus jussa seqvare Jovis.
Jupiter esse pium statuit qvodcunqve juvaret.

Justitia à Jove fugata, *Lactant.* v. 5. *Ovid.* I. Met. De summo bono infinitæ fuerunt opiniones. *Varro* apud August. XIX. C. D. I. suo ævo CCLXXXVIII. opiniones de summo bono in Philosophorum libris fuisse refert. Non tamen qvicqvid certi de eo habuerunt, adeo ut *Labienus* apud Lucan. IX. hanc qvæstionem dignam putet qvæ à Catone Jovi Hammoni dissolvenda proponatur:

Qvare qvid est virtus & posce exemplar honesti.

Juvenal. Sat. X. *Omnibus à terris qvæ sunt à Gadibus usq;*
Auroram & Gangen pauci dignoscere possunt
Vera bona.

Vide *Pers.* Sat. V. *Lactant.* III. 7. 8. 10. *Verulam.* VII. de Augm. Scient. I. Disputationes infinitas & speculationes cir-

ca boni supremum gradum qvod summum bonum vocarunt & Ethnicis instar Theologiæ erat, Christiana tandem fides sustulit & missas fecit.

Peccata & vitia omnia paria faciunt Stoici. *Horat.* 1. Serm. 3. *Cic.* pro Murænâ, & II. de finib. *Laërt.* in Zenone: Nam & qvi centum stadiis abest à Canopo & qvi uno, æqve in Canopo non sunt: ita qvi minùs peccat & qvi amplius æqve in recto opere non sunt.

Voluptas summum bonum Epicuro non luxuriosa sed animi tranqvillitas *Laërt.* x. Sed ejus sectatores ad voluptates corporis deflexerunt, ut *Aristippus Lactant.* III. 7. 8. qvorum proverbium erat; edamus, bibamus; qvod extat 1. *Cor.* xv. non Laconum ut contra Vallam *Beza* probat. Ita *Sardanapalus*:

Lude, bibas, comedas, post mortem nulla voluptas.

Martialis: *Vita nimis sera est crastina, vive hodie.*

Laudare seipsum qvando licitum sit vide *J. Bernard.* in Boët. 1. de Consol. p. 223. *Virgil.* 1.

Sum pius Æneas famâ super æthera notus.

Cur honoraturi aliqvem caput detegamus? *Plinius* xxxv. 6. *Plut.* probl. XI.

Cal.

Cœl. xx. 12. *Piccolom.* cap. 31. grad. 8.

Consvetudo potest converti in naturam. *Gal.* III. Simpl. 18. anus Atheniensis ab exigua cicutæ portione tantum effecit ut in magna copia innoxiè vesceretur. *Cœl.* XI. 13. puella araneis edendis delectabatur. *Plin.* XXV. 2. de Mithridate & *Martialis* v. Epist. 117. *Sanctorius* IV. vit. Err. 5. exemplis ostendit universas humani corporis facultates, sensim à longa consvetudine & usu externarum caussarum in varias & aliquando contrarias naturas verti posse. Idem tamen cap. 7. refutat eos, qui putant consvetudinem in naturam verti posse. *Ronsseus* Epist. medic. 67. ostendit consuetudinem non recte appellari alteram naturam. *Verulam.* VII. de Augm. Scient. 3. Opinio illa Aristotelis plane mihi videtur angustias quasdam contemplationis & negligentiam sapere, cum asserit in illas actiones quæ naturales sunt, consvetudinem nihil posse, exemplo usus, quod si lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem ascendendi in altum acquirit: quin etiam quod sæpius videndo aut audiendo nihilo melius aut videamus aut audiamus. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus ubi natura est peremtoria; aliter tamen in illis fit, in quibus

natura secundum latitudinem quandam patitur intensionem & remissionem. Sane videre potuit chirothecam paulo arctiorem, manui sæpius inducendo, latiorem reddi: Baculum usu & mora in contrarium flexus sui naturalis incurvari & in eodem statu paulo post durare: vocem exercendo magis fieri robustam & sonoram: frigora æstumque consvetudine tolerari.

De origine hominum atque Politiarum antiquissima opinio gentilium *Euseb.* 1. *πρεπ.* 4. ex Diod. Siculo. Ovid. 11. de Arte, *Virgil.* VIII. *Lactant.* 6. Inst. 12. *Horat.* 1. Serm. 11.

De felici Politia sub *Saturno* sive aureo seculo. *Ovid.* 3. Am. 7. 1. *Met.* Fab. 6. *Virgil.* 1. Georg. *Catull.* Ep. 65. *Tibull.* 1. El. 3. *Lactant.* 5. Inst. 5. *Sen.* Hyppol. & Octavia.

Cur Jupiter hanc felicitatem aurei seculi mutarit *Claudian.* 3. de Raptu. *Virgil.* 1. Georg *Sen.* Hyppol. & Octavia.

Jus naturæ. *Sallust.* Catil. jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat. *Justin.* 11 de Scythis: justitia gentis ingeniis culta non legibus. Pers. Sat v *publica lex hominum naturaque continet hoc fas.* Jus belli. *Sen.* Troad. *Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.*

Quodcunque libuit facere victori licet. Virgil. Ciri: *At belli saltem captivam lege necasses.* Ariovistus apud Cæsarem 1. Comm. *jus belli est ut qui vicissent, iis quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent.* Regnum insociabile. *Minutius* Octav. quando unquam regni societas aut cum fide cœpit aut sine cruore desiit. *Lucan. nulla fides regni sociis.*

CAPUT XXI.
De Scientia.

Dubitatum ab antiquis an etiam *in futura vita scientiæ*, quales sunt Astrologia, Physica, Musica cæteræque artes locum habituræ sint? Augustinus haud obscure in negantem sententiam inclinat xv. de *Trin.* 16. ac libello ad *Laurentium*, ut in Commentario observat L. *Danæus.* Secundum *Thomam* & *Bonaventuram* scientia non evacuatur in patria quantum ad habitum, sed bene quantum ad sciendi modum. Non enim ibi fore modum cognoscendi per sensum & phantasmata. *Biel.* in 3. sent. d. 31. quæst. unica Gentilium communis fuit opinio animas libera rerum cœlestium contemplatione fore beatas. *Arist.* 10. ad Nicom.

Sci-

Scipio apud Cicer. in Somnio. Locus *Pauli* 1. *Cor.* XIII. 12. 13. clarissimus est: *Prophetiæ evanescent & lingvæ cessabunt & cognitio evanescet.* Sed si lingvæ, quid fiet *Hieronymo*, qui commendans studium lingvæ Hebrææ: *discamus* inquit, *ea in terris quorum scientia perseverat in cœlis.* Multi enim existimant lingvam Hebræam fore cœlestium. De omnibus ejusmodi quæstionibus placet illud *Augustini* XII. de Trinitate 14. *Quicquid homo extra Theologiam didicerit, si noxium est in Sacris Scripturis damnatur, si utile ibidem invenitur & approbatur.*

GE-

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER QVARTUS.

CAPUT PRIMUM.

CUm finis humanæ ſocietatis ſive civitatis ſit non tantum vivere (qvod etiam ſolitarii poſſunt) ſed bene ac commode vivere, præcipuum doctrinæ politicæ caput eſt media ad hunc finem tendentia conqvirere, qvod Ariſtoteles facit cap. 8. 1. Polit. & ſeqq.

Duo ergo ſumma capita ſunt qvæ huc ſpectant, nimirum Κτητικὴ καὶ χρηστικὴ; qvarum illa docet modum & rationem acqvirendi omnia qvæ ad vitam hominis non modo neceſſaria ſunt vel etiam eam omnibus rebus copioſam & affluentem faciunt. Altera verò oſtendit ad qvos uſus illa ipſa adhiberi debeant.

Κτη-

Κηπική.

Hujus objectū sunt totius naturæ corpora: inprimis omnia qvæ in aëre, aqva, terra nascuntur & proveniunt. Hominis enim causa omnia initio creata & producta sunt. Aristoteles ipse hoc agnovit: τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.

Acqviruntur autem omnia qvæ ad vitæ hujus non modo necessitatem, verum etiam splendorem ac luxum reqviruntur, ex terra, aqva & brutis animalibus.

In terra spectatur tum *superficies*, tum *interiora* ejus sive subterranea.

Terræ *superficies* complectitur *hortos*, *vineas*, *oleas*, *agros*, *pascua*, *sylvas*.

Hæc vocatur vita rustica, cujus innocentia satis deprædicari non potest. Sciendum igitur est omnem hanc rusticationem magnis adhuc laborare defectibus neqve ad summum perfectionis gradum adhuc deductam, prout in singulis ordine ostendemus. Commune autem vitium est qvod semina sine discrimine committuntur terris cum non omnia sint frugifera 2. Qvod confuse manu spargantur: unde major pars perit, sicut Christus docet Luc. 8. 3. Qvod non prius præparantur tum ad mutiplicationem, tum

tum ad celeriorem proventum: sive ut & in quantitate & qualitate uberiora nascantur.

CAPUT II.

De Hortis.

PRimus, antiquissimus ac simplicissimus acquirendi modus est hortensis. Primus enim homo ipsius Dei jussu hortum coluit & ex ejus fructibus bene ac feliciter vixit. Itaque in statu innocentiæ homines non nisi oleribus, fructibus arborum & quæ alia hortorum commoda sunt, vixissent.

De vulgari hortorum cura non est quod multa dicantur. Negligitur 1. *acceleratio* illorum quæ in hortis proveniunt, quod fieri potest per convenientem seminum in liquore quodam macerationem. Quod experimentum admodum utile esset in illis inprimis hortorum, quorum celerior proventus quantivis pretii, & quia pleræque macerationes levi pretio constant ac proventus copia magnam faciunt lucri spem Neque metuendum est ne per festinatam maturationem aliquid decedat frugis probitati, cum utriusq; causa sit vigor seminis. Atque

que hoc experimentum extendi potest ad omnia grana, femina, nucleos, radices & quæcunque crescunt vel feruntur in hortis.

Quicunque igitur ex hortorum cultu vivunt eos omni studio ac intentione laborare par est, quo illos defectus suppleant ac majores proventus inde percipiant.

Inprimis digna ulteriori cura est illa plantarum transmutatio.

Qua ratione fructibus, floribus, radicibus, indatur auctior proventus, suavitas arboribus concilietur, proceritas, amplitudo, præcocitas.

Quæ omnia naturalibus mediis commode & magno cum publico bono effici & procurari possunt. Nec quia multi talia naturæ arcana vel ignorant vel spernunt, ideo Rerumpubl. Rectores ea negligere debent. Infiniti enim & inexhausti naturæ thesauri sunt ac inertiæ nostræ culpa est quod multi inopia laborant vel misere vivunt.

CAPUT III.

De Agricultura.

PRoximum post hortorum curas locum in Rep. sortitur agricultura, quam

qvam Deus poſt lapſum & ejectionem hominis ex Paradiſo inſtituit: unde & laborioſior eſt & pluribus ſubjecta incommodis. Laborat autem agricultura noſtra his incommodis.

I. Qvod ſemen terræ committendum ſine diſcrimine ſumitur & electione.

At vero ſciendum eſt non qvodlibet granum frumenti eſſe fertile ſive fœcundum: ſed ſicut in animalium, ita qvoqve in ſeminum generibus multa ſunt ſterilia qvæ conjecta in terram pereunt ac computreſcunt. Ex qvo patet qvanta qvotannis frumenti copia pereat hoc neglectu, qva multa pauperum millia ali & ſuſtentari poſſent.

II. Qvod ſemina confuſe in ſulcos ſpargant: unde interdum ſpiſſius interdum rarius cadunt, nec ubiqve æqvaliter terra conteguntur, in univerſum ante major ſeminis pars perit vel ab avibus devoratur ac inſectis.

Oſtendit id eximia Chriſti parabola Luc. 8. qva dicit: *egreſſum agricolam ut ſementem faceret: & cum ſeminaret aliud cecidiſſe ſecus viam ac conculcatum & volucres Cœli comediſſe illud: aliud cecidiſſe ſuper petrã & exaruiſſe: aliud inter ſpinas & ſuffo-*

suffocatum: aliud demum terra bona & centuplum dedisse.

III. Qvod absqve prævia præparatione & maceratione committuntur terris. Unde langvidior eorum proventus ac pauperior. Ut igitur hi defectus in agricultura emendentur, observanda sunt hæc:

1. Semina sive grana non nisi ponderosiora ad sementem eligenda sunt. Hæc enim tantum sunt mascula, qvæ in terris tanqvam sibi fœminas projecta & associata vim generationis habent. Electio illa fit vel per infusionem vel per ventilationem. Lege I. *Kennuthi* Scotorum Regis semina, nisi nocivis granis munda, terræ mandari vetabantur. Secus qvi fecisset, prima vice uno bove, secunda decem, tertia ipso agro mulctabatur H. *Boëthius* lib. 10.

2. Ea sic electa in conveniente liqvore suo tempore maceranda sunt & fermentanda, ad uberiorem proventum. Hæc maceratio infinitæ & incredibilis virtutis est, adeo qvidem, ut unum granum ita præparatum produxerit spicas centum qvatuordecim, granorum millia sex: in universum constat uberrimum inde frumenti fieri proventum. Fermentatio autem illa granorum anteqvam serantur, qvomodo fiat, nendum adeo manife-

nifestum est & inter secretiores artes habetur. Antiqvi sane non ignari fuerunt hujus rei: qvippe Democritus ejus meminit teste Constantino Cæsare 1. 2. de Agricultura cap. 39. Et Poëta:

Semina vidi etiam multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus siliqvis fugacibus esset.

Optima maceratio hæc est. Possunt adhiberi grana putrefacta & corrupta, qvæ vulgo abjiciuntur, vel fimus animalium qvæ granis vescuntur, vel nitrū. Coqve semen sive grana in aqva: (ea si sit nitrosa melius) Excocta grana (qvo diutius coqvuntur, eo melius) abjice: sunt enim inutilia: (vel possunt ad cibum vel pecora alenda adhiberi) aqvam sine refrigerari: in ea macera similia grana qvæ attrahent illud sal qvod ex reliqvis granis aqvæ incoctum est adeoq; unum granum virtutem plurium nanciscetur. Semen non est nisi sal congelatus cum subtilissimis partibus corporeis cujus sunt semen. Unde semina cocta sterilia fiunt: qvia sal ille centralis resolvitur ab aqva & in eam transit. *Faber II. 35. 2.*

In hac maceratione inprimis cavendum:

dum: ne liqvor sit calidus: & ne etiam in frigido nimis diu macerentur grana, qvia alias sal eorum liqvescit & in aqvas secedit.

3. Semine ita præparato nunc de agro laborandum est, duo enim ad omnem generationē reqviruntur, agens & patiens, mas & fœmina. Semen agentis & maris, ager & patientis & fœminæ rationem obtinet. Qvæ vulgaris & recepta agrorum præparatio sit, notum est. In agro primum reqvirunt terram pingvem & glebosam. Eam vomere exercent, arant, invertunt, pastinant, occant.

Qvod si solum sit macilentum & arenosum, stercoratione opus est, qvæ faciat lætas segetes. Horum operum multiplicatio laboriosa & sumptuosa ex eo profecta est qvod nullam seminis emendandi & per præviam macerationem maturandi rationem habuerunt. At vero illa præmissa unus aratri labor absqve ulla agrorum stercoratione ad uberrimam fertilitatem sufficiet. Atqve hæc utilitas in Rep immensa esset. Notum enim est qvā laboriosa & sumtuosa sit agrorū anniversaria stercoratio & præparatio. At vero si semen ipsum noris præparare, non opus est multum de agro laborare: qvippe finis arationis, stercorationis, occationis & alio-

& aliorum laborum est promovere fertilitatem & ut semen in agrum conjectum inde sugat succum, quo crescere & provenire possit.

Hoc verò ipsi semini antequam in agrum spargatur per artificiosam imbibitionem dari potest.

Quinimo experientia docuit semina ita præparata & imprægnata in terra sterili, macilenta melius & uberiùs provenisse quam pingvi & læta.

IV. Quod terra diu, id est integro sæpe anno, citius invertatur aratro quam semē ei committatur. At sic interea spiritus terrestres exhalant qui vegetare debent semina.

4. Deprehenduntur etiam multi adhuc defectus in vulgaribus aratris & plaustris, quæ multos equos requirunt & tamen expectationi nō satisfaciunt. Quare alii agriculturæ emendandæ studiosi jam faciliorem modum arandi repererunt, quo una die major agri modius arari potest & conseri quam vulgari intra quatriduum. Ea ratio jam in Eboracensi Comitatu apud Anglos obtinet. Ratio arandi absque equis vel bobus, ope unius etiam pueri perficitur.

1. Fiat aratrum in quo plures vomeres, ad faciliorem arationem.

2. Ara-

2. Aratrum per machinas uno vel duobus funibus protrahatur. Stivam regat agricola.

Possunt ejusmodi machinæ binæ adhiberi ab utraque extremitate agri quo aratrum possit retrahi.

5. Suadent alii, ut more Adamico terra non aratro invertatur sed ligonibus fodiatur. Nam ligo altius penetrat quam aratrum & exstingvit tum insecta, tum zizanias, ac ubi solum est mollius, haud multo sumtuosior est.

2. Deinde multa hominum millia honesto labore sustentari possent ex uberiori proventu & seminis compendio. Aratio ita fiat. Tempore veris sole accedente fiant sulci profundi (quo profundius eo melius) ejusdem & justæ distantiæ. Hoc quia fieri non potest vulgaribus aratris vel ligonibus & manu fiat vel aratrum melius est excogitandum.

2. Quamprimum terra ita est inversa, statim semina ordine in sulcis ponenda ac statim humo contegenda, ne spiritus terrestres exhalent. Deinde interna iterum parum permoveantur ut vigor excitetur.

Sane in *Russia* & *Lituania* uno tantum equo ad arandū utuntur & lætissimæ ibi segetes. *Agri incendio ad fertilitatem præpa-*

parantur; *ita* per octo continuos annos sine ulla stercoratione fruges fundunt.

Mirabile illud est, quod de Samogitis refert *Ganguinus* eos nonnisi lignis ad arandum uti, cumque aliquando ferrei vomeres ibi à præfecto introducti fuissent, secuta sterilitas: ideo antiquus mos, quanquam in speciem laboriosior retentus.

5. Ita præparato solo & semine, hoc non jam manu spargendum sed plantandum est ordine ac collocandum justa distantia & profunditate. Duo hîc requiruntur, 1. Ut justa distantia, 2. Ut justa profunditate, semina plantentur & collocentur.

Si manu spargatur, dimidia seminis pars inutiliter perit.

Plantandum igitur est semen, sive, singula grana æquali à se pedis unius distantia collocanda sunt.

1. Cur pedis unius distantia?

Quia si densius, sese suffocant mutuo. Nam constat unum granum plures producere aristas; ad hoc opus est justa distantia. Deprehensum est unum granum rite præparatum, 30, 36, 38, 42, 52. spicas producere ordinariè. Imo sunt qui 114. spicas ex uno grano habuerunt.

Magnum igitur in hac distanti seminis

collocatione ad multiplicationem frumenti positum est momentum. In *Bizacio* Africæ fertilissimo campo unum granum quadraginta paucis minus germina produxit, quæ ad Augustum transmissa. Ad Neronem ex eodem agro ex uno grano CCC XL. stipulæ. Plinius l. 18 c. 10.

In *Rozan* Moscaviæ singula grana duas vel plures spicas proferunt amplissimas. *Ganguinus*. Leontini Siciliæ campi centum stipulas dedere.

Objici hic posset: illam seminum collocationem ordinatam & quasi plantationem nimis fore molestam, imo impossibilem.

Resp. 1. Fieri potest per homines ad alias actiones in Rep. inutiles: ut per pueros, puellas, homines mancos & vetulas. Sumtuum ratio sibi ex uberrimo proventu facile constabit.

2. Inventum ad eam rem est instrumentum commodum, quo faciliori modo quam vulgari idem fieri potest. Ita ut uno eodemque instrumento & justa seminum distantia & profunditas perfici possit. Nam tritici plantatio per molestiam & laborem nuper apud Anglos tentata iterum deserta fuit.

CA-

CAP. VI.

VT igitur hanc de emendanda in Rep. agricultura dissertationem concludam: multum lucis illis qvæ diximus accedet, si probe consideremus & intelligamus qvænam causa sit fertilitatis & propagationis seminum.

1. Omnium vegetabilium augmentatio & incrementum est ab aqva sive humore. Aqva autem conservari neqvit in terra sine sale. Nam etiamsi semen in arenam humidam colloces nullum tamen inde incrementum proveniret, qvia humor in arena, cum qva nullam convenientiam habet, non posset se defendere contra solis radios, sed exhalaret.

Opus igitur aliqvo medio, qvo humor & arena conjungantur. Nam si in arena sit sal conveniens, in qvo se pluvia contra solis calorem defendere qveat, tum arena defendit sal, sal aqvam, aqva fruges, unde fertilitas.

Non vero qvodlibet sal sufficit. Nam qvædam salia, ut sal commune, aluminis vitrioli non modo impediunt fertilitatem, sed penitus etiam propter adurentem naturam suam, perdunt & corrumpunt.

Unde antiqvis temporibꝰ sal (cōmune ni-

 mi-

mirum) inspergebatur urbibus eversis, ad sterilitatis perpetuæ signum. Alii contra (ut Sorel. T. III. 95, 96.) putant salem insperſum solo eversarum urbium esse argumentum fertilitatis. Segetes enim imposterum fore, ubi hactenus mœnia & ædes steterunt. Sed salia urinosa excrementitia fertilitatem agrorum è semine promovent.

Hinc originem duxit agrorum stercoratio. Nam rustici & agricolæ sterilitatem agrorum corrigunt admixto fimo pecorum. Hoc antiqvissimum: sed tum ipsi rustici tum etiam multi qvi Philophi videri volunt, ignorant veram hujus rei causam. Omnes qvidem dicunt fimum promovere fertilitatem, sed qvare, pauci norunt. Ratio autem est

1. Qvia in fimo qvovis abundat sal urinosum sive nitrosum. Hoc si admisceatur terræ, eam reddit pingvem, adeoqve pluviam continet, ne tam facile possit exhalare à radiis solaribus.

Nisi igitur in fimo esset sal ejusmodi nitrosum, profecto nil conferret ad fertilitatem. Nam constat ex omni fimo nitrum excoqvi copiosum. Ergo omnis efficacia ac virtus fimi consistit in solo illo sale urinoso, non vero in stramine vel fecibus.

2. Qvia

2. Qvia omne semen vegetabile consistit in ejusmodi sale urinoso, tota enim vis, vigor & fertilitas seminis consistit in proprio sale. Unde semina cocta sterilescunt, qvia sal eorum in aqua calida liqvescit & extrahitur. Unde grana macerata in ejusmodi aqva frigefacta in qva cocta fuerunt, similia grana fœcundiora redduntur: attrahunt enim ex aqva sal suum: adeoqve unum granum virtutem plurium imbibit. Faber. 11. 352. Unde à simili sale (qvale in fimo) alitur & augetur. Simile enim simili gaudet: simile simile attrahit.

His ita præmissis facile jam intelligemus in qvo agricultura nostra emendationis egeat.

1. Qvod agros tantum, non semina stercoramus, longo & prolixo labore. At cum finis stercorationis sit semper promovere fertilitatem seminum, cur non ipsa semina stercoramus?

2. Qvod cum habere qveamus illa salia urinosa pura, tamen ipsum fimum advehamus magno labore, cujus pleraqve sunt inutilia & noxia etiam agro.

3. Qvod semina spargamus: unde nec justo ordine ac distantia nec sufficienti profunditate seruntur. Considerandum qvæ fuerit causa fertilitatis Ægypti.

Alibi agricultura laboriose exercetur: Soli Ægyptii minima impensa, labore tenui, fertiles fructus auferunt. *Herodotus* l. 2. dicit sues segetibus immitti. Oves introducunt in agros ad conculcanda semina vel aratro levi terras subducunt. *Diod.* l. 1. c. 3. *Strabo* 17.

Non pluvia: caret enim Ægyptus pluvia. Non stercoratio & aratio: nihil enim hujus agebant Ægyptii.

Sed anniversaria inundatio Nili eaqve justa altitudine. Fertilitas ergo non a limo Nili sed à sale ejus fixo, qvi semper limum comitatur & spiritu ejus volatili. *Faber Panch.* 1. 453.

Nilus enim *abundat nitro*: unde scribit Theophrastus de fluminibus, Nili aqvas dulcissimas esse & fertilissimas, qvamobrem venter bibentibus solvitur ob nitrosam ejus admixtionem. *Athenæus* l. 2. c. 2. agri nitro imprægnati semina absqve ulteriori cultu, vel pluviis immenso proventu reddebant.

Atqve hæc sunt qvæ ad politicam agriculturæ considerationem spectant. Cujus tanta ast dignitas & necessitas ut etiam maximi Reges de ea scripserint, Hiero Siciliæ, Attalus Philometor Asiæ, Archelaus Cappadociæ: Duces præstantissimi Xenophon Atheniensis & Ma-

Mago Carthaginensis, cujus opus Georgicum tanti æstimarunt Romani, ut unum illud in Latinam Lingvam transferri jusserint.

Proxime ad pascua accedemus eorumque Politicum usum pandemus.

Postquam de commodo, quod ex Agricultura ad Remp. redundat, egimus, sequitur nunc ut pascuorum utilitatem ac necessitatem exponamus.

Sicut enim agricultura homini suppeditat victum: ita pascuis animalia cætera alimus & sustentamus: quibus cum carere Resp. neutiquam possit, facile intelligimus pascuorum magnam habendam esse rationem.

Sunt igitur duo quasi præcipua rusticorum genera *agricolæ & pastores* ita sibi invicem connexa, ut alterum sine altero commode exerceri non possit.

Pratum M. Varro dictum vult quasi paratum, quod semper absque labore proventum suum tribuat hominibus. Unde oleis, vinetis, agris sativis præferuntur. Nam ex pratis certus semper proventus: cum oliveta, vineta, sata multum sumtuum & laborum requirant ac subjecta sint crebris periculis, sive dum nimio frigore exuruntur: sive à rubigine corrupta: sive grandine prostra-

tum sive à locustis adesa. Et quæ *ex pratis proveniunt, lucro uberiora sunt satibus.* Unde *regiones pascuis abundantes longe videmus populosiores* & ditiores reliquis, sicut *Hollandia, Frisia, Zelandia, Flandria, Lombardia, Normannia, Picardia.* De vulgari pratorum cultura non est quod multum dicamus. Defectus autem hi sunt:

1. Quod cum gramina *quædam sint sativa, quæ in solo arido & sterili uberrime proveniant, eorum sationem negligamus.* Qualia sunt, onobrychis vulgaris sive polygala, trifolium majus, lucerna, &c. Hoc compendium nō neglexerunt *Franci.* Nam cum circa Lutet. Parif. non exigua graminis & fœni sit inopia, ut ejus defectum supplerent, loca arida & sterilia, quæ neglectu contabescebant, ejusmodi herbarum generibus conserunt.

Antiqui rei rusticæ cultores hoc commodum haudquaquam neglexerunt. Nam cum *Darius Hydaspis* filius bellum Græcis inferret, Persæ sive Medi ex *Media* attulerunt trifolii quoddam genus inprimis excellens, quod uno satu amplius quam tricenis annis duraret. Id Medicam à regione unde advectum primo, appellarunt. De cujus satione & cultura legendus Plinius l. 18. c. 16. A

16. A Græcis pervenit ad Romanos, de qvo Varro lib. 1. de Rust. c. 42. Palladius & alii.

A Romanis pervenit ad Gallos Seqvanos: unde hodieqve fœnum *Burgundiacum* appellatur.

Prata igitur non minus consitione ad fertilitatem præparanda sunt qvam agri sativi. Nam si pratum sit pingve, zizania & herbas inutiles sua sponte multas producet: si sterile, carduis implebitur. Castiganda igitur eorum *tum luxuries, tum sterilitas* sementatione.

11. Qvod differentia graminum non observetur. Qvemadmodum in universum verum est illud:

Non omnis fert omnia tellus; ita non qvodlibet solum qvaslibet herbas & gramina producere potest.

Sicut igitur aliud solum est pingve, aliud macrum, aliud siccum, aliud irriguum, aliud densum, aliud rarum, aliud lapidosum, aliud arenosum, ita qvoqve herbarum & graminum genera differunt, *& cuilibet solo proprium & conveniens semen* aptandum. Herbarū autem ad pasturam utilium genera sunt qvamplurima: *supra nonaginta* qvod constat; neqve ullus locus tam sterilis aut desertus qvin aliqvod eorum graminum producat qvæ

tamen propter *raritatem* & paucitatem nihil commodi afferunt. Qvod si observata *illa differentia, semina colligerentur & propagarentur*, magnum omnino ad pascuorum incrementum in Rep. operæ pretium fieret.

Hæc igitur primæva illa fuit Rusticatio, qvæ agriculturam & pecuniam complectebatur, à creatione mundi ad diluvium.

At vero *post diluvium accessit vinearum cultura* non minus utilis & necessaria generi humano & ad augendam Remp. summe proficua. *Noachum primum* fuisse vitisatorem ex Sacra S. constat. *Omitto fabulas qvas Rabbini* & alii tradunt qvomodo usum vitis invenerit. Græci idem Baccho, Latini Jano & Saturno adscripserunt.

Vineæ igitur primo *in Oriente excultæ* fuerunt: amant enim calidas regiones & *qvo locus solis caloribus magis* exustus, eo vina generosiora producit. Reqvirit *etiam colles* & montes. Unde *in Ægypto nulla* vites proveniunt propter planitiem regionis & *situm humilem ac inundationi obvium*. Ex qvo Dei s. naturæ benignitatē miramur, qvæ, ne qvicqvam inculti ac sterilis soli restaret, in Rep. vinearum culturam generi humano indulsit.

Nam

Nam quæ loca neq; segetes producunt neq; pascua, ut acclives ac asperi montes vinearum culturæ aptissima sunt.

Ex Oriente vites delatæ in Græciam, ex Græcia in Italiam, inde in reliqvum Occidentem. Hodie ultimus vini proventus est ad latitudinem poli grad 51. usque ad Coloniam Agrippinam: infra enim nulla vinea, sed domesticæ tantum vites proveniunt.

Quæ verò causa sit cur vineæ ad Coloniam Agrippinam desinant, dignum inquisitione est. Communiter dicunt regiones quæ infra 50. gradum sitæ sunt propter aëris inclementiam non esse producendis vitibus: nam *uvas à sole remisso* non excoqui posse & ad maturitatem pervenire. Sed hanc non esse causam sufficientem inde patet: quonim certo constat olim *etiam in regionibus* minus calidis & ad Septentrionem *remotioribus vineas fuisse* & præstans vinum natum. Probus Imper. Britannis fecit potestatem conserendæ vitis ac vini conficiundi, *Cuspin.* Nam Angliæ Provinciæ, Cautium, Somersetia, Glocestria olim vitiferæ fuerunt, idque duravit usque ad An. Chr. 1100. cum Aquitania vini dives in ipsarum potestatem pervenit: tum enim vineæ propter Anglos abolitæ & in

pascua mutatæ, quod vilius id ex Aquitania redimeretur.

Videmus igitur nondum eam esse apud nos aëris inclementiam, ut vineas proferre non possit. Nam etiam Romani milites à Juliano in Alsatia relicti existimabant regionem eam vini propter frigora non esse feracem quæ hodie generosissima profert. Igitur quod infra gradum 50. nullæ amplius vineæ conspiciuntur, ejus causam esse *non frigoris* majorem vehementiam, *sed regionum planitiem statuendum est*. Inferior enim Germania situ humili & plano, *nullis vel raris montibus est*. At vero nihil ad vini proventum magis necessarium quam *colles & montes*, inter quos repercussi & refracti solares radii divinum illum humorem maturare & excoquere possunt.

Quanquam vero regiones hæ & *propter* remissioris solis calores & *propter humilem* ac depressum situm minus aptæ ferendis vitibus videantur: nihilominus tamē magno cum boni publici detrimento earum cultura negligitur, cum passim absque magno sumtu ali & produci possent.

Pone enim non ad eam maturitatem deduci posse ut aptum inde vinum potui proveniat: multos tamen alios Reipubl. necessarios usus præbebunt. Inprimis ace-

acetum inde magna copia conficietur ad quod alias vino austero vel corrupto utendum est.

Sed non tam maligne judicandum est de climate nostro, ut non etiam potabile vinum producere queat, si natura ejusque defectus arte juventur & suppleantur.

1. Eligendæ vites non quævis, sed quæ cum natura soli nostri proxime conveniant, & aliquam aëris inclementiam perferre queant, quales inprimis sunt Rhenenses & Francicæ circa Lutet. Parisiorum.

2. Hæ vites loco convenienti plantentur. Locus duas debet habere conditiones: 1. Ut sit soli contrarius sive ei expositus. 2. Ut ventis minus perflabilis.

Ergo vites plantari possunt 1. *ad australe latus* ædium, stabulorum, casarum, ac contra ventos excitari justa distantia contignatio. Ita enim solis radii repercussi undique & exclusis ventis vites facile maturescent. Quod non ad utilitatem modo incolarum, verum etiam amœnitatem regionis multum conducet, estque hæc res neque sumtuosa neque laboriosa.

2. Quod si quis totam vineam plan-

tare velit, eligat eis collem sabulosum soli expositum & versus Vulturnum (zo) potius quam Africum (zw) protensum. Tum solo rite præparato non deerit illi copia boni vini. Inprimis si copiose stercore & cineribus omnis generis maxime armentorum foveatur solum. Cineres enim pluviis irrigati sal suum deponent in terram eamque fœcundabunt.

Magnum igitur Reip. ornamentum atq; commodum est, si non modo frumento & pascuis, verum etiam vitibus & vineis abundet, *nec tantum collium & montium relinquatur incultum.* Nam ipsi parietes ædificiorum quem potius usum præbere possunt quam ut vitibus conserantur?

Male *Domitianus*, qui vineas majori parte exstirpare conabatur, existimans earum cultura negligi agros & frumenti proventum. *Sveton.*

Male *Muhammed*, qui vini usu suis interdixit quo factum ut præstantissima Orientis vina neglectu perierint.

At præclare *Macedones*, qui vites Babylone & Susiana conseverunt: unde hodie vinum Persepolitanum optimum quod in Schiraz provenit. Strabo l.15.

Aurelianus à Valeria via per Hetruriam universam Italiam & aprica Apennini juga vitibus conserere decreverat

ut

ut Pop. Rom. ſicut oleum, triticum & ſuillam carnem ita etiam vinum gratuitum præbere poſſet.

Diximus hactenus de commodis qvæ ad Remp. redundant ex hortis, agris, paſcuis & vineis, ſeqvitur ut nunc agamus de ſylvis, qvarum non minor necesſitas qvam aliarum rerum deprehenditur.

1. Ad œconomiam. 1. Ratione ignis qvo carere vita hominum non poteſt. Proprium a. ignis pabulum & qvaſi alimentum lignum eſt. Qvanqvam enim etiam alia reperiantur, qvæ uri poſſunt, nihil tamen commodius aut convenientius lignis eſt. Ignis defectus vitam hominis miſerrimam reddit. Qvalem ſtatum fuiſſe anteqvam Prometheus Jovi ignem ſuffuraretur antiqvi volunt. Sic Canarii & incolæ Philippin. inſularum ignis notitia carebant. Sic *Plin.* l. 6. c. 30. Æthiopibus qvibusdam ante Ptolomæum Lathyrum R. Ægypti ignotum fuiſſe ignis uſum refert. Idem tradit *Mela* l. 3. c. 4. Ignis & aqva in ſponſalibus à ſponſo & ſponſa tangebatur, qvod hæc duo elementa inprimis familias conferrent, qvibus cibus & vita conſtat. Unde extorres aqva & igni interdicebantur.

2. Ratione habitationis. Nihil ad ædes & habitacula omnemqve ſupelle-

ctilem

ctilem ſtruendam aptius ligno eſt. Unde antiqviſſima architectura non niſi lignea fuit. Primi enim mortales in ſylvis habitarunt & ex arborum contextis ramis caſas ſibi contra imbrem & alia cœli incommoda ſtruxerunt; Qvemadmodum hodieqve univerſa pene Norw. Svecia, Polonia, Lituania, Ruſſia & pagani per totum fere orbem ejusmodi ligneis caſis utuntur.

2. Ad navigationem. Hic uſus ligni maximus & ampliſſimus eſt, qvæ enim alia toto orbe materia navibus ſtruendis apta eſt qvam lignum. Ergo à ligno univerſa dependet navigatio.

Ad perfectionem igitur Reip. facit ſi ſylvis, lucis & copioſo lignorum proventu abundet. Unde ipſa natura partem terræ non minimam ligno producendo ſepoſuit, ad alia qvaſi inutilem & ineptam. Sicut enim campeſtria inſerviunt agriculturæ & paſcuis: ſic colles vineis, aſperi montes & confragroſi ſylvis ac arboribus. Unde regiones montoſas ſemper fere videmus eſſe lignoſas, qvemadmodum aſperrimi Norvvegiæ montes undiqve ſylvis & arboribus conſiti ſunt ad cætera omnia inutiles. Unde Norvvegia promptuarium qvaſi qvoddam lignorum eſt, ex qva in uni-

ver-

versam Europam materia navibus & ædibus struendis defertur, inprimis verò mali optimi.

Regiones igitur quædam in totum sylvestres sunt qualis Norvvegia, Svecia, Russia, Lituania & olim Taciti ævo Germania. In his immensæ sylvæ, in quibus sparsim excisis arboribus habitatur. Hæ sylvæ interdum ita exstirpantur ut plane deficiant; quemadmodum in Scotia olim factum, ubi sylva Caledonia penitus incendio consumta, ita ut hodie Scotia ferè lignis careat. Sylvestres hæ regiones non carent suis commodis & opibus. Nullibi copiosior venatura, pelles animalium pretiosiores, quàm in Russia, Lapponia, Polonia. Quis non miretur providam naturæ curam, quæ frigidissimum illum Septentr. angulum immensa lignorum & pellium copia instruxit: nam si absque sylvis illis foret, & pellibus, habitari non posset.

Super omnes totius orbis regiones inprimis mons Syriæ Libanus optimorum lignorum copia nobilitatus olim fuit. In eo enim cedrorum copiosissimus proventus: ex quibus naves suas Tyrii & classes, templum verò suum Salomon Deo Opt. Maximo exstruxit.

At hodie ex omni illa cedrorum multitudine

titudine nonnisi 24. vel circiter supersunt, reliquis omnibus excisis.

Quemadmodum igitur quædam regiones lignis abundant: ita alia magna eorum inopia laborant, sive id naturæ sive hominum culpa fiat.

Varia omnino remedia hominum industria contra lignorum defectum excogitavit.

Alicubi fimum solibus exiccatum urunt, ut in Frisia maxime Orientali.

Vel stramine utuntur ut in Saxonia, maxime Principatu Anhaldino.

Vel carbone fossili, quod est genus gagatis ut in Scotia & Leodiensi tractu. Hic lapis in Germ. inferiore demum repertus fuit A. 1198. à peregrino quodam qui cum eum fabro monstrasset, statim disparuit, teste Lud. Gvicciardino. Vel cespitibus ut apud nos. Unde Plinius de Chaucis: *miseram eam gentem quæ matrem suam urat.*

Unde autem ea lignorum inopia apud nos operæ pretium est paulo diligentius indagare.

Fuisse olim in his regionibus maximas sylvas multis argumentis probari potest, inprimis verò inde, quod hodieque in profundissimis terrarum foveis ingentes arbores velut ordine stratæ & adhuc virides

tides reperiantur. Unde recte colligitur eas sylvas aliqvo casu concidisse sive prostratas fuisse, qvod fieri solet terræmotu vel diluvio. Terræmotus apud nos non sunt adeo vehementes ut tantam stragem potuerint edere. Relinqvitur ergo aqvarum inundatione submersas & eversas idqve ante multa secula, imo ut nonnulli volunt in ipso diluvio.

Hic defectus sive sit à natura sive à casu aliqvo in Rep. facilie emendari potest labore & industria, si nim. arbores omnis generis conferantur & sylvæ artificiales producantur. Qvemadmodum omnes nostri luci, ac sylvæ hominum cura & industria fere productæ sunt ac indies novæ conseruntur. Qvod studium admodum laudabile & ad rem faciendam utile ac lucrosum est, neqve reperimus magnopere qvod hic admonitione egeat, cum passim loca sterilia arboribus conseri videamus.

Usus betularum & arborum ad aqvam. Sicut in insula Ferro arbores sufficientem aqvam suppeditant; sic etiam in Polonia, Lituania, Borussia, ubi betulæ arbores satis grandes & freqventes; in annuo usu est rusticis verno tempore incidere eas securi circa radices, sed liqvor circa radices aqveus ac pene insipidus,

dus,meracior qvi ex trunco: sed subacidus & optimus qvi ex ramis insitis elicitur. *Helmont.* Lithias. aut uno pede supra ac deinde bis vel ter magna vi arborem altera securis parte concutere. Unde mox aqva ex vulnere magna abundantia & impetu profluit, qvam in vasis ad usum colligunt. Est enim subdulcis & salutaris potus. Mich. Map. Sept. Philos. pag. 149. vide etiam Fabrum T. II. 125, 126. Hac aqva betularum Germaniæ magnates ex antiqvo instituto contra calculum utuntur ejusq; usum commendat Helmont. l. de Lithiasi p. 73, 74. qvem vide.

Ita perlustravimus universam terræ superficiem ejusqve usum ad Reip. necess. ostendimus. Occurrunt insuper hinc inde arenæ, silices, de qvorum usu etiam aliqvid addendum est. Non enim existimare debemus nullum alium arenarum & silicum esse usum qvam ad qvem vulgo adhibentur. Sunt qvædam arenarum genera ex qvibus vitrum conficitur. Olim qvidem existimabant non nisi arenas fluminis Beli in Judæa apud Sidonem vitrificari posse: sed is error fuit propterea qvod fere omnes arenæ vitrificantur. Qvomodo mercatores introvehentes ad ostia fluvii Beli vitrum repererint

nim.

nim. glebis nitri ad ignem admotis, unde arena in vitrum fluxit. *Plin.* l. 37. c. 25. Additur autem tribus arenæ partibus una cujusdam salis sive nitri sive fossilis sive marini sive alterius factitii vel cineres herbæ anthyllidis, qvam Arabes alcali vocant, aut ex arboribus combustis aut ex silice. Agricola. Salis hujus ope arenæ fluunt & liqvescunt, unde postea in fortissimo igne nascuntur vitra, qvibus vix qvicqvam pulcrius in rerum natura reperiri potest aut ad vitam humanam utilius.

Omitto vasa vitrea omnis generis, qvibus carere non possumus: vel solus ille usus ad fenestras & lumen accipiendum in Rep. amplissimus est. Unde Indi vitrum auro longe præferunt ac mirantur eos qvi vitro abundant aurum desiderare. Longe enim meliores fenestræ vitreæ & ornatiores qvam qvibus Italia fere utitur ex charta oleo inuncta aut carbaso. De vitris indurandis ut non frangantur sive ut malleabilia fiant. vid. *Dionem* l. 57. *Petron.* & *Plin.* l. 36. c. 26.

Sed alius adhuc vulgo incognitus arenarum & silicum usus est ad metalla inde elicienda magno lucro & commodo. Fatentur id omnes rerum mineralium periti arenas & silices metallorum divites esse

esse. Unde multis in locis aurum & argentum, vel stannum inde rudi opere eliciunt. Sic arenæ fluminum Pactoli, Tagi, Rheni, Danubii auriferæ sunt.

Aliam verò longe faciliorem & uberiorem metalla ex arenis eliciendi & silicibus ostendit nuper vir insignis, unde ingentem utilitatem spondet Reip. qva innumeri homines absq; ullius damno aut detrimento, honestissima occupatione sese alere & sustentare possint. Totum artificium consistit in his:

I. Ut sciamus eligere id potissimum arenarum & silicum genus qvod metalli optimi sit feracissimum. Qvod fit sola ferè ignitione. Si enim post ignitionem arenarum & silicum color eorum mutetur in rubrum vel flavum, certum id indicium est latere ibi aurum & argentum.

2. Ut ex his arenis & silicibus extrahamus metalla per spiritum salis. Ex sale communi per destillationem elicitur spiritus sive liqvor acidus, cujus tanta est virtus ut omnia metalla (argento excepto) solvat & extrahat. Hoc spiritu salis superfusæ arenæ vel silices contusi suum metallum extrahendum dabunt.

Hic reqviritur modus magna copia & facile conficiendi sp. salis.

3 Ut extracta metalla iterum levi artificio à liquore separemus, quod fit per destillationem & in corpus reducamus ac more solito purgemus.

Duo præcipua rerum ad Remp. necessariarum capita esse, κτητικὸν & χρηστικὸν diximus, quorum primum in acquisitione, secundum in usu consistit.

Acquiruntur omnia ad hanc vitam bene ac feliciter agendam ex terra, aqua & brutis animantibus.

In terra perlustravimus superficiem hactenus ibique hortos, agros, pascua, vineas, sylvas, lapides & arenas.

Plura quidem occurrunt sed infinitum esset omnia persequi.

Ideo conferimus nos ad interiora terræ sive subterranea.

Cum omnia in humanum usum à Deo creata sint & producta, consequitur non modo exteriorem terræ faciem, verum interiora quoque ejus Reip. usui inservire debere, neque sapientissimus naturæ author tantam terrestris globi molem voluit otiosum & iners pondus esse ac inutile, sed pretiosissimis thesauris etiam subterraneos specus atque altissimos montes instruxit. Quare primi & antiquissimi mortalium Adam cum progenie sua non modo terræ superficiem

ciem ad usus suos & necessitates explendas adhibuerunt, verum insuper abdita ejus & abstrusa scrutati sunt.

Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Pascebatur humus, sed itum est in viscera terræ,
Quasq; recondiderat Stygiisq; admoverat umbris
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum ferroq; nocentius aurum
Prodierat.

Procul dubio primos homines ad investigandum metallum coëgit necessitas agriculturæ & Oeconomiæ. Vestes ipsis Deus confecerat ex pellibus, hæ detrahi animalibus sola manu non poterant, neque consui. Dantur quidem lignorum genera quædam & lapidum, quæ secare possint: spinis quoque connectimus ejusmodi, at omnia hæc adeo sunt imperfecta, ut in considerationem venire non possint.

Neque hoc modo necessitas urgebat, sed porro carnes coqui, vellera avelli, opus erat divisione. Dividere unguibus brutorum est: at hominum alia conditio. Neque ergo agri coli, vel ve-

vestes consui, vel cibi dividi poterant, absque metallis, quæ reperit necessitas, excoluit crudelitas, aluit voluptas.

Metalla reperta dico necessitate. Hæc triplex: 1. ad victum. 2. ad amictum: hic duplex proximus, velut vestes, remotus, ut domus. 3. ad defensionem, unde arma.

Cum primo nostro parenti pœnæ loco imposita fuerit agricultura illa laboriosa, consequitur, multos annos eum transegisse in molestissimo vitæ genere. Opus erat victu: is petendus ex agro. Dubitatur an ex bestiis? Quidam putant ante diluvium eò necessitatis perventum. Obstant; Sacrificia ab Abele oblata Deo. Fateor, pingvia explicari *de lacte & cremore*, sed hæc non explent secrificiorum necessitatem, quæ in immolatione consistebat. Cum ipse Deus ex pellibus prima vestimenta confecerit, quis dubitet ostensam fuisse hominibus mactationem. Unde pelles, sangvis & caro: sangvis Deo oblatus, pelles vestitui cedebant, carnes esui.

Inter omnia instrumenta ad tria hæc animalium commoda, necessum erat instrumento quodam secante, quod nec lignum nec planta esset. Ergo metallum.

Antiquissimi igitur homines cum scru-

tarentur interiora terræ, inciderunt in mineras metallicas, ex quarum gravitate ac pondere facilè intellexerunt latere ibidem materiam quandam humanis usibus necessariam. Quare eam mineram terris egestam ignibus excoxerunt, unde metallum profluxit, quod cùm deprehenderent durum, malleabile sive ductile, varia inde confecerunt instrumenta œconomica, secures, vomeres, ligones, malleos & quæ porro ad œconomiam & rem rusticam spectant.

Primus autem metallarius fuit Thubalcain filius Lamechi ex posteritate Caini, qui Genes. IV. dicitur primus erudiisse omnem fabrum *ærarium & ferrarium*. Hic est gentilium Vulcanus. Prima igitur metallorum genera fuerunt hæc duo æs & ferrum. Æs omnium censetur antiquissimum: unde prima arma ex ære fuerunt secundum Apollonium: M. Argonauticis.

Cæterùm ars metallica brevi tempore adeo exculta fuit, ut omnes inde Rerumpubl. thesauri ac opes peterentur. Nam Cain pecuniæ inventor fuit teste Josepho. Semiramis Assyriorum regina multos captivos ad metalla damnavit. Erichthonius Atheniensium Rex argenti venam reperit. Omnium autem mortalium auri

auri & argenti ditisſimus fuit Salomon, qvi navigatione in Indiam Orientalem inſtitutâ immenſum auri & argenri pondus coacervavit, ita ut argentum præ nimia copia vileſceret. Poſtea Midas Phrygiæ Rex ex flumine Pactolo & aliis fodinis tantam auri multitudinem hauſit, ut omnia contactu in aurum vertere diceretur. Famoſi etiam fuerunt Colchi, apud qvos aureum vellus aſſervatum fuiſſe antiqvi finxerunt: cujus fabulæ hæc origo atqve ratio eſt, qvòd cum fontium complures ex Caucaſo monte manentes ſcaturiant aureâ arenâ divites, Colchi ſubſtratis arietum pellibus ſive velleribus arenam in illis ſubſidentem collegerant, qvæ ſpeciem aurei velleris immixta lanugini præbuit.

Deniqve mercatura maximè ex metallis initium atqve incrementum ſumſit. Phœnices enim vili rerum permutatione ab Hiſpanis compararunt ſibi argentum, qvod vis ignium ex Pyrenæis montibus expreſſerat; unde immenſæ ipſorum opes; neq; aliunde Carthaginenſium divitiæ qvam ex Hiſpaniæ ditiſſimis fodinis.

Sed non opus eſt antiqva illa & longè diſſita, ſcrutari, veniamus ad noſtra tempora. Germaniam omnium hodie

regionum rerum metallicarum peritiſſimam eſſe nemo ignorat, cunctas ſiqvidem nationes peritia metallica ſuperat.

Inprimis ante centum qvinqvaginta fere annos in montibus Bos, Miſniæ, Thuringiæ ditiſſimæ auri & argenti venæ repertæ fuerunt, unde immenſæ opes ad Saxonicos Principes fluxerunt. Famoſiſſima eſt ob id vallis Joachimica; unde Talerorum nomen fluxit, primi enim Taleri in illa valle cuſi qvi hodieqve Joachimici dicuntur.

Igitur Reſp. qvæ fodinis metalli abundat, procul dubio magna ad divitias ſubſidia & præſidium habent. Qva felicitate inprimis gaudent regiones montoſæ & aſperæ, plerumqve enim montes gignunt metalla. Hinc Hiſpanorum opes ex fodinis Peruvianis, inprimis ex monte Petoſi, qvi totus creditur ex argento conſtare. Cæterum ars metallica hodie admodum exculta & multis novis inventionibus, qvibus antiqvi caruerunt, ditata eſt.

1. Separationem confuſorum metallorum antiqvi ignorarunt: ut ſi caſu aliqvo ignibus inter ſe confunderentur tria vel plura metalla, ea iterum ſeparare non noverant. Unde æs Corinthium ex incendio illius urbis natum videtur.

Unde

Unde Ulpianus in l. 5. paragr. 3. Dig. de rei vindicatione dicit, si æs cum auro mixtum fuerit, id non amplius deduci posse.

At vero superioribus seculis repertæ aqvæ minerales tantarum virtutum, ut omnia metalla sua acrimonia corrodant ac à se invicem separent.

Sic aurum ab argento aqva forti separatur.

2. Metallorum perfectionem. Ita ut ex imperfectis perfecta efficere laborarit sive curiositas humana sive avaritia, de qvo alias plura.

Inter omnia qvæ ex terra ad politicos usus petuntur & reperta sunt, nihil sale magis necessarium ac utile ad humanam societatem & vitam sustentandam, inqvirentibus occurrit. Cum enim multis aliis rebus civitas carere possit, qvæ sive ad voluptatem sive ad commoditatem faciunt: Sale absqve interitu & totali ruina carere neutiqvam potest. 1. Qvia cum corpus nostrum & omnia etiam qvæ alimentum præbent, corruptioni & putredini admodum sunt obnoxia, nihil est qvod ei magis resistat & cum nos tum illa qvibus utimur ab omni corruptione potius defendat qvam sal. Exsiccat enim superfluos ac pravos humores,

densat, unit, conservat, astringit, purificat. Unde necessariò illam civitatem multis morbis refertam esse necesse est, imo brevi tempore interire, in qva sal deficit. Neqve ullam reperimus nationem adeo barbaram, qvæ hoc condimento carere potuerit. De Numidis Sallustius: *Plerumqve lacte & ferina carne vescebantur & neqve salem neqve alia gulæ irritamenta qværebant.* Id qvod de rariore etiam planè nullo salis usu accipiendum est. Sunt hodieqve interioris Africæ populi ab omni hominum consortio fere remoti, qvi qvotannis morbo qvodã ex putredine orto abominati laborant, qvem aliâ ratione qvàm salis usu curare neqveunt, unde ad eum à mercatoribus emendum statis temporibus ad maritima accedunt teste Cadamusto cap. XI.

Unde rectè ab antiqvis dictum *Sole atqve sale nihil humanis corporibus salubrius*, usqve adeo ut *salutem* non minus à sale qvam sole dictam arbitrentur. Nam tria hæc absolute ad humanam vitam sustinecess. sunt: *panis, sal & aqva.* Qvidam ex Magistris nostris enarrans illa: *Rex Salem panem & vinum protulit*, ignorans Salem loci nomen esse, multa de condimenti illius vi & efficacia disseruit, Phil. *Mel.* in eloq. encomio.

Unde

Unde & in sacrificiis sacris salis usus fuit; nec Romani modò, verùm etiam Hebræorum Sacerdotes capita victimarum sale adspergebant, πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. Marc. 9. v. 50. Unde sal Platoni θεοφιλὲς σῶμα. Olim in fœderibus paciscendis salis symbolo usi sunt; cùm enim inter præcipuas salis facultates sit quòd unit, densat & coagulat, hinc unionis tessera & sacramentum fuit. Pacis etiam symbolum sal & vitæ, quo etiam latrones ad societatem flectuntur. Pelusiota. l. 5. Epist. Unde per panem & salem jurare antiqvus mos, qui hodieque in Germ. obtinet. Hinc Diabolo *Salis exosus* esse dicitur & ab eo maximè abhorrere; neque in sagarum conventibus conspicitur, tanquā quoddam divinum condimentum homini invideat ac ereptum cupiat.

Non dubium igitur est quin primus homo Adam initio statim rerum salis usum à Deo acceperit eumque ex terra pararit ad necessitates suas explendas. Unde cum humano genere continua successione propagatus est. Et cùm ejus tanta esset necessitas, variæ excogitatæ sunt rationes quibus ejus copiam sibi compararent Resp.

Primo mortales eo tantum usi sunt quem natura gignit. A natura generatus reperitur vel *in terra* vel retro terram. In terra genitus aut *caditur* è montibus, aut è campis effoditur, aut *ex arenis*, quibus regitur, eruitur. Sunt enim passim *Salis montes* multi & illustres in orbe terrarum. Alicubi verò è *terra campestri* effoditur, velut in Polonia hodie copiosissimus.

Sub *Arenis* autem invenitur juxta Pelusium in Ægypto inter eandem & Arabiam, in regione Cyrenaica, in sitientibus Africæ locis: qui sal omnis *Ammoniacus* dici posset, sed solus Cyrenaicus nomen illud sibi vindicavit.

Extra terrã autem nativus sal reperitur vel in fonte aut in fluvio aut in laco aut ad mare.

Cæterùm cum nativi salis non ubique reperiretur copia, hominum cura ejus artificiosam conficiendi rationem excogitavit. Inprimis *ex aquis* sive *marinis* sive *salsis fontanis* & *putealibus* eum excoxerunt. Haud dubium est primo omnium ex aqua marina artificialem salem factum. Cum enim homines deprehenderent in aqua marina vehementem quandam salsuginem, quæ solis ardore exsiccata in candidum salem con-

concresceret, statim reperta fuit ratio a. qvæ marinæ sive solibus sive ignibus exhalandæ, qvo superstes sal maneret usibus humanis aptus. Adeo ut maritima loca nunqvam careant illo uberi salis marini proventu.

Cum veró pleræq; regiones mediterraneæ sint, & longius à mari dissitæ, Deus naturæ author etiam illis hoc salis beneficio consultum voluit. Reperiuntur etiam passim fontes salini, qvi in locis à mari remotissimis, unde ubertimus salis proventꝰ. Olim antiqva Germania salis fontes in Hermunduris habuit, pro qvibus inter Cattos & Hermunduros crudeli bello certatum, ut refert Tacitus 13. An. c. 57. Qvi fontes hodieqve circa Hallam Saxoniæ reperiuntur: omnium a. copiosissimum in agro Dumburgico provenit.

Divitiæ a. qvæ ex salis tum proventu tum vectigali ad Remp. proveniunt, inæstimabiles sunt. Nam hodieqve in Galliæ regno nihil est, qvod majorem vim pecuniæ Regis ærario inferat qvam salis vectigal, cum eo carere nulla ætas, sexus, conditio possit. Cæterum cum aliqvando accidere possit ut bello vel obsidione urbium Resp. in salis inopiam delabatur, varia excogitata fue-

 runt

esse. Unde multis in locis aurum & argentum, vel stannum inde rudi opere eliciunt. Sic arenæ fluminum Pactoli, Tagi, Rheni, Danubii auriferæ sunt.

Aliam vero longe faciliorem & uberiorem metalla ex arenis eliciendi & silicibus ostendit nuper vir insignis, unde ingentem utilitatem spondet Reip. qva innumeri homines absq; ullius damno aut detrimento, honestissima occupatione sese alere & sustentare possint. Totum artificium consistit in his:

I. Ut sciamus eligere id potissimum arenarum & silicum genus qvod metalli optimi sit feracissimum. Qvod fit sola fere ignitione. Si enim post ignitionem arenarum & silicum color eorum mutetur in rubrum vel flavum, certum id indicium est latere ibi aurum & argentum.

2. Ut ex his arenis & silicibus extrahamus metalla per spiritum salis. Ex sale communi per destillationem elicitur spiritus sive liqvor acidus, cujus tanta est virtus ut omnia metalla (argento excepto) solvat & extrahat. Hoc spiritu salis superfusæ arenæ vel silices contusi suum metallum extrahendum dabunt.

Hic reqviritur modus magna copia & facile conficiendi sp. salis.

3 Ut extracta metalla iterum levi artificio à liquore separemus, quod fit per destillationem & in corpus reducamus ac more solito purgemus.

Duo præcipua rerum ad Remp. necessariarum capita esse, κτητικὸν & χρηστικὸν diximus, quorum primum in acquisitione, secundum in usu consistit.

Acquiruntur omnia ad hanc vitam bene ac feliciter agendam ex terra, aqua & brutis animantibus.

In terra perlustravimus superficiem hactenus ibique hortos, agros, pascua, vineas, sylvas, lapides & arenas.

Plura quidem occurrunt sed infinitum esset omnia persequi.

Ideo conferimus nos ad interiora terræ sive subterranea.

Cum omnia in humanum usum à Deo creata sint & producta, consequitur non modo exteriorem terræ faciem, verum interiora quoque ejus Reip. usui inservire debere, neque sapientissimus naturæ author tantam terrestris globi molem voluit otiosum & iners pondus esse ac inutile, sed pretiosissimis thesauris etiam subterraneos specus atque altissimos montes instruxit. Quare primi & antiquissimi mortalium Adam cum progenie sua non modo terræ superficiem

ciem ad usus suos & necessitates explendas adhibuerunt, verum insuper abdita ejus & abstrusa scrutati sunt.

Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Pascebatur humus, sed itum est in viscera terræ,
Quasq; recondiderat Stygiisq; admoverat umbris
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum ferroq; nocentius aurum
Prodierat.

Procul dubio primos homines ad investigandum metallum coëgit necessitas agriculturæ & Oeconomiæ. Vestes ipsis Deus confecerat ex pellibus, hæ detrahi animalibus sola manu non poterant, neque consui. Dantur quidem lignorum genera quædam & lapidum, quæ secare possint: spinis quoque connectimus ejusmodi, at omnia hæc adeo sunt imperfecta, ut in considerationem venire non possint.

Neque hoc modo necessitas urgebat, sed porro carnes coqui, vellera avelli, opus erat divisione. Dividere unguibus brutorum est: at hominum alia conditio. Neque ergo agri coli, vel

veftes confui, vel cibi dividi poterant, absque metallis, quæ reperit neceſſitas, excoluit crudelitas, aluit voluptas.

Metalla reperta dico neceſſitate. Hæc triplex: 1. ad victum. 2. ad amictum: hic duplex proximus, velut veftes, remotus, ut domus. 3. ad defenfionem, unde arma.

Cum primo noftro parenti pœnæ loco impofita fuerit agricultura illa laboriofa, confequitur, multos annos eum transegiffe in moleftiffimo vitæ genere. Opus erat victu: is petendus ex agro. Dubitatur an ex beftiis? Quidam putant ante diluvium eò neceſſitatis perventum. Obftant; Sacrificia ab Abele oblata Deo. Fateor, pingvia explicari *de lacte & cremore*, fed hæc non explent fecrificiorum neceſſitatem, quæ in immolatione confiftebat. Cum ipfe Deus ex pellibus prima veftimenta confecerit, quis dubitet oftenfam fuiffe hominibus mactationem. Unde pelles, fangvis & caro: fangvis Deo oblatus, pelles veftitui cedebant, carnes efui.

Inter omnia inftrumenta ad tria hæc animalium commoda, neceſſum erat inftrumento quodam fecante, quod nec lignum nec planta effet. Ergo metallum.

Antiquiſſimi igitur homines cum fcru-

tarentur interiora terræ, inciderunt in mineras metallicas, ex quarum gravitate ac pondere facilè intellexerunt latere ibidem materiam quandam humanis usibus necessariam. Quare eam mineram terris egestam ignibus excoxerunt, unde metallum profluxit, quod cùm deprehenderent durum, malleabile sive ductile, varia inde confecerunt instrumenta œconomica, secures, vomeres, ligones, malleos & quæ porro ad œconomiam & rem rusticam spectant.

Primus autem metallarius fuit Thubalcain filius Lamechi ex posteritate Caini, qui Genes. IV. dicitur primus erudiisse omnem fabrum *ærarium & ferrarium*. Hic est gentilium Vulcanus. Prima igitur metallorum genera fuerunt hæc duo æs & ferrum. Æs omnium censetur antiquissimum: unde prima arma ex ære fuerunt secundum Apollonium: M. Argonauticis.

Cæterùm ars metallica brevi tempore adeo exculta fuit, ut omnes inde Rerumpubl. thesauri ac opes peterentur. Nam Cain pecuniæ inventor fuit teste Josepho. Semiramis Assyriorum regina multos captivos ad metalla damnavit. Erichthonius Atheniensium Rex argenti venam reperit. Omnium autem mortalium auri

auri & argenti ditisſimus fuit Salomon, qvi navigatione in Indiam Orientalem inſtitutâ immenſum auri & argenri pondus coacervavit, ita ut argentum præ nimia copia vileſceret. Poſtea Midas Phrygiæ Rex ex flumine Pactolo & aliis fodinis tantam auri multitudinem hauſit, ut ómnia contactu in aurum vertere diceretur. Famoſi etiam fuerunt Colchi, apud qvos aureum vellus aſſervatum fuiſſe antiqvi finxerunt: cujus fabulæ hæc origo atqve ratio eſt, qvòd cum fontium complures ex Caucaſo monte manentes ſcaturiant aureâ arenâ divites, Colchi ſubſtratis arietum pellibus ſive velleribus arenam in illis ſubſidentem collegerant, qvæ ſpeciem aurei velleris immixta lanugini præbuit.

Deniqve mercatura maximè ex metallis initium atqve incrementum ſumſit. Phœnices enim vili rerum permutatione ab Hiſpanis compararunt ſibi argentum, qvod vis ignium ex Pyrenæis montibus expreſſerat; unde immenſæ ipſorum opes; neq; aliunde Carthaginenſium divitiæ qvam ex Hiſpaniæ ditiſſimis fodinis.

Sed non opus eſt antiqva illa & longè diſſita, ſcrutari, veniamus ad noſtra tempora. Germaniam omnium hodie

regionum rerum metallicarum peritissimam esse nemo ignorat, cunctas siqvidem nationes peritia metallica superat.

Inprimis ante centum qvinqvaginta fere annos in montibus Bos, Misniæ, Thuringiæ ditissimæ auri & argenti venæ repertæ fuerunt, unde immensæ opes ad Saxonicos Principes fluxerunt. Famosissima est ob id vallis Joachimica; unde Talerorum nomen fluxit, primi enim Taleri in illa valle cusi qvi hodieqve Joachimici dicuntur.

Igitur Resp. qvæ fodinis metalli abundat, procul dubio magna ad divitias subsidia & præsidium habent. Qva felicitate inprimis gaudent regiones montosæ & asperæ, plerumqve enim montes gignunt metalla. Hinc Hispanorum opes ex fodinis Peruvianis, inprimis ex monte Petosi, qvi totus creditur ex argento constare. Cæterum ars metallica hodie admodum exculta & multis novis inventionibus, qvibus antiqvi caruerunt, ditata est.

1. Separationem confusorum metallorum antiqvi ignorarunt: ut si casu aliqvo ignibus inter se confunderentur tria vel plura metalla, ea iterum separare non noverant. Unde æs Corinthium ex incendio illius urbis natum videtur.

Unde

Unde Ulpianus in l. 5. paragr. 3. Dig. de rei vindicatione dicit, si æs cum auro mixtum fuerit, id non amplius deduci posse.

At vero superioribus seculis repertæ aqvæ minerales tantarum virtutum, ut omnia metalla sua acrimonia corrodant ac à se invicem separent.

Sic aurum ab argento aqva forti separatur.

2. Metallorum perfectionem. Ita ut ex imperfectis perfecta efficere laborarit sive curiositas humana sive avaritia, de qvo alias plura.

Inter omnia qvæ ex terra ad politicos usus petuntur & reperta sunt, nihil sale magis necessarium ac utile ad humanam societatem & vitam sustentandam, inqvirentibus occurrit. Cum enim multis aliis rebus civitas carere possit, qvæ sive ad voluptatem sive ad commoditatem faciunt: Sale absqve interitu & totali ruina carere neutiqvam potest. 1. Qvia cum corpus nostrum & omnia etiam qvæ alimentum præbent, corruptioni & putredini admodum sunt obnoxia, nihil est qvod ei magis resistat & cum nos tum illa qvibus utimur ab omni corruptione potius defendat qvam sal. Exsiccat enim superfluos ac pravos humores,

 den-

densat, unit, conservat, astringit, purificat. Unde necessariò illam civitatem multis morbis refertam esse necesse est, imo brevi tempore interire, in qva sal deficit. Neqve ullam reperimus nationem adeo barbaram, qvæ hoc condimento carere potuerit. De Numidis Sallustius: *Plerumqve lacte & ferina carne vescebantur & neqve salem neqve alia gulæ irritamenta qværebant.* Id qvod de rariore etiam plane nullo salis usu accipiendum est. Sunt hodieqve interioris Africæ populi ab omni hominum consortio fere remoti, qvi qvotannis morbo qvodā ex putredine orto abominati laborant, qvem aliā ratione qvàm salis usu curare neqveunt, unde ad eum à mercatoribus emendum statis temporibus ad maritima accedunt teste Cadamusto cap. XI.

Unde recte ab antiqvis dictum *Sole atqve sale nihil humanis corporibus salubrius*, usqve adeo ut *salutem* non minus à sale qvam sole dictam arbitrentur. Nam tria hæc absolute ad humanam vitam sustinendam necessaria sunt: *panis, sal & aqva.* Qvidam ex Magistris nostris enarrans illa: *Rex Salem panem & vinum protulit*, ignorans Salem loci nomen esse, multa de condimenti illius vi & efficacia disseruit; Phil. *Mel.* in eloq. encomio.

Unde

Unde & in sacrificiis sacris salis usus fuit; nec Romani modò, verùm etiam Hebræorum Sacerdotes capita victimarum sale adspergebant, πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. Marc. 9. v. 50. Unde sal Platoni θεοφιλὲς σῶμα. Olim in fœderibus paciscendis salis symbolo usi sunt; cùm enim inter præcipuas salis facultates sit quòd unit, densat & coagulat, hinc unionis tessera & sacramentum fuit. Pacis etiam symbolum sal & vitæ, quo etiam latrones ad societatem flectuntur. Pelusiota. l. 5. Epist. Unde per panem & salem jurare antiqvus mos, qui hodieque in Germ. obtinet. Hinc Diabolo *S. il exosus* esse dicitur & ab eo maxime abhorrere; neque in sagarum conventibus conspicitur, tanquā quoddam divinum condimentum homini invideat ac ereptum cupiat.

Non dubium igitur est quin primus homo Adam initio statim rerum salis usum à Deo acceperit eumque ex terra paravit ad necessitates suas explendas. Unde cum humano genere continua successione propagatus est. Et cùm ejus tanta esset necessitas, variæ excogitatæ sunt rationes quibus ejus copiam sibi compararent Resp.

Primo mortales eo tantum usi sunt quem natura gignit. A natura generatus reperitur vel *in terra* vel retro terram. In terra genitus aut *caditur* è montibus, aut è campis effoditur, aut *ex arenis*, quibus tegitur, eruitur. Sunt enim passim *Salis montes* multi & illustres in orbe terrarum. Alicubi verò è *terra campestri* effoditur, velut in Polonia hodie copiosissimus.

Sub *Arenis* autem invenitur juxta Pelusium in Ægypto inter eandem & Arabiam, in regione Cyrenaica, in sitientibus Africæ locis: qui sal omnis *Ammoniacus* dici posset, sed solus Cyrenaicus nomen illud sibi vindicavit.

Extra terrã autem nativus sal reperitur vel in fonte aut in fluvio aut in laco aut ad mare.

Cæterùm cum nativi salis non ubique reperiretur copia, hominum cura ejus artificiosam conficiendi rationem excogitavit. Inprimis *ex aquis* sive *marinis* sive *salsis fontanis* & *putealibus* eum excoxerunt. Haud dubium est primo omnium ex aqua marina artificialem salem factum. Cum enim homines deprehenderent in aqua marina vehementem quandam salsuginem, quæ solis ardore exsiccata in candidum salem

con-

concresceret, statim reperta fuit ratio aqvæ marinæ sive solibus sive ignibus exhalandæ, qvo superstes sal maneret usibus humanis aptus. Adeo ut maritima loca nunqvam careant illo uberi salis marini proventu.

Cum veró pleræq; regiones mediterraneæ sint & longius à mari dissitæ, Deus naturæ author etiam illis hoc salis beneficio consultum voluit. Reperiuntur etiam passim fontes salini, qvi in locis à mari remotissimis, unde ubertimus salis proventꝰ. Olim antiqva Germania salis fontes in Hermunduris habuit, pro qvibus inter Cattos & Hermunduros crudeli bello certatum, ut refert Tacitus 13. An. c. 57. Qvi fontes hodieqve circa Hallam Saxoniæ reperiuntur: omnium a. copiosissimum in agro Dumburgico provenit.

Divitiæ a. qvæ ex salis tum proventu tum vectigali ad Remp. proveniunt, inæstimabiles sunt. Nam hodieqve in Galliæ regno nihil est, qvod majorem vim pecuniæ Regis ærario inferat qvam salis vectigal, cum eo carere nulla ætas, sexus, conditio possit. Cæterum cum aliqvando accidere possit ut bello vel obsidione urbium Resp. in salis inopiam delabatur, varia excogitata fue-

 runt

runt contra defectum hunc remedia. Legimus in sacris literis, cùm obsessa à Syriæ Rege (2. Reg. 6, 25.) Benhadado Samaria esset, inter alia famis incommoda etiam salis inopiam fuisse. Cui explendæ obsessi fimum columbinum adhibuerunt. Non sanè qvod id excrementum cibi loco uterentur, sed qvoniam fimus columbarum salis ditissimus est,

Tota igitur terra sale turget & imprægnata est, unde interdum ejus acri spiritu exhalante homines & animalia in salem transmutantur. De uxore Lothi res nota est, qvam in statuam salinam transmutatam fuisse S. Literæ referunt. Id qvidem miraculo divino factum dubitari non debet. Cæterum non desunt exempla etiam alia, qvibus naturalibus id caussis fieri posse ostenditur. Sic in cryptis prope Pergamum aliqvot cadavera petrificata.

Parisiis fœtus humanus excisus est ab Ambr. Pareo in petram versus. Sic chirotheca Frid. Imp. ab una parte petrificata intinctu in aqvam, ab altera corium mansit. Hæ transmutationes fiunt ab odore petrifico. Refert Aventinus l. 7. Ann. Boj. A. Ch. 1348. villicas mulgentes cum vaccis extinctas diriguisse in Carinthia, & corpora ipsarum à spiritu terreno

reno id salarias statuas redacta ac à viris fide dignis conspecta. Et paulo ante illa tempora circa An. Chr. 1320. integra Baschirdarum Tartarorum supra Russiam ad lacum Kitai horda cum armentis, plaustris & totâ supellectile in lapides diriguisse feruntur.

Neque verò ex aquis tantùm salis copiam sibi comparant Resp. verùm etiam ipsæ terræ pingves & nitrosæ ignibus excoctæ ejus copiam præbent. Qui quidem sal peculiari nomine *Nitrum* dicitur. Nitri origo ex Ægypto est, ubi Nilus inter omnia orbis flumina maximam nitri copiam fundit, cujus vi terra nonmodò fœcunda redditur anniversario diluvio, verùm insuper sale illo copiosissimè imprægnatur, qui postea in nitrariis officinis excoctus apud urbem Nitriam, nitro nomen dedit. Et hoc sale antiqui inprimis utebantur in cibis condiendis.

Cum verò nitrum illud non ubique reperiretur, hominum industria passim terras pingves & uberes glebas excoxit ac inde nitrum sibi confecit artificiale. Et quoniam id natura ipsa ex lapidibus, cementis ac cellariis sponte exudat, hinc peculiariter *Salis petra* nomen reperit. Inprimis tamen terræ urina &

excrementis animalium copiosè irrigatæ, optimum nitrum præbent, quo hodie fere utimur, postquam nitrum ex Ægypto & Asia afferri desiit. Admirabilis hac in re industria Sinensium est, qui ex re abjectissima ingentem nitri copiam excoqvunt, quod Europæi passim inprimis Parisiis imitantur. Nitro non quidem in cibis utimur, sed inprimis ad bellum gerendum, postquam repertus bombardarum & pulveris illius tonitruantis sive pyrii usus.

Unde tanta nunc nitri in Rep. necessitas est, ut absque eo defendi contra hostes non possit. De prima autem pulveris pyrii inventione & confectione, de ejus admirandis effectis, seq. lectione agemus.

Circa A. Ch. 1380. quidam Monachus Franciscanus Bartholdus Nigrum Chimicus pulverem pyrium casu & aliud agens invenit. Cum enim nitrum sulfuri permixtum carbone accendisset factum ut id cum horrendo tonitru erumperet, & obvia quæque prosterneret. Unde re propius examinata ex nitro, sulfure & carbonibus ejusmodi pulverem simulque ferreos tubos confecit, quos cùm illo pulvere implevisset, vidit ferreas plumbeasque pilas magno fra-

gore

gore & impetu propelli ac obvia quævis prosterni. Ab his initiis profecta fuit ars bombardaria in universum pene orbem. Alii tradunt Alb. Magnum primum bombardam, bombardulam & sclopum manualem excogitasse. *Joh. Matthæus* Lunensis de rerum inventionibꝰ c. 12. Quanquam sint qui tradant, Sinensibus dudum eam cognitam fuisse, de quo merito dubitari potest. Quia *M. Paulus* Venetus qui ante quadringentos annos diu in Sinis egit omnesque ejus gentis urbes, mores ac casus descripsit, nullam hujus tam insolitæ & novæ rei mentionem facit. De *Salmoneo* quoque tradunt poëtæ eum talia fulmina artificialia parasse.

Repertis ita bombardis primum Genuenses in bello contra Venetos ad *fossam* Clodiam iis usu fuisse dicuntur, ac propter rei novitatem perculsis hostibus insignem victoriam reportasse. Est enim profecto res terroris plena apud eos, qui nunquam audiverunt illud fulmen bellicum. Unde *Hispani* Indiam Occidentalem tam facile debellarunt, quòd barbari tormentorum fulmine perculsi non homines sed Deos cœlestes ad se pervenisse existimarent.

Ita omni penitus belli gerendi ratio immutata per hunc pulverem pyrium.

Antiquorum qualis militia fuerit satis constat. Utebantur illi sagittis, jaculis, clypeis in pugna: habebant etiam tormenta sua, arietes, catapultas, balistas, quibus immania saxa in hostes, mœnia, turres ejaculabantur. Et quamvis incredibilem illa vim ac impetum haberent: tamen minus terroris inerat, & magno sumtu ac nonnisi multorum hominum operâ exercebantur, facile etiam inutilia reddebantur, sicuti arietum omnis vis objectu saccorum lanâ stipatorum evanescebat. At contra tormentorum vim nullum remedium inveniri potest, nec damni minus ac stragis quàm terroris inferunt.

Igitur novo hoc invento primum omnis arcuum & sagittarum usus abolitus fuit. Qui enim in acie & bello *sagittarii* vel fundibularii, ii hodie sunt *Mosquettarii.* Vocant enim mosquettas bombardarum genus portatile, quod funiculis accendi & explodi in hostē solet. Itali alio nomine vocant *Harquebusios*, cujus vocabuli origo ex antiqua militia fluxit. Est enim vox composita & semibarbara *Arcus busius*, cujus prima pars ab arcu, cujus vicem gerit in bellis, altera à voce Italica *busius*, quoad foramen significat. Est ergo arcus busius sive har-

que-

qvebule idem qvod *arcus perforatus*. Cùmq; major harum bombardarum vis esset, qvàm ut loricæ, vel clypei resistere possent, qvibus tamen facile sagittas propellebant, hinc loricarum & clypeorum usus penitus desiit. Retenti tamen sunt thoraces ferrei sive solida ex chalybe armatura tantæ firmitatis, ut globulis bombardarum impenetrabilis esset. Rarus qvoqve clypeorum ex ligno firmo usus in obsidionibus mansit ad corpus contra bombardas minores defendendum. Sed longe majorem in re militari mutationem ingentia illa tormenta, qvæ *Cartaunas* vocant, procurarunt, qvibus omnia fatiscere & cedere necesse est.

Igitur primò cum mœnia & turres urbium facile subverterentur, his majoribus tormentis, ea passim abrogata tanqvam imparia contra vim, & in eorum locũ aggeres & valles ex aggestu terræ constructa sunt, qvibus nim. tormentorum globis facilius resisterent. Habent se illa tormenta instar fulminis, qvod dura & solida facile consumit ac mollia illæsa relinqvit. Hinc igitur nata est nova illa architectura militaris, qvâ urbes ad inexpugnabile robur deducuntur. Alia igitur longè obsidionum hodie & expugnationum ratio qvàm olim fuit, nihilqve ex uni-

universa antiqvorum militia præter cuniculorum subtus terras agendorum ratio retenta. In qvibus tamen magnum qvoqve discrimen reperitur. Antiqvi enim cuniculos in eum finem agebant, ut vel clam in urbem obsessam per occultos illos meatus invaderent, vel mœnia ac turres suppositis lignis & incensis, subruerent, cujus primus repertor fuit Petrus Navarrus in obsid. arcis Neapolit. A. 1504.

At hodie cuniculi pulvere pyrio stipati ac incensi cum horrendo fragore & terræmotu cuncta evertunt, neqve ulla in obsidionibus certior pernicies qvam hæc est.

Sic ingeniosa fuit hominum industria ex pulvere hoc pyrio mille mortes in perniciem mutuam excogitare. Nam non contenti globos ferreos ac plumbeos recta in hostem mittere, insuper mortaria confecerunt, ex qvibus globi intus cavi & pulvere pleni aliisqve ignibus stipati qvos *granadas* vocant arcuatim ac desuper in hominum capita immitterentur ac qvasi defluerent. Unde præter ædium hominumqve miserandam stragem, repentina qvoqve in obsessis urbibus incendia excitantur. Sic ut hodierna militia unici hujus pulveris

ve-

veneno & subtus & circa & desuper præsentissimam mortem inferat.

Omitto quantum exitii integris urbibus inferatur, si magna illius pulveris nitrosi copia sive cœlesti fulmine sive hostium insidiis aut alio casu incendium concipiat, quam calamitatem urbs Mechlinia A.Ch.1546. Brefordia in Zuth. Comitatu An.1654. & Tigurum ante biennium sensere.

Post omnes has machinationes reperta hoc ipso anno nova ex pulvere pyrio ignis inextingvibilis ratio fuit, qua naves hostiles incendi & comburi irremediabiliter possunt. His ignibus nostri in nupero contra Anglos navali prælio feliciter usi fuerunt. Equidem antiqui aliis artibus sive hostiles naves in captivitatem suam redegerunt sive combusserunt, ut Saracenicæ classi factum, artificiosis ignibus à Gallinicho quodam circa An. Ch. 664. vel 679. non primitus repertis sed in usum revocatis. Quod vel per artificiosos ignes factum vel ope speculi concavi & comburentis. Notum enim est specula ustoria metallica secundum parabolen, ut vult Archimedes & antiquiores vel potius ellipticam quod recentioribus placet, (Casius de Mineral. lib. 3. cap. 10. sect. 6.) Ergo speculum ustorium elli-

ellipticum præfertur reliquis omnibus, facta radios solares tanta vi concentrare, ut etiam procul dissita incendatur, quod fecisse Archimedem in obsidione Syracusarum & Proclum sub Anastasio, qui classes incenderunt hostiles, refert Zonaras.

Hactenus interiora terrarum perlustravimus & ostendimus quantum inde boni & commodi ad Remp. redundet. Præter hæc concurrunt adhuc, quæ in rebus terrestribus pretiosissimæ habentur, omnis generis gemmæ & pretiosi lapides. In quibus effingendis natura quicquid pulchritudinis habuit ac virium, ostendere voluisse videtur. Nulla enim est naturæ pars vel in elementis vel in animantibus vel in plantis, quam natura velut lascivi-ens non expresserit in gemmis.

Antiquissimis igitur jam temporibus gemmis pretium non tam impotens hominum libido quàm ipsa eorum elegantia & dignitas statuit. Cùm enim lapillos incredibili pelluciditate ac colorum varietate reperirent, id quod res erat, conjicientes magni pretii & virtutis esse, ad Principes Regesque eos detulerunt. A quibus, ut digniores se reliquis hominibus ostenderent, aureis coronis ac vestimentis inserti sunt. Unde Regum Diade-

demata ac purpuræ gemmis & auro fulgentes.

Inter omnes a. lapides pretiosos non qvidem elegantiâ, sed virtute ac usu præstantissimus est magnes. Ingens naturæ miraculum, cujus virtutes nemo antehac recensere omnes vel penetrare potuit. Tam necessarius Reip. maritimæ ut absqve hoc lapide subsistere non possit, maneretq; longe maxima orbis pars inaccessa nobis, absqve hujus magnetis ope & directione si foret.

Igitur magnes casu inventus fuit in fodinis metallicis. Cùm enim fossores labore perfuncti cuneos & malleos de manibus in solo cuniculi, ut fit, deposuissent aut abjecissent, postero die ad eundem laborem redeuntes, instrumenta repererunt ad superiorem lateris partem, ex qvâ lapidis virtute attracta pendebant: qvod ipsi harum rerum rudes admirati dominis indicarunt. Sed & alio casu detectam lapidis hujus virtutem narrant, nimirum à pastore qvodam cui nomen Magneti, qvi cum in monte Ida armenta pasceret & crebro clavis crepidarum & baculi ad lapidem adhærescere, primus detexit virtutem illi ferrum attrahendi inesse, qvare ipse magnes ab eo nomen in posterum tulit.

Ap-

Appellatur etiam Herculeus lapis sive ab Hercule inventore,sive alias ob rationes. Sed non evagabimur in omnia magnetis miracula: tantum usus ejus & necessitas in Rep.ostendendus est.

Antiqvi magnete ad nullam fere rem magni momenti utebantur ignorantes nim. veram ejus & principalem virtutem. Præcipuum fuit qvod Dimocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare instituerat ut in eo simulacrum ejus è ferro, pendere in aëre videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolomei qvi id sorori suæ fieri jusserat. Qvod postea imitati perhibentur Arabes qvi ferreum feretrum,in qvo conditus dicitur Mahumet,Meccæ in templo vi magnetica pensile reddiderunt.Sed hanc vulgi fabulam esse constat, neqve enim Meccæ sepultus Mahumed, sed Medinæ, nihilqve hujus apud scriptores Arabes reperitur.

Recens a. & miraculosum inventum est usus magnetis in re nautica. De qvo ut res planior fiat, qvædam de antiqvorum navigatione ,qvalis illa fuerit supra petenda sunt.

Præcipua rei navalis gloria antiqvo orbe penes Phœnices, Tyrios ac Carthaginenses fuit; hi enim omnes reliqvas

orbis nationes navigandi peritia & mercaturæ studio superarunt. Navigarunt a. non modò internum mare, qvod mediterraneum vocant, verùm ipsum qvoqve Oceanum, qvod ex Tyriorum ac Salomonis navigatione in Ophir, i. e. *Indiam orientalem* patet, & ex Carthaginensium navigatione extra Herculis columnas, in Oceano Atlantico, circa Africam. Qvinimo ut indubiis argumentis probari potest: in ipsam usq; Americam. His ita præmissis nunc illa manet dubitatio, qva ratione antiqvi illi in vasto oceano navigare potuerint. Opus enim habebant aliqvo directore viæ. Qvamdiu enim juxta littora & continentem vel insulam navigabant, tum facile ex promontoriis montibusqve, ubi versarentur, colligebant. At in alto versantibus ubi nil *nisi pontus & æther*, alia præsidia qværenda fuerunt, nisi inextricabili errore perire vellent, & nunqvam ad destinatos portus venire.

Antiqvi igitur Tyriorum nautæ, cum Astronomiæ peritissimi essent, ursam majorem & minorem, qvarum illa Helice, hæc Cynosura, velut centrum qvoddam ac regulam navigationis suæ & cursus instituendi sibi proposuerunt. De qvo innumera apud antiqvos testimonia extant.

tio & usus, antiquis planè incognitus. Quis verò hujus tam admirandi inventi author, ut fere in aliis, non satis constat. Plerique inventam in Italia à Flavio quodam Amalphitano, quæ regni Neapolit. civitas, volunt; idque ante trecentos & quod excurrit annos. Certum est usum ejus Europæis incognitum fuisse ante annum Christi 1300. ab eo tempore increbuit & à Venetis, Genuensibus, Lusitanis, Anglis, penes quos maris imperium, excultus.

Nam hujus pyxidis & magnetis ope detecta fuit India Orientalis pariter & Occidentalis, id est longe amplissima & maxima orbis totius pars.

Inter cætera igitur inventa prima admiratio debetur pyxidi nauticæ, quippe quâ tot sulcantur maria veteribus nec navigata nec nota, & cui tot hominum salus, tantæ varietates mercium, tanta pecuniæ vis credita.

Quemadmodum igitur tota antiquorum militia abrogata ac reformata invento pulvere pyrio, sicut nuper dictum: ita omnis quoque res nautica quodque ad maritima spectat negotia, emendatum, correctum, perfectum, & immane quantum illustratum ac adjutum fuit repertâ pyxide nauticâ. Ut nunc in vastissimo ver-

versantibus Oceano, etiam omni cœlo nubibus tecto & densissima nocte semper constare possit, in quam plagam dirigenda navis.

Hactenus terræ tum superficiem tum interiora atque abdita rimati sumus, & quantum inde ad Rempubl. thesaurorum ac emolumenti perveniat ostendimus. Sequitur ut relictis terris ad aquam nos conferamus & ponti cærulea regna perlustremus.

Inter illa quæ Deus ad usum humanum condidit, secundum locum aquæ obtinent, quibus quanquam homini non præbeant stabilem sedem & habitationem, earum tamen usu & commodo carere haudquaquam potest. Alteram enim constituunt alimentorum speciem; cum enim homo indigeat non siccis modo & quæ sua soliditate nutriunt, quales cibi sunt: verum etiam humidis & liquidis ad internum calorem temperandum: inter omnia potus genera & primum atque antiquissimum & universale fuit aqua. Primi enim homines ac antiquissimi, aquæ potores fuerunt & sicut frugibus sponte natis ac sine labore & arte paratis famem: ita limpido fonte sitim suam solabantur. Unde omnes pene urbes, oppida ac pagos fluminibus,

rivis,

ribus, fontibus, apposita videmus. Et vehementer peccatum ab illis, qui hàc commoditate neglectâ in siticulosis plagis unde procul petenda vel derivanda aqua, sedes suas collocarunt, quæ civitates etiam rarò emergunt, sed solitudo & vastitas manent. Antiqui Germani: ut fons, ut nemus, ut campus placuit.

Cæterùm præcipuæ quæ ad Rempubl. ex aquis veniunt, utilitates sunt:

I. Quòd flumina naturale contra hostem munimentum sunt. Unde prudenter C. Augustus amnibus longinquis, Eufrate, Rheno, Danubio, circumscripsit Imperium Romanum. Magna enim flumina fossarum ingentium speciem præbent ac contra repentinam hostium incursionem singulari præsidio sunt. Sic nostra Resp. undique navigabilibus fluminibus velut in orbem cincta est, hinc Mosâ & Vatrali, inde Rheno, Isalâ & Amisiâ.

II. Quod ad commercia exercenda ingens præbeant momentum. Flumina enim navigabilia transportandis ac invehendis mercibus incredibilem præbent commoditatem. Neque aliunde urbium opes & divitiæ. Sic antiqua Babylon Eufratem, Ninive Tigrim, Roma Tiberim: sic hodie omnia, quæ excellere

videmus emporia, fluminibus apposita sunt. Paucæ enim admodum reperiuntur populosæ, divites & famosæ urbes, quæ hoc commodo carentes, emerserunt ad magnam celebritatem. Quales in Germaniâ Noriberga, in Galliâ Lemovices, & olim Hierosolyma fuerunt, urbes sterili solo & vel arenis vel saxis impositæ fluminum egentes.

III. Quòd semper ad ripas fluminum fertile solum & agri pascuaque irrigua; unde frumenti, armentorum pisciumque copia, quibus civitas sibi opes & præsidium facilè comparare potest.

IV. Omitti nunc innumera alia, quæ à fluminibus in Rep. dependent. Ut molarum omnis generis artificia, ubi aquæ spontaneo fluxu & impetu, machinæ quantumvis magnæ perpetuò circumrotantur, quod ad plurima opificia exercenda inprimis necessarium est.

Restat ut de aëre quoque nonnulla addamus. Nihil nunc de eô dico, quòd aër ad animalium in terrâ viventium respirationem adeo necessarius sit, ut eo intercluso vita vel ad exiguum spatium continuari nequeat. Aëris puritas & salubritas inprimis spectanda venit. Equidem ad benè constitutam Remp. etiam inter alia requiritur, ut aërem purum & defæ-

defæcatum habeat. Hinc enim non corporis modo ſanitas dependet: verùm etiam animi alacritas, ingenii ſagacitas & prudentia incolarum dependet. Unde civitates loco inſalubri ſitas, ubi aër nebuloſus, putris & peſtilens, brevi concidiſſe videmus. Sic Alexandria Ægypti civitas olim florentisſima: at qvia loco inſalubrī poſita & aër ejus propter viciniam paludis Mareotidis pene peſtilens, hodie non niſi magna ſolitudo eſt.

Sic Illyricum, Dalmatia, hodie pene deſolatæ regiones ſunt ob aëris inſalubrem conſtitutionem. Fateor interdum lucri cupiditatem etiam loca inſalubria facile perferre: cuncta enim mala & pericula ſpernit ac ſuperat avaritia. Qvemadmodum vicina nobis Amſtelodamum.

Neqve ad corporum modo valetudinem plurimum conducit aër, verum ipſe qvoqve animum afficit, qvod potisſimum ſpectandum eſt. Referunt antiqvi Athenis cœlum fuiſſe clemens, aërem ſubtilem ac purum: unde Athenienſes ſagaces, acuti. At Thebis, qvæ tamen urbs vix diei itinere diſtabat, aër craſſus, pingvis, unde ingenia ſtupida. Hinc

Bæotum in patria craſſoqve ſub aëre nati:

Tantam nim. vim habet aër ad ingenia hominum formanda. Sic hodie Italis palma ingenii tribuitur, qvod Italia benignissimum habeat aërem & medio temperamento inter Galliæ frigora & Hispanorum calores ac æstus posita sit.

Unde Australes, Afri, Arabes calli diores Septentrionalibus, sicut enim fruges solibus excoctæ sapidiores, ita ingenium qvoqve ac corpus aëre svavi & benigno temperatum ac fotum maturiores & meliores profert.

Neqve hunc modo usum aër præbet, qvod sanitatem corporis & ingenii vigorem tueatur, alia qvoqve sunt qvibus Resp carere neqvit. Est enim proprius ventorum & pluviarum locus, qvæ duo qvantum usum habeant ad Remp. nunc videndum est.

Et qvidem ut à pluviis initium faciamus, qvis est qvi nesciat absqve ipsis sterilem fore ac inutilem omnem agriculturam? Utcunqve enim agrum habeas benè præparatum & fertilem, semina etiam lecta & *multô medicata labore*, exarescent tamen omnia nimiis solis ardoribus, nisi cœlesti pluviâ subinde conspersa refocillentur; Fateor esse regiones qvasdam qvæ absqve pluviis fertilissimæ, qvalis Ægyptus memoratur esse.

De

De qvâ Poëta: *Nec pluvio supplicat herba Jovi.* Pluviis igitur caret Ægyptus & tamen agri ejus fertilissimi. Cujus miraculi causa est in solo atqve unico Nilo. Qvippe Nilus omnem pluviarum defectum abunde compensat anniversariâ suâ inundatione, qvâ totam Ægyptum irrigat & limo ac nitrosis & pingvibus undis fertilitatem agrorum promovet. Fit a. illa exundatio Nili à solstitio æstivo usqve ad æqvinoctium autumnale. Ergo tempus mensis Augusti. Dies incerta est, plerumqve tamen circa medium Augusti. Diligenter a. mensura crescentis Nili observatur, qvia inde omnes Ægypti spes dependent. In qvem finem columna extructa est cubitis distincta. Ima mensura est sedecim cubitorum: atqve hinc certa fames: summa est 29. cubitorum, atqve hinc qvoqve sterilitas & fames. Mensura a. justa ac media est cubitorum 20, 21, 22. idq; certissimum ac infallibile fertilitatum & abundantiæ argumentum. Qvô qvidem tempore tota Ægyptus undis submersa est: solæ urbes, oppida, pagi, collibus in eum finem impositi & tumulis supereminent ac speciem innumerarum insularum præbent.

Atqve hinc facile intelligimus, qvæ ratio septem annorum fertilitatis & steri-

filitatis fuerit tempore Pharaonis. Septem enim annis Nilus sive nimium excrevit, unde sata suffocata: sive minimum, unde solibus perusta, qvorum postremum potius credendum, qvia Pharao septem spicas macilentas & perustas vidit.

Igitur qvod pluviis Ægyptus carere potest, id non trahendum est ad alias regiones, qvæ simili fluminis anniversaria inundatione fœcundantis beneficio carent. Qvanqvam neqve hoc prætereundum sit, Ægyptum non omnino pluviis carere. Pluit enim versus mare & Nili ostia mense Septembri, mense Decembri a. in locis mediterraneis ter qvaterqve unâ vel alterâ horâ, ut Radivilius testatur. Ita Joh. VVild. l. 3. Itin. c. 73. affirmat se aliqvoties Alcahiræ vidisse magnos imbres mense Jan. & Febr. Alexandriæ a. & Reschidi interdum per 10. continuos dies propter maris viciniam pluere.

In universum a. omnes regiones & Resp. pluviâ indigent, illis deficientibus sata exarescere & intermori, langvere homines pariter ac pecora videmus. Qvid qvod integri exercitus ejus inopiâ perierint ac copiâ refocillati sint? Ut Antonini Pii & Alex. M. Ac nullus qvidem locus naturâ pluviis caret & exemtus

est

est: quia undique cœlum ac nubes. Sunt tamen regiones quæ vel nimiâ siccitate laborant, vel continuis pene pluviis obruuntur. Nimia siccitate laborat Hispania & Apulia. Unde sterilis, nisi ad ripas fluminum & littora. Nimiis pluviis Anglia, ubi aër ita humidus ut frequentissimæ pluviæ. Et sicut de Rhodo dicitur eam eâ aëris puritate gaudere, ut nulla dies sit, quin sol conspiciatur, unde clara Horatio dicitur: Sic de Anglia dici solet, nullam fere diem esse quâ cœlum non sit nubilum. Idem de Heidelberga jactatur, quam propter frequentes imbres matulam Jovis Studiosi vocare solent. Et plerumque oppida inter montes sita ac conclusa exhalationum copiâ laborant, quas facile in pluvias commutantur. Unde raro in magnas urbes excrescunt. Ventorum a. usus non minor ferè quàm pluviarum est. Faciunt enim tum ad molas circumagendas, tum inprimis ad navigationes.

Hactenus emensi sumus terras, aquas & aërem, tria præcipua Reip. elementa: sequitur ut omissis inanimatis ad animalia nos conferamus, eorumq; non usum minùs quàm necessitates ostendamus.

In prima statim omnium rerum creatione dominium homini plenum *in piscis*

maris, volatilia cœli, bestias terræ datum, ac post diluvium Noacho repetitum auctumque fuisse legimus. Quare hominum genus in universum animantibus ad cibum & alias vitæ necessitates semper usum fuit, paucis quibusdam exceptis, qui iis religione quâdam sive vanâ persuasione tacti abstinendum putarunt.

Hic verò primum inquiritur, an ante diluvium homines animalia comederint sive carnes eorum?

Sunt enim quibus non videtur. Hi volunt & sacrificia cruenta & esum carnium ac bibitionem vini demum post diluvium cœpisse, in quâ sententia Porphyrius, Plato, Empedocles.

Thalmudistæ ante diluvium holocausta in usu fuisse volunt, unde nihil ad homines perveniret & per quæ Deus vitæ & necis Dominus agnosceretur. Carnium autem usum demum post diluvium cœpisse,

1. Quia tum demum ejus mentio fiat Genes. 9.3.

2. Quia hinc longa hominum vita, quòd herbis salubribus vescerentur.

Sed verior sententia, & sacrificia cruenta & esum carnium jam ante diluvium fuisse.

1. Quia

1. Qvia ante diluvium pastores. Non est autem probabile eos tantum ob lac & lanam pavisse armenta & greges.

2. Qvia prima hominum vestimenta ex pellibus.

3. Qvia ingens ante diluvium in cibo & potu luxus *Matth. 24, 38.*

Sic Abel legitur sacrificium obtulisse de primogenitis gregis sui.

Exc. eum lac & butyrum obtulisse. Resp. hoc contra textum, neqve enim lac & butyrum sunt primogenita gregis.

Exc. 2. primam carnium mentionem fieri demum post diluvium.

Resp. etiam panis, vini, iridis.

Specialis causa fuit cur Deus post diluvium illud primævum jus in animalia repeteret. Sic etiam illud: crescite & multiplicamini.

Qvare usus animalium ad victum & amictum universalis fuit, paucis qvibusdam nationibus exceptis. Nim.

1. *Ægyptiis:* qvi tamen non omnibus omnium carnium abstinuerunt, sed qvibusdam tantum.

2. *Brachmanibus.* Brachmanes Indiæ natio & gens in hanc usqve diem à cæde animalium abstinens.

3. *Pythagoreis.* Pythagorei qvoqve Communis enim hujus à carnibus absti-

nentiæ causa fuit persvasio de μετεμψυχώσει animarum, de qva Ovid. lib 15. Metam.

Inter animalia in cibum concessa, primum occurrunt aqvatilia sive pisces, ex qvibus integræ nationes victum sibi petierunt, qvales olim Ichthyophagi in Africa & India, Chelonophagi. Qvos inter monachos imitantur Carthusiani, qvòd non nisi piscibus victitant. Adam piscibus non imposuit nomina. Piscatura non fuit ante diluvium.

Sic hodie Islandi, Norwegi boreales, non nisi piscibus frigore induratis & contusis in farinam pro pane utuntur.

Qvantas-a. commoditates ubera piscatura Reip. præbeat, hinc facile cognosci potest, qvod ex salmonum, halecum & balænarum capturâ major ferè qvam ex alia qvavis mercatura qvæstus provenire soleat. Nihil nunc dico de conchiliorum & muricum piscatura, unde purpura olim confecta. Ea enim hodie neglectu perit.

Et de duabus posterioris piscaturæ generibus paulò exactius agendum est.

Eqvidem inter duo Reip. Belgicæ præsidia duplex piscatura minor halecum & major balænarum ponitur.

Qvibus nim. amissis haudqvaqvam

stare

ſtare poſſet. Sola enim Hollandia ad 30000.[familiarum quotannis ex piſcatura alit.

Halecum piſcatura demum ante ſecula duo circiter cœpit. Nullius enim piſcis fœcundior proventus quàm halecum, quas Deus propterea produxiſſe videtur, ut & balænarum & hominum cibus eſſent. Itaque incredibili multitudine in Oceano Septentrionali ſubnaſcuntur & ad Norvvegiæ, Scotiæ & Angliæ littora capiuntur. Primus autem qui condere muriâ hoc piſcium genus docuit, fuit quidam Batavus, cui nomen *VVillem Beukel*, unde & ipſa conditura nomen ſumſit, ſepultus in pago quodam Zelandiæ. Cujus quidem inventi tanta eſt dignitas & utilitas, ut ipſe Carolus V. ſepulcrum ejus adire & tanquã Herois venerare voluerit. Incredibile ferè eſt, quantam pecuniæ vim ex ea piſcatura Hollandi ſibi corrogent, inquit Cambdenus.

Ita conditi muriâ haleces navibus per univerſum orbem diſtribuuntur, & inprimis Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ ac borealibus regnis pro alimento ſunt. At vix carere illis poſſet humanum genus.

Sed Balænarum captura non minoris momenti eſt. Ea hodie exercetur ad Grönlandiæ & Spitsbergæ littora, ſub

ipso ferè polo arctico. Ibi enim Balænarum ingentium patria & conventus est. Ibi illa maris monstra facili negotiô capiuntur & ad usus Reipub applicantur. Quotannis enim magnæ ex Belgio, Anglia, Dania & Svecia classes solvunt, ibique capiendis balænis exercentur. Unde crebra litium materia inter nationes, & nuperum hoc infelix bellum Anglo-Batavicum inter alias sive causas sive prætextus etiam hanc piscaturam habuit. Balænæ autem non sunt esui, sed ex illis pingvedo excoquitur, quâ ad usus nauticos aliosque carere non possunt.

Quomodo enim capiantur Balænæ &c. ubi appetente solstitio æstivo Spitsberga appulerunt nautæ, quando per tres quatuorve menses dies istic continuo est eorum unus in eminenti rupe littoris, excubias agit, donec aliqua balæna, spiraculo quam duxit interius, ut se refrigeret, aquam evibrato jactu difflet in aëre: tum dato signo plures in cymbis appropinquant belluæ & telum hastili, cui funis adhæret, infixum summo nisu quàm possunt, altè ipsi imprimunt & illico totis artubus incumbunt remis, ut se omnes proripiant extremum vagi funis ducentes manu. Bellua vulnera saucia quasi fugiens telum, quod ipsi adhæret, ima-

ima petit Oceani; miras aquarnm turbationes excitat, redit in altum, emergit, volvitur in omnem partem indignatione percita, donec post unam & alteram horam exhaustis viribus & effuso sangvine enatet. Redeunt nautæ & ovantibus similes prædam fune subducunt in littus, mox stantes monstrum ascia dissecant in frusta, illius lardum quod in ahenum caldarium conjiciunt igneque supposito copiosum inde oleum excoqvunt.

A piscibus progredimur ad aves sive volatilia, quorum alia sunt domestica ac cicura, alia fera. Utraque autem insignes usus Reip. præstant, non modò ad victum, verùm etiam cubitum. Instruxit natura quasdam regiones adeo uberi avium proventu, ut incredibile videatur unde omnis illa multitudo proveniat. Ad Scotiam Insula est sive rupes potiùs Bassa nomine, quæ Augusto mense albicat præ multitudine anserum marinorum, qui ex austro huc convolant. Secundo ab adventu die, si è domo egrediatur nullus, ligna cogunt, quantum & suis nidis & castelli custodibus in annum sufficit. Mox ponunt ova, fovent, excludunt, aluntque pullos delicatis piscibus quos ex subjecto mari venantur, unde Domino Insulæ non ex illis

modo piscibus clam subtractis, verùm inprimis ex innumerabili illâ pullorum, avium, plumarum copiâ magni quæstus subnascuntur. Sic olim circa Texeliam Insula fuit, cujus incolæ ovis victitabant, teste Julio Cæsare, unde hodieque Eyerlandia dicitur, & integræ nationes onorivoræ, quarum P. Mela meminit.

Inter aves autem summum principatum communi consensu obtinuit *aquila*, veri Monarchæ exemplar ac speculum. Quæ immani corpore & latè expansis alis ipsas nubes superat, & irretortis oculis solem intuetur. Unde Jovi sacra fulminibusque præfecta, quia rarò aut nunquam illis læditur & percutitur. Cujus quidem ratio est quòd subortâ tempestate, & atris nubibus cœlum stipantibus ex hâc infima aëris regione in supremum volatu sese extollit, ubi aër purus & serenus, nullis fuliginibus infectus. Habet & aliud privilegium, quòd longævitate alias omnes aves superet. Non enim senio nec morbo, sed sola fame oppetit: crescentibus enim annis & rostrum in tantam longitudinem crescit, ut aduncitas superior inferiorem superet, adeo ut rostrum aperire nequeat, & sic jejunio cõtabescat. Aliquando tamen rostrum in saxa & rupes quatit ac rumpit, & sic quæ

per

per menses jejunaverat, refocillatâ copiâ ciborum rejuvenescit. Plumæ etiam miram exercent actionem in aliarum avium plumis omnibus corrumpendis ac corrodendis.

Hinc Romana Resp. qvâ nulla unqvam sublimior fuit, aqvilis inter Imperii sui insignia utebatur, qvia Romulus cùm orbem conderet, duodecim aqvilas volantes vidit. Aqvila militare Rom. signum, eaqve hodie duplex, qvalis in filicum radicibus dissectis cernitur.

Hic vero qvis dubitare posset, an jure aqvila principatum sibi inter aves adscribere possit, cum louge majora de Phœnice referat antiqvitas. Hunc sexcentis annis vivere fama est & aqvilæ esse magnitudine, aureo fulgore circa colla & per totum corpus purpureo esse colore, cœruleam roseis caudam pennis distingventibus, cristis faciem caputqve plumeo apice honestantibus oculisqve micantibus. Qvi postqvam senuerit cassiâ thurisqve surculis construere nidum, replere odoribus & superemori. Ex ossibus v. & medullis ejus enasci primò vermiculum, inde fieri pullum. Hæc & alia Plinius.

Qvæ vera sint an fabulosa diverso

modo

modo judicatur:propius tamen eſt ut credamus ita ad miraculum confecta eſſe, qvanqvam naturæ non repugnet ex cadavere novum animal enaſci, ſicut bombyx tumulum ſibi & ſepulchrum ipſe parat anteqvam moriatur, è vermiculo fit papilio volans.

Operæ pretium eſt ex Tacito ſi non veram, at elegantem ſane narrationem de Phœnice intelligere ex VI. Annal. 28.

De uſu & neceſſitate avium in Rep, & nonnihil de Principe reliqvarum, aqvilâ, & fabuloſo an vero Phœnice diximus.

Omnia minutim perſeqvi immenſum eſſet. Omitto delitias qvæ ex illo animantium genere Apitiorum menſas replent, & ſvaviſſimum illum concentum qvo vel ædes noſtræ vel ſylvæ ac prata reſonant: duo tamen commoda, qvæ ex avium plumis redundant præterire non poſſum. Qvorum qvidem unum ad mollitiem & deſidiam facere videtur: alterum incomparabile planè eſt & divinum. Utimur enim plumis avium tum ad cubitum tum ad ſcriptionem. Hinc enim lecti plumâ molliſſimâ ſtipati, hinc calami ſcriptorii proficiſcuntur.

Haud dubium eſt antiqviſſimos mortales primò qvidem nudo ſolo incubuiſſe, & terram matrem pro culcitra, cœlum

ſum pro ſtragulo habuiſſe. Ita ipſum in Paradiſo Adamum primos ſomnos cepiſſe certum eſt, ſub umbroſâ & viridantibus ramis patulâ arbore & in vernante floribus gramine. Poſteà cùm ſolis pariter & ambientis aëris incommoda ſentirent, exſtructis caſis & mapalibus, etiam feſſa diurnis laboribus membra mollius ad quietem compoſuerunt, ſubſtrato ſive gramine ſive arborum foliis, ſive aliâ molliori materiâ. Inprimis tamen animalium pelles & exuviæ hunc uſum præſtabant; unde Poëta:

Pellibus incubuit ſtratis ſomnosq; petibit.

Pelles nimirum quibus de die nudum corpus tegebant, noctu grati feſſis ſanos & dulces ſomnos præbebant.

Serius cultæ Occidentis, nationis avium plumas fovendi corpori admoverunt, inprimis qui voluptati ſtudebant: idque apud priſcos Græcos pariter & Romanos receptum fuit. Martialis lib. 14. *Laſſus Amyclæâ poteris requieſcere plumâ.* Unde culcitræ plumeæ inter voluptatum inſtrumenta numerabantur.

Neque verò uſus ille voluptati tribuendus: proſpicere nimir. natura hominum infirmitati & miſeriis voluit. Quod enim ægris ac membrorum dolore affe-

affectis magis necessarium quam mollſter cubare? & artus suos plumis refovere?

Sed misso hôc usu, qui universalis, nunc per terrarum orbem est, accedo ad alterum, cujus nescio an satis magnificè unquam describi possint commoda.

Quàm latè enim ipsius scripturæ *usus ac necessitas patent*, tàm latè se quoque calami scriptorii usus & necessitas extendunt. Quis primus literarum inventor, Adam an Seth, an verò post diluvium demum repertæ fuerint & à quo, hic non est necesse commemorare.

Satis sit non reperiri ullum scriptum Mose antiquius: ut vel is primus literarum fuerit repertor, vel saltem eô antiquiorem non noverimus. Neq; verò initio statim is, qui nunc obtinet, sive papyri sive calami usus fuit.

Antiquissimi enim cùm characteres quosdam exprimendis vocabulis reperissent, primò eosdem non scribebant, sed indicabant. Materies autem cui literas suas indicebant, fuere primo quidem saxa & lateres. Notum est quid de duabus lapideis Sethi columnis Josephus lib. 1. c. 2. referat. Sic de lapideis Mosis tabulis Plinius quoque l. 7. c. 56. refert Babylonios & Phœnices leges atque instituta

sua

sua inscripsisse coctis laterculis. Unde *laterculum* pro indice à Latinis usurpatur. Tacitus XI. Ann. c. 14. *Antiqvissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur.*

In eundem usum ligna qvoqve adhibita, & ad majorem durationem metalla molliora maximè plumbum & æs. Plumbum nim. propter mollitiem & qvod in papyri tenuitatem ferè extendi possit, aptissimum judicabatur, eaqve antiqvissima scribendi ratio. Scribebant enim in plumbeis tabulis stilo ferreo. De qvo præclarus locus Jobi cap. XIX. 23, 24. *Qvis det ut sermones mei scribantur in libro stilo ferreo & plumbi laminâ.*

Et ita antiqvissima volumina etiam Mosis scripta fuisse perhibentur. Reperta inde fuit papyrus tenuissimis philyris ex Ægyptia arbore detractis, circa Alex. M. tempora, ut Plinius vult, & paulo post sub Eumene Rege membrana, qvæ & charta ex linteis, Pergamena dicta; atqve tum demum scriptura cæpit per calamos & atramentum. Primi enim calami scriptorii ex arundine conficiebantur, de qvibus Martialis:

Dat chartis calamos habiles Memphitica tellus.

Et hoc scribendi per arundines gene-

re

re etiamnum utuntur Orientales, Græci, Turcæ, Arabes, Perſæ, Indi.

At Occidentales incertum qvo tempore, qvoniam carebant ejusmodi arundinum copiâ majores avium pennas in ſcribendi uſum accommodarunt maxime vero anſerum, qvod hi reliqvis omnibus aptiores eſſent. Ita hodie omnia pennis qvaſi obediunt. His immortalia monumenta conſcribuntur & æternitati conſignantur.

Sed præter hunc plumarum pennarumqve ex avibus uſum, alius adhuc occurrit haudqvaqvam prætereundus. Reperit enim non modo cultior antiqvitas, verùm ipſa qvoqve Americana barbaries elegantiſſimæ qvoddam picturæ plumatilis genus. Verſicolores nim. avicularum plumulæ eô artificio contexebantur, ut qvamlibet rem longè artificioſius qvàm pictores penicillis exprimerent. Sed omnem antiqvitatem ſuperarunt hoc in artificio barbari Americani, maxime Mexicani. Qvorum non tantum corporis ornatꝰ omnis ex pluma contextus; verum inprimis artificioſiſſimas picturas inde conficiebant ſubtilitate ſtupenda, ita qvidem ut Philip. II. R. Hiſp. ejusmodi plumatili picturâ ex Indiis alla-

ta

tâ asseveraverit: *nihil se unqvam artificiosius aut elegantius conspexisse.*

Ac deniqve aucupium inter præcipua delectamenta vitæ ponitur, cui etiam summi principes impense indulserunt. Maximè aucupio delectabatur Henricus Saxoniæ Dux, cui qvod in aucupio versanti per Conradi Salici mortem imperium offerretur, aucupis in posterum nomen obtinuit.

Dominium qvod homini à Deo in bruta datum, tribus potissimum modis post lapsum exercetur, piscaturâ, aucupio & venatione. De duobus prioribus, qvantas in Rep. utilitates præbeant, jam diximus. Restat tertium nim. venatio ferarum.

Qvod originem *venationis* spectat, instituta ea fuit ad domandam ferarum rebellionem. Nam cum ante lapsum omnia animantia hominis obseqvio sponte subjecta & obedientia fuerunt; post lapsum excussâ illâ reverentiâ, ipsi rebellare & variis modis nocere cœperunt, præsertim feroces illæ & prævalidæ bestiæ, leones, ursi, tigres, lupi Qvare homines necessitate coacti bellum qvasi intulerunt belluis, easqve venari & qvibus possent modis, domare cœperunt.

Qvod etiam institutum planè necess.

Reip.

Reip.fuit. Qvippe tanta multitudine fuecreverant illæ feræ, ut nullam nisi excisa homini habitandi occasionem cum securitate reliqverint.

Qvare cum primum homines venissent in loca sola & deserta, excisis sylvis feras nocentiores exstirparunt, ut tutò habitare possent. Videmus enim qvanta in vastissimis Lituaniæ, Persiæ, Norwegiæ, Russiæ, Lyviæqve, ferarum copia & multitudo sit, regionibus.

Primus Nimrod venator fuisse & qvidem præpotens, commemoratur, â qvo totum illud institutum profluxit & propagatum fuit. Postea integræ nationes ex venatione vixerunt. Inde sibi ex pellibus vestimenta, ex carnibus cibum petentes, qvales inprimis Scytharum nationes fuerunt. Ita enim natura passim hominibus prospexit, ut ubi minimum frumenti, ibi plurimum ferarum proveniret. Qvare Boreales regiones ferarum qvasi patria sunt. Ibi ingens ursorum inprimis ac luporum copia, tùm aliorum animantium qvorum pretiosissimæ sunt pelles. Tanta enim frigoris vehementia in illis regionibus est, ut nisi membra densissimis pellibus involvantur, id haud qvaqvam arcere possint. Hinc pellita Scytharum & Sarmatarum agmina.

Ut

Ut verò quædam ferarum genera, quæ magnum Reip. usum præbent, recenseamus, Lapponia, Svecia, Norvvegia & Russia producunt animal quoddã cervi magnitudine, quod Rangifer vocatur. Eô in profectionibus suis illæ nationes utuntur: est enim cursus celerrimi, tùm laborum & inediæ patientissimum. Ita brevi tempore in trahis magna spatia boreales conficiunt.

Siberia Russiæ profert mustelarum genus, quod præstantiss. pelles dat; quæ Siberinæ sive Zibellinæ vocantur, Regum ornamentum.

Est & alce animal in septentrione frequens, cujus non tantùm pellis præstans corium exhibet ad militaria saga, verùm etiam remedium contra epilepsiam. Est enim alce subjectum epilepsiæ animal, quem insultum curat admotâ capiti ungulâ sinistrâ posticâ, quæ singulari virtute contra id malum pollet.

In universum a. homines antiquissimi, nondum reperto lanæ & lini usu, ferarum exuviis pro vestitu utebantur. Inprimis antiqui Germani, de quibus Tacitus; *Gerunt ferarum pelles.* Sic Apollini Scholiastes: συνήθες τοῖς ἥρωσι τὰ δέρματα φορεῖν. Solenne Heroibus pelles gestare. Sed notandum pilos Germanicarũ pelli-

licearum antiquitus non introrsum ut nobis, sed extrorsum fuisse conversos ad majorem elegántiam ac contra imbres.

Cùm igitur exuviis animalium tegerentur, hinc nomina quoque fluxerunt. Hinc, VVolf, Beer, Leo, Aper Germanorum nomina.

Neque vestitum modò præbebant pelles, verùm etiam lectum. Pellibus incubuit stratis somnosque petivit. Hinc quoque tentoria confecta, unde *sub pellibus* miles habitus.

Omnium maxime Reip. damnosum animal lupus est voracissimus & ovium pestis, tantâ voracitate ut terram etiam comedat, quam tamen & suo potenti calore digerat. Igitur ubi magna luporum abundantia, ibi tota pastoritia corruit & destruitur. Quare in plerisque Rebusp. pretium & præmium constitutum est illis qui lupum interfecerunt. Antiqui Anglorum Reges tributi loco VVallis sive Cambris certum luporũ numerum quotannis imperarunt, unde totum luporum genus in ea insula exstirpatum est, quanquam alii existiment lupis illum aërem esse adversum, ut Angliæ cœlum perferre nequeant, sed intereant, de quo nunc dicendi locus non est.

Sed existimarim in Anglia lupos fuisse

cicu-

cicuratos: ingentes enim Anglorum molossi, quid aliud quàm lupi cicures sunt? Lupus enim canis, sylvestris & feri species est, unde facilè cum canibus coit.

At Africa & India leones ac elephantos producunt, quæ animalia viro quidem robustissimo & vastissimo conferuntur.

Quippe Libyæ solitudines tantâ leonum copiâ abundant, ut Africam inhabitabilem redderent, nisi quotannis velut cum exercitu Numidæ in venationem proficiscerentur & numerum ferarum imminuerent.

Elephanti verò bellicosum animal & quod non modò ad bellum, verùm etiam ad ingentia onera gestanda adhibetur ab Indis & Afris.

Est animal omnium prudentissimum & quod ferè ad humanam prudentiam accedit. Suppeditat etiam ebur, quod ex dentibus elephantum depromitur.

De Apiariâ.

Omisimus rem humano generi utilissimam, apum culturam. Apes igitur mel & ceram effingunt ex rore cœlesti, quem summô mane ortu auroræ è cœlo cadentem super foliis arborum ac flo-

rum, ore & pedibus, quos duros & scabrosos habent, colligunt idque in tuguriola sua & cellulas stipant.

Cùm igitur hoc animalculum homini utilissimum sit, natura eô producendo non unâ ratione contenta fuit. Primò enim enascuntur apes ex seipso, ut *Phœnix* & formica sibi tumulum & sepulturas ipsimet conficiunt, dum ad senectutem vergant. Nam ex humiditate viscosa aëris sibi glomerant nescio quid ceræ simile, in quô includuntur eôque sepeliuntur; juvenes verò illud ore in cellulas & tuguriola sua deponunt, ibique calore & fotu solis exurgunt novæ apes & recentes. Virgilius asserit apes enasci ex tauro necatô. Varro ex bubulo corpore putrefactô. Nota est fabula de Aristæo.

Admirabilis verò est Resp. apum. Nam primò regem sibi creant formâ pulcherrimum. Hic vel non habet aculeum vel eô non ferit. In medio alvearis est regium palatium, à quô circum circa distribuuntur vicatim domus: Denique tanta apibus sagacitas adscribitur, ut iis divinæ particulam auræ Virgilius adscribat.

Cùm verò propter solius mellis & ceræ copiam apes Reip. inserviant de illis nunc agendum. Mel igitur ex cœlesti rore effectum ab apibus miram quandam dul-

dulcedinem, pingvem & oleosam complectitur, ejus raræ in Medicina & Oeconomia commoditates. Unde copia mellis inter argumenta florentis Reip. Qvemadmodum terra Israël, *lacte & melle fluens:* Et de J. C. *Butyrum & Mel* comedet. De Jonathano:

Apum autem duplex genus: ferum & cicurum. Feræ apes in vastissimis sylvis stabulantur, & excavatâ arbore mel stipant. Tales inprimis in Russia & Polonia. Narrat P. Jovius lepidam historiã de qvodam Russo, qvi mel ex ejusmodi arbore exemturus illapsus est, & ab urso extractus.

Maximas igitur commoditates percipiunt Russi ex melle. Nam cùm natura nullum ibi vinum produxerit, defectum compensavit copioso mellis proventu, qvo mulsum conficiunt, qvod nobilitate nihil cedit generosissimis vinis.

De modo propagandi apes absqve destructione. Reperiturne mel etiam absqve apibus? Plinius l. 21. c. 14. meminit *cujusdam montini cretæ, cabinæ* nomine, ubi nullæ apes, & maxima hîc mellis copia. Sic in Media, Thracia, Hyrcania; *qvod ac plaga qvæ fortunata deesse* arbores ex qvibus mel defluit. Cels. l. 23. c. 24. L. Ant. Ita Galenus testatur se vi-

 disse

disse mel profectum in qvibusdam arboribus & plantis. Ejus loco saccharum adhibetur. *Plinius.*

Saccharum Arabia producit, sed laudabilius India. Galeni ævo vix cognitum fuit. Postea invaluit maxime, ex qvo Fortunatæ & Indiæ repertæ ac Brasilia.

Restant bombyces, à qvibus sericum: Sericum olim ex India & Serica allatum, ubi bombyces in vastissimis sylvis tenuissimam illam lanuginem conficiebant. Sydonius: *Assyrius* gemmas, *Ser* vellera, Thura *Sabæus.*

Qvando sub Justiniano Imperatore serici conficiendi notitia Constantinop. delata, Monachi duo ex India attulerunt bombyces, monstrataqve vermium generatione Rom. sericum conficere docuerunt. Hactenus enim sericum à Persicis mercatoribus coëmebatur, ignorantibus Romanis vermium telam esse, *qvâ adeo hæc mortalitas insolescit.* Occasionem præbuit David seu Adad, Axumitarum Indorum Rex, qvi cùm vicisset Homeritas, ex voto Christianismum suscepit, cum qvo hi Monachi in Indiam profecti.

Maximæ Persarum & Chinensium opes ex serico.

Ante 400. annos venerunt in Italiam & Sici-

Siciliam, unde Sericum Florentinum. Ex Italia venerunt in Franciam, ubi ita increverunt, ut testentur Franci plus inde commodi, qvam ex frumento & vino amplissimæ regionis provenire.

Sic Jacobus Brit. Rex A. 1609. publico diplomate bombycum culturam suis imperavit.

Ad eos copiose alendos inprimis reqviritur copia mororum: ejus enim arboris foliis aluntur.

HISTORIÆ CIVILIS
LIBER QVINTUS.

Historia est rerum ante nos gestarum narratio, estq; vel antediluviana, vel postdiluviana. Postdiluviana complectitur qvatuor Monarchias, sive summa imperia, Babylonicum, Persicum, Græcum, & Romanum. Supputatio annorum ab orbe condito ad nostra tempora hæc est, A. M 1656. factum est diluvium, A. M. 3000. dedicatum fuit templum Salomonis, A. Mundi 4000. natus est Christus, à nativitate Christi ad præsentem hunc annum effluxerunt anni 1670. Ergo à condito mundo ad hæc nostra tempora sunt anni 5670.

Prima Monarchia vocatur Babylonica sive Assyriaca, qvam condidit *Nimrod*, qvi allo nomine vocatur Belus, & struxit turrim Babylonicam.

An-

Antiquissimi Assyriorum Reges fuerunt *Ninus* & *Semiramis*, de quibus legi potest Justinus lib. 1. sed multa quoque de illis traduntur fabulosa, præsertim de Semiramide, quæ fuit fœmina animosa & bellicosa.

Ejus filius Zameris, aliô nomine *Ninias*, primus apud Assyrios otio ac voluptatibus totum se mancipavit, docebat enim, *stultum esse in tantâ vitæ humanæ brevitate tantis laboribus se macerare, & periculis objicere: quin potiùs fruendum esse bonis, quæ majores acquisivissent, ac genio indulgendum, cæteris suisque deque habenda*.

Ultimus Rex Assyriorum fuit *Sardanapalus*, omnium hominum effœminatissimus, adeò mulierosus, ut colum & lanam tractaret, quapropter contra eum conspiravit *Arbaces* præfectus Medorum, à quo victus & in urbe *Ninive* obsessus se cum omnibus suis opibus in constructâ pyrâ combussit.

Post mortem Sardanapali imperium Assyriacum divisum fuit in regna *Babylonis* & *Medorum*. Inter Assyrios Reges præcipui sunt *Phul*, *Tiglat*, *Pilesser*, *Salmanasser*, *Senacherib*, & *Nebucadnesar*, quæ bella gesserint contra Judæos & Ægyptios, de illis S. Scriptura prolixè tractat.

HISTORIÆ CIVILIS
LIBER QVINTUS.

Historia est rerum ante nos gestarum narratio, estq; vel antediluviana, vel postdiluviana. Postdiluviana complectitur qvatuor Monarchias, sive summa imperia, Babylonicum, Persicum, Græcum, & Romanum. Supputatio annorum ab orbe condito ad nostra tempora hæc est; A. M 1656. factum est diluvium, A. M. 3000. dedicatum fuit templum Salomonis, A. Mundi 4000. natus est Christus, à nativitate Christi ad præsentem hunc annum effluxerunt anni 1670. Ergo à condito mundo ad hæc nostra tempora sunt anni 5670.

Prima Monarchia vocatur Babylonica sive Assyriaca, qvam condidit *Nimrod*, qvi allo nomine vocatur Belus, & struxit turrim Babylonicam.

An-

Antiquissimi Assyriorum Reges fuerunt *Ninus* & *Semiramis*, de quibus legi potest Justinus lib. 1. sed multa quoque de illis traduntur fabulosa, præsertim de Semiramide, quæ fuit fœmina animosa & bellicosa.

Ejus filius Zameris, aliô nomine *Ninias*, primus apud Assyrios otio ac voluptatibus totum se mancipavit, docebat enim, *stultum esse in tantâ vitæ humanæ brevitate tantis laboribus se macerare, & periculis objicere: quin potiùs fruendum esse bonis, quæ majores acquisivissent, ac genio indulgendum, cætera susque deque habenda*.

Ultimus Rex Assyriorum fuit *Sardanapalus*, omnium hominum effœminatissimus, adeò mulierosus, ut colum & lanam tractaret, quapropter contra eum conspiravit *Arbaces* præfectus Medorum, à quo victus & in urbe *Ninive* obsessus se cum omnibus suis opibus in constructâ pyrâ combussit.

Post mortem Sardanapali imperium Assyriacum divisum fuit in regna *Babylonis* & *Medorum*. Inter Assyrios Reges præcipui sunt *Phul, Tiglat, Pilesser, Salmanasser, Senacherib, & Nebucadnesar*, quæ bella gesserint contra Judæos & Ægyptios, de illis S. Scriptura prolixè tractat.

Primus Monarcha in S. Scripturis vocatur *Nebucadnesar*, quippe qui omnium latissimè regnavit & imperium per Asiam atque Africam longè latèque propagavit.

Ultimus Babyloniorum Rex fuit *Balthasar*, sub quô *Cyrus* Rex Persarum urbem Babylonem noctu per cuniculos expugnavit, ac Balthasarem in convivio fustibus necavit: ita igitur desiit prima Monarchia Babyloniorum, eique successit secunda, Persica Monarchia.

Secundam Monarchiam, quæ vocatur *Persica*, condidit *Cyrus* Rex Persarum, & duravit usque ad tempora Alexandri Magni. De Cyro multa præclara commemorantur, quomodo in juventute inter pastores educatus etiam in illâ ætate præclara documenta regii animi ediderit. Nam quemadmodum Hercules etiam adhuc in cunis *vagiens* tamen serpentes strangulavit, & futuræ suæ magnitudini prælusit: ita etiam Cyrus in prima infantia qualis quantusque futurus esset, ostendit. Sed sicut nihil est ab omni parte beatum, ita Cyrus quoque infelix ultimo bello fuit, quod contra Scythas gessit, quippe interfectus cum toto exercitu à Regina *Tomyri*, caput ipsi præcisum, & in utrem humano sangvine ple-

plenum conjectum, cùm hac exprobratione: *Satia te sanguine, cujus insatiabilis semper fuisti.*

In Cambyse exemplum habemus degeneris filii: qvippe Cambyses monstrum fuit ex omnibus vitiis conflatum, ebriosus, crudelis, incestuosus, fratricida, deniqve nullum flagitium dari potest, qvod ille non perpetraverit, solo bello egregius, Ægyptiorum superbiam ac superstitionem sævissime castigavit. Tandem se ipsum interfecit non qvidem datâ operâ, sed fortuito casu, cùm enim eqvum insiliret, acinaces ejus vaginâ lapsus crus vulneravit, ex qvo vulnere lethalem morbum contraxit.

Tertius Rex Persarum fuit *Darius* filius Hystaspis, de qvo duo inprimis memorabilia referuntur, expugnatio Babylonis, & bellum contra Athenienses. Babylonem expugnavit proditione *Zopyri* qvi sibi ipsi nares & aures amputaverat, atqve ita ad obsessos Babylonios confugit, eosqve paulo post Dario prodidit. Qvapropter Zopyrus est exemplum fidelis amici.

Atticum bellum memorabile prælio ad Marathonem fuit. Marathon erat oppidum Atticæ, in cujus patentibus campis famosum hoc prælium accidit. Persarum

sarum erant 600000. millia, Atheniensium 110000. & tamen à tam parvâ manu ingentes illæ copiæ fuerunt profligatæ. Hinc patet victoriam non dependere à multitudine copiarum, sed à bonâ causa & fortitudine militum ac prudentia ducum.

Qvartus Persarum Rex fuit *Xerxes*, cujus tota historia consistit in bello, qvod contra Græcos gessit, qvô nullum unqvam fuit majus, sive respicias copias, sive atrocitatem præliorum, sive brevitatem temporis qvo fuit peractum. Totum hoc bellum dividitur in qvatuor prælia, qvibus superatus à Græcis fuit Xerxes. Primum prælium ad *Thermopylas* terrestre fuit: secundum ad *Salaminam* insulam: tertium ad *Artemisium* promontorium Euboeæ, utrumqve maritimum sive navale: qvartum & ultimum terrestre ad Plateas urbem Bœotiæ. His qvatuor præliis innumerabilis ille Xerxis exercitus omninò deletus fuit.

Pausanias miserabile exemplum ambitionis & inconstantiæ rerum humanarum præbet, qvi cùm dux totius Græciæ in bello contra Persas fuisset, & propter tot victorias magnam gloriam sibi acqvisivisset, paulò post deprehensus in proditione patriæ famæ necatus fuit. Themi-

mistocles, qui & ipse suspectus erat proditionis, fugâ sibi consuluit, & ad Persas profugit.

Tota historia Græca continetur *quatuor* magnis bellis, partim externis, partim civilibus. *Externa* fuerunt duo: primum *Atheniensium* contra *Darium* in campo Marathonio, secundum totius *Graciæ* contra *Xerxen* quatuor præliis finitum. Sequitur nunc *tertium* bellum idque *Civile*, quod inter ipsos Græcos gestum est *Peloponnesiacum*. Hoc bellum duravit per viginti octo annos. Duo erant factiones sive capita partium, *Athenienses* ab unâ, *Spartani* ab alterâ parte. Pugnabant pro primatu vel principatu Græciæ, & controversia erat, utra civitas, *Athenæ* an *Sparta*, principatum Græciæ deberet obtinere? Bellum hoc prolixissimè describitur à Thucydide, qui ipse interfuit; nos pauca tantùm, sed præcipua annotabimus. Anno 2. hujus belli Athenis atrocissima fuit pestilentia, in quâ hoc fuit singulare, quod qui convalescebant, omnium rerum præteritarum penitus amitterent memoriam, ita quidem, ut ne proprii quidem nominis amplius recordarentur. Hanc pestem Hippocrates princeps medicorum, qui tunc vivebat, luculentis totâ urbe excita-

tis ignibus extinxit. Anno 15. hujus belli Athenienses totam suam classem cum triginta millibus militum in Sicilia amisére. Et tandem anno 28. fatalis illa accidit clades ad Ægos Potamos, ubi totam classem atque exercitum sine ullo prælio turpi negligentiâ amisére. Ita *Lysander* dux Spartanorum Athenas obsedit & ex illo loco, qui dicebatur *Academia*, oppugnavit. Athenienses rebus omnibus desperatis deditionem fecére his tribus conditionibus; *1. ut mœnia urbis & portus diruerentur, 2. ut omnes, quas haberent, naves, traderent, 3. ut triginta rectores à Spartanis intra urbem acciperent.*

Artaxerxes Longimanus dictus fuit propter duas rationes, 1. quia brachium sinistrum longius habuit dextrô. 2. Quia manum dextram longiorem habuit sinistrâ.

Artaxerxes II. dictus fuit *Mnemon* propter excellentem memoriam omnium, quæ semel audiverat. Inter hunc Artaxerxen Mnemonem & fratrem ejus *Cyrum* Minorem, bellum exortum fuit in quô Cyrus suâ temeritate, cùm jam victor esset, fuit interfectus.

Nullum truculentiorem regem Persæ habuerunt quàm *Ochum*, qui horribiliter sæviit in suos subditos, ideoque tandem

dem venenô fuit sublatus, cadaver illius felibus dilaniandum objectum, & ex ossibus illius Persæ manubria gladiorum & cultrorum fecerunt, ut etiam post mortem sangvine satiarentur.

Ultimus Persarum Rex fuit *Darius Codomannus*, cui bellum intulit *Alexander* Rex Macedonum, & tribus præliis ipsum superavit, ad *Granicum* fluvium in Phrygia: ad oppidum *Issum* in Cilicia: ad *Arbelam* in Assyria. Darius in fuga fuit trucidatus à Besso præfecto Bactrianorum. Ita desiit secunda monarchia Persica, & successit tertia monarchia *Macedonica* vel *Græca*.

Tertia Monarchia.

Tertiam Monarchiam condidit *Alexander Magnus*, Rex Macedonum victô & debellatô Dario Rege Persarum tribus præliis, sicut dictum. Bello igitur invictus fuit Alexander, sed haud quaquam vitia domare potuit: debellavit enim eum superbia, ebrietas & iracundia. Superbia ejus tanta fuit, ut non contentus humanis & regiis honoribus pro Deo coli & adorari voluerit, & refragantes gravissimis suppliciis affecerit. Interfecit in convivio ebrius & iracundus fidelissimum amicum *Clytum*, cujus mater suo

lacte Alexandrum nutriverat, deinde in fortissimos suos duces sæviit, ac propterea omnibus se exosum invisumque reddidit.

Igitur cùm post tantas victorias Babylonem reversus fuisset, ibique legatos omnium gentium audivisset, dies noctesque conviviis & computationibus indulsit, atque intra paucos dies extinctus fuit, sive quòd ex vino, præsertim calidissimâ regione, ardentem febrim contraxerit, sive quòd ei venenum propinatum fuerit, quod valde probabile videtur. Venenum illud *Aristoteles* quondam præceptor ejus suppeditasse, dicitur, cujus tanta erat acrimonia, ut omnia metalla corroderet, neque ullô vase, nisi ungulâ asini contineri posset. Tale venenum potui illius à pincernâ fuit permixtum, & exhaustô scyphô statim veluti telô transfixus semianimis ex convivio fuit elatus, & paulò pòst obiit.

Tempore Alexandri Magni duo præstantissimi artifices floruerunt: *Apelles* in pictura, *Lysippus* in statuaria. Alexander igitur publico edicto prohibuit, ne ab aliô quàm ab Apelle pingeretur, neque ab aliô quàm à Lysippo effingeretur.

Reges Persarum quanquam luxuriosissi-

ſiſſimi, tamen lege prohibebantur bibere vinum, ſemel tantum in anno ipſis permiſſum fuit ſe vino inebriare, toto reliqvo tempore nihil niſi aqvam bibebant, & qvidem ex fluvio, qvi vocabatur *Choaſpes*, non enim aliam aqvam qvàm ex illo fluvio ipſis bibere erat licitum, niſi extremâ urgente neceſſitate, ſicuti accidit Dario in fuga.

Nullum tanti Imperii hæredem vel ſucceſſorem reliqvit Alexander, qvanqvam enim haberet liberos & fratrem, tamen illi propter ætatem minorennem, hic propter defectum ingenii non erant idonei tanto imperio gubernando. Ergo proceres ſive Duces imperium inter ſe diviſerunt, ac mox diſcordes mutuò ſe trucidarunt, & omnem Alexandri poſteritetem interfecerunt. Tandem tria regna ex hâc Macedonica Monarchiâ fuerunt nata, *Macedoniæ*, *Syriæ* & *Ægypti*. Reges Syriæ vocabantur *Seleucidæ*, à Seleuco Ægypti *Ptolemæi*, à Ptolemæo, primis Regibus.

Qvarta Monarchia.

Qvarta Monarchia vocatur *Romana* à Romanis qvi eam condiderunt. Hæc eſt ultima Monarchiarum, qvæ perdurat ad hæc noſtra usqve tempora, & cujus pars

pars haud exigua sumus, nam qvàm latè se extendit lingva latina, tam late monarchia Romana patet. Urbs igitur Roma condita fuit à *Romulo & Remo* fratribus, incertum qvo patre natis. Spurios fuisse & latrones satis constat: qvapropter Romani, ut hanc ignominiam delerent, Marte genitos finxerunt.

C. Tacitus 1. Annalium compendio & paucis lineis tradit historiam Romanam, dum inqvit: *urbem Romam in principio Reges habuere.* Reges septem fuerunt *Romulus, N. Pompilius, T. Hostilius, A. Marcius, L. Tarqvinius* Priscus *S. Tullius, L. Tarqvinius* Superbus.

Cùm T. Superbus Senatum Rom penitus opprimeret ac absolutam Monarchiam vellet introducere, patricii sive optimates sese opposuerunt, nacti favorabilem occasionem, qvôd Sextus Superbi filius per vim stuprasset honestam matronam *Lucretiam.* Qvapropter T. *Superbo regnum abrogarunt*, ac juramento promiserunt Romani nunqvam se passuros ullum Regem Romæ regnare, qvod juramentum observarunt usqve ad tempora J. Cæsaris.

Familia Fabiorum tam fuit numerosa ut sola bellum susceperit contra *Hetruscos*: trecenti Fabiorum erant & omnes unà

unâ die fuerunt interfecti ad fluvium *Cremeram*, unicus tantùm puer adhuc in cunis vagiens evasit, & posteà familiam Fabiorum instauravit. Quapropter proverbio dicitur: *Non omnes Fabios abstulit una dies.*

Romani legatos miserunt Athenas, qui inde adferrent leges Solonis: illis allatis creaverunt *Decemviros* cum absolutâ potestate leges Romanas reipublicæ utiles conscribendi. Hi confecerunt decem tabulas legum, quibus paulò pòst addiderunt adhuc duas, ita ut in universum leges Romanæ *in duodecim tabulis* continerentur. Inter illos Decemviros erat etiam A. *Claudius*, qui cùm Virginiam filiam civis ad libidinem abriperet, pater filiam suam in publico foro interfecit, & Pop. Romanum ad seditionem commovit, quapropter Decemviratus fuit abrogatus, & iterum consules creati sunt.

Turbulenta admodum his temporibus fuit Resp. Romana, neque reperire potuit stabile aliquod regimen. Ergo tandem creaverunt *Dictatores*, cum absolutâ potestate. Quippe Dictator erat omnibus solutus legibus, & poterat in quoscunq; magistratus animadvertere: erat Dominus vitæ & necis, neque ab illo dabatur appellatio. Hanc infinitam Dictatorum poten-

potentiam Romani duobus cancellis incluserunt, primum tempore; Dictatura enim non durabat nisi semestri spatiô, secundò, Dictatori non licebat conscendere eqvum, sed cogebatur incedere pedes, itaque qui omnia poterat reliqua, tamen in his erat circumscriptus legibus.

M. Furius Camillus, ab ingratâ patriâ in exilium fuit pulsus, sed posteà cùm urbem Romam obsidione Gallorum liberasset, honorificè fuit restitutus.

Acris & diuturna fuit contentio inter patricios & plebem pro consulatu: quippe patricii plebem à consulatu volebant excludere, sed plebs per seditionem patribus extorsit unum consulatum.

Nunquam Romani turpiorem cladem acceperunt, quàm à *Samnitibus* ad Furcas *Caudinas*; totus enim exercitus Romanus coactus fuit nudô corpore per humile jugum transire.

Inter omnes antiquos tyrannos maximè celebres fuerunt duo *Dionysii*, pater & filius, Siciliæ tyranni. *Dionysius* minor tandem in exilium pulsus, in extremâ paupertate & contemptu Corinthi consenuit, pueros docens alphabetum, & musicam, cujus tamen erat rudissimus, quapropter proverbio dicitur: *Dionysius Corinthi*, quô significatur, nullam tyranni-

fidem adeo esse fundatam, qvæ non posset destrui & everti.

Bellum Pyrrhi contra Romanos admodum celebre est in historia, qvippe Romani tunc ostenderunt se etiam in maximis cladibus animum tamen retinere invictum & interritum, qvapropter Pyrrhus neqve precibus, neqve donis pacem à Romanis impetrare potuit, sed coactus fuit totâ Italiâ excedere.

Postqvàm Romani debellaverant totam Italiam, arma sua converterunt contra *Carthaginenses*, qvi tunc temporis obtinebant imperium maris, & rempublicam terrâ mariqve longè potentissimam habebant. Romani contra illos pro Sicilia bellum gesserunt, neqve ante destiterunt, qvàm Carthaginenses imperio maris & possessione insularum exiissent: fuerunt autem tria bella Punica, sive contra Carthaginenses à Romanis gesta.

Exemplum singularis constantiæ, ac fidei etiam hosti servandæ est M. *Attilius* Regulus, qvi gravissimo supplicio mori potius voluit, qvàm fidem hosti datam fallere, ideoqve suâ sponte in carcerem rediit, & horribili morte à Carthaginensibus fuit affectus.

Victi tandem à Romanis prœlio navali Carthaginenses pacem his conditioni-

bus impetrarunt, ut à *Sardinia & Sicilia* abstinerent, ac Romanis annuum tributum persolverent.

Secundum bellum *Punicum* concitavit *Hannibal* Dux Carthaginensium, qvi qvatuor ingentibus præliis Romanos profligavit, ad *Ticinum*, ad *Trebiam*, ad *Trasymenum*, & deniqve ad *Cannas* obscurum Apuliæ vicum. Hoc ultimo prælio Romani penitus fuerunt confracti, ita ut fortissimi qviqve de Rep. desperarent ac fugam molirentur: sed restitit Publ. Corn. *Scipio* juvenis viginti qvatuor annorum, qvi stricto gladio mortem comminatus fuit illis, qvi ex urbe Roma aufugerent. Ita Romani animum receperunt, ac qvidqvid restabat virium, vel opum, id contraxerunt experturi ultimum fortunæ casum, & favit Deus illorum audaciæ, qvia nolebat Romam destrui, sed caput orbis terrarum facere decreverat.

Princeps omnium, qvi unqvam fuerunt, Mathematicorum fuit *Archimedes*, sed qvi infeliciter in expugnatione Syracusarum periit: qvippe tanto ardore & attentione figuras qvasdam mathematicas depingebat in pulvere, ut non senserit urbem ab hostibus esse captam: præceperat *Marcellus* militibus suis, ne læde-

rent

rent Archimedem: miles ſtricto gladio ad Archimedem veniens cùm nomen ejus exqvireret, & Archimedes reſponderet: *miles, ne perturba lineas meas*, per ignorantiam eum occidit: qvapropter proverbio dicitur: *Syracuſa capiuntur, & tu in pulvere pingis.*

Qvod Romanis fuerunt *Cannæ*, id Hannibali *Capua*, qvippe in loco illo amœniſſimo exercitum ſuum luxuriâ adeo fregit & enervavit, ut in poſterum nihil magni amplius peregerit.

Aſdrubal fuit frater Hannibalis, cùmqve Romani caput ejus in caſtra Hannibalis projeciſſent, ingemiſcens Hannibal dixit, *video fatum Carthaginis.*

Cùm Romani neqve defenſivo neqve offenſivo bello Annibalem poſſent ex Italia pellere, ſvaſu tandem *Scipionis* bello eum diverſivo aggreſſi ſunt, & bellum in Africam tranſtulerunt, ſtatim enim Carthaginenſes domum ex Italia revocarunt Hannibalem, ubi à Scipione ingenti prælio ſuperatus fuit: hunc exitum habuit ſecundum bellum Punicum.

Poſtqvam Romani debellarunt Carthaginenſes, Reges *Macedoniæ, Syriæ & Ægyptii* potentiam illorum indies creſcentem ſuſpectare cæperunt, metuentes ne Romani qvartam Monarchiam conſti-

ſtituerent. Qvapropter ſeſe illis oppoſuit *Philippus* Rex Macedoniæ, ſed mox oppreſſus fuit à T. Q. Flaminio.

Nec felicior contra Romanos fuit *Antiochus* Rex Syriæ, qvi ſvaſu Hannibalis bellum movit, ſed majori cum magnificentia, qvàm prudentia, ita & ille facile à Romanis fuit profligatus.

Romani Antiocho omnes illas provincias ademerunt, qvas citra Taurum montem obtinebat.

P. Scipio Africanus ſummam ingratitudinem Romanorum expertus fuit, accuſaverunt illum peculatûs, id eſt, qvòd publicam pecuniam in privatos uſus convertiſſet, hanc criminationem tam iniqvo animo tulit, ut relictâ Româ in ſpontaneum qvaſi exilium profectus fuerit ac dixerit: *ingrata patria, ne oſſa qvidem mea habebis.* Fuit autem noctu in villa ſua Linterni, incertum à qvo, ſtrangulatus.

Hannibal cùm toto orbe hoſtem Romanos qværeret, neqve eorum manus diutius effugere poſſet, hauſtô venenô ſibi vitam abrupit.

Romanorum legatus P. *Lænas* Antiochum Regem Syriæ baculô circumſcripſit, dicens, *ex hoc circulo non egredieris an-*

antequam dixeris: velisnè *amicus* Romanorum, an *hostis* esse.

Duos habebat *Philippus* Macedonum Rex filios, *Demetrium* & *Perseum*.

Demetrius jussu patris fuit calumniis Persei circumventus, paulò ante mortem suam strangulatus, successore relictô Perseo, quô victô & captô Romani Macedoniam in provinciæ formam redegére, atque ita initium fecerunt destructionis tertiæ monarchiæ, jam enim duo tantùm restabant regna Syriæ & Ægypti.

Sequitur nunc tertium & ultimum bellum Punicum, in quô Carthago funditùs fuit eversa atque deleta. Vehementer dubitabant Romani, *an tanta & tam magnifica urbs esset delenda?* Duæ erant in senatu contrariæ sententiæ, una Scipionis *Nasicæ*, qui censebat *Carthaginem non esse delendam*: ratio ejus hæc erat, *ne deletâ Carthagine Romani internis dissidiis inter se conflictarentur*. Altera sententia erat *M. Catonis*, qui censebat *funditùs esse delendam*, demonstratô periculô, quod Romanis à viciniâ tantæ urbis immineret, ac propterea maturas secum in senatum attulit uvas, cùmque Patres earum pulchritudinem admirarentur, *atque*, inquiebat *Cato*, *triduum est*, *ex quô Carthagine sunt allatæ*, hinc Romani in-

tellexerunt, quàm propinqua esset Italiæ Carthago & quàm periculosum esset tam propinquam habere præpotentem urbem; decreverunt ergo delendam esse Carthaginem. Carthaginenses, cùm viderent nullas æquas conditiones à Romanis impetrari posse, statuerunt ad extremum usque se defendere, & in ruinis patriæ sepeliri, quod etiam factum est. Carthago à Romanis incensa quindecim continuis dieb9 arsit, antequam tota conflagraret.

Phalaris Tyrannus Siciliæ homines non simpliciter interficiebat, sed novis excogitatis tormentis excruciabat. Venit ad illum quidam artifex nomine *Perillus*, qui taurum æneum confecerat, in quem conjecti ac subjectis ignibus tosti mugitum instar bovis ederent: placuit Phalaridi inventum, sed locô mercedis ipsum artificem Perillum primû in hunc taurum conjecit, ut suô exemplo probaret quod promisisset.

Deletâ Carthagine restabat *Corinthus*, quam & ipsi Romani censebant esse delendam, propterea quòd commodissimo esset situ ad bellum Italiæ inferendum. Igitur hæc quoque urbs incensa ac solo æquata fuit.

Viriatus ex latrone factus est dux præstan-

ſtantiſſimus, qui Romanis maximas intulit clades, neque apertô Marte, ſed dolo fuit interfectus.

Poſtquàm Romani debellaverant Carthaginem, Reges Macedoniæ, & Syriæ, & Corinthum deleviſſent, Hiſpaniam quoque ſibi ſubjeciſſent, potentia illorum ad ſummum faſtigium pervenit, neque quisquam illis reſiſtere poterat. Auſi tamen fuerunt nonnulli eorum potentiam laceſſere, quemadmodum interdum videmus canes allatrare eqvos & elephantes, qui mox tamen temeritatis ſuæ pœnas dederunt. Primi fuerunt *Numantini* Hiſpaniæ, quorum non plures erant quàm decem millia, & tamen Romanos pudendis cladibus affecerunt, ſed tandem extremâ deſperatione interfectis priùs uxoribus ac liberis, ſe cum totâ urbe combuſſerunt. Ita Romani deletis omnibus hoſtibus ad *civilia* bella & *ſeditiones* domeſticas ſeſe converterunt. Duo fratres *Gracchi* populum contra patricios concitarunt legibus agrariis, ſed uterque mox oppreſſus & interfectus fuit, inter hos motus *Jugurtha* Rex Numidiæ ipſe auſus fuit Romanam autoritatem contemnere, ac ſuis fraudibus multum ſanè negotii ipſis exhibuit, donec tandem à C. *Mario* confusè debellaretur. Vix con-

fectô hôc bello *Cimbri* & *Teutones*, id est Saxones & Germani hodiè Dani, cum innumerabili multitudine Italiam penetrarunt, sed & illos *C. Marius* internecione delevit. Post tantas victorias Romani jam apertô Marte inter se certare cœperunt, nam omnes Italiæ populi conjurarunt contra Romanos, & nolebant pati, ut civitas Romana primatum sive imperium in reliquam Italiam affectaret, sed omnes volebant esse æquali locô ac jure. Bellum hôc vocatur *Marcium*, & quamquam Itali Romanos atrocissimè impugnarent, tamen victi & denuò subjugati fuerunt. Durante hôc bello civili *Mithridates* Rex Ponti omnium sui temporis bellicosissimus & potentissimus, statuerat Romanos subitò opprimere. Itaque atroci edicto unâ die 80000. Romanorum in Asia trucidari jussit, quapropter Romani bellum contra illum decreverunt, sed inter se discordes alii *C. Marium* ex plebe, alii *L. Syllam* ex nobilitate Imperatorem hujus belli designâre: hinc atrocissimum inter ipsos bellum civile, Ducibus *C. Mario* & *L. Sylla*. Incredibile dictu, quanris in se mutuò sævierint cladibus, ita quidem ut in ipsâ urbe Roma theatrum omnis inhumanitatis exhiberetur. Modò enim

enim prævalebat C. *Marius*, qvi modo L. *Sylla*, neqve alter alteri ullam gratiam præstabat, præsertim verò C. *Marius*, qvi jam septimùm Romæ fuerat Consul, & ad septuagesimum ætatis annum pervenerat, non poterat satiari cæde & sangvine suorum hostium. Tandem L. *Sylla* confecto bello Mithridatico Romam reversus crudelissimam vindictam contra hostes suos exercuit, ac omnes, qvorum potiri poterat, interfecit, profugos aut delitescentes proscripsit, omnia illorum bona inter suos distribuit, deniqve se *perpetuum Dictatorem* creavit, C. *Marium* suum hostem ex sepulchro erui ac cineres ejus dispergi jussit. Ex hoc bello civili inter C. *Marium* ac L. *Syllam* natum fuit bellum *Sertorianum* in Hispania, qvo confecto Romani se converterunt contra Mithridatem Regem Ponti, qvi tandem à Cn. *Pompejo* ad mortem adactus fuit. Assveverat Mithridates à juventute veneno. Inde *Antidotus* contra venenum vocatur *Mithridatium:* qvapropter Mithridates obsessus à Pompejo volebat se necare veneno, sed non poterat propter naturæ suæ assvetudinem, ergò à famulo suo fuit confossus. Interea Romæ C. *Catilina* contra Remp. conjuraverat, qvem M. T. *Cicero* tunc tempo-

nis consul oppressit, qvô factô C. J. *Cæsar* missus cum exercitu fuit in Galliam, Germaniam & Britanniam, Galliam totam debellavit, Germaniam & Britanniam tantùm vidit & ingressus fuit. Tres tunc temporis erant apud Romanos potentissimi in Republica, Cn. *Pompejus*, M. *Crassus* & C. J. *Cæsar*, hi totam Remp. pro arbitrio regebant, & reliqvum senatum pro lubitu opprimebant. Cum igitur M. *Crassus* in bello Parthico fuisset interfectus, J. *Cæsar*. & Cn. *Pompejus* ad arma civilia proruperunt. Controversia erat de *Monarchia*: uter illorum deberet esse princeps Romanorum. J. *Cæsar* fulminis instar Italiam invasit, & Cn. *Pompejum* cum senatu expulit, eumqve in Thassalia apud oppidum Pharsalum ingenti prælio superavit. Cn. *Pompejus* fugit in Ægyptum, sed ibi jussu Regis Ptolemæi Dionysii capite fuit truncatus. J. Cæsar deinde per Ægyptum, Asiam, Africam & Hispaniam reliqvias factionis Pompejanæ delevit, ac qvicunqve clementiam ejus amplecti volebant, in gratiam recepit, inprimis Ciceronem: deinde omnibus confectis bellis, *Dictator* perpetuus, id est, Monarcha Romanorum fuit creatus, sed vix per sex menses hâc gloriâ frui potuit: qvippe in ipsa curia

Pom-

Pompeji à Senatoribus viginti tribus vulneribus nefariè fuit interfectus, & suo sangvine qvartam Monarchiam, qvæ vocatur Romana, inauguravit.

HISTORIÆ
CIVILIS
LIBER SEXTUS.

SExtus complectitur res à J. *Cæsare* usqve ad tempora & imperium *Caroli* Magni, id est spatium ferè öctingentorum annorum. Igitur cùm interfectus fuisset J. Cæsar, duæ factiones emerserunt, qvarum una volebat ulcisci mortem J. *Cæsaris*, & interfectores ejus ad supplicium poscebat, cujus capita erant Oct. *Augustus* & M. *Antonius*: altera volebat sancire *Amnestiam*, id est oblivionem omnium injuriarum, & autoritatem senatus sive Reipublicæ restituere. Hujus caput erat M. T. *Cicero*. Prior factio prævaluit ac omnes J. Cæsaris interfectores iterum merito supplicio affecti fuerunt. Qvippe *Augustus*, *Antonius* & *Lepidus* hactenus inter se ho-

stes, conjunctis tandem animis armisqve *Triumviratum* instituerunt, & omnes suos hostes proscripserunt, inter qvos etiam relatus M. *Cicero* crudeliter trucidatus jussu Antonii. Sed neqve diuturna inter Triumviros concordia fuit, qvippe *Augustus* primò oppresisit collegam suum Lepidum, mox ipsum Antonium aggressus apud Actium, Epiri promontorium, navali prælio eum superavit, & in Ægyptum fugientem persecutus ibidem cum uxore *Cleopatra* mori coëgit, ac Ægyptum Romanam provinciam fecit. Ita Augustus factus fuit primus Monarcha Romanorum, à qvo perpetua serie ad nostra usqve tempora Romani imperatores descendunt. Sub hoc Augusto natus fuit Jesus *Christus* Anno Mundi 4000.

Qvod igitur spectat Historiam Imperatoriam sive Cæsarum, eam summatim & compendio nunc exponemus. pleriqve omnes Cæsares flagitiosissimi fuerunt Tyranni, ex qvorum Historia nihil aliud discere posfis qvàm exempla crudelitatis, intemperantiæ, lasciviæ, ac abominabilium facinorum. Qvippe si excipias Augustum, Flavium & Titum *Vespasianum*, Nervum, Trajanum & prætereà paucos aliqvot, cæteri non nisi mon-

monstra fuerunt in perniciem & dedecus orbis Romani imperantes. Sed in Augusto virtutes fuerunt egregiæ, paucis quibusdam maculis vitiorum aspersæ, sub eo lingva latina & magna ingenia quàm excellissimè floruerunt, unde seculum Augusti pro elegantissimo habetur. Semel tantùm insignem cladem in Germania ab *Arminio* Duce Cheruscorum accepit, amissis tribus legionibus. Imperium, præsertim urbem Romam, ad summum magnificentiæ fastigium evexit, ac gloriabatur se *Romam* accepisse *lateritiam*, & relinqnere *marmoream*.

Augusto successit *Tiberius*, summus simulandi & dissimulandi artifex, sed artium Politicarum callentissimus, cujus exemplum hodieque omnes illi imitantur, qui tyrannidem exercere volunt. Sub eô præcipuè floruit *Sejanus* speculum aulicæ potentiæ, quem Tiberius ad summū potentiæ fastigium evexit, & mox unico quasi momento ad imam miseriam præcipitavit, ac trucidari cum liberis jussit. Extrema Tiberii, quæ *Capreis* transegit, adeo sunt fœda & turpia, ut animus honestus à memoria illorum abhorreat: tandem Tiberius, quandoquidem turpis ejus anima corpore egredi nolebat, pulvinari fuit suffocatus.

Tertius Romanorum Imperator fuit C. Cæsar *Caligula*, quô nullum unquam monstrum inter homines magis abominandum vixit, & qui, si potuisset, totum genus humanum extinxisset. Apud Tiberium adhuc aliquis erat pudor & occultatio flagitiorum: Caligula autem nihil tam regium arbitrabatur; quàm in publicô abominanda quæque perpetrare. Ergo tertiô imperii annô à prætorianis militibus fuit interfectus. Hic est ille Caligula, qui eqvum suum consulem Romanum creavit.

Imperator *Claudius* homo fuit stupidus & segnis, sic tamen ut nullla magna flagitia perpetraret; regebatur à suis famulis & uxoribus, inter quas fuit *Messalina*, impudicissima fœmina, quam occidi propterea jussit.

Ultimus ex familiâ Augusti Imperator fuit *Nero* Claudius, primô *quinquenniô* optimus princeps, unde proverbio dicitur: *quinquennium Neronis*; alterô autem quinquennio Caligulam flagitiis, si non superavit, saltem æquavit. Supremum omnium ejus scelerum fuit, quòd *Senecam* præceptorem & matrem suam *Agrippinam* interfecit, cujus interfectæ uterum inspexit, ut locum videret, in quô tale monstrum conceptum fuisset.

Ergo

Ergo tandem à ſenatu Romano fuit proſcriptus & ad infamem mortem damnatus, qvam ut evitaret, ſe ipſum jugulavit. Poſt mortem Neronis confuſa fuit & lamentabilis imperii facies; qvippe exercitus alii Imperatorem creaverant *Ottonem*, alii *Galbam*, alii *Vitellium*, alii deniqve Fl. *Veſpaſianum*, Vitellius ſuperavit Ottonem, Vitellium Fl. Veſpaſianus: inter hæc certamina urbs Roma cruentum belli civilis theatrum fuit. Tandem *Veſpaſianus* imperium ſuâ præſentiâ recreavit, ac ſatis laudabiliter adminiſtravit, niſi qvòd avaritiæ nimis indulſit. Eò imperante *Hieroſolyma* funditus fuit deleta à T. *Veſpaſiano* filio, qvi patri in imperio ſucceſſit, idqve per biennium tenuit tanta cum laude, ut *amor & delitiæ* generis humani appellaretur. Huic ſucceſſit *Domitianus* frater Caligulæ & Neronis ſimilium, cujus naturam crudelem præclarè depingit Tacitus in vita Julii Agricolæ.

Seqvuntur nunc Imperatores, qvi à Trajano ad Conſtantinum Magnum imperarunt, & *Trajanus* qvidem inter optimos Romanorum Principes recenſetur, qvemadmodum ex panegyrico Plinii patet. Unde hodieqve inter fauſtas principum acclamationes dicitur, SIS FE-

LICIOR AUGUSTO, MELIOR TRAIANO. Ei succesfit *Hadrianus*, qvi Iudæos rebellantes qvàm gravissimè afflixit falso illorum Messiâ occiso, & imperium Romanum nudo capite obivit. Post hunc regnavit *Antoninus* Pius optimus qvoqve & humanissimus princeps, qvi successorem habuit *Antoninum* cognomine Philosophum, qvi & ipse optimis imperatoribus accensetur, & Marcomanos Germaniæ populum profligavit, sed filium reliqvit omnium flagitiosissimum, *Commodum*, qvi Caligulam & Neronem repræsentavit, ac nullum genus flagitii prætermisit. Post qvem Imperator factus est Septimius *Severus*, re & nomine talis, qvi Britanniam muro per transversam insulam ducto contra Scotos & Pictos commutavit, ac Eboraci mortuus est. Hujus filius & successor fuit *Caracalla* & ipse pessimus, qvi fratrem *Getam* in sinu matris interfecit, ac Papinianum Jurisconsultum, qvòd eam cædem defendere nollet, trucidari jussit. Huic simillimus fuit *Heliogabalus*, de qvo nihil nisi tetrum & abominabile dici potest. Hunc excepit *Alexander* Severus, vir bonus & strenuus miles, qvi qvendam impostorem nomine *Turinum* fumo necari jussit, dicens: *Fumo pereat, qvi fumum vendi-*

didit. Post hunc regnavit *Maximinus* fortissimus quidem miles & Germaniæ longè latèque vastator, sed simul crudelis tyrannus, quapropter senatus Romanus eum hostem judicavit, electis *Gordiano*, *Pupieno* & *Balbino* Imperatoribus. Maximinus in tentorio suo à militibus fuit interfectus, unà cum filio suo adolescente omnium pulcherrimo. His successit *Gordianus* junior, qui in Oriente contra Persas res prosperè gessit, sed à militibus interfectus, successorem habuit *Philippum* Arabem, qui & ipse paulò pòst interfectus fuit. Nam tunc temporis Imperatores Romani à militibus creabantur, & facilè iterùm ab illis destituebantur, ac interficiebantur. Secutus fuit Imperator *Decius*, quem Scythæ in prælio interfecerunt. Nam circa hæc tempora Barbaræ Nationes undique imperium Romanum invadebant, neque destiterunt antequàm omnia in Occidente quæ Romanis subjecta erant, destruxissent. Inde imperium pervenit ad *Valerianum*, quem Sapores Rex Persarum in prælio cepit & tam contumeliosè tractavit, ut quotiescunque eqvum conscenderet, Valeriani tergum tanquam scabellum pedibus premeret, ac tandem misero seni pellem vivo detraheret. Est

igitur Valerianus exemplum inconstantis fortunæ, qui ab Imperatorio fastigio ad extremam miseriam fuit detrusus. Filius & successor Valeriani fuit *Gallienus*, omnium mortalium socordissimus, & Reipub. negligentissimus, qui susque deque habebat defectionem provinciarum & irruptionem Barbarorum, unde sub illô *triginta Tyranni*, qui se Imperatores Romanos dicebant, emerserunt. Deinde imperavit *Aurelianus*, qui collapsum sub Gallieno imperium masculè recuperavit, Tyrannos oppressit, Barbaros profligavit, ac inprimis *Zenobiam* bellicosissimam Reginam Orientis in triumpho Romæ duxit: sed tantus princeps cùm jam ipsis Persis bellum comminaretur, in itinere à suis familiis fuit interfectus. Huic successit *Tacitus*, qui nihil memorabile gessit, nisi quòd Historiam Cornelii Taciti in multa exemplaria transscribi & in omnibus bibliothecis collocari jussit, itaque quòd hodie præstantissimo illo autore fruimur, beneficium hujus Imperatoris Corn. Taciti est. Successorem habuit *Probum*, sub quô prima fit mentio *Francorum* qui posteà Galliam occuparunt ac ibi regnum Francorum, hodie florentissimum, condiderunt. Sed etiam Imperator Probus post-
quàm

quàm pacem imperio restituisset, à militibus fuit interfectus. Creatô in ejus locum Imperatore *Caro*, qui fulmine percussus interiit, relictô pessimô filiô *Carino*, post quem imperium suscepit *Diocletianus*, qui collegas sibi ascivit *Maximianum* & *Constantinum* Chlorum, hic Diocletianus cum collegis suis imperium contra Barbaros defendit, ac amissas in Oriente provincias plerasque recepit, sed novô prorsus exemplô se sponte imperio abdicavit, ac hortuli culturâ contentus, consenuit. Erant tunc misera & confusa tempora, tyrannidem exercentibus Galerio & Maxentio. Quapropter Romani *Constantinum*, qui postea *Magnus* cognominatus fuit, ad imperium ab his tyrannis liberandum evocarunt, qui Maxentium & Licinium prælo superavit, & imperium non tantùm ab oppressione Tyrannorum, verùm etiam Ecclesiam Christianam à persecutionibus gentilium liberavit: Quippe à temporibus Apostolorum, *decem* horrendæ persecutiones Christianorum à Romanis Imperatoribus fuerant exercitæ. Prima à *Nerone*, 2. à *Domitiano*, 3. à *Trajano*, 4. à Sept. *Severo*, 5. à *Maximino*, 6. à *Decio*, 7. à *Valeriano*, 8. ab *Aureliano*, 9. à *Diocletiano*, 10. & ultima à

Maximiano. Primus itaque Christianus Imperator fuit *Constantinus Magnus*, qui templa gentilium ac idola destruxit, sacerdotes eorum & cultores ex urbibus in pagos expulit, unde *Ethnici* dicti fuerunt & Pagani; Christianam verò Religionem liberè in imperio exerceri jussit. Præcipuum operum Constantini Magni fuit, quòd celebrarit Synodum *Nicenam*, in quâ condemnata fuit hæresis Arrii, qui *Christum* negabat esse *verum Deum*. Hic Constantinus sedem Imperii Romani relictâ Roma transtulit Byzantium, quæ urbs ab ipso dicta fuit Constantinopolis.

Post obitum Constantini Magni Imperium Romanum in Occidente magis magisque ad interitum declinare cœpit, donec tandem penitus deficeret in ultimo Imperatore *Augustulo*. Causa tantæ ruinæ fuit duplex: prima *divisio* imperii in Occidentale & Orientale, & discordia Imperatorum inter se: altera fuit *irruptio* Barbararum Nationum, quæ imperium Occidentis in multas partes dilacerarunt, ac nova passim regna constituerunt. Ac primò quidem quod spectat divisionem imperii & discordiam Imperatorum, Constantinus Magnus tres reliquerat filios, qui Imperium in totidem partes diviserunt; sed mox inter se facti discor-

diſcordes duo ex illis, *Conſtans* & Conſtantinus perierunt: Tertius ſuperſtes *Conſtantius* Tyrannum *Magnentium* ad mortem compulit, *Gallum* Patruelem ſuum interfecit, *Julianum* Galliæ & Germaniæ præfecit, eumqve, qvanqvam invitus, ſucceſſorem conſtituit. Ita Imperator factus eſt *Julianus* cognomine *Apoſtata*, eò, qvòd à fide Chriſtianâ ad Gentiles defeciſſet, ac religionem Chriſtianam funditus extirpare conaretur. Sed mox divina ultio ipſum in bello Perſico deprehendit, qvippe lethali vulnere, incertum cujus manu, & ut opinio Chriſtianorum ferebat, ab Angelo percuſſus, profluentem ſangvinem manu exceptum per aërem ſparſit cum hac blaſphema voce: *Viciſti Galilae*, ita enim Chriſtum per contemptum appellabat. Ejus ſucceſſor fuit *Jovianus*, ſed & ille intra annum periit in cubiculo qvodam recenti calce tincto, vapor enim calcis recentis & carbonum eam habet vim, ut præcordia præſtringat atqve exanimet. Secuti in imperio *Valentinianus & Valens* duo fratres, qvorum ille Occidentem, hic Orientem gubernabat: ſed *Valens* ſuperatus à Gothis cùm in tugurium qvoddam fugiſſet, ibidem à perſeqventibus, immiſſo igne combuſtus fuit. Valentia-

no successit *Gratianus*, qvi à Tyranno qvodam Maximo fuit interfectus, successore relicto filio *Valentiniano* II. sed & hic paulo post noctu strangulatus fuit. Ita Imperium Orientis & Occidentis pervenit ad *Theodosium*, qvi tyrannos delevit, imperium fortiter & laudabiliter gubernavit, ac divisit inter duos filios Honorium & Arcadium, qvorum ille Occidentis, hic Orientis Imperium obtinebat. Atqve his imperantibus Gothi imperium Occidentis captâ Româ destruxerunt. Rex Gothorum erat *Alaricus*, qvi Romam expugnavit anno Christi 412. 12. Aprilis. Atqve ab hoc tempore Roma totusqve Occidens præda Barbarorum fuit. Honorio in Occidente successit *Valentinianus* Tertius, Arcadio in Oriente *Theodosius* Secundus, huic *Martianus*. Valentiniano autem Tertio successerunt adhuc aliqvi in Occidente, sed qvi præter nomen inane Imperatoris nullam ampliùs potentiam obtinuerunt. Ultimus autem Imperatorum Romanorum fuit in Occidente qvidam *Romulus* Momyllus *Augustulus*, in qvo duo fatalia nomina ruinam Imperii præsagientia concurrebant. Sicut enim Romulus primus fuit Romanorum Rex, & Augustus primus Imperator: Ita sub hoc Romulo

Au-

Auguſtulo Roma cum imperio periit. His igitur ultimis Imperatoribus inane nomen exercentibus Barbari totum Occidentem occuparunt, ac primò quidem *VVeſt-Gothi* in Hiſpania, *VVandali* in Africa, *Saxones* in Britannia, *Franci* in Gallia, *Hunni* in Pannonia & Germania, nova regna condiderunt. Maximè formidabilis fuit potentia Hunnorum. Horum Rex erat *Attila*, qui cum innumerabili exercitu per Germaniam in Galliam irrupit, ſed ibi ingenti prælio in campis Catalaunicis ab Aëtio Valentiniani tertii legato fuit victus. *Attila* poſt tantam cladem plenus furoris in Italiam veluti tempeſtas quædam irrumpit, omnia longè lateque vaſtat, diripit, incendit, jamque ipſam Romam funditus delere ſtatuerat, cùm precibus Leonis Epiſcopi Romani victus, relictâ Italiâ in Pannoniam rediit, ibique paul pòſt cùm nuptias celebraret, noctu in lecto à fœmina cultrô fuit confoſſus. Hæc vaſtitas Italiæ, dum eam pervagatur *Attila*, originem præbuit florentiſſimæ urbi Venetiarum, quippe fugientes furorem Attilæ, in Inſulas & æſtuaria tumulosque maris Adriatici ſe contulerunt, ibique locorum ingenio tuti exſtruxére caſas, & progresſu temporis condidére urbem, ac in Rom-

Rempub. coaluére, quæ hodie ex potentissimis terrarum orbis censetur. Debet ergo tanta urbs felicem suam originem huic Attilæ, qui nisi Italiam tam immaniter vastasset, Venetiæ conditæ non fuissent. Seqvuntur nunc illa tempora, quibus nova regna & imperia, quæ hodieque florent per orbem terrarum, condita sunt. Nam quemadmodum corruptio unius est generatio alterius in Physicis, sic in Politica destructô unô imperiô necessariò nova debent exoriri regna & dominationes. Ergo ex ruinis Imperii Romani hæc nova regna originem sumpserunt. Primum regnum fuit *Italiæ*, quod condidit *Odoacer* natione Herulus, sed hunc mox evertit & occidit *Theodoricus* Rex Ostro-Gothorum, qui regnum Gothorum & Italiæ condit, heros planè magnanimus, ac exemplar omnium virtutum regiarum, nisi quòd Arrianismo fuit infectus. Regnum Gothorum in Italia destruxit Imperator *Justinianus* Primus per Duces suos *Bellisarium* & *Narsetem*. Secundum regnum fuit *Anglo-Saxonum* in Britannia conditum à duobus fratribus, *Engisto* & *Horso*, qui Saxones in Britanniam traduxerunt, & ibi septem regna condiderunt, quæ vocantur Anglo-Saxonum. Hic Engistus dicitur condidisse

didisse Burgum Leydensem, secundum illos versus: *Putatur Engistus Britanno orbe redux posuisse victor.* Hæc septem regna Anno Christi 800. coaluerunt in unam Morarchiam, qvæ hodie vocatur Anglia. *Tertium* regnum fuit *Francorum* conditum Anno Christi 420. à Faramundo, post qvem regnavit *Meroveus*, qvi occupavit magnam Galliæ partem, eamqve Franciam appellavit. Ab hoc Meroveo prima familia Regum Franciæ *Merovinga* dicitur. Sciendum enim est tres Regum Franciæ familias ad nostra usqve tempora regnasse. Prima est *Merovingorum*, cujus ultimus Rex fuit *Childericus* Ignavus, qvem *Pipinus* Dux Brabantiæ in monasterium detrusit, & se Regem Franciæ fecit, cujus filius fuit *Carolus* Magnus, qvi condidit secundam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Corolingorum.* Hæc familia defecit cum Carolo Simplice, qvem regno spoliavit *Hugo* Capetus, qvi condidit tertiam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Capetingorum* & hodieqve regnat, hujus familiæ Capetingæ duæ fuerunt stirpes, *Valesia*, qvæ exstincta est Anno 1589. in Henrico Tertio, & *Bourbonia*, qvam condidit *Henricus* Qvartus, cujus nepos Ludovicus Decimus qvartus hodieqve in

Gal-

Gallia regnat. *Qvartum* regnum ſive potiùs imperium fuit Saracenorum Arabum fundatum Anno Chriſti 621. à Mahomete, qvi ſe Prophetam finxit ac non modo novum Imperium, verùm etiam novam religionem condidit. Atqve hoc imperium Saracenicum omnium, qvæ unqvam ab orbe condito fuerunt, latiſſimè extenditur, ab extremis Indiæ finibus usqve ad terminos Hiſpaniæ. Qvippe Saraceni totam Hiſpaniam & magnam Galliæ partem expugnarunt. Horum Saracenorum potentia poſtea translata fuit ad *Turcas*, *Perſas & Tartaros*, nam apud hos populos hodie imperium Mahometicum ſuam ſedem habet. *Qvintum* regnum fuit *Hungarorum*, qvod condiderunt Hungari, populus Scythicus circa annum Chriſti 900. qvod regnum hodieqve militaris qvidam campus Chriſtianorum & Turcarum eſt, & unicum obſtaculum, qvò minus Turcæ in Germaniam penetrent. Amiſſa enim Hungaria, Turcis tota Germania usqve ad Mare Balthicum expoſita foret. *Sextum* regnum fuit *Longobardicum*, qvod in Italia Longobardi condiderunt: ultimus Rex Longobardorum fuit *Deſiderius*, qvem ſuperavit Carolus Magnus, atqve ita finem impoſuit Regno Longobardi-

co.

co. Hæc præcipua fuerunt regna, qvæ ex Romani imperii ruinis originem sumpſerunt. Præter hæc regna ſuperfuit in Oriente imperium *Conſtantinopolitanum*, in qvo præcipue excelluerunt hi Imperatores, primò qvidem *Juſtinianus*, qvi vel propterea æternam ſui memoriam reliqvit, qvòd infinita legum Romanarum volumina per *Tribonianum* in unum corpus redegit: Secundo *Juſtinus*, qvi & ipſe res magnas per Italiam geſſit. Tertiò *Mauritius*, qvem Phocas cum conjuge & liberis capite truncari juſſit, ſed ipſe qvoqve Phocas ab Heraclio Imperatore manibus pedibusqve truncatus, & in ardentem caminum conjectus fuit. Sub hoc Heraclio *Mahomed* Saracenorum Imperium condere cœpit, atqve ab eo tempore perpetua bella contra Saracenos Imperatores Conſtantinopolitani geſſerunt, donec tandem Turcæ in locum Saracenorum ſucceſſerunt, & captâ Conſtantinopoli Anno 1453. finem impoſuerunt huic Imperio Orientis.

HISTORIÆ CIVILIS

LIBER SEPTIMUS.

HActenus antiqvam & intermortuam historiam tractavimus: seqvitur nunc recentior & hodierna, qvæ necessarium & præsentem usum habet in vita politica. Antiqva scire eruditionis est; præsentia utilitatis & necessitatis. Qvatuor igitur antiqvæ illæ Monarchiæ, Babylonica scilicet, Persica, Macedonica & Romana, non habent majorem usum in vita humana, qvàm rudera & ruinæ priscorum ædificiorum, qvorum qvidem conspectus delectat sed habitatio est incommoda. Jam ad Carolum Magnum accedimus, id est præcise ad annum à nato Christo 800. Diximus suprà Carolum M. condidisse secundam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Carolina.* Is Carolus re & nomine fuit Magnus, debellavit enim Germaniam, præsertim *Saxones*, qvod nullus unqvam Romanorum Imperatorum facere potuerat. Tribus & triginta annis bellum illud Saxonicum duravit, cùm præ-

præferoces illi Saxones, qui hodie VVestphali vocantur, nollent suscipere religionem Christianam, donec tandem repetitis à Carolo Magno cladibus contusi jugum Christi & Imperium subirent. Ultimus Rex Saxonum fuit *VVitekindus*, qui fide Christianâ susceptâ creatus fuit *Dux* Saxoniæ, cujus posteritas hodieque longè latèque per Germaniam dominatur, & ipsi Reges Franciæ hodierni ab illo VVitekindo originem trahunt: Quippe Hugo Capetus conditor tertiæ familiæ Regum Franciæ à Saxonibus originem traxit.

Inde *Carolus Magnus* sese convertit contra *Bavaros*, eorumque Regem ultimum *Tassilonem* in monasterium detrusit, ac deinde contra *Longobardos* in Italiam profectus ultimum illorum Regem Desiderium etiam in monasterium conjecit, atque ita cùm solus Carolus esset Rex Galliæ, Germaniæ & Italiæ, eaque regna suis armis acquisivisset, dignus visus fuit, qui *Imperator* crearetur, nam inde usq; à temporibus Augustuli per 400. annos nullus fuerat in Occidente Imperator: ergo ipsô annô Christi 800. in festo nativitatis Christi *Carolus* fuit Romæ proclamatus Imperator, cum hâc voce populi Romani & Germanorum: *Carolo Augu-*

Augusto *à Deo coronato Vita, salus & Victoria.* Ita Imperium Occidentis fuit instauratum, & ad nostra usque tempora perpetuâ serie continuatum, quanquam jam multùm imminutâ potentiâ, avulsis Galliâ & Italiâ. Sola Germania hodie tuetur nomen & dignitatem Imperatoriam, ipse quidem satis per se valida & nunc concors. Carolus Magnus sedem suam Imperatoriam habuit *Neomagi* in Gelria, mortuus autem est *Aquis-Grani.* Anno 814. Sed posteritas Caroli Magni inter se discors omnem illam potentiam suâ sponte confregit, ita quidem ut in uno prælio inter tres filios Caroli Magni centum millia ex nobilitate Franciæ perierint: quapropter Germani pertæsi illorum dissidiorum, statuerunt imperium ad se & ad suam gentem transferre, exclusis penitus Carolingis, idque factum Anno Christi 911. Quantus contemptus fuerit Caroli Magni familiæ, vel hinc patet. Carolus *Crassus* primus post Carolum Magnum obtinebat totam Galliam, Germaniam, & Italiam, & tamen Imperio fuit spoliatus consensu procerum, ita quidem, ut per triduum etiam cibo destitueretur, & fame ipsi fuisset pereundum, nisi Episcopus Moguntinus ex culina sua ipsi aliquid alimenti suppeditasset; qua-

pro-

propter ea Germani inposterum noluerunt habere Imperatorem, nisi Germanum. Eaque lex ad nostra usque tempora sanctissimè observatur. Primus itaque Imperator fuit *Conradus* Dux Franciæ, electus anno Christi 911. is defunctus successorem constituit *Henricum* Ducem Saxoniæ, qui vulgò vocatur *Auceps*, atque hic Henricus Auceps Hungaros Germaniam atrocissimè vastantes fortissimè repulit, & primus in Germaniâ oppida, arces & urbes condidit: hactenus enim Germani habitabant per agros & campos dispersi, sine munitionibus aut urbibus. Cùm verò Hungari frequentes facerent invasiones, & populum inermem occiderent, vel abducerent, *Henricus* Auceps decimum quemque selegit, & in loca munita migrare jussit, tractare arma, exercere opificia vel mercaturam, reliqui novem colebant agros, & ingruente bellô se recipiebant in oppida vel arces munitas. Atque ita hodiernus Germaniæ status ab Henrico Aucipe fuit fundatus.

Post obitum Henrici Aucipis tres ordine *Othones* duces Saxoniæ Imperium Romanum obtinuerunt, primus dictus fuit *Otho Magnus*, propterea quòd post Carolum Magnum omnium splendidissi-

mè & potentissimè regnaverit, ac Italiam & Romam sibi subjecerit. Hic Otho Magnus condidit urbem *Magdeburgum*, ibique sepultus Anno Christi 974. Ejus successor fuit *Otho* Secundus, cognomine *Sanguinarius*, & *pallida mors Saracenorum*, propterea quòd contra Saracenos, qui tunc magnam Italiæ partem obtinebant, gravissima bella gessit. Huic successit filius *Otho* Tertius, dictus *mirabilia Mundi*, propterea quòd in juventute maximarum rerum spem & exspectationem præbuerit. Hic *Otho* Tertius dicitur instituisse septem *Electores*, penes quos esset jus creandi Cæsaris, idque factum fuisse tradunt circa Annum 1000. quanquam de origine Electorum certi nihil constet, hæc tamen est communis ac vulgaris opinio, in quâ plerique acquiescunt. Othoni Tertio successit *Henricus* Secundus Dux Bavariæ, qui cognominatus fuit *Sanctus*, propter multa beneficia in Ecclesiasticos collata, dictus etiam fuit *Claudus*, propterea quòd incessu claudicaret. Post hunc regnavit *Conradus* Secundus, cognomine *Salicus*, Dux Franconiæ, quæ regio priscis temporibus *Salica* dicebatur, hic mortuus fuit Ultrajecti, & successorem habuit *Henricum* Tertium, cognomine Nigrum, qui

contra

contra Theodoricum comitem Hollandiæ maximum bellum gessit, instigatus ab Episcopo Ultrajectino. Itaqve Anno Christi 1047. Henricus Tertius cum exercitu in Hollandiam irrupit, ac *Rheburgum* & *Vlardingam*, qvæ tùm munitissima in his locis erant oppida, occupavit, nondum enim illo tempore *Leyda* & aliæ urbes Hollandiæ emerserant, præter *Dordrechtum*, sed *Rhenoburgum* erat, qvod hodiè est Leyda.

Henrici Tertii filius fuit *Henricus* Qvartus, omnium Cæsarum & fortissimus, & infelicissimus, qvi J. Cæsarem multitudine victoriarum vel æqvavit vel superavit. Duæ infelicitatis illius fuerunt causæ, primò qvod admodum adolescentulus factus fuit Imperator, puer nimirum decem annorum, & à matre & tutoribus negligenter educatus, unde à à juventute in magna vitia prolapsus, totâ vitâ, quæ longæva fuit, illos errores corrigere non potuit. Coloniâ trans Rhenum vehendus in scapha, seipsum in Rhenum præcipitavit, & nisi *Egbertus* Marchio Misniæ capillis arreptum ex profluente traxisset, in ipsa pueritia suffocatus periisset. Totam Rempublicam administrabat fœmina mater illius, & prout fœminarum Imperium viris ge-

nerosis molestum est, ita Principes Germaniæ illum ex sinu matris abstractum Archiepiscopo Bremensi *Adelberto* commiserunt, qvi bona Imperii sibi suisqve distribuit. Postqvam pervenerat *Henricus* Qvartus ad annum ætatis vigesimum secundum, in omnia vitia præceps, scortari, adulteria committere, subditos suos instar mancipiorum habere, regia facinora putabat, sed præcipuè irritavit gentem Saxonum, omnium in tota Germania bellicosissimam, & pervicacissimam; qvos impositis castellis frænare cogitabat, sed illi antiqvæ memores libertatis, inito fœdere arma sumserunt, mori potius certi qvàm tales injurias perferre. Ad res horum temporum intelligendas sciendum, Germaniam circa annum Christi 1000. divisam fuisse in *qvatuor* magnas nationes, Francones, Saxones, Bavaros & Svevos. Francones, Svevi & Bavari componebant Germaniam superiorem, & vocabantur germanicè *Oberlanders*, Saxones autem vocabantur *Niderlanders* sive Germania inferior; jam inter has qvatuor nationes erat perpetua æmulatio. Qvando Imperator creabatur ex natione Francicâ, tunc statim se opponebant Saxones, Saxonibus Bavari, Bavaris Svevi. Jam verò

Hen-

Henricus Qvartus erat ex domo Bavarica, ergo tota Saxonia bontra illum conjuravit, qvæ indignè ferebat, imperium transferri ex Germania inferiore in superiorem. Qvis omnia prælia & bella enarrare possit? Papa Romanus, cui nihil poterat accidere gratius, qvàm discordare Germanos, hanc occasionem ambabus ulnis amplexus, Saxones rebelles in clientelam suscepit, promisitqve illis cœlum & terram, contrà verò Henrici factionem ad tartara detrusit. Papa Romanus tunc temporis vocabatur *Hildebrandus* sive *Gregorius* Septimus, qvi primus ausus fuit Imperatores excommunicare, ac subditos à juramento fidelitatis absolvere. Henricus Qvartus qvamqvam toties campo victor, tamen in Italiam profectus fuit, ac se totum Papæ subjecit; miserabile dictu, qvàm contumeliose habitus fuerit.

Primò coactus Cæsar Henricus Qvartus mediâ & acerrimâ hyeme, per nivosas & invias Italiæ Alpes, nudis pedibus proficisci, vilissimo indutus habitu, comitatus uxore & filiolo. Secundo cùm pervenisset ad arcem Canusinam, (in qvâ Papa Gregorius Septimus commorabatur,) per totum triduum nudis pedibus & capite à manè ad vesperam sine cibo &

potu coactus fuit subsistere, ac lamentabili voce ac gestu misericordiam implorare. Papa intereà de sublimi fenestra despectabat, ac tantam abjectionem Romani Imperatoris irridebat. Qvartâ demum die Henricus ad Papam admissus, & spoliatus omni Imperio, ad privatam conditionem redactus est. Postqvàm Henricus Qvartus tantum flagitium commiserat, ac se & imperium Papæ subjecerat, tota Italia & Germania infremuit, rem proclamans indignam. Henricus Qvartus cùm videret, aliam salutis suæ non dari rationem, denuò à turpibus cum Papa pactis resiliens arma arripuit, sed omnia erant frustrà, itaqve tandem Principes Germaniæ illum tanqvam Imperio indignum abdicarunt, qvod factum fuit Moguntiæ. Indutus omnibus ornamentis Imperialibus accusatus fuit in conventu procerum malè administrati Imperii: corona & relíqvæ vestes Imperatoriæ ipsi per vim detractæ, ac filio ejus impio Henrico Qvinto traditæ. Henricus Qvartus nudas & omnibus spoliatus profugit Leodium, jamqve iterum parabat arma tantam vindicaturus injuriam, cùm mors illum rebus humanis exemit, sed longo tempore jacuit insepultus, donec tandem Spiræ tumulo majorum suo-

suorum fuit illatus, ubi hodieque sepulchrum illius conspicitur. Sequitur nunc filius ille impius *Henricus* Quintus. Diximus nuper, quomodo Henricus Quartus omnium Imperatorum infelicissimus sive à Papa, sive à Principibus exagitatus fuerit & ostendimus origines illius mali fuisse duas, ætatem impuberem, & educationem maternam: quapropter etiam filius Henrici Quarti, nomine Henricus Quintus, in proprium patrem omnem exercuit impietatem. Spoliavit illum regnô, à quô vitam acceperat, & passus fuit patrem jacere insepultum: Ergo terra & cœlum conjuravit contra Henricum Quintum, ut ostenderet honorandum esse patrem. Nam qualia Henricus Quintus, filius ille ingratus, patri suo intulerat, talia: & atrociora fuit Henricus Quintus passus, & hic primus Imperatorum Germaniæ fuit, qui Papæ tradidit *Baculum* & *Annulum*, id est, Jurisdictionem Ecclesiasticam. Tantô facinore commissô & ingratitudinis erga parentem, & proditionis erga patriam Henricus Quintus obiit, nullô relictô successore: Ergo Saxones elegerunt suum Ducem *Lotharium*. Mox opposuerunt se Saxonibus *Suevi*. Sub hôc Lothario secundò repertum fuit corpus juris Ro-

mani in Apulia, ideò Jurisconsulti præcipuè laudant Justinianum & Lotharium. Defunctô Lothario creatus fuit Imperator *Conradus* Tertius, Dux Sveviæ, cui statim se opposuerunt Bavari. Sub hôc Conrado Tertio exortæ fuerunt famosissimæ illæ factiones Guelphorum & Gibellinorum, *Guelphi* vocabantur, qui defendebant partes Papæ contra Cæsares: horum dux erat Guelpho Dux Bavariæ. Qui verò defendebant autoritatem Cæsaris contra Papam, illi vocabantur *Gibellini*, quia Cæsar Conradus Tertius natus erat in oppido Sueciæ *Vaiblingen*. Ita Imperium Germaniæ pervenit ad familiam Ducum *Suevia* sive Alemannos, exclusis Saxonibus, Bavaris & Franconibus. Conrado Tertio successit filius *Fridericus* Primus, quem Latini vocant *Ænobarbum*, Itali *Barbarossam*, id est rubram barbam; quô nemo unquam Imperatorum generosiùs defendit majestatem Imperatoriam, & qui Papam ac rebelles Italos majori cum animo represserit. Sed quicquid ageret, tamen coactus fuit propter infelicitatem illorum temporum, collum suum subjicere pedibus Papæ. Quanquam hodieque acerrimè disputetur inter Historicos & Politicos: *an hoc unquam factum fuerit?* Re-

Respubl. Venetiarum affirmat, ab illâ origine imperium deducunt maris Adriatici. Germani credunt tale nefas fuisse commissum, sed indignantur. Tantus Imperator extremâ senectâ ablegatus in Asiam à Papa contra Turcas cùm æstivo die corporis refrigerandi ergo in fluvium Cydnum insiliisset, repente fuit suffocatus. Friderico Primo successit *Henricus* Sextus, cognomine *Asper*, propterea qvòd atrocissimè sæviit in rebelles Siculos, & *Richardum* Primum, Regem Angliæ in carcerem conjecit. Huic successit frater *Philippus* Dux Sveviæ, contra qvem creatus fuit Imperator *Otho* Qvartus Dux Brunsvicensis vel Saxoniæ. Ita Germania inter duos Imperatores distracta in propria viscera atrocissime sæviit, sed Philippus octavo Imperii anno interfectus fuit hac occasione. Erat qvidam Otho Comes Palatinus à VVittelsbach, qvi ambibat filiam Imperatoris Philippi; sed qvandoqvidem homicidium commisisse dicebatur, indignus habebatur affinitate Cæsaris. Ille vindictam spirans, Imperatorem Philippum, in privato cubiculo valetudini suæ vacantem, stricto ense lethaliter vulneravit, ac per dispositos eqvos aufugit. Hæc vulgò recepta opinio est, res au-

autem aliter se habuit, ut alibi ostendemus. Ita Imperium solus *Otho* obtinuit, contra qvem creatus fuit Imperator *Fridericus* Secundus, Rex Siciliæ & Dux Sveviæ, filius Henrici Sexti, atqve hic Fridericus Secundus denuò gravissima bella contra Papas Romanos gessit. Nam tunc temporis prævalebat potentia Paparum supra imperatores.

Fuit hic Imperator *Fridericus* Secundus longè fortissimus, gloriosissimus & pugnacissimus, qvi se Papæ Romano & rebellibus acrem vindicem & hostem præbuit. Post ejus mortem diurnum fuit interregnum per annos viginti duos, non qvòd nulli essent Cæsares, sed qvod nemo illorum gereret curam Imperii. Qvippe Friderico Secundo successit filius *Conradus* Qvartus, contra qvem creatus fuit Cæsar *VVilhelmus* comes Hollandiæ, sed hoc à Frisiis interfecto creati fuerunt duo Cæsares, *Richardus* frater Henrici Tertii Regis Angliæ, & *Alphonsus* Decimus Rex Castiliæ. Cæterum omnes hi Cæsares nihil pro imperio effecerunt, neqve ullam autoritatem obtinebant: ergo repleta fuit Germania latrociniis. Jus erat positum in armis, potentior opprimebat infirmiorem, & hæc confusio duravit usqve ad annum Chr. 1273.

qvo

quô creatus fuit Imperator *Rudolphus* Comes Habsburgensis, primus fundator familiæ *Austriacæ*, quæ hodiè per Germaniam & Hispaniam quàm latissimè dominatur. Quippe hic *Rudolphus* cùm in prælio interfecisset Ottacarum Regem Bohemiæ, *Austriam*, *Styriam*, *Carinthiam* & alias quàm plurimas provincias filio suo Alberto tradidit, eumque creavit Ducem Austriæ. Sed anteqnàm ad alia perveniamus, commemorandus lamentabilis ille exitus Ducum Sveviæ, ubi à Conrado Tertio usque ad Conradum Quartum Imperium gloriosissimè obtinuerant. Igitur Conradi Quarti filius fuit *Conradinus* hæreditare paternâ Rex Siciliæ & Dux Sveviæ. Sed Papa regnum Siciliæ ac Neapolis tradidit Carolo Duci Andegavensi, qui erat frater Ludovici Noni Regis Franciæ. *Conradinus* hæreditatem paternam bellô repetiturus, cum exercitu in Italiam fuit profectus, sed præliô victus atque captus in potestatem hostis sui Caroli pervenit, & ad mortem condemnatus fuit hâc sententiâ Martini Quarti Papæ Romani: *Vita* Conradini *Mors* Caroli, *Mors* Conradini *Vita* Caroli. Ergò decollatus fuit in urbe Neapoli, unàque cum illo *Fridericus* Dux Austriæ. Cùm ascendisset fe-

rale theatrum caput Friderici Ducis Austriæ multis cum lachrymis deosculatus fuit, deplorans amici sui interitum: deinde chirothecam suam cuidam Germano adstanti tradidit, ac proclamavit: *se hæredem Regni* Neapolis *&* Siciliæ *instituere* Petrum Regem Aragoniæ, atque ita intrepidus cervicem carnifici præbuit. Mox *Robertus* Comes Flandriæ & alii interfecerunt judicem, qui sententiam capitalem contra Conradinum pronunciaverat, atque ipse quoque carnifex statim fuit obtruncatus, ne quispiam gloriari posset, quòd tam nobilem sangvinem profudisset. Igitur *Petrus* Rex Aragoniæ ut indignissimam hanc Conradini cædem ulcisceretur, unâ die curavit interfici omnes Gallos, quicunque in Sicilia erant, quorum recensebantur plus quàm octo millia, & illa cædes Gallorum tantô cum furore peracta fuit, ut Siculi ne propriis quidem filiabus pepercerint, quas à Gallis imprægnatas arbitrabantur. Dies illa, quâ hæc cædes commissa fuit, hodieque vocatur *Vespera Siculæ*. Facta est hæc cædes Anno 1281. ipsâ die Paschatis circa horam tertiam vespertinam, ad signum campanarum, quæ precibus celebrandis tum impellebantur. Ita Deus innocentem Conradini sangvinem

nem ingenti ſtrage Gallorum vindicavit, & Galli ab eô tempore amiſerunt Regnum Siciliæ & Neapolis.

Poſt mortem Rudolphi Primi Cæſar creatus fuit *Adolphus*, Comes Naſſoviæ, cui ſe oppoſuit *Albertus* Dux Auſtriæ Rudolphi Primi filius: itaque res ad prælium devenit, in quô fuit ſuperatus Adolphus, & manu Alberti interfectus. Neque tamen *Albertus* Dux Auſtriæ diuturnum imperium obtinuit, paulò pôſt & ipſe interfectus à patruele ſuô *Joanne* Duce Sveviæ. Cauſa hujus cædis hæc fuit. *Joannes* repetebat ab Alberto Ducatum Sveviæ tanquam hæreditatem ſuam: *Albertus* per ludibrium capiti ejus impoſuit coronam ſtramineam, dicens: *per ætatem nondum eſſe capacem imperii.* Hâc injuriâ irritatus *Joannes* & à pravis conſultoribus impulſus, Cæſarem Albertum patruum ſuum interfecit. Poſt Albertum Cæſar creatus fuit *Henricus* Septimus Comes Luceburgenſis, qui imperium magnâ prudentiâ & fortitudine gubernavit, præſertim verò Italiam factionibus Guelphorum & Gibellinorum miſerè diſtractam pacavit, ſed paulò pôſt fraudibus Italorum venenô fuit necatus. Poſt ejus obitum duo electi fuerunt Cæſares diſſentientibus electorum ſuf-

fragiis, *Fridericus* Pulcher Dux Austriæ ab unâ, & *Ludovicus* Dux Austriæ ab alterâ parte: hinc atrox totâ Germaniâ bellum, quod tandem finitum fuit captivitate Friderici. Ita solus Ludovicus Quartus Dux Bavariæ Imperium obtinuit, qui fratrem suum natu majorem *Rudolphum* Electorem Palatinum, omnibus ditionibus expulit ac spoliavit: inde illæ inter Comites Palatinos & Duces Bavariæ in hanc usque diem durantes controversiæ. Hic *Ludovicus* Quartus maximas contentiones exercuit cum Papis Romanis, & ab illis multoties fuit excommunicatus, sed eorum furores fortiter ac generosè repressit, donec tandem mortem obiret, eique succederet *Carolus* Quartus Rex Bohemiæ, qui vocatur *pestis imperii*, propterea quòd privato intentus commodo pleraque vectigalia Imperii abalienaverit, sed unicâ re perpetuam laudem consecutus fuit, quòd condiderit *Auream Bullam:* Aurea autem bulla vocatur *lex Imperii Germanici fundamentalis, in quâ definiuntur jura & Imperatoris & Principum*, cui legi appensum est aureum sigillum, quod vocant *bullam*, unde ipsa lex aurea bulla dicitur. Factum hoc est Anno 1356. in comitiis Norinbergensibus. Carolus Quartus

tus successorem in imperio habuit filium *VVenceslaum*, omnium mortaliũ ignavissimum & turpissimum, cujus tota vita nihil aliud qvàm mera spurcities fuit, & qvi imperium non plus æstimavit qvàm rem vilissimam, solis voluptatibus & otio indulgens: qvapropter ter conjectus fuit in carcerem fœdissimum, ex qvo tamen semper evasit ac atrocius sævire cœpit, semper secum in curru habens carnificem, qvem compatrem suum appellabat, & qvo utebatur ad supplicia de obviis sumenda. Ergo Electores ipsum imperio spoliarunt anno Christi 1400. ac in ejus locum electus fuit *Robertus* Elector Palatinus, VVenceslao intra Bohemiam suam se continente ac imperium susq; deqve habente, dummodo cellam suam instructam haberet vino Rhenano Baccharacense. Roberto successit *Sigismundus* frater VVenceslai, Rex Hungariæ & Bohemiæ, cujus tempora fuerunt perturbatissima, propter dissidia ecclesiastica, & Papalia. Qvippe cùm *Joannes Hus*, Theologiæ Professor in Academia Pragensi, & *Hieronymus* Pragensis in Concilio Constantiensi contra datam ab Imperatore fidem, tanqvam Hæretici combusti fuissent, Bohemi arreptis armis mortem eorum tanqvam martyrum, vindicandam

dam susceperunt Duce fortissimo Joanne *Zisca.* Hoc bellum vocatur *Hussiticum,* in qvo infinitæ strages à Bohemis editæ & acceptæ fuerunt, ac tota Germania illud incendium non potuit exstingvere, Hussitis audaciâ desperatâ pugnantibus. Inter has tutbas obiit *Sigismundus,* & successorem habuit *Albertum* Secundum Ducem Austriæ, Anno Christi 1438. à qvo tempore Imperatoria dignitas perpetuò mansit in domo Austriaca usqve ad præsentem Imperatorem Leopoldum, qvi ab Alberto Secundo Undecimus est ordine. Igitur Anno Christi 1440. creatus fuit Imperator *Fridericus* Tertius Dux Austriæ, cujus Imperium admodùm diuturnum fuit, erat enim Princeps pacificus & tranqvillus: sed eo imperante gravissimi motus, bella & mutationes in Europa exstiterunt, de qvibus nunc pauca qvædam commemoranda sunt. Tria tunc temporis maxima flagrabant bella. 1. Inter *Anglos & Gallos.* 2. Inter *Burgundos & Gallos,* & deniqve 3. inter *Christianos & Turcas.* Ac primò qvidem bellum Anglo-Gallicum qvod spectat, exortum illud fuit inter *Eduardum* Tertium Regem Angliæ, & *Philippum* Valesium Regem Galliæ. Hoc bellum tribus gravissimis præliis memorabi-

tabile est, in quibus omnibus victores fuerunt Angli. Primum fuit commissum ad sylvam *Cressiacam* in Picardia, in quô triginta millia Gallorum perierunt & urbs *Caletum* ab Anglis fuit expugnata, quam per ducentos ferè & triginta annos obtinuerunt. Secundum fuit navale ad *Slusas* Flandriæ portum, in quô iterum Galli totam classem suam amiserunt cum 30000. militum. Tertium omnium infelicissimum Gallis prælium commissum fuit in Pictonibus, in quô ipse Rex Gallorum *Joannes* captus ac in Angliam abductus fuit. *Secundum* bellum illorum temporum fuit inter Burgundos & Gallos, cujus hæc origo: *Joannes* Intrepidus Dux Burgundiæ & Comes Flandriæ per sicarios Parisiis interfici jusserat *Ludovicum* Ducem Aurelianensem, *Caroli* Sexti Regis Galliæ fratrem. Ad hanc cædem ulciscendam *Joannes* Dux Burgundiæ iterùm fuit interfectus. Itaque utrâque cæde ulciscendâ utrinque capta fuerunt arma. *Tertium* bellum ejus temporis fuit inter *Christianos* & *Turcas*, quod hôc Anno 1669. expugnatione Candiæ desiit. Turcarum Imperium Anno Christi 1300. condidit *Ottomannus*, à quô Imperium *Ottomannicum* dicitur. Ex Asia Turcæ sedem Imperii transtulerunt in

in Europam: primò quidem *Adrianopolim*, deinde *Constantinopolim*. Sigismundus Imperator cùm videret, Turcarum potentiam magis magisque Hungariæ appropinquare, Christianos Principes contra eos concitavit, quod factum est Anno Christi 1395. à quô tempore nulla inter Christianos & Turcas perpetua pax, sed tantùm induciæ fuerunt. Tria autem prælia maxima durante hôc bellô commissa fuerunt. Primum inter *Bajazetem* Turcarum, & *Sigismundum* Romanorum Imperatores ad urbem Nicopolim, in quô Christianus exercitus totus à Turcis deletus fuit, & Joannes *Intrepidus* Dux Burgundiæ captus. Causa autem, quare illum Turca incolumem dimiserit, neque ut alios captivos occiderit, hæc fuit: quia Turcus prævidebat Joannem esse ingenio turbulento, ac si dimitteretur, maximas turbas inter Christianos excitaturum, quemadmodum etiam factum fuisse paulò antè commemoravimus; Secundum prælium commissum fuit inter *Vladislaum* Regem Poloniæ Hungariæque, & *Amurathem* Secundum Imperatorem Turcarum, ad urbem *Varnam* anno Christi 1444. in quô ipse *Vladislaus* occisus & totus exercitus miserabili clade concisus fuit. Causa erat perfidia Chri-

Christianorum, qvòd pacem cum Turcis initam, svasu Cardinalis Juliani, nefariè abrupissent. De hac clade memorabili extant hi versus:

Romulidæ Cannas, *ego* Varnam *clade notavi.*
Discite mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices jussissent rumpere pacem,
Non ferret Scythicum Pannonis *ora jugum.*

Tertium prælium commissum fuit inter *Ludovicum* Regem Hungariæ & Solimannum Imperatorem Turcarum Anno Christi 1526. ad oppidum Mohatz, haud procul Danubio, in qvo periit Rex *Ludovicus* cum toto exercitu. Ab eo tempore Turcæ occuparunt longè maximam Hungariæ partem, ac limites suos extenderunt ad fines Germaniæ usqve, inprimis vero postqvam expugnarunt Canisam, munitissimum propugnaculum in ipsis limitibus Austriæ.

Ut autem ad interruptam seriem Cæsarum revertamur, Alberti Secundi Cæsaris filius fuit *Ladislaus* Posthumus, sub qvo Regnum Bohemiæ & Hungariæ innumeris difficultatibus jactatum fuit, non secus ac navis aliqva in tempestuoso mari amisso gubernatore. Qvippe *Ladislaus* jacta-

jactabatur, ab una parte inter tutores suos, sive fidem sive perfidiam, ab altera *Fridericus* Tertius Cæsar, proximus cognatus, & hæres, sese tutoribus opponebat. *Duæ* erant factiones, *una* in *Hungaria* & *Austria*, cujus caput *Ulricus* comes Ciliæ: *altera in Bohemia*, cujus capus erat *Georgius* Bodiebracius. Intereà adolescebat *Ladislaus*, jamqve capax Regni videbatur, cum Hungari conspirarent in mortem Ulrici comitis Ciliæ, eumqve omnino è medio tollendum censerent. Caput hujus conspirationis erat *Ladislaus* Huniades, juvenis florentissimâ fortunâ, forma & ætate, ac princeps juventutis. Is Ulricum comitem Ciliæ publicè aggressus, *proditorem* appellavit; mox ortis rixis, ferro trajecit, ac tanqvam re bene gesta, factum coram Ladislao Rege defendit. *Ladislaus* alto corde dolorem premens, dissimulavit offensum, & prolixâ gratia Ladislaum Huniadem prosecutus fuit; ita ut juvenis improvidus nihil mali suspicaretur, donec redactum cum fratre Matthia in potestatem utrumqve Ladislaum carceri mancipavit, & non longâ usus Juris formulâ ad mortem damnavit. Ita *Ladislaus* Huniades aureâ indutus togâ, qvam Rex *Ladislaus* ipsi paulò ante donaverat, revin-

vinctis post terga manibus, ad supplicium fuit productus: ipse juvenis 24. annorum, aureâ per cervices dependente comâ, mortem haudqvaqvam formidans, illachrymante totâ adstantium coronâ: atqve ita vix qvatuor ictibus cervix ipsi abscissa fuit. Frater illius *Matthias*, juvenis 15. annorum & consiliorum fratris sui innocens per ætatem, in carcerem conjectus fuit. Rex *Ladislaus* existimans omnia in futurum pericula se evasisse, interfecto Ladislao Huniade, ad Regias cum *Caroli* Septimi Regis Galliæ filiâ nuptias animum adjecit, jamqve omnia festo Pragæ apparatu strepebant, ipsaqve regia sponsa cum splendidissimo comitatu in itinere erat, profectura Pragam: cùm repente Rex *Ladislaus* post cænam ægrotare cæpit ac sentiens extrema instare, (tanta vis morbi in juvenili corpore fuit,) *Georgio* Bodiebracio Gubernatori Bohemiæ Regnum tradidit, atqve intra paucas horas, ex qvo ægrotare cæperat, diem obiit, anno ætatis circiter 20. Mortuo Ladislao, Hungaria & Bohemia Regibus destituebantur. Et Bohemiam qvidem statim occupavit *Georgius* Bodiebracius. Is *Matthiam* Huniadem, ex carcere, suæ mensæ admovit, & inter alios familiares ser-

sermones, *qvantam* inqvit, *Matthia gratiam illi rependere velles*, qvi te de carcere liberaret? *Tantam*, Matthias inqviebat, *qvantum* præ servitute libertas æstimatur. *Et qvid*, regerebat Georgius, *si te insuper Regem faceret?* Jocari Georgium dicebat *Matthias*, neqve *miseris insultandum*. Tum verò *Georgius: excessisse Ladislaum*, vacare Regnum *Hungariæ:* id *Matthias* ut conseqvatur, in suâ manu esse: pacta *nuptialia* & qvasdam *conditiones* esse ineundas: *Matthias*, qvi mortem in carcere exspectaverat, neqve libertatem modò, sed & regnum offerri videns, *nullas conditiones* detrectavit. Ita missus in Hungariam, Rex ibi *omnium applausu* constitutus fuit, neqve Hungaria unqvam majorem & feliciorem Regem habuit.

Seqvitur nunc ut exponamus, qvâ occasione domus Austriaca pervenerit ad possessionem Provinciarum Belgicarum. Erat tunc temporis Princeps Belgarum *Carolus* Audax Dux Burgundiæ, filius *Philippi* Boni, nepos *Johannis* Intrepidi, de qvo suprà diximus. Is *Carolus* unicam habebat filiam, nomine *Mariam*, hæredem tot provinciarum atqve etiam Hollandiæ. Ejus conjugium qvanqvam multi ambirent, tandem imperavit *Maxi-*

ximilianus Friderici Tertii, Imperatoris filius ac successor. Ipse *Carolus* Audax, insatiabiliter ambitiosus, bellum *Helvetiis* intulit, ac ab illis duobus ingentibus præliis fuit superatus, inprimis gravissimô ad *Moratum*, in quô plus quàm 50. millia Burgundionum & Belgarum perierunt. Extant hodieque ingentes ossium cumuli, qui eâ in strage perierunt, *Carolus* vinci nisi *moriens* non potuit. Igitur denuô instauravit bellum,&obsedit *Nancejum* Lotharingiæ metropolim, sed & ibi tertiô præliô ab Helvetiis non tantùm superatus, verùm etiam occisus fuit, Anno Christi 1477. Hunc finem habuit *Carolus* Audax ultimus Dux Burgundiæ & Comes Hollandiæ. Eô sublatô *Maximilianus* per conjugium Mariæ, factus fuit *Princeps Belgarum*, ac familiam Austriacam in possessionem Germaniæ inferioris introduxit. Cæterùm Flandri peregrinam dominationem odio habentes Maximilianum Brugis in carcerem conjecerunt, & in ipsius conspectu præcipuos ejus familiares decollarunt, ipsô Maximilianô in extremo vitæ periculo versante. Ergo *Fridericus* Tertius Imperator pater ejus totam Germaniam pro filio liberando ad arma concitavit. Dux exercitus erat *Albertus* Dux Saxoniæ,

qui

qui præmium hujus belli obtinuit Frisiã & Gröningam. *Maximilianus* ex carcere liberatus, quanquam veniam omnium delictorum promisisset, gravissimè tamen posteà animadvertit in Flandros. Ex hoc conjugio Maximiliani & Mariæ Burgundæ natus fuit *Philippus* Archidux Austriæ & Princeps Belgarum, qui duxit *Joannam* filiam *Ferdinandi* & *Isabellæ* Regum Castiliæ & Aragoniæ.

Quemadmodum per conjugium Maximiliani & Mariæ *Austria* ac *Belgica*, sic per conjugium Philippi & Johannæ Austria, Belgica & Castilia conjunctæ fuerunt, & posita fundamenta præpotentis illius Imperii, quod *Austriacum* & *Hispanicum* vocatur. Videbantur tunc temporis omnia conspirare ad familiam Austriacam in supremum humanæ potentiæ fastigium extollendam. Quippe *Ferdinandus*, cognomento *Catholicus*, Aragoniam & Castiliam conjugio junxerat. Regnum *Navarræ* & *Neapolis* Regi Franciæ eripuerat, Regnum *Granadæ* expugnaverat Anno Christi 1492. eôdemque anno Novum Orbem, quem hodiè vocamus *Americam*, occupaverat & detexerat per *Christophorum Columbum*. Ita certatim amplissima & ditissima regna ac bellicosissimæ provinciæ in unam Monar-

narchiæ Austriæ molem confluebant. *Philippus* ex Johanna, Ferdinandi filia duos generat filios, *Carolum & Ferdinandum*; à qvibus hodieq; descendunt Hispaniæ *Reges & Imperatores* Germaniæ. Qvippe Caroli posteritas hodiè regnat in *Hispania*, Ferdinandi in *Germania*.

Seqvitur nunc annus 1500. qvo natus fuit *Carolus* Qvintus *Gandavi* in Flandria patre *Philippo* Archiduce, & matre *Johannâ*, Ferdinandi Catholici Regis Hispaniæ filiâ. Ab hoc Carolo Qvinto incipit historia *hodierna vel recentissima*. Qvippe *Carolus* Qvintus post mortem Maximiliani Primi avi sui Anno Christi 1519. Francofurti fuit creatus Cæsar, fuitqve omnium, qvi unqvam imperarunt, Cæsarum longè lateqve potentissimus, qvi *Germaniam, Italiam*, *Belgium, Hispaniam*, *Africæ & Americæ* maximam partem, solus obtinebat, qvod nulli unqvam Imperatori ante illum accidit. Eo imperante maximum in religione dissidium exortum fuit. Qvippe *Martinus* Lutherus in Saxonia, & *Ulricus* Zwinglius in Helvetia, Papam Romanum tanqvam *Anti-Christum* taxabant; Hinc exortum est incendium totâ Europâ latissimum, Carolo Cæsare frustrà illud extingvere conante. In Politicis au-

ſtantibus *Confeſſio Fidei*, quæ vocatur *Auguſtana*. Anno Chriſti 1534. Anabaptiſtæ occuparunt urbem *Monaſterium* in VVeſtphalia, & creaverunt Regem quendam *Johannem Bocold*, ſartorem ex hâc urbe Leyda oriundum. Volebat is novam Monarchiam condere, & omnes alios principes ac Magiſtratum gladio occidere. Sed ſequente Anno 1535. captâ urbe Monaſterienſi, ipſe fictitius Rex *Johannes* Bocold ſupplicio affectus fuit, ac in ferreo corbe de turri Lamberti ſuſpenſus, hodieque peregrinantibus ſpectaculum præbet. Iisdem annis *Carolus* Quintus expeditiones ſuas Africanas ſuſcepit, expugnavit urbem *Tunetum*, ſed *Algeriam* fruſtra obſedit, ac totam ſuam claſſem horribili naufragiô ibi amiſit. Reverſus in Germaniam, bellum *Juliacenſe* geſſit, & Ducatum *Gelrio* expugnavit. Sequitur nunc bellum inter Carolum Quintum & Proteſtantes Germaniæ, quod cepit annô Chriſti 1546. & aliô nomine vocatur *Smalcaldicum*, ab urbe Haſſiæ *Smalcalden*, in quâ fœdus contra Carolum Quintum à Proteſtantibus fuerat initum. Duces Proteſtantium erant *Fridericus I.* Elector Saxoniæ, & *Philippus* Landgravius Haſſiæ. Sed iterùm prævaluit fortuna Caroli Quinti. Nam an-

no Christi 1547. in prælio apud *Mulbergam* Misniæ cœpit Electorem Joannem Fridericum, eumqve tanqvam *rebellem* ad *mortem* condemnavit. Verùm intercessione aliorum Principum, vitæ gratia ipsi facta fuit. *Philippus* Landgravius Hassiæ spontaneam deditionem fecit ac culpam deprecatus fuit: nihilominùs & *ipse*, & *Elector* Saxoniæ in carcere detenti fuerunt. Ergò cum nullæ preces apud Carolum prævalerent, *Mauritius* Elector Saxoniæ Anno 1552. repentè cum exercitu oppressit Carolum Qvintum, ac tota ipsum Germania expulit. Ita *Carolus* Qvintus omnem victoriarum suarum fructum qvasi momento amisit, ac turpi fuga Germaniam deserere coactus fuit. Igitur pertæsus imperii, præsertim cùm podagrâ gravissimè affligeretur, se & imperio, & omnibus regnis, & Provinciis sponte abdicavit, ac rerum humanarum cura solutus, in cænobio Hispaniæ Sancti *Justi* privatam ac solitariam vitam egit, tandemqve Anno Christi 1557. defunctus fuit. Qvæ autem post obitum Caroli Qvinti ad nostra usqve tempora & annum 1670. per orbem acciderunt, ea recentissimis Scriptoribus tradita in hac exigua Historia universali, studio brevitatis & ad alia festinan-

nantes nunc omittimus, præsertim cùm ex avorum & parentum traditione, cuivis notissima sint.

Tempore Caroli Quinti in tribus his regnis imperabat *Christiernus* Secundus omnium, qui unquam vixerunt, Tyrannorum immanissimus. Habebat ille vetulam quandam Amsterodamo oriundam, quæ vocabatur *Sibritta*, cujus etiam filiâ, quæ vocabatur *Columbula*, pro concubinâ utebatur; & hæc Sibritta totum regnum gubernabat, ac Regem veluti Magicis artibus obnoxium sibi habebat. Rex Christiernus Sveciâ potitus, Stockholmiæ proceres ad splendidissimum convivium invitavit: tertiâ publicæ lætitiæ die omnes inauditos & indefensos capite truncari jussit, ac in omnes promiscuè veluti immanis bellua sæviit. Ergo tria regna Septentrionalia contra hunc Tyrannum justis furiis consurrexerunt: Christiernus turpi fugâ se in Belgium recepit ad Carolum Quintum affinem suum, cujus sororem *Isabellam* uxorem habebat. Intereà *Dani* & *Norvegi* Fridericum Ducem Holsatiæ, *Sueci* Gustavum Reges sibi elegerunt. *Christiernus* cum exercitu regnum repetens in Norvegia fuit captus, ac ad perpetuos carceres condemnatus, in quibus per 27,

annos miserabilem vitam egit, mortuus demum anno Christi 1559. & ab hoc tempore Dani & Sveci separatos iterum Reges habuerunt.

Danorum Reges hi fuerunt:
Fridericus Primus, *Christianus* Tertius, *Fridericus* Secundus, *Christianus* Qvartus, *Fridericus* Tertius, & qvi hodie regnat, *Christianus* V.

SvecorumReges hi fuerunt:
Gustavus Primus, *Ericus* Octavus, *Joannes* Primus, *Sigismundus* Rex Poloniæ, *Carolus* Nonus, *Gustavus Adolphus* Magnus, *Christina*, *Carolus* Gustavus Comes Palatinus, &, qvi hodie regnat, *Carolus* Undecimus.

II. Extinctâ familiâ *Jagelloniâ* Poloni exteros Reges qværere cœperunt, ac primò qvidem elegerunt *Henricum* Ducem Andegavensem, fratrem Caroli Noni Regis Galliæ, qvi cum regnum fugâ deseruisset, electus fuit *Stephanus* Batorius, post hunc *Sigismundus* Rex Sveciæ, cui successerunt duo filii, *Vladislaus* Qvartus &, qvi hodie regnat, *Joannes* Casimirus, qvo se A. 1669. abdicante electus fuit *Michael* Corebutus VViesnowetzki.

III. Extinctâ *Joannis* Basidis progenie circa annum Christi 1604. maximi in Moscovia fuerunt motus, cùm qvidam

dam *Pseudo-Demetrius* regnum fraude invasisset, hoc impostore interfecto Russi tandem anno 1612. elegerunt sibi Regem *Michaelem* Fedrovitzium, qvi collapsum imperium Russiæ suâ prudentiâ restituit; ejus filius *Alexius* Michalovitz hodiè apud Russos imperat.

IV. Tempore Caroli Qvinti Imperatoris Turcarum fuit *Solimannus*, qvi Anno 1529. obsedit Viennam, ac maximam Hungariæ partem occupavit; ei successit filius *Selimus*, qui Insulam Cyprum Venetis eripuit: huic alii, donec tandem anno Christi 1640. Imperium Turcarum perveniret ad *Ibrahimum*, qvem Janizari Anno 1648. strangularunt; ei successit *Mahumedes* Qvartus, qui hodieqve imperat, & Candiam An. 1669. expugnavit.

V. Post Carolum Qvintum Imperator Germaniæ factus frater ejus *Ferdinandus* Primus, cui successerunt *Maximilianus* Secundus, *Rudolphus* Secundus, *Matthias* Primus, *Ferdinandus* Secundus, sub qvo exortum fuit bellum Bohemicum Anno Christi 1618. qvod tandem totam Germaniam corripuit, & pace Monasteriensi Anno 1648. finitum fuit. Ferdinando Secundo successit filius *Ferdinandus* Tertius, huic Anno 1658. filius *Leo-*

poldus Primus, qui hodiè feliciter impe-
ratu.

Caroli Quinti perpetuus adversarius fuit *Franciscus* Primus Rex Galliæ, & faciliùs fuisset aqvam conciliare igni, quàm illos duos Principes stabili pace jungere. Ergo Europam impleverunt bellis nullô aliô exitu, nisi quòd miseros suos subditos reciprocis cladibus affecerunt, cùm alter alteri ne quidem pedem terræ eripere posset, sed mutuis se tantùm cladibus attererent. Hâc occasione *Solimannus* Turcarum Imperator Hungariam ferè totam occupavit, Francisco Rege Galliæ cum eô fœdus ineunte, neque extincta fuerunt odia morte utriusque, sed transmissa ad posteros *Henricum* Secundum Regem Galliæ, & *Philippum* Secundum Regem Hispaniæ, uterque erat florente ætate, plenus spirituum, viribus & potentiâ æquales. Ergo prælium commissum fuit ad Sanctum Quintinum in Picardia Anno Christi 1558. cui interfuit ipse Philippus Secundus Rex Hispaniæ, tunc temporis Princeps Belgarum, ac victoriam obtinuit contra Henricum Regem Galliæ. Sed cùm *Philippus* Secundus spectasset in illô miserabili prælio tantam hominum internecionem, ab eo tempore nunquam ampliùs interesse voluit

fuit bello, sed in Hispaniam se recepit, atqve ibi per Duces suos bella gessit. In memoriam hujus victoriæ ad S. Qvintinum *Philippus* II. extruxit magnificentissimum toto terrarum orbe monasterium, *Escuriael* S. martyri Laurentio dicatum, qvod templum Salomonis sumtuosissimo apparatu æmulatur. *Henricus* Secundus post fatalem ad Sanctum Qvintinum cladem cum Philippo Secundo pacem ac affinitatem iniit, & uterqve Regum conjuraverunt in perniciem suorum subditorum, (qvi Reformati vel Protestantes appellabantur,) ut *Philippus* Secundus in Belgio, *Henricus* Secundus in Gallia Hæreticos extingverent. *VVilhelmus* Princeps Auriacus tunc temporis legatione fungens hoc ex ore Henrici Secundi intellexit. *Henricus* Secundus Rex Galliæ eodem anno in hastiludio à Gabriele Momorantio lanceâ in oculum adactâ fuit confossus, atqve ita miserabiliter periit, relictis qvatuor filiis impuberibus, *Francisco* Secundo, *Carolo* Nono, *Henrico* Tertio & *Francisco* Alensonio. Horum qvatuor filiorum mater regens erat *Catharina* Medicea, qvâ fœminâ nulla unqvam in Gallia ab orbe condito flagitiosior fuit, adeoqve vocatur ab Historicis *Qvarta Furiarum &*

Q 5 *Me-*

Medea. Hæc *Catharina* pessumdedit familiam Valesiam, Regnumque Galliæ infinitis cædibus implevit, & auctor fuit lanienæ Bartholemoanæ Anno Christi 1572. ubi specie nuptiarum omnes Reformati unâ die & horâ vel interfecti, vel ad necem quæsiti fuerunt. Avus *Ludovici* Decimi Quarti præsentis Regis Galliæ, nomine *Henricus* Quartus, in his nuptiis erat sponsus, sed & ipse metu mortis adactus fuit, tantum nefas, quô majus nunquam orbis viderat, probare. Mox divina vindicta *Jus talionis* exercuit, *Carolus* Nonus biennio post Anno Christi 1574. (quô annô Leyda ab Hispanis obsidebatur,) in proprio suo sangvine fuit suffocatus. *Henricus* Tertius, qui præcipuus fuerat actor hujus lanienæ, post quatuordecim annos in eôdem cubiculô, in quô cædes tam injusta erat decreta, à Monacho quodam *Jacobo* Clemente, cultro fuit confossus Anno Christi 1589. Ita extincta fuit linea Valesia Regum Galliæ, ac successit linea *Bourbonia*, cujus caput fuit *Henricus* Quartus, qui & ipse post incredibiles de hostibus suis victorias tandem Anno Christi 1610. 14. die Mají à sicario fuit interfectus. Huic successit *Ludovicus* Decimus Tertius, qui ministro usus Cardinale

nale *Richelio*, duo maximi momenti opera peregit, 1. quod expugnavit *Rupellam*, 2. quòd bellum in Germania & Belgio contra Hispanum & Cæsarem gessit, ac tandem relictô successore *Ludovico* Decimo Quarto sub ministerio Cardinalis *Masarini*, qui conjugio ac pace bella composuit, & nunc erroribus regni sui corrigendis occupatur.

VII. Tempore Caroli Quinti regnavit *Henricus* Octavus Rex Angliæ, Princeps initiô Regni Magnanimus, sed ultimis annis totus luxuriâ & tyrannide corruptus, qui aliquot uxores suas decollari jussit; Idem Papæ Romano omnem autoritatem abrogavit, ac se *caput Ecclesiæ Anglicanæ* appellavit, destruxit Monasteria per totam Angliam, & , ut unô verbô omniâ complectar, truculenter regnavit. Is filium reliquit *Eduardum* Sextum, Principem omni pietate & prudentiâ præditum, qui primus in Anglia religionem reformavit, sed anno ætatis decimo sexto præmaturâ morte obiit. Ei successerunt duæ sorores. Prima *Maria*, quæ nupsit *Philippo* Secundo Regi Hispaniæ, crudeliter sæviit in omnes religioni Reformatæ addictos, & autoritatem Papæ Romano in Anglia restituit, sed quintô regni annô defuncta, suc-

dieqve regnat, sub qvo Londinum combustum.

VIII. Carolo Qvinto in Hispania successit *Philippus* Secundus, sub qvo Belgæ pertæsi tyrannidis Ducis Albani, qvi non tantùm atrociter sæviebat in religionem & vitam incolarum, verùm etiam decimo nummo contra consensum Ordinum imperato, omnia bona in fiscum redigere volebat, defecerunt auspiciis *VVilhelmi* Principis Auriaci: igitur exarsit bellum inter Hispanos & confœderatos Belgas diuturnum terrâ mariqve, donec tandem post 80. annos *Philippus* Qvartus Anno Christi 1648. omni juri & prætensioni suæ renunciaret, ac pacem perpetuam cum libera Republ. confœderata iniret. Anno Christi 1640. *Lusitani* à Philippo Qvarto Rege Hispaniæ defecerunt, ac proprium sibi Regem *Johannem* Qvartum elegerunt, cui successit filius *Alphonsus* Sextus, qvi memorabilem victoriam de exercitu Hispanico apud Evòram reportavit. Eo deserto Lusitani *Petrum* fratrem ipsius elegerunt Regentem anno 1668. Atqve hic est status hodiernus Europæ. In AFRICA nihil hodiè memorabile accidit, nisi qvòd Princeps qvidam Maurorum, qvi vocatur *Gayland*, contra Anglos apud Urbem *Tanger* bellum gerit, ac illis nuper

per ingentem ſtragem intulit, internecione deletis illorum copiis. *Taffilet*, regna Fez & Marucco expugnat. In Perſia hodie regnat *Schach Abas* Secundus.

In regno Indiæ poſt mortem Magni Mogolis omnia dicuntur eſſe plena diſſidiorum propter diſcordias qvatuor fratrum, qvi de imperio contendunt.

Imperium *Sinenſe* his proximis annis expugnaverunt *Tartari* Orientales,& in eo hodiè dominantur; Sinenſes profugi expugnarunt Inſulam *Formoſam*, qvæ erat colonia Belgarum.

De Japonia nihil nobis adhuc certi conſtat, niſi qvod illa inſula ſatis pacificè à ſuo Imperatore gubernetur. Jedu terræmotu horribili ac inde incendio Ann. 1657. conflagravit, cum centum millium hominum ſtrage. Atqve hic eſt ſtatus hodiernus totius terrarum orbis.

SIT PAX IN DIEBUS NOSTRIS.

FINIS.

